

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	1
I. Bevezető gondolatok.....	4
II. A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa	9
1. „Jogellenes az, ami a jog ellen van”	9
2. „A büntetendő cselekmény lényegében mindig érdek- és jogsértés”	10
3. Társadalomra veszélyesség	12
3.1. A társadalomra veszélyesség megjelenése a magyar büntető jogszabályokban.....	12
3.2. A társadalomra veszélyesség hiányának jogalkalmazói megállapíthatósága.....	17
3.3. Társadalomra veszélyesség – materiális jogellenesség	23
3.4. Összegzés.....	26
III. A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai.....	29
1. A társadalomra veszélyességet kizáró okok jellemzői	33
2. A társadalomra veszélyességet kizáró okok kollíziójáról.....	42
IV. A társadalomra veszélyességet kizáró okok tényállási sajátosságai	48
1. Az objektív feltételek	48
2. A szubjektív feltételek problematikája	50
V. A Büntető Törvénykönyv Általános Részében szabályozott kizáró okok	54
1. A jogos védelem.....	54
1.1. Jogtörténeti áttekintés.....	54
1.1.1. A római jog	55
1.1.2. Jogos védelem az egyházi jogban	57
1.1.3. Jogos védelem a német jogban	58
1.1.4. Az olasz jogi megoldás.....	61
1.1.5. A francia szabályozás sajátosságai	63
1.1.6. Az osztrák szabályozás	64
1.1.7. Angol jogfelfogás.....	65
1.1.8. A jogos védelem nemzetközi jogi megítélése	66

1.1.9. Magyar jogtörténeti adatok.....	68
1.2. A hatályos szabályozás elemzése	75
1.2.1. A jogos védelem büntetőpolitikai indokai.....	76
1.2.2. A jogtalan támadás jellemzői.....	79
1.2.3. A védelmi cselekmény	99
1.2.3.1. A kitérés kötelezettség.....	100
1.2.3.2. Az arányosság	107
1.2.3.3. Szükségesség – arányosság.....	124
1.2.3.4. A védő-óvó berendezések alkalmazásának problematikája	126
2. A végszükség	134
2.1. Jogtörténeti áttekintés	135
2.1.1. Végszükség a római jogban	135
2.1.2. Végszükség a kánonjogban.....	137
2.1.3. A német büntetőjog	138
2.1.4. Végszükség a francia jogban	140
2.1.5. Végszükség az angol büntetőjogban	142
2.1.6. A végszükség magyar jogtörténete	143
2.2. A hatályos szabályozás elemzése	149
2.2.1. A végszükség esszenciájának jogirodalmi megítélése.....	150
2.2.2. A Btk. 30. §-ának (1) bekezdése szerinti végszükség.....	152
2.2.3. Az arányosság	155
VI. A Büntető Törvénykönyv Különös Részében szabályozott egyes bűncselekményekre vonatkozó kizáró okok	164
VII. A Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott társadalomra veszélyességet kizáró okok	176
1. A sértett beleegyezése	176
1.1. Jogtörténeti áttekintés.....	177
1.1.1. A római jog	177
1.1.2. Az olasz jogi szabályozás	177
1.1.3. A német jog megoldásai	177
1.2. A sértett beleegyezés sajátosságai	178
2. A fegyelmezési jog gyakorlása	189
3. Jogszabály engedélye	191
3.1. Nemzetközi kitekintés	191
3.1.1. Az olasz jog.....	191
3.1.2. A francia szabályozás	192
3.2. A magyar sajátosságok.....	192

4. A megengedett kockázatvállalás	196
VIII. A kutatás eredménye, javaslatok	199
1. Kodifikációs javaslatok	199
1.1. A bűncselekmény fogalma	199
1.2. A büntethetőséget kizáró okok rendszere.....	201
1.3. A jogos védelem.....	204
1.4. A végszükség	205
1.5. A sértett beleegyezése	206
2. A jogalkalmazói gyakorlatra vonatkozó javaslatok.....	207
2.1. A jogos védelem.....	207
2.1.1. A becsület ellen intézett támadás	207
2.1.2. A menekülési kötelezettség	208
2.1.3. Az óvó-védő berendezések	209
2.1.4. A Büntető Törvénykönyv Különös Részében található kizáró okok	209
2.1.5. A fegyelmezési jog gyakorlása	210
2.1.6. Új, bíró alkotta kizáró okok	210
IX. Zárógondolatok	212
X. Irodalomjegyzék	213
XI. Összefoglalás	217
XII. Zusammenfassung	219

I. Bevezető gondolatok

A büntetendőségre kiható társadalomra veszélyességet kizáró okok vizsgálatának körében alapvető jelentősége van annak a kérdésnek, hogy amennyiben a megvalósított elkövetési magatartás beleillik a Büntető Törvénykönyv valamely Különös Részi törvényi tényállásába, miért kell vizsgálat tárgyává tenni e cselekmény konkrét társadalomra veszélyességét. Előfordulhat-e, hogy egy olyan tevékenység vagy mulasztás, amely az általánosság szintjén társadalomra veszélyes és ezért a jogalkotó bűncselekménnyé nyilvánította, az adott esetben – valamilyen ok fennállása miatt – nélkülözi azt. A feltett kérdésre egyértelmű válasz adható, igen, mindez lehetséges.

A kizáró okként megjelenő társadalomra veszélyesség hiányának a megállapíthatóságára alapvetően azért kerülhet sor, mert a jogrend bizonyos körülmények fennállásakor az általa egyébként tiltott tevékenység végrehajtását megengedi, ennek következtében pedig maguk a tilalmak is megszűnnek. Ezekben az esetekben a tilalmak megsértésével összekapcsolt büntetendőség kritériumrendszere nem hatályosul, mert a társadalomra veszélyességet kizáró körülmények fennállása a büntetőjogi felelősség megállapítását kizárta teszik.

Ugyanakkor ahhoz, hogy e problémakör egyáltalán felmerülhessen, az szükséges, hogy a megvalósított cselekmény tényállásszerű legyen. Nem tényállásszerű tevékenység esetében ugyanis – bűncselekmény nyilvánvaló hiánya miatt – a büntetőjogi felelősség kérdése szóba sem jöhet. Tényállásszerű magatartás vonatkozásában viszont a jogalkalmazó számára elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy nem áll-e fenn valamely társadalomra veszélyességet kizáró ok. Ezek a kizáró okok ugyanis olyan körülmények, amelyek a tényállásszerűség ellenére kiiktatják a társadalomra veszélyességet, vagyis az elkövetési magatartás a jogrendnek megfelelő, azaz jogszerű.

Az, hogy a társadalomra veszélyességet kizáró okok milyen elvi tételekből erednek, illetve ezen általános jellegű elvi tételek egyáltalán léteznek-e, a jogirodalomban vitatott. A monista felfogás a társadalomra veszélyességet kizáró okokat egy egységes alapelvre vezeti vissza. Így a Dohna-féle célelmélet azt a tényállásszerű cselekményt tekinti jogszerűnek, amely megfelelő eszköze a jog által is elismert cél elérésének. A Schauer-nak tulajdonított koncepció szerint egy tényállásszerű cselekvés akkor jogszerű, ha annak haszna nagyobb, mint a magatartás által okozott sérelem. Ugyancsak monista az érdekek és ellenérdekek kapcsolat-rendszerét vizsgáló Roxin-féle nézetrendszer, avagy Noll értékmérlegelési elmélete.¹

A monista teóriák tehát minden társadalomra veszélyességet kizáró okot egy axiómaként megjelenő alapelvre vezetnek vissza, azonban pontosan emiatt nem képesek figyelembe venni a büntetendőséget kizáró okok különbözőségeit.

Ezzel szemben a pluralista teóriák több általános elvet vesznek alapul és a kizáró okok között is differenciálnak.² A pluralista nézetek két alaptétele, hogy a bűncselekménynek szükségszerűen sértenie kell a jogi tárgyat, illetve hogy a bűncselekmény mindig kötelességellenes akaratképződés.

Lényegében három alaphelyzetre vezetnek vissza minden jogellenességet kizáró okot.

Előfordulhat, hogy a jogi tárgy védelmének érdeke konfrontálódik más jelentősebb érdekekkel, és ennek eredményeként e nyomatékosabb érdek elnyomja a kevésbé fontosat. Erre példa a nemi szabadság ellen intézett támadásnak oly módon történő elhárítása, hogy a védelmi cselekmény a testi épség védelmére hivatott testi sértés bűncselekményének törvényi tényállását valósítja meg. Lehetséges, hogy bizonyos szituációkban nincs indokoltsága a büntetőjogi oltalom biztosításának a jogi tárgy védelme érdekében, mert a konkrét esetben az általános jellegű jogvédelmet a rendelkezési jog jogosultja visszautasíthatja. Így például a sértett beleegyezése kizárja a

---

¹ Mindkét teória részletes elemzése megtalálható Nagy Ferenc: A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről című munkájában. Békés Imre ünnepi kötet (szerk.: Gellér Balázs), ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2000., 337. oldal

² Ua., mint az 1. lábjegyzetben írtak

vagyontárgy elvétele miatti felelősségre vonás lehetőségét. Végül az is elképzelhető, hogy az egymással szemben álló érdekek azonos értékűek, a szükségszerű választási szituáció miatt azonban – mint, amilyen a kötelesség-összeütközés – büntetőjogi felelősségre vonásra nem kerülhet sor. Mindebből pedig az következik, hogy a kizáró okok vagy a fontosabb, vagy a hiányzó, vagy az azonos jelentőségű érdekek rendszerén alapulnak.

Az ismertett koncepciók ugyan több szempontból is különböző konklúzióra jutnak, azonban véleményem szerint az egyértelműen leszögezhető, hogy valamennyi teória felismeri a társadalomra veszélyességet kizáró okok differencia specifikáját. Nevezetesen, hogy az érték-érdek összeütközések esetköreire adnak megoldást azáltal, hogy a bűncselekmény törvényi tényállását megvalósító személy büntetőjogi felelősségét kizárólag objektív szempontok alapján nem teszik megállapíthatóvá.

A magyar jogirodalomban vita tárgya, hogy egy konkrét kizáró ok a cselekmény jogellenességét, társadalomra veszélyességét, avagy mindkettőt kizárja-e. Így például Viski László először annak az álláspontjának adott hangot, hogy a kizáró okkal érintett cselekmény veszélyes a társadalomra, azonban nem jogellenes és ezért nem valósít meg bűncselekményt. Később az álláspontját akként módosította, hogy „... nem elvi hiba, sőt egyenesen szükséges a nem jogellenes és a nem társadalomra veszélyes cselekmények körének elméleti külön tartása, mégpedig nemcsak abban az értelemben, hogy léteznek társadalomra veszélyes, de nem jogellenes cselekmények – ami nyilvánvaló – hanem megfordítva is. A jogellenességet kizáró ok hatályosulása folytán nem jogellenes cselekmény ugyan, szabály szerint nem is veszélyes a társadalomra, hiszen éppen emiatt nem jogellenes, de kivételesen a nem jogellenes cselekmény mégis maradhat társadalomra veszélyes. Büntetendőségének elenyészése ilyenkor nem a társadalomra veszélyesség hiányának a következménye, hanem más kriminálpolitikai megfontolásoké”.³

---

³ Viski László: Tézisek a bűncselekmény-fogalom felépítéséhez, Büntetőjogi Szakirodalom-gyűjtemény, Tankönyvkiadó, Budapest, 1987., 326. oldal

Tokaji Géza szerint a végszükség és a jogos védelem körében megvalósított cselekmény társadalomra veszélyességét az zárja ki, hogy a jogtárgy sértést, illetve a jogtárgy veszélyeztetést kellő súlyú társadalmi előny kompenzálja.⁴

Békés Imre okfejtése szerint a jogellenességet kizáró okok „végsősoron nem a társadalmi érdekek sérelmének a hiányára épülnek, hanem a jogrend kivételes engedélyére”.⁵

Nagy Ferenc mutatott rá arra, hogy amint már Viski is megjegyezte, szabály szerint a kizáró ok fennállása folytán nem jogellenes cselekmény egyúttal a társadalomra sem veszélyes, „azonban az sem tagadható, hogy kivételesen a nem jogellenes magatartás társadalomra veszélyes marad, mint ahogy az engedélyezett terhesség megszakítás példája is mutatja. A tiltott jogellenes magatartás tehát akkor megengedett, ha szükséges a magasabbra értékelt érték/érdek érvényesítéséhez a jogrend kivételes engedélye alapján.”⁶

Mindebből Nagy Ferenc arra a következtetésre jut, hogy az általa következetesen használt terminológia szerint a jogellenességet kizáró okokra a szubszidiaritás elve vonatkozatható, mert a büntetőjog által védett jogtárgy sértése büntetőjogilag releváns beavatkozás révén akkor megengedett, ha a magasabb érték védelme más módon nem érvényesíthető.

„Az elméletben és a joggyakorlatban az a nézet tekinthető uralkodónak, hogy csaknem minden jogellenességet kizáró ok az említett érték és érdek mérlegelésen alapul, míg a bűnösséget kizáró okok alapvetően az elvárhatóság hiányának az elvén. Egy tényállásszerű cselekmény jogigazolása azáltal különbözik a csupán bűnösségen alapuló kimentéstől, hogy a jogigazololó cselekménnyel szemben a jogos védelem kizárt, továbbá

---

⁴ Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban, KJK, Budapest, 1984., 109-111. oldal

⁵ Békés Imre: A jogállami büntetőjog bűncselekménytani alapjai, NYUGAT-EURÓPAI HATÁSOK A MAGYAR JOGRENDSZER FEJLŐDÉSÉBEN (szerk.: Margitán É.-Kisfaludy A.), ELTE-Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1994., 23. oldal

⁶ Nagy Ferenc: A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről, Békés Imre ünnepi kötet (szerk.: Gellér Balázs), ELTE, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2000., 338. oldal

a jogellenességet kizáró ok érvényesülése esetén sem a kapcsolódó részesség megállapítása, sem a büntetőjogi intézkedés elrendelése, sem az elkövető polgári jogi felelőssége nem jöhet figyelembe.”⁷

Az említett szerzők gondolatainak elemzése, összevetése alapján megállapítható, hogy a bűncselekmény fogalmának legális definíciója miatt konkurál egymással a társadalomra veszélyesség törvényi, illetve a jogellenesség jogirodalmi fogalma. Ezért – mielőtt az egyes büntetendőséget kizáró okokat elemezném – röviden áttekintem az említett fogalmak jogtörténeti kialakulását, értelmezési sajátosságait.

---

⁷ Nagy Ferenc, id.mű 339. oldal

II. A jogellenesség és a társadalomra veszélyesség konfliktusa

A külföldi, valamint a magyar büntető jogtudomány évtizedeken keresztül a jogellenesség fogalmát használta, mégpedig kizárólag formális értelemben, vagyis a jogellenesség annyit és csak annyit jelentett, hogy a cselekvés jogszabálysértő. A bűncselekmény jogellenességének ezen értelmezése azonban válasz nélkül hagyta azt a kérdést, hogy a jogalkotó milyen okokra és körülményekre figyelemmel nyilvánít egy cselekményt bűncselekménnyé, illetve, hogy minden büntető jogszabályba ütköző magatartás bűncselekményt valósít-e meg.

1. „Jogellenes az, ami a jog ellen van”

Jhering „A bűnösség mozzanata a római magánjogban” című 1867-ben született tanulmányában részletesen foglalkozik az objektív jogellenesség problémakörével, valamint annak az álláspontjának ad hangot, hogy a jogellenesség teljességgel független az elkövető büntethetőségétől és bűnösségétől. Az objektív jogellenesség említett definíciója az 1870-es évektől kezdődően premisszaként érvényesült több, a korszak büntetőjogi gondolkodását alapjaiban meghatározó jogtudós, így Liszt vagy Beling téziseiben. E teória hívei szerint tehát a jogellenességet a cselekmény, illetve a cselekmény által kiváltott causalis folyamat hozza létre, mely oksági folyamat független egyrészt a cselekvő tudattartalmától, másrészt annak beszámítási képességétől. A külvilágban lejátszódó, a szubjektív elemektől megfosztott objektív történés a jogellenesség megjelenítője, míg a szubjektív elemek a bűnösség köréhez tartoznak. Az objektív és a szubjektív elemek megkülönböztetését követően alakult ki a tényállásszerűség fogalma. Beling, a jogalkalmazásban mind a mai napig érvényesülő tanai szerint minden esetben először azt kell vizsgálat tárgyává tenni, hogy az eljárás alapját képező cselekmény kimerítette-e valamely a Büntető Törvénykönyvben

megtalálható bűncselekmény törvényi tényállásának ismerveit, és ha igen, ezt követően azt kell elemezni, hogy a konkrét cselekmény jogellenes-e. Amennyiben ez a kérdés is igenlően döntendő el, úgy az elkövető bűnösségét kell feltárni.

A nullum crimen sine lege elvét megjelenítő, tisztán formális, a jogszabállyal való ellentétben állást kifejező jogellenesség fogalom jelenik meg először a magyar jogirodalomban is főként Angyal és Vámbéry munkáiban. Így Angyal Pál szerint „jogi szempontból téve vizsgálódás tárgyává a büntetendő cselekményt, a legális definícióból kell kiindulnunk. Büntetendő cselekmény a törvény illetőleg a törvény felhatalmazásából más kútfő által büntetéssel fenyegetett cselekmény”.⁸ A Csemegi kódex 1. §-a pedig a bűncselekmény fogalmát akként határozta meg, hogy „Büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít”.

2. „A büntetendő cselekmény lényegében mindig érdek- és jogsértés”

A jogellenesség hosszú ideig csupán a törvényi tényállás objektív elemeit ölelte fel, és csak a későbbiek során egészült ki azzal, hogy a jogellenességnek feltétele a cselekvés jogvédett érdeket, vagy értéket sértő vagy veszélyeztető volta. A jogellenesség fogalma tehát tartalmi elemeket kapva nyerte el a materiális jogellenesség kategóriáját. Így Finkey szerint a tisztán objektív jellegű meghatározással a tudomány nem érthet egyet. „A bűncselekménynek, mint jogi fogalomnak és társadalmi jelenségnek vizsgálatából kitűnik, hogy a büntetendő cselekmény lényegében mindig érdek- és jogsértés”⁹.

Irk Albert pedig az 1926-ban írt, „A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája” című munkájában fejtette ki, hogy „...a formális jogtani iránynak az a felfogása, amely

---

⁸ Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1909., 58. oldal

⁹ Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Politzer Zsigmond és fia Könyvkereskedése, Budapest, 1902., 119. oldal

elzárkózik a normatív kritériumon kívül más tartalmi ismérv bevonásától, cirkulus viciozus-ban szenved, mert végső sorban nem tartalmaz mást, mint azt a megállapítást, más és más kifejezési alakban, hogy jogellenes az, ami a jog ellen van.”¹⁰ Irk Albert tehát egyértelműen felismerte azt a tényt, hogy a tartalmi elemek nélküli jogellenesség definiálása teljességgel értelmetlen, hiszen az adott jogi normával való szembenállás a jogellenesség szempontjából olyan tény, amely valójában magyarázatot nem igényel. Irk Albert azonban a jogellenesség kizárólag tartalmi elemeken nyugvó definiálásával sem értett egyet, kifejtve, hogy a jogtalanság fogalma kizárólag a formális és materiális elem belső strukturális elhelyezésével konstruálható meg, vagyis e két tényező egységére van szükség.

Tóth Mihály mutat rá arra, a „Néhány gondolat Irk Albertnek a bűncselekmény „jogellenességéről” megfogalmazott nézetei ürügyén” című munkájában, hogy Irk teóriájának eredménye az, hogy a jogellenesség, a jogi normák által védett érdekek sérelme vagy veszélyeztetése, amely gondolat „világos és tetszetős - mint csaknem valamennyi az egyoldalúságot kerülő „egyesítő teória” eredményeként létrejött következtetés”.¹¹

Az eddig leírtak esszenciája abban foglalható össze, hogy a magyar jogirodalom legnevesebb személyiségei is – a külföldi jogtudósokhoz hasonlóan – fokozott figyelmet fordítottak annak elemzésére, hogy mi képezi a „büntetendő cselekmény”¹² differencia specifikáját. A szerzők többsége felismerte, hogy a nullum crimen sine lege elvét kifejezésre juttató és a tényállásszerűségben testet öltő formális jogellenesség szükséges, de nem elégséges fogalmi ismérv, mert kizárólag ennek alapján két kérdésre nem adható válasz.

Az egyik, hogy a jogalkotó a lehetséges emberi magatartások közül miért pont azokat választja ki, amelyeket a törvényalkotás révén bűncselekménnyé nyilvánít, illetve hogy

---

¹⁰ Irk Albert: A büntetőjogi alapfogalmak módszertani kritikája, Pécs, 1926., 152. oldal

¹¹ Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára, SEPARATUM Pécs, 2004., 189. oldal

¹² Angyal Pál: id.mű 58. oldal

miért nem büntetendő minden tényállásszerű és bűnös magatartás. Ezekre a kérdésekre pedig csak akkor adható válasz, ha tartalmi töltetet kap a jogellenesség, és így a büntetendő cselekmény definíciója.

A materiális jogellenesség fogalmának megjelenésével azonban újabb kérdés adódott, nevezetesen a tényállásszerű és bűnös magatartást csak konkrét büntetendőséget kizáró okra alapítottnan minősíthetünk nem bűncselekménynek, avagy megtehetjük azt a materiális jogellenesség hiányára hivatkozva. Ez a probléma a társadalomra veszélyesség fogalmának megalkotásáig sokkal inkább teoretikus, sem mint gyakorlati jellegű volt, ám a gyakorlatba transzplantálás nem sokat váratott magára.

3. Társadalomra veszélyesség

Az igazi problémák az 1950. évi II. törvény (a továbbiakban: Btá.) megalkotásával kezdődtek, mivel e törvény a büntetőtörvények feladatának azt tekintette, hogy védelmet biztosítsanak a társadalomra veszélyes cselekményekkel szemben.

3.1. A társadalomra veszélyesség megjelenése a magyar büntető jogszabályokban

A Btá. 1. §-ának (2) bekezdése szerint „A társadalomra veszélyes cselekmény minden olyan tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti”. Ugyanakkor a törvény a bűncselekmény fogalmát is meghatározta, kimondva, hogy büntett az a társadalomra veszélyes cselekmény, amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli.

Az 1950. évi II. törvény szerepeltette tehát először a társadalomra veszélyesség fogalmát, sőt azt definiálta is. Amint azt Kádár Miklós kifejti, a jogalkotó azt a magatartást

minősíti bűncselekménynek, amelynek a társadalomra veszélyessége olyan mértékű, hogy bűncselekménnyé nyilvánítása elengedhetetlen. Ez pedig „...azt jelenti, hogy ez az államra és társadalomra veszélyes magatartás egyúttal sérti az anyagi jogot, tehát jogellenes is... A jogellenesség azonban a bűncselekménynek általános fogalmi eleme, amely a bűncselekmény fogalmához akkor is hozzátartozik, ha a törvény külön nem hangsúlyozza. Felmerülhet olyan eset, amikor valamely társadalomra veszélyes cselekmény nem meríti ki a Büntető Törvénykönyv egyik szakaszát sem, noha a megváltozott körülmények között társadalomra veszélyessége olyan fokot ér el, amely már büntetőjogi büntetés alkalmazását tenné szükségessé. Ebben az esetben a szovjet szocialista büntetőjog lehetővé teszi az analógia alkalmazását, vagyis a nem (törvényi) tényállásszerű cselekmény fajához és súlyához képest leginkább hasonló tényállásszerű cselekmény büntetőjogi következményei kerülnek alkalmazásra. Előfordulhat még az is, hogy valamely cselekmény megvalósítani látszik valamely bűncselekmény törvényi tényállását, mégsem veszélyes a társadalomra.”¹³ Kádár ezt követően annak a véleményének is hangot ad, hogy minden cselekmény esetében vizsgálat tárgyává kell tenni a cselekmény társadalomra veszélyességét, mert ha ez nem áll fenn, bűncselekményről nem beszélhetünk. Kifejti továbbá, hogy a Btá. nem elégzik meg a bűncselekmény fogalmának formai meghatározásával, hanem azt tartalmilag is jellemzi, mely tartalom nem más, mint a társadalomra nézve fennálló veszélyesség. Kádár fogalomrendszerében a jogellenesség valójában formai jogellenességet jelent. Kádár álláspontja szerint a bűncselekmény, sajátosságainál fogva nem csupán társadalomra veszélyes, hanem egyúttal jogellenes is, tehát jogszabályba, mégpedig a törvény különös részébe ütköző tevékenység vagy mulasztás.

A társadalomra veszélyesség tehát minden vitán felül állóan egy diktatórikus politikai struktúra „szellemi” terméke, és a szovjet büntetőjogban szerepe az analógia alkalmazásának lehetővé tétele, vagyis a nullum crimen sine lege elve elutasításának elméleti megalapozása volt. A magyar jogrendszerre e fogalom azonban a kezdetektől fogva egészen más hatást gyakorolt. Amíg a szovjet jogrendszerben e fogalom azt tette lehe-

---

¹³ Kádár Miklós: Magyar büntetőjog Általános Rész, Tankönyvkiadó, Budapest, 1953., 141. oldal

tővé, hogy egy bűncselekményként nem szabályozott magatartásért is felelősségre lehessen vonni büntetőjogi síkon bárkit, addig a magyar szabályozás egy bűncselekményként szabályozott magatartást megvalósító személy felmentésére adott lehetőséget arra az esetre, ha konkrét kizáró ok nem állt fenn.

A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény a büntett fogalmának szabályozásakor szolt a társadalomra veszélyességről kimondva, hogy büntett „az a társadalomra veszélyes cselekmény, amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli és amelyet szándékosan vagy – ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti – gondatlanul követnek el”.¹⁴ E törvényhelyhez fűzött miniszteri indokolás szerint a büntetőjog legjelentősebb fogalma a bűncselekmény, és bár a burzsoá jogtudomány számtalan kísérletet tett a bűncselekmény fogalmi definiálására „a polgári jogtudósok jelentős része már eleve lemond arról, hogy kihámozza a bűncselekmény tartalmi ismertető jegeit, és megelégszik a merőben formális meghatározással.”¹⁵ Azok pedig, akik a materiális ismérvek felderítésére törekedtek – fejtegeti a miniszteri indokolás – képtelenek voltak helyes meghatározásra, mert nem a társadalom tényleges osztályszerkezetéből indultak ki. A szocialista büntetőjog tehát a társadalomra veszélyesség alapján ítél afelől „vajon egy cselekmény – elvont vagy konkrét formában – büntetést érdemel-e vagy nem. Tehát a társadalomra veszélyesség az az elsődleges ismérv, amely a jogalkotót és a jogalkalmazót egyaránt eligazítja valamely cselekmény büntetőjogi értékelése tekintetében.”¹⁶

A törvény 2. §-ának (2) bekezdése kimondja, hogy „Társadalomra veszélyes cselekmény minden olyan tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti.”

---

¹⁴ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 2.§-ának (1) bekezdése

¹⁵ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962., 38.oldal

¹⁶ A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962., 38.oldal

A miniszteri indokolásban kifejtettek szerint ugyan a társadalomra veszélyesség kategóriája a szocialista jogtudomány és jogalkotás determináló jellegű fogalma, azonban annak tartalma az állam funkcióinak, valamint az életviszonyoknak a módosulásával változik, így egyes magatartások társadalomra veszélyessé válnak, míg mások társadalomra veszélyessége megszűnik. Ezzel egyidejűleg a törvényhozó új bűncselekményeket létesít, a meglévő büntettekre súlyosabb vagy enyhébb büntetéseket ír elő, illetőleg egyes cselekmények büntetési jellegét megszünteti. Tekintettel arra, hogy a cselekmény társadalomra veszélyessége változó, a jogalkalmazónak is állást kell foglalnia abban a kérdésben, hogy a konkrét cselekmény a konkrét körülmények között veszélyes-e a társadalomra, amennyiben igen, akkor milyen fokban. A büntetést nyilvánított cselekmény ugyanis *in abstracto* feltétlenül büntetést érdemlő fokban veszélyes a társadalomra, *in concreto* azonban nélkülözheti ezt a jelleget.

Az 1961. évi V. törvény miniszteri indokolása egyértelműen rámutat tehát arra, hogy a társadalomra veszélyesség a bűncselekmény egyik fogalmi ismérve, ami a jogalkotás tekintetében azt jelenti, hogy a jogalkotó a lehetséges emberi magatartások közül kizárólag azokat nyilváníthatja bűncselekménnyé a Büntető Törvénykönyv Különös Részében, amelyek a társadalomra veszélyesek. A jogalkalmazás számára viszont a társadalomra veszélyesség, mint a bűncselekmény tartalmi ismérve azt jelenti, hogy minden tényállásszerű cselekmény esetében vizsgálat tárgyává kell tenni, hogy a tényállásszerű, vagyis formálisan jogellenes cselekmény az adott konkrét szituációban ténylegesen veszélyes-e a társadalomra. Mindebből pedig az következik, hogy a miniszteri indokolásban megfogalmazódó álláspont érvényesülése esetén a jogalkalmazó, mégpedig bármely jogalkalmazó jogosult, sőt köteles a tényállásszerű cselekményt bűncselekményi jellegétől megfosztani, amennyiben az adott megvalósítás értékelése szerint teljes egészében nélkülözi a társadalomra veszélyességet.

A társadalomra veszélyességet a jogirodalom, valamint a jogalkalmazói gyakorlat egyaránt a cselekmény objektív sajátosságaként értékelte, és a társadalomra veszélyesség megállapítása szempontjából csupán az úgynevezett objektív tényállási mozzanatok bír-

tak jelentőséggel, a cselekménynek a tényállásban szereplő szubjektív elemei irrelevánsak voltak.

Az 1978. évi IV. törvény 10. §-ának (1) bekezdése szintén a korábbiaknak megfelelően határozza meg a bűncselekmény fogalmát. Eszerint bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha a törvény bünteti a gondatlan elkövetést is – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény büntetés kiszabását rendel. A 10. § (2) bekezdése tartalmazza a társadalomra veszélyesség törvényi definícióját, amely szerint társadalomra veszélyes az a tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Köztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét, jogait sérti vagy veszélyezteti.

A törvény hatályba lépését követően változatlanul tovább élt, sőt jelentős mértékben megerősödött az a nézet, amely szerint a társadalomra veszélyesség egyrészt jogalkotási, másrészt jogalkalmazási kategória.

A jogirodalomban nem képezte vita tárgyát, hogy a társadalomra veszélyesség a jogalkotó számára nem más, mint a bűncselekménnyé nyilvánítás indoka, vagyis a jogalkotó az emberi magatartások lehetséges köréből egy olyan értékelést tartalmazó kiválasztást valósít meg, amely szerint a bűncselekménnyé minősített tevékenységek egyértelműen sértik vagy veszélyeztetik a Magyar Köztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, vagy az állampolgárok személyét, illetve jogait. Amint arra Békés Imre is rámutat, a társadalomra veszélyesség objektív kategória, amiből az következik, hogy a jogalkotó a társadalomra veszélyességet nem konstruálja, hanem felismeri. „Elvileg nem kizárt, hogy a törvényhozó rosszul ismeri fel az egyes cselekmények ilyen tulajdonságát, s a társadalomra valójában nem veszélyes magatartást nyilvánít bűncselekménnyé, vagy ennek ellentétéként, a társadalomra veszélyesnek bűncselekménnyé minősítését mu-

lasztja el. Az objektív kifejezés tehát azt jelöli, hogy a társadalomra veszélyesség ontológiai nem pedig normatív kategória.”¹⁷

A társadalomra veszélyesség – Békés Imre szerint – olyan értelemben is objektív, hogy az független az elkövető tudattartalmától vagy büntethetőségétől. Így az emberölés akkor is veszélyes a társadalomra, ha az elkövető gyermekkorú, vagy beszámítási képességet kizáró kóros elmeállapotú személy. Ugyanakkor – véli Békés – a materiális jogellenesség a jogvédte érdekek vagy értékek sértését vagy veszélyeztetését jelenti, így voltaképpen a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség fogalmi jelentése ugyanaz, erre tekintettel pedig indokolatlan a két kategória párhuzamos használata. Azonban figyelemmel arra, hogy a magyar büntetőjogban a társadalomra veszélyesség egyben tételes jogi fogalom is, ezért egyrészt szükségképpen megelőzi, másrészt indokolatlanná teszi a materiális jogellenesség kifejezés használatát.

3.2. A társadalomra veszélyesség hiányának jogalkalmazói megállapíthatósága

A társadalomra veszélyesség ugyanakkor – az egységes jogirodalmi álláspont szerint – a jogalkalmazó számára is jelentős kategória. A jogvita tárgyát azonban e körben az képezte és képezi a mai napig, hogy vajon a jogalkalmazó megállapíthatja-e, hogy egy tényállásszerű, vagyis normába ütköző magatartás – anélkül, hogy fennállna valamilyen büntethetőséget kizáró konkrét ok – teljes egészében nélkülözi a társadalomra veszélyességet, vagyis a bűncselekmény egyik fogalmi ismervét, aminek természetesen csak egyetlen következménye lehet, mégpedig az, hogy az ilyen magatartás delictumot nem valószínűsít meg. E körben a joggyakorlat egységes, és számos olyan jogesetet tettek közzé, amikor az ügyben eljáró bíróság a felmentő ítéletét a bűncselekmény egyik fogalmi is-

---

¹⁷ Békés-Földvári-Gáspár-Tokaji: Magyar Büntetőjog Általános Rész, BM Könyvkiadó, Budapest, 1980., 89.oldal

mértéknek a hiányára alapította. Így a BH 1996. 347. szám alatt közzétett eseti döntés szerint a hivatásos honvédtisztnek az a magatartása, hogy a lőszertartási engedéllyel rendelkező hivatásos katonatársától 16 db pisztolylőszert vett át lőszertartási engedély hiányában, majd azokat mintegy két hétig a szolgálati helyén, a birtokában tartotta – a társadalomra veszélyesség hiányában –, nem valósítja meg a lőszerral visszaélés büntetettét. Az ügyben eljáró bíróság kifejtette, hogy a vádlott magatartása „látszólagosan tényállásszerű” annyiban, hogy olyan lőszeret szerzett meg, amelyek beszerzésére és birtoklására engedéllyel nem rendelkezett. A büntetőjogi felelősség megállapíthatóságánál azonban nemcsak a törvény Különös Részében szereplő tényállásban foglalt fogalmi ismérveket, hanem az Általános Rész rendelkezéseinek a hatályosulását is vizsgálni kell, mert a tényállásszerűség csak akkor eredményezhet büntetőjogi felelősséget, ha az adott magatartás a bűncselekmény általános fogalmi kritériumainak is megfelel. A Btk. 10.§-ának rendelkezései alapján azonban bűncselekményt csak a törvény által büntetni rendelt, társadalomra veszélyes magatartás valósíthat meg. A társadalomra veszélyesség törvényi fogalmából következik viszont, hogy az mindig valamilyen érdeksérelem feltételez. Ez az érdeksérelem lehet „materiális természetű”, de lehet valamilyen „konkretizálódott veszélyhelyzet” is, amely személyek vagy csoportok biztonságát vagy javait fenyegeti. Az adott esetben a vádlott által nem egészen két hét időtartamra megszerzett lőszer a vádlott szolgálati helyéről nem kerültek ki, azokat a pánceszekrényében tárolta. A néhány darab lőszernek a vádlott részére átengedése sem közvetlen, sem közvetett érdeksérelem nem eredményezett. A Btk. 263/A. §-a által védeni kívánt jogi tárgy veszélyeztetettsége absztrakt értelemben sem valósult meg. Az ügyben semmi olyan adat nem merült fel, amelyből arra lehetett volna következtetni, hogy a veszélyes anyagnak minősülő lőszerrel illetéktelen személyekhez juttatása felvetődött volna a vádlottban, vagy ennek más objektív lehetősége valósult volna meg. Mindezek a tényezők pedig egyöntetűen annak a következtetésnek a levonására voltak alkalmasak a bíróság okfejtése szerint, hogy a vádlott szabálytalan magatartása – az elkövetés adott körülményei mellett – teljességgel nélkülözte a társadalomra veszélyességet. Ezen bírósági döntéssel kapcsolatban megjegyzem, hogy annak indokolása elemi dogmatikai hibákkal, tévedésekkel terhelt. Így a vádlott magatartása nem csak „látszólagosan”, hanem valószínűleg is tényállásszerű, továbbá a veszélyhelyzet is materiális természetű érdeksérelem.

Sőt, a bíróság valójában összekeveri, illetve összemosza a materiális veszélyeztető delictumot az immateriális bűncselekményi körrel. Az a mondat pedig, amely szerint „Az ügyben semmi olyan adat nem merült fel, amelyből arra lehetett volna következtetni, hogy a veszélyes anyagnak minősülő lőszerrel illetéktelen személyekhez juttatása felvetődött volna a vádlottban, vagy ennek más objektív lehetősége valósult volna meg” – egyenesen megmosolyogtató, hiszen maga a vádlott volt „az illetéktelen személy”, és ezáltal vált a cselekvésé tényállásszerűvé.

Mindettől függetlenül azonban leszögezhető, hogy az ügyben eljáró bíróság – az általa felhozott indokokra figyelemmel – a vádlott felmentését közvetlenül a társadalomra veszélyesség, mint a bűncselekmény egyik fogalmi elemének a hiányára alapította.

Ugyanígy döntést hozott az úgynevezett „Agrobank”-ügyben az elsőfokon eljáró bíróság. A Fővárosi Bíróság 1.B.309/1995. számú ítéletével a vádlottakat az ellenük emelt 10 rb., gazdálkodó szervezet önálló intézkedésre jogosult dolgozója által bünszövetségben, üzletszerűen elkövetett vesztegetés büntette miatt emelt vád alól felmentette.

A jogi indoklás körében a Fővárosi Bíróság arra mutatott rá, hogy a vádlottak cselekménye nem merítette ki a Btk. 10. §-ában meghatározott társadalomra veszélyesség fogalmát. A társadalomra veszélyesség (materiális jogellenesség) teljes hiánya nem törvény feletti jogellenességet kizáró ok, és bűncselekmény csak a Btk. rendelkezésein alapulhat. A Btk. 10. §-ának (2) bekezdésében ugyanis az jut kifejezésre, hogy az a cselekmény, amely nem sérti és nem veszélyezteti a jogi tárgyat bűncselekménynek nem tekinthető.

A társadalmi viszonyok változása folytán a büntetendővé nyilvánított cselekménytípus olykor olyan konkrét cselekményeket is felölelhet, amelyek egyáltalán nem veszélyesek a társadalomra. Ez esetben éppen a bűncselekmény törvényi fogalmából következik, hogy a cselekmény nem bűncselekmény.

„Mivel jelen esetben arról van szó, hogy a vádlottak cselekménye büntetőjogi értelemben egyáltalán nem veszélyes a társadalomra”¹⁸, ezért a bíróság őket a vád alól – a Btk.

---

¹⁸ Fővárosi Bíróság 1.B.309/1995. számú ítélete

10.§-ának (2) bekezdésére figyelemmel – a Büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény 214.§ (3) bekezdésének a) pontja alapján bűncselekmény hiányában felmentette.

A Fővárosi Bíróság ítéletének jogi indokolása azonban ezen a ponton nem ér véget, hanem a következőkkel folytatódik. „Abban az esetben, ha a bíróság nem erre az álláspontra helyezkedett volna, a vádlottakat az ellenük emelt vád alól abból az okból kellett volna felmentenie, mert a vesztegetés törvényi tényállásának elemei nem valósultak meg maradéktalanul.”¹⁹ A Fővárosi Bíróság tehát egy olyan dogmatikai hibát vétett, ami – reményeim és jogalkalmazói ismereteim szerint – egyedülálló. Nevezetesen, hogy nem tényállásszerű cselekményről állapította meg a társadalomra veszélyesség hiányát, holott az utóbbi vizsgálatának a dogmatika szabályai szerint csak akkor van helye, ha a megvalósított tevékenység diszpozíciószerű, mivel a nem tényállásszerű magatartás büntetőjogi értelemben vett társadalomra veszélyessége fogalmilag kizárt.

Ugyancsak a társadalomra veszélyesség hiányára alapította felmentő ítéletét a bíróság a BH 2001. 307. szám alatt közzétett eseti döntésében. Ezen döntés jogi indokolása szerint a Btk. 10.§-ának (2) bekezdéséből levezethető materiális jogellenesség fogalom szem előtt tartása mellett a bűncselekmény megvalósulásához a formai tényállásszerűség önmagában nem elegendő, ezért a jogalkalmazó minden esetben vizsgálni köteles a cselekmény konkrét társadalomra veszélyességét is. A cselekmény absztrakt társadalomra veszélyességét jelzi az a körülmény, hogy a magatartástípust a törvényhozó bűncselekménnyé nyilvánította. A cselekmény társadalomra veszélyessége káros következmények előidézését, egy fennálló állapot hátrányos megváltoztatását jelenti. Az adott cselekmény társadalomra veszélyességének megítélésénél figyelembe kell venni – esetleg egyéb ismérvek mellett – a hátrányos következmények súlyosságát, a reparálhatóságot, valamint azt, hogy a jogrend képes-e ellátni a jogtárgy védelmét a büntetőjogon kívüli eszközökkel is vagy sem.

---

¹⁹ A Fővárosi Bíróság id. ítélete

Az ismertetett eseti döntések alapján egyértelműen levonhatók az alábbi következtetések. A bírósági jogalkalmazói gyakorlat szerint:

- a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség ekvivalens fogalmak;
- a jogalkalmazó köteles vizsgálat tárgyává tenni a tényállásszerű cselekmény konkrét társadalomra veszélyességét;
- a bíróság megállapíthatja a konkrét tényállásszerű cselekmény tekintetében a társadalomra veszélyesség teljes hiányát;
- amennyiben a jogalkalmazó erre a következtetésre jut, a terheltet – a bűncselekmény egyik fogalmi ismérvének hiánya miatt – fel kell menteni.

A jogalkalmazói gyakorlat tehát e körben egységes, a jogirodalomban ismert nézetek azonban egymásnak, egyes szerzők okfejtései pedig olykor önmaguknak is ellentmondóak. Így az 1980-ban megjelentetett Magyar Büntetőjog Általános Rész című tankönyvben Békés Imre annak a véleményének ad hangot, hogy „Az 1978. évi Btk. azt a felfogást teszi magáévá, hogy csak az a tevékenység vagy mulasztás veszélyes a társadalomra, amely sérti vagy veszélyezteti az említett társadalmi viszonyokat. Eszerint a bíróság juthat arra a következtetésre, hogy valamely konkrét, a törvényi tényállást kimerítő, tehát büntetni rendelt cselekmény nem veszélyes a társadalomra. Amennyiben erre a következtetésre jut, konstatálja: a bűncselekmény egyik fogalmi ismérve hiányzik. E fogalmi ismérv (bármelyik fogalmi ismérv) hiányában pedig nem jön létre bűncselekmény. Ennek az okfejtésnek végső logikájaként a bíróság a bűncselekmény hiányára hivatkozva felmentő ítéletet hoz.”²⁰ A szerző álláspontja azonban a későbbiek során nyilvánvalóan megváltozott, mert az 1994-ben megjelentetett „Nyugat-európai hatások a magyar jogrendszer fejlődésében” című, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán készült tanulmánykötetben megjelent „A jogállami büntetőjog bűncselekménytani alapjai” megjelölésű tanulmányában annak a véleményének ad hangot, hogy „De lege lata azt nem mondhatja ki a bíróság sem, hogy valamely bűncselekmény társadalomra veszélyessége az elkövetéskor teljesen hiányzott.

---

²⁰ Békés-Földvári-Gáspár-Tokaji: id.mű 90. oldal

Ám azt megállapíthatja, hogy a veszélyesség foka az elkövetéskor (28. §) olyan csekély volt, hogy a legenyhébb büntetés is szükségtelen (büntethetőséget kizáró ok).²¹

Földvári József álláspontja szerint a konkrét cselekmény társadalomra veszélyességét a jogalkalmazó szerveknek is értékelniük kell, mégpedig annak ellenére, hogy a törvényalkotó ezt már vizsgálat tárgyává tette az általánosság szintjén, és amikor az adott tevékenységet bűncselekménnyé nyilvánította, annak társadalomra veszélyességéről is állást foglalt. A törvényhozó azonban mindig egy cselekménytípust értékeli, „értékelése tehát általános. A bíróságnak mindig egy konkrét cselekményt kell értékelni. A törvényhozó által bűncselekménnyé nyilvánított cselekmények általában társadalomra veszélyesek; előfordulhatnak azonban olyan esetek is – a szokásostól eltérő, atípusos esetek –, amikor az adott körülmények között bizonyos cselekmény nem jelent veszélyt a társadalomra. Ilyen esetekben nem valósul meg bűncselekmény.”²²

Györgyi Kálmán a jogalkalmazó „kegyelmi” tevékenységének alapjául szolgáló törvényhelyként értékeli a bűncselekmény fogalom hatályos törvényi definícióját, amelynek révén a bírói gyakorlat átveszi a törvényhozó felelősségét, és mindennek következtében a társadalomra veszélyességnek mindössze „egyetlen dogmatikai szerepe marad, hogy alapul szolgáljon a büntetőjogi felelősség kizárására tényállásszerű, de jogelleneséget kizáró ok által nem érintett cselekmény esetében.”²³

Wiener A. Imre az 1978. évi IV. törvényhez fűzött azon miniszteri indokolás alapján, amely szerint a bűncselekmény fogalmának törvényi meghatározásából közvetlenül levezethető, hogy nincs bűncselekmény, ha egy magatartás formálisan megvalósítja ugyan a törvény különös részének valamelyik tényállását, de az elkövetés konkrét körülményei miatt az nem veszélyes a társadalomra, és ezért hiányzik a bűncselekmény

---

²¹ Békés I.: id.mű 22. oldal

²² Földvári József: Magyar büntetőjog Általános rész, Osiris Kiadó, Budapest, 2003., 81. oldal

²³ Wiener A. Imre: Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános része kodifikálásához, MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, 2000., 60. oldal, a tanácskozás vitájában elhangzott vélemény.

egyik fogalmi eleme a társadalomra veszélyesség, úgy véli, hogy bizonytalanság alakult ki.

Wiener A. Imre álláspontja szerint, ha a társadalomra veszélyességet azonosítjuk a materiális jogellenességgel, akkor a materiális jogellenesség törvény feletti jellege megszűnhet, azonban nem változhat a jogalkalmazói értékelése. A jogalkalmazás a materiális jogellenesség típusait a bírói gyakorlat által alakított szabályok (bírói jog) alapján értékelheti, de a konkrét cselekményt nem vetheti össze a bűncselekmény általános fogalmával. Ebből tehát az következik, hogy a bíróságnak először a cselekmény tényállás-szerűségét kell megállapítania, és a materiális jogellenesség hiányának a kimondására csak a bírói gyakorlat által kidolgozott kizáró okok (sértett beleegyezése, szülői felügyelet gyakorlása, megengedett kockázatvállalás, stb.) keretei között kerülhet sor. Wiener A. Imre tehát arra a következtetésre jut, hogy felmentő ítélet a társadalomra veszélyességnek, mint a bűncselekmény fogalmi ismérvének a hiányán nem alapulhat, annak alapját csak a Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott, büntetendőséget kizáró ok képezheti.

„A hatályos törvénynek éppen a jogbiztonságot sértő hibája, hogy elindíthatja azt a gondolati folyamatot, amely a konkrét cselekményt közvetlenül kapcsolhatja a bűncselekmény általános fogalmához.”²⁴

3.3. Társadalomra veszélyesség – materiális jogellenesség

Az ismertetett jogirodalmi álláspontokban megjelent okfejtésekre tekintettel további problémaként jelenik meg az a kérdés, hogy miként viszonyul egymáshoz a társadalomra veszélyesség törvényi, illetve a materiális jogellenesség jogirodalmi fogalma.

Amint konkrét jogesetek bemutatásával igazoltam, a bírósági jogalkalmazói gyakorlat szerint a társadalomra veszélyesség, illetve a materiális jogellenesség ekvivalens fogal-

---

²⁴ Wiener A. Imre: Büntetőjog. Általános Rész, KJK. KERSZÖV, Budapest, 2002., 81-82. oldal

mak. Korántsem ilyen egyértelmű a két fogalom egymáshoz való viszonyának megítélése a jogirodalomban.

Tokaji Géza és Nagy Ferenc a társadalomra veszélyességet kodifikált materiális jogellenességnek tekinti. Békés Imre leszögezi, hogy a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség fogalmi jelentése ugyanaz. Egyes szerzők annak a nézetüknek adnak ugyanakkor hangot, hogy a törvényi fogalom meghatározás ellenére a büntető jogtudomány hazai művelői idegenkednek a társadalomra veszélyesség fogalmának használatától, és helyette a hagyományos materiális jogellenesség megjelölést használják. Így Erdős Emil arra mutat rá, hogy a jogellenességet nem lehet büntető jogszabályba foglalni, legfeljebb egyes tényeket, amelyek a kodifikáció folytán válnak jogellenessé. Ezért a Tokaji Géza-Nagy Ferenc szerzőpáros azon tétele, amely szerint a társadalomra veszélyesség kodifikált materiális jogellenesség akként alakítandó át, hogy az objektív jogellenesség kodifikált társadalomra veszélyesség. További észrevétele Erdős Emilnek, hogy a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség közé nem tehető azonossági jel. A cselekménynek ezek a tulajdonságai nem fedik egymást. „A pazarló gazdálkodás (amit sokan tévesen hűtlen kezelésnek tekintenek) pl. társadalomra veszélyes ténykedés, mert sérti a Magyar Köztársaság gazdasági rendjét, s az állampolgárok vagyoni viszonyait. Büntetőjogi vonatkozásban azonban nem jogellenes, mert jelenleg nincs olyan büntető jogszabály, amely az ilyen gazdálkodást büntetéssel fenyegetné.

Ugyancsak veszélyes a társadalomra a napjainkban már egyre aggasztóbban és agresszívebben megjelenő hatóság vagy hivatalos személy megsértése. Az ilyen fajta cselekmények, amelyek a szólás és véleménynyilvánítási szabadságjoggal való durva visszaélést fejezik ki, nemcsak az érintett személy vagy szerv becsületét, jóhírnevét sértik, hanem alkalmasak arra is, hogy a hatóságok elfogulatlan jogszerű működésébe vetett állampolgári bizalmat, tiszteletet csorbítsák, tehát sértik és veszélyeztetik a hivatali és az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények tárgyát. Ezek a sértések azonban büntetőjogi szempontból nem jogellenes cselekmények, mert az Alkotmánybíróság 36/1994.

(VI.24.) számú határozatával a hatóság vagy hivatalos személy megsértésének törvényi tényállását megsemmisítette.”²⁵

Erdősy Emil egyébként annak a véleményének is hangot ad, amely szerint a bűncselekmény-fogalom tudományos felépítésekor az elméleti szakembereknek nemcsak mások elméleti fejtegetéseit kellene figyelembe venniük, hanem a büntető jogszabály rendelkezéseihez is alkalmazkodniuk kellene.

Ugyanakkor egyéb elvek alapján mégis a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség közötti különbség megállapíthatóságára következtetnek más szerzők is. E szerzők abból indulnak ki, hogy a klasszikus büntető kódexek elégségesnek találták a bűncselekmény törvényi fogalmának formális meghatározását, azaz a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvének konkrét jogszabályi megjelenítését. Csupán a német nyelvű büntető jogtudományban jelent meg a XIX. század végén a bűncselekmény törvényi fogalmánál több ismérv. A tudományos bűncselekmény fogalomban, a jogellenesség kezdetekben kizárólag a jogszabállyal való szembenállást jelentette, és csak a későbbiek során kapott a formális mellett tartalmi töltetet. Formális jogellenességről akkor volt szó, ha nem állt fenn törvény által meghatározott jogellenességet kizáró ok, míg materiális jogellenességről akkor, ha nem beszélhettünk „törvény feletti” jogellenességet kizáró okról. A materiális jogellenesség vonatkozásában folyamatosan felmerült a jogbiztonság veszélyeztetésének problematikája. „A materiális jogellenesség tehát csak közvetetten nyer alkalmazást a konkrét esetre. a) Egyrészt a teleologikus (azaz a jogszabály célját figyelembe vevő) – a büntetőjogban jogtárgy-harmonikusként is jelentkező – értelmezés körében; b) másrészt a nem törvényen, hanem a szokásjogon (Gewonheitsrecht) alapuló (más kifejezéssel törvényfeletti) jogellenességet kizáró okokon keresztül. A materiális jogellenesség ilyen – a jogértelmezés, illetve szokásjog útján való – érvényesülése (ha a német példához képest kisebb arányban is) tartózkodóbban

---

²⁵ Erdősy Emil: Megjegyzések a hazai bűncselekmény koncepcióhoz, Emlékkönyv Ferencz Zoltán egyetemi adjunktus halálának 20. évfordulójára (szerk.: Korinek László, Kóhalmi László, Herke Csongor), Pécs, 2004., 49. oldal

elismert volt a szocializmus előtti magyar büntetőjog irodalmában és gyakorlatában is.²⁶

Mindezekkel szemben a társadalomra veszélyesség a szocialista büntető kódexekben a törvényi bűncselekmény fogalom egyik elemeként jelent meg. Ennek eredményeként a szerzők egy része (Kádár, Kálmán, Viski) a társadalomra veszélyességet a formális értelemben vett jogellenesség mellé helyezte, a bűncselekmény tudományos fogalmi rendszerében, míg a szerzők másik része (Földvári, Békés, Tokaji) a jogellenesség fogalmát mellőzte.

Mindennek eredményeként lehetségessé vált, hogy a büntetőjogi felelősséget nem konkrét jogellenességet kizáró okra alapítottan, hanem a társadalomra veszélyesség hiányára, mint a bűncselekmény egyik fogalmi elemének meg nem valósulására hivatkozva lehessen kizárni. Az ezt a gyakorlatot kritizáló szerzők álláspontja szerint „sértheti a jogbiztonságot (a jogállamiság egyik legfontosabb alapértékét), ha a vádlott felmentését a társadalomra veszélyesség törvényi fogalmának közvetlenül az adott esetre való alkalmazására alapozzák”²⁷.

3.4. Összegzés

A röviden felvázolt elvi háttér kizárólag arra kívánt rámutatni, hogy a társadalomra veszélyesség fogalmának, valamint a materiális jogellenességgel kapcsolatos viszonyának megítélése ellentmondásos.

A kérdést érzelmi alapon is megközelítő szerzők a terminológia használatát szimbolikus jelentőségű értékválasztásnak is tekintik, választásnak a jogállam vagy önkényuralom, az 1871. évi német vagy az 1926. évi szovjet-orosz Btk., Franz von Liszt vagy Pasukanisz között.

---

²⁶ Hollán Miklós: Gondolatok a társadalomra veszélyesség és a materiális jogellenesség különbségéről, Magyar Jog, 51. évfolyam, 2004. december, 725. oldal

²⁷ Hollán Miklós: id.mű 726. oldal

Valójában azonban sem az elmélet, sem a gyakorlat képviselőinek nincs választási lehetősége. Mindaddig ugyanis, amíg a hatályos Büntető Törvénykönyv tartalmazza a bűncselekmény fogalmát, illetve amíg ennek egyik eleme a társadalomra veszélyesség, annak használatától eltekinteni nem lehet. Választási lehetősége csupán a jogalkotónak van e körben, és amennyiben úgy dönt – az eddigi kodifikációs törekvések ebbe az irányba mutatnak – bármikor újra fogalmazhatja a jelenlegi definíciót oly módon, hogy abban már nem jeleníti meg a társadalomra veszélyesség elemét.

Eddig az időpontig azonban legfeljebb az képezheti vita tárgyát, hogy a társadalomra veszélyesség fogalma megegyezik-e tartalmilag a materiális jogellenesség fogalmával.

A hatályos Btk. definiálja a bűncselekmény fogalmát, amelynek egyik fogalmi ismérve a társadalomra veszélyesség, valamint meghatározza a társadalomra veszélyesség tartalmát is. A törvényben szereplő kizáró okok jogszabályba iktatásának alapját pontosan az képezi, hogy ezekben az esetekben hiányzik – egy konkrét és pontosan meghatározott körülmény fennállása miatt – a tényállásszerű cselekmény társadalomra veszélyessége. Mind a jogirodalom, mind a joggyakorlat elismeri azonban a szokásjogon alapuló kizáró okok létezését, mégpedig azonos jogalapon, nevezetesen a társadalomra veszélyesség hiányára figyelemmel.

A társadalomra veszélyesség, mint bűncselekmény fogalmi ismérv teljes hiányát a hatályos jogalkalmazói joggyakorlat megállapítja, és ez esetben a tényállásszerű cselekmény megvalósítóját a bíróság – mert a bűncselekmény egyik fogalmi ismérve hiányzik – felmenti.

Erre azonban csupán akkor kerülhet sor, ha nincs a Büntető Törvénykönyvben megtalálható vagy a bírói gyakorlat által kidolgozott konkrét, a társadalomra veszélyesség hiányára visszavezethető büntetendőséget kizáró ok.

Ezt a jogalkalmazói gyakorlatot a magam részéről nem tartom a jogállamisággal összeegyeztethetetlennek, mivel ezen jogalkalmazói gyakorlat a büntetőjogi felelősséget szűkíti, és így a terhelt felmentésére biztosít lehetőséget, az olyan atípusos esetekben, amikor sem törvényes, sem törvényfeletti kizáró ok nincs, azonban az adott cselekmény éppen atípusos volta miatt érdekelt, értéket azért sért vagy veszélyeztet, hogy egy font-

sabb érdeket, értéket mentsen. Azt a tényt pedig, hogy a bűncselekmény fogalmi ismérv hiányára alapítottan felmentésre csak és kizárólag atípusos esetekben kerülhet sor, a számadatok egyértelműen igazolják, hiszen ilyen felmentő ítélet meghozatalára évente legfeljebb néhány alkalommal kerül sor. Így a saját jogalkalmazói tapasztalataim alapján is leszögezhető, hogy a Btk. 10.§-ára alapított felmentés csak kivételes jellegű.

Mindezekre figyelemmel dolgozatom további részében a társadalomra veszélyesség fogalmát használom.

III. A büntetőjogi felelősségre vonás akadályai

A büntetőjogi felelősségre vonás akadályaival kapcsolatos törvényi szabályokat a Btk. III. fejezete tartalmazza.

A Btk. az akadályokat két csoportra osztja, a büntethetőséget kizáró, illetve a büntethetőséget megszüntető okokra.

A büntetőjogi felelősségre vonás akadályainak eme két csoportja között az alapvető különbség az, hogy amíg a büntethetőséget kizáró okok fennállásakor – bár a történeti tényállás megegyezik a Btk. Különös Részében meghatározott valamely törvényi tényállással – a cselekmény megvalósításakor hiányzik a bűncselekmény egyik fogalmi ismérve, ezért bűncselekmény már az elkövetéskor sem jön létre, addig a büntethetőséget megszüntető okok esetében a bűncselekmény megvalósul, azonban annak elkövetése után áll elő egy olyan körülmény, amely miatt az elkövető nem büntethető. Példával szemléltetve az előbbi definíciót, ha valakinek az élete ellen intéznek jogtalan támadást, és a támadás elhárítása végett a megtámadott a támadót lelövi, az emberölés törvényi tényállása formálisan megvalósul, a jogos védelmi helyzet fennállása miatt azonban bűncselekményről nem beszélhetünk, mivel a Btk. lehetővé teszi ezt a jellegű védekezést. A Büntető Törvénykönyvnek a jogos védelemre vonatkozó rendelkezéseinek megfelelő – azaz jogszerű – cselekvés nem minősül társadalomra veszélyesnek, tehát bűncselekmény egyáltalán nem jön létre. A büntetőjogi felelősségre vonás akadályainak rendszerében éppen ez adja a büntethetőséget kizáró okok megkülönböztető sajátosságát, valamint ezért mondhatjuk azt, hogy a kizáró okok esetében a törvény szövege pontatlan, illetve helyesebb lett volna a „nem büntethető” kitétel helyett a „nem valósít meg bűncselekményt” megfogalmazás.

Ellenben, ha a tolvaj a lopás elkövetése után meghal, a bűncselekmény létrejött, az elkövetőt azonban a halál ténye, mint utóbb bekövetkezett büntethetőséget megszüntető

ok fennállása miatt nem lehet felelősségre vonni. Ekkor tehát a bűncselekmény megvalósulása ellenére sem büntethető az elkövető.

Nehezíti a rendszerezést, hogy több, a Btk. által büntethetőséget kizáró vagy megszüntető oknak nevezett körülmény valójában egyik csoportba sem illeszthető be, valamint hogy a büntetőeljárásról szóló törvény is tartalmaz olyan rendelkezéseket, amelyek a büntetőjogi felelősségre vonás akadályaként jelentkeznek. A jogirodalomban uralkodónak tekinthető felfogás szerint azokat a körülményeket, amelyek a büntethetőség feltételei (például magánindítvány), de utóbb nem jelennek meg, indokolt külön kezelni. Egyes szerzők – például Békés Imre – ezen feltételek hiányát büntethetőséget kizáró másodlagos akadályoknak nevezi, míg mások – például Földvári József, Wiener A. Imre – ezeket az okokat a büntetőeljárás megindítását akadályozó körülmények közé sorolják. Álláspontom szerint ezek az okok valójában eljárási jellegű akadályok (magánindítvány, kívánat, kizárólagos feljelentési jog, mentelmi jog stb.), mert ezekben az esetekben a bűncselekmény megvalósul, de hiányzik a büntetőeljárás megindíthatóságának valamely törvényi feltétele.

Büntethetőséget kizáró, illetve megszüntető oknak minősítette eredetileg a Btk. a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély fokát, illetve csekélyé válását, megszűnését. Ezekben az esetekben a magatartás tanúsításakor a bűncselekmény létrejött, és valójában egyik ok sem képezte akadályát a büntetőjogi felelősségre vonásnak, sőt az elkövetéskori csekély fok, valamint az elbíráláskori csekélyé válás eseteiben az elkövetőt a törvény kógens rendelkezése alapján megrovásban kellett részesíteni. Ezért ezen okok fennállásának a megállapításakor a törvény már a hatályba lépésekor is csak a súlyosabb szankció alkalmazását zárta ki, amiből az következett, hogy a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély fokára, illetve csekélyé válására vonatkozó rendelkezések jogi természetüket tekintve a joghátrány céljával kapcsolatos előírások voltak. Ezt ismerte fel a jogalkotó amikor a 2006. évi LI. törvény megalkotásakor 2006. július 1-jei hatállyal kiiktatta a büntethetőséget kizáró, illetve a büntethetőséget megszüntető okok köréből a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély fokát, valamint a cselekmény társadalomra veszélyességének megszűnését, avagy csekélyé válását. Az

utóbbi két esetkör a megrovás (71. §) alkalmazásának törvényi feltételévé vált. A büntetőjogi felelősségre vonás akadályainak rendszerét az alábbi táblázattal szemléltetem.

Büntetőjogi felelősségre vonás akadályai

Büntethetőséget kizáró okok	Büntethetőséget megszüntető okok	Az eljárás lefolytatásához szükséges feltétel hiánya

A büntethetőséget kizáró okokat a Btk. 22. §-a a következőképpen sorolja fel:

22. § A büntethetőséget kizárja:

- a) a gyermekkor,
- b) a kóros elmeállapot,
- c) a kényszer és a fenyegetés,
- d) a tévedés,
- e)²⁸
- f) a jogos védelem,
- g) a végszükség,
- h) a magánindítvány hiánya,
- i) a törvényben meghatározott egyéb ok.

²⁸ Ezt a pontot a 2006. évi LI. törvény 285.§-a (1) bekezdésének d) pontja 2006. július 1. napjával hatályon kívül helyezte. A hatályon kívül helyezett rendelkezés: „e) a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka”.

A büntethetőséget kizáró okokat a jogirodalom általában három csoportra osztja, nevezetesen a beszámítást kizáró, a bűnösséget kizáró, illetve a cselekmény társadalomra veszélyességét kizáró okok csoportjára.

a) A beszámítást kizáró okok:

- a gyermekkor,
- a kóros elmeállapot,
- a kényszer és a fenyegetés,
- a Btk. 29.§-ának (2) bekezdése szerinti jogos védelem,
- a Btk. 30.§-ának (2) bekezdése szerinti végszükség.

A beszámítást kizáró okok közös jellemzője, hogy hiányzik a bűncselekmény alanya. Megjegyzem, egyes szerzők – például Nagy Ferenc – ezeket az okokat nem a törvényi tényállással, hanem a bűnösséggel hozzák összefüggésbe, ezért ezen okokat bűnösséget kizáró okoknak minősítik.

b) A bűnösséget kizáró okok:

- a tévedés,
- az előljáró parancsa.

A tévedés a szándékos bűnösséget zárhatja ki, de amennyiben a tévedést gondatlanság okozta, és a törvény a gondatlanságból eredő elkövetést is büntetni rendeli, a gondatlan bűncselekményért az elkövetőt felelősség terheli.

Speciális, kizárólag a katonákra vonatkozó büntethetőséget kizáró okot fogalmaz meg a Btk. 123. §-a. Eszerint nem büntethető a katona a parancsra végrehajtott cselekményért kivéve, ha tudta, hogy a parancs végrehajtásával bűncselekményt követ el.

c) A társadalomra veszélyességet kizáró okok

ca) a Büntető Törvénykönyv által szabályozott okok

- a Btk. 29.§-ának (1) bekezdése szerinti jogos védelem,

- a Btk. 30.§-ának (1) bekezdése szerinti végszükség,

cb) a Büntető Törvénykönyv által nem szabályozott kizáró okok

- a sértett beleegyezése,

- a fegyelmezési jog gyakorlása,

- a jogszabály engedélye,

- a megengedett kockázatvállalás.

A társadalomra veszélyességet kizáró valamennyi okra vonatkozik az a tétel, amely szerint ezek a körülmények a büntetőjogi felelősséget kizárólag objektív szempontok alapján nem teszik megállapíthatóvá. Ezért – amint arra Wiener A. Imre is rámutat²⁹ - a társadalomra veszélyességet kizáró okok esetében – figyelemmel arra, hogy az objektív körülmények a cselekmény büntetendőségét zárják ki, szemben a büntethetőséget kizáró szubjektív tényezőkkel – a büntetendőség, és nem a büntethetőség fogalmát használom.

1. A társadalomra veszélyességet kizáró okok jellemzői

A társadalomra veszélyességet kizáró okok köre igen széles, illetve a jogrend más területeiről is származhatnak. Bizonyos esetekben ugyanis a törvényi tényállást egyébként teljes egészében kimerítő cselekmény megvalósítását a jogrend megengedi, és ezt az engedélyt nem feltétlenül a büntetőjog valamely szabályának kell tartalmaznia, azt megadhatja bármely jogághoz tartozó jogszabály rendelkezése. A jogrend egységének elvéből ugyanis az következik, hogy ha egy jogszabály engedélyez egy tevékenységet, az annak megfelelő magatartás – attól függetlenül, hogy az adott jogszabály mely jog-

---

²⁹ Wiener A. Imre: Büntetendőség – Büntethetőség, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 2000., 200-201. oldal

ágnak képezi részét – büntetőjog-ellenes sem lehet. Ezért álláspontom szerint egyet kell érteni Nagy Ferenc azon okfejtésével, amely szerint ezen kizáró okok határtalanságából következik, hogy az összes kizáró körülmény felsorolása sem törvényben, sem tudományos munkában nem lehetséges. Így a törvényhozó sem képes meghatározni valamennyi társadalomra veszélyességet kizáró okot, már csak azért sem, mert figyelemmel a nemzetközi jog normáira, bizonyos kizáró okokra a hatásköre nem is terjed ki. Például háború esetén a hadviselési szabályok keretei között – tehát a harci cselekmények során – megvalósított szándékos emberölések a nemzetközi jog alapján igazolhatók. Háború idején ezért a szándékos emberölés miatti felelősség kérdése csak akkor kerülhet szóba, ha az elkövetési magatartás kifejtésére a hadműveletektől függetlenül kerül sor, és így az a nemzetközi jog normáit sérti.³⁰ Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy a társadalomra veszélyességet kizáró okok köre sem állandó, illetve azok terjedelme is folyamatosan változik. Az utóbbira jó példa a fegyelmezési jog gyakorlása. A Csemegi kódex 313.§-ának rendelkezése szerint a házi fegyelemre jogosított személy által, annak gyakorlatában elkövetett könnyű testi sértés miatt büntetésnek nincs helye. A Csemegi kódex törvényi szinten zárta ki a büntetendőséget, míg a korabeli jogalkalmazói gyakorlat ezen jogszabályhely alkalmazhatóságát attól tette függővé, hogy a könnyű testi sértést megvalósító törvény vagy szokásjog alapján jogosítva volt-e a fegyelmezésre. A jogosítottak köre pedig meglehetősen tág volt, hiszen e jog nemcsak a szülőt vagy a pedagógust illette meg, de a gazdát vagy az iparost is a cselédek vagy tanoncok irányába. Ezzel szemben a fegyelmezési jog gyakorlása során ma már csak olyan, a Büntető Törvénykönyvbe ütköző magatartások tanúsíthatók, amelyek legfeljebb a becsületsértés törvényi tényállását merítik ki, és ezek is csak akkor, amennyiben az elkövetési magatartás kifejtésére nevelési célzattal kerül sor. Mindemellett elentősen csökkent a jogosítottak száma is.

A társadalomra veszélyességet kizáró okok taxatív felsorolása tehát nem lehetséges, azonban atekintetben, hogy a büntető anyagi, illetve eljárási törvényekben található okok milyen jellegűek, a szerzők többsége azonos álláspontot képvisel. Voltaképpen

---

³⁰ Nagy Ferenc: A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről, Békés Imre ünnepi kötet (szerk.: Gellér Balázs), ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2000., 343-344. oldal

csak az előljáró parancsa, illetve a fedett nyomozó alkalmazása képez kivételt, mivel az előljáró parancsát Békés Imre a cselekmény társadalomra veszélyességét kizáró okok közé sorolja, míg Földvári József a tévedés, azaz a bűnösséget kizáró okok körébe utalja. Álláspontom szerint e körben Földvári József értelmezése helytálló, mert az előljáró parancsa a bűnösség síkján zárja ki a büntethetőséget. A katona ugyanis csupán abban az esetben nem vonható felelősségre a parancsra végrehajtott cselekményért, ha nem tudta, hogy azzal bűncselekményt valósít meg. Ebből pedig egyértelműen az következik, hogy a büntetlenség alapját a tévedés képezi, ami a bűnösség síkján zárja ki a felelősséget.

Ezen kívül problémaként jelentkezik a jogirodalomban a fedett nyomozó bűncselekményt megvalósító magatartása. A Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) 178. §-ának (2) bekezdése szerint ugyanis a nyomozó hatóság az adatszerező tevékenysége során az ügyész engedélyével a nyomozó hatóság olyan tagját is igénybe veheti, aki e minőségét leplezi, valamint a reá irányadó törvény szerint más, bírói engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtést is végezhet. A 175. § (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja esetén az ügyész a feljelentést határozattal elutasítja, ha bűncselekmény elkövetésével fedett nyomozó gyanúsítható megalapozottan, aki a cselekményt szolgálati feladatai teljesítése közben bűnüldözési érdekből követte el, és a bűnüldözési érdek jelentősebb, mint az, amely az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződik. A 175. § (6) bekezdésére tekintettel a feljelentés nem utasítható el, ha a fedett nyomozó más életének szándékos kioltásával járó bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható. A Be. 192. §-ának (2) bekezdése szerint pedig a bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja esetén az ügyész a nyomozást határozattal megszünteti, ha a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható fedett nyomozó a cselekményt szolgálati feladata teljesítése közben, bűnüldözési érdekből követte el, és a bűnüldözési érdek jelentősebb, mint az, amely az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséhez fűződik. A nyomozás valójában csak egy esetben nem szüntethető meg, ha a fedett nyomozó más életének szándékos kioltásával járó bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható megalapozottan. A jogirodalomban kialakult álláspontok szerint, ha a fedett nyomozó a törvényi előírásoknak megfelelő bűncselekményt követ el, vagy a jogszabály engedélyére

alapítottan, vagy arra hivatkozva nem kerülhet sor a felelősségre vonására, hogy hivatali, hatósági feladatkörébe tartozóan fejtette ki valamely bűncselekmény – kivéve a szándékos emberölés – elkövetési magatartását. A magam részéről azonban azokkal a szerzőkkel értek egyet, akik szerint „a fedett nyomozó bűncselekményt kimerítő magatartása az opportunitás elvével összefüggő eljárásjogi kategóriának minősíthető. Vagyis a fedett nyomozó által elkövetett deliktum anyagi jogi értelemben nem veszíti el bűncselekményi jellegét, csak ilyen esetben eljárásjogi akadály folytán a fedett nyomozóval szemben a nyomozást meg kell tagadni, illetve meg kell szüntetni.”³¹

Ennek a felfogásnak a helyességét támasztja alá, hogy a büntetőeljárásról szóló törvény a fedett nyomozóval kapcsolatos előírásokat az együttműködő gyanúsítottra vonatkozó normákkal szabályozza együtt, illetve az, hogy az elsőként ismertetett felfogás elfogadása esetén, a fedett nyomozó által megvalósított „bűncselekménnyel” szemben jogos védelemnek nem lenne helye. Ugyanakkor – mivel az elkövetés pillanatában sem jön létre bűncselekmény – tettesi alapcselekmény hiányában a részeseket sem lehetne felelősségre vonni, ami az egész jogintézményt tenné értelmetlenné, illetve számos esetben alkalmazhatatlanná.

Egyes szerzők a bírói gyakorlat által kialakított büntetendőséget kizáró okok között (Kádár Miklós, Kálmán György) a hivatásból eredő jogok gyakorlását és kötelességek teljesítését külön nevesítik. A megkülönböztetés alapját az képezi, hogy a jogszabály engedélye körébe csak a magánszemélyek által és a magánszféra területén kifejtett tevékenységeket sorolják. Így példaként említik a büntetőeljárás törvény azon rendelkezését, miszerint a tettenért elkövetőt bárki elfoghatja, vagy engedéllyel a magzatát bárki elhajtathatja. A hivatásból eredő jogok gyakorlása és kötelességek teljesítése csoportjába sorolják viszont azokat az eseteket, amikor az adott foglalkozáshoz kapcsolódik a tényállásszerű cselekmény. Így e körbe utalják a katona vagy a rendőr fegyverhasználati jogát, azt, aki állásánál fogva kényszerintézkedést foganatosít.³²

³¹ Nagy Ferenc: A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről, Békés Imre ünnepi kötet (szerk.: Gellér Balázs), ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2000., 344-345. oldal

³² Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966., 340. oldal

Más szerzők (Nagy Ferenc, Tokaji Géza) csak a hivatásbeli kötelesség teljesítését tárgyalják külön akadályként, de ismert olyan nézet is (Földvári József), amely a jogszabály engedélyével összevontan, azonban hivatali és hivatásbeli kötelesség teljesítése, avagy jogok gyakorlása és a kötelességek teljesítése (Wiener A. Imre) elnevezéssel elemzi e kizáró okot. Megjegyzem, Wiener A. Imre a házi fegyelmi jog gyakorlását is ebbe a kategóriába sorolja. A Nagy Ferenc-Tokaji Géza szerzőpáros ezen kizáró ok külön történő tárgyalását azzal indokolja, hogy ilyenkor valamely állampolgárt olyan kötelesség terhel, amelynek csak egy büntetéssel fenyegetett cselekmény árán tehet eleget, ezért kötelesség-összeütközésről van szó, és az ügy a kötelesség-összeütközés elvei alapján ítélandó meg.³³ Álláspontom szerint a hivatásbeli jogok gyakorlását és kötelességek teljesítését külön kizáró okként tárgyalni szükségtelen.

Mind a jogok gyakorlása, mind a kötelességek teljesítése nem büntető anyagi jogszabály engedélyén alapul, és legyen az engedély akár absztrakt, akár konkrét a jogrend egységének elvéből következően a nem büntető anyagi jogi normának megfelelő cselekvés – a társadalomra veszélyesség hiánya miatt – bűncselekményt nem valósít meg. Annak sem látom indokoltságát – mivel nincs differencia specifikája –, hogy csupán a hivatásbeli kötelesség teljesítését kezeljem külön, hiszen a kötelesség mindig jog is. Ezen állításom igazolása érdekében hivatkozom a Nagy Ferenc-Tokaji Géza szerzőpáros által felhozott példára, amely szerint „A hivatásbeli kötelességét teljesíti a ... rendőr, amennyiben a vonatkozó rendelkezések betartásával a fegyverhasználati jogával él.”³⁴

Véleményem szerint tehát, sem a hivatásból eredő jogokat, sem az ezek tükörképeként jelentkező hivatásbeli kötelességeket külön társadalomra veszélyességet kizáró okcsoportba sorolni – rendszertani alap hiányában – nem indokolt, tekintettel arra, hogy ezek az okok is, nem büntető anyagi jogszabály rendelkezésein, engedélyén alapulnak. Az, hogy ezen okcsoport milyen elnevezést kapjon, vita tárgyát képezheti (lásd Földvári József jelölését), a magam részéről „a jogszabály engedélye” jelölést használom.

³³ Nagy Ferenc-Tokaji Géza: A magyar büntetőjog Általános Része, Korona Kiadó, Budapest, 1998., 158. oldal

³⁴ Nagy Ferenc-Tokaji Géza: id.mű 158. oldal

Ugyancsak nem tartom indokoltnak külön kezelni a kötelesség-összeütközés esetét, melynek eklatáns példája, amikor egy tömegszerencsétlenség miatt több súlyos sérültet szállítanak egyszerre kórházba, azonban csak egyetlen orvos van, aki egyidejűleg minden beteget nem tud ellátni. Az ezzel kapcsolatos jogokat, feladatokat azonban ma már szintén jogszabály rendezi részletesen, így például az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 131. §-ának (1) bekezdésének a) pontja szerint a beteg vizsgálatát az orvos megtagadhatja, ha ebben más beteg ellátásának azonnali szükségessége miatt akadályoztatva van.

Megjegyzem, hogy álláspontom szerint valódi kötelesség-összeütközésről kizárólag akkor van szó, amikor tevési kötelezettség kollidál tevési kötelezettséggel. A tevési kötelezettség mulasztási kötelezettséggel történő kollidálására ugyanis a végszükség szabályai problémamentesen vonatkoztathatóak, míg a mulasztási kötelezettség mulasztási kötelezettséggel való szembekerülése kizárható. Ezen utóbbi esetre példát – egyetlen kivételtől eltekintve – az általam olvasott szakirodalomban nem találtam, illetve magam sem tudok konstruálni. Az egyetlen esetre Nagy Ferenc hivatkozik a szerzők megjelölése nélkül, megemlítve, hogy egyesek szerint bár meglehetősen ritka a gyakorlatban, azonban elképzelhető több mulasztási kötelezettség kollíziója úgy, hogy az egyidejűleg jelentkező tilalmak az elkövető magatartási mozgásterét teljességgel kimerítik. Így például, ha az autósztrádán a menetiránnyal szembe, fordított irányba vezet valaki, akkor e személynek sem megállnia, sem továbbhaladnia, sem visszafelé fordulnia nem szabad.³⁵ A példát a problémára vonatkoztatni helytelennek tartom, mert a jelzett konfliktushelyzetre értelmezhetetlen. Az autósztrádán a menetiránnyal szemben haladónak ugyanis egyetlen kötelezettsége, mégpedig tevési kötelezettsége van, amikor e tényt észleli, azonnal le kell húzódnia a leálló sávba, és ott meg kell állnia.

Valójában a kötelesség-összeütközésnek egyetlen jogdogmatikai szempontból figyelemre méltó esete lehetséges, mégpedig – amint már utaltam rá – amikor a tevési kötelezettséggel tevési kötelezettség kerül kollízióba. Ezen szituációkat azonban – ahogy szintén

---

³⁵ Nagy Ferenc: A büntethetőségi akadályok egyes kérdéseiről, de lege ferenda. Tanulmányok dr. Földvári József professzor 75. születésnapja tiszteletére. (szerk.: Tóth Mihály és Herke Csongor), Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2001., 71. oldal

említettem – a jogalkotó igyekszik eleve rendezni, így a jogszabály rendelkezéseinek megfelelő cselekvőség esetén a büntetőjogi felelősség kérdése fel sem vetődhet. Vonatkozó norma esetleges hiányában a probléma megoldására a válasz véleményem szerint valójában nem is a büntethetőségi akadályok rendszerén belül keresendő, hanem a tényállásszerűség körében. Amennyiben ugyanis az elkövetési magatartás mulasztás, a mulasztásért az elkövető csupán akkor tehető felelőssé, ha a cselekvési kötelezettségét jogszabály írja elő, a cselekvési lehetősége adott volt, illetve amennyiben az érintett a cselekvési kötelezettségének eleget tesz, nem következik be a törvényi tényállásban szereplő eredmény. Mindebből ténylegesen a cselekvési lehetőség az, ami releváns a köteletség-összeütközés szempontjából, mert ha az egyik tevési kötelezettség teljesítése kizárta teszi a másik egyidejűleg jelentkező tevési kötelezettség teljesítését, akkor hiányzott a cselekvési lehetőség. Ebből pedig az következik, hogy a mulasztás, mint elkövetési magatartás sem valósult meg. Ezért csak egyetérteni tudok azokkal a szerzőkkel, így például Tokaji Gézával, akik szintén arra a következtetésre jutottak, hogy a nem teljesített kötelezettséggel kapcsolatos büntetőjogi felelősség megállapítására nem kerülhet sor a cselekvési lehetőség hiányában, mert ennél fogva már maga a mulasztás sem jön létre.

Végül utalni szeretnék a problémakört önálló kizáró okként megjelenítő és értékelő szerzők kedvenc példájára, amely szerint a köteletség-összeütközés akkor jelentkezik nagy nyomatókkal, amikor két azonos súlyú tevési kötelezettség ütközik, így például amikor két életveszélyes állapotban levő személyt kell haladéktalanul lélegeztető készülékre kapcsolni, de csak egy ilyen készülék áll az orvosok rendelkezésére, s ily módon az egyik beteg életét veszti. E felvetésre az általam megkérdezett orvosok valamennyien úgy nyilatkoztak, hogy ilyen eset a gyakorlatban nem fordulhat elő, mivel lélegeztető ballon használatával időlegesen a lélegeztetést meg lehet, és a szakmai előírások szerint meg is kell oldani mindaddig, amíg a beteget egy másik kórházba nem szállítják lélegeztető gépre kapcsolása érdekében.

Összefoglalva az eddig leírtakat, leszögezhető, hogy a cselekmény társadalomra veszélyességét kizáró ok fennállásakor a cselekmény büntető anyagi jogi szempontból nem minősül bűncselekménynek, annak ellenére, hogy egyébként tényállásszerű. A Btk. Különös Részében meghatározott tényállások megvalósítását ugyanis bizonyos feltételek megléte esetén a Btk., más jogszabály vagy a büntető jogalkalmazói gyakorlat megengedi. A jogrend egyik lényeges sajátosságát képezi az a tétel, hogy amennyiben az előírt körülmények fennállására figyelemmel az egyébként – vagyis a körülmények hiányában – tiltott magatartás kifejtése engedélyezett, a cselekmény társadalomra veszélyessége kizárt. E körben is a „jogrend egységének elve” érvényesül, ami azt jelenti, hogy bármely jogág (például: a polgári jog) által adott engedély akadályát képezi a büntetőjogi felelősségre vonásnak is.

A jogirodalomban, a bűncselekmény törvényi fogalmának megfelelően, a szerzők többsége társadalomra veszélyességet kizáró okokról, (Kádár Miklós, Kálmán György, Földvári József, Békés Imre), míg egyesek (Nagy Ferenc, Tokaji Géza) jogellenességet kizáró okokról szólnak. Tekintettel arra, hogy e körben – amint arra már utaltam – dolgozatom alapját a törvényi definíció képezi, így e megkülönböztetés jelen dolgozat tekintetében relevanciával nem bír.

A társadalomra veszélyességet kizáró okok egy részét a Btk. Általános vagy Különös Része, vagy más jogszabály tartalmazza. Léteznek azonban olyan társadalomra veszélyességet kizáró körülmények, amelyeket a jogalkalmazói gyakorlat alakított ki. Ezeket „íratlan” vagy „bírói” kizáró okoknak nevezzük. A jogirodalomban uralkodónak tekinthető felfogás szerint ugyan helyesebb lenne ezeket is törvényben meghatározni, azonban a nullum crimen sine lege elve sérelmet nem szenved, mert alkalmazásuk a büntetőjogi felelősség körének szűkítését eredményezi, vagyis in melius jelentkeznek.

A büntethetőséget kizáró okok rendszerét az alábbi táblázat mutatja be.

Büntethetőséget kizáró okok

Társadalomra veszélyességet ki- záró okok	Beszámítást kizáró okok	Bűnösséget kizáró okok
<i>A Btk.-ban szabá- lyozott kizáró okok</i>	<i>Btk.-ban nem szabályozott kizáró okok</i>	- gyermekkor - a tévedés
- a 29.§ (1) bek. szerinti jogos véde- lem	- a sértett be- leegyezése	- kóros elmeál- lapot
- a 30.§ (1) bek. szerinti végszükség	- a fegyelme- zési jog gya- korlása	- kényszer és fenyegetés
- a Btk. Különös Részében szabályo- zott egy bűncse- lekményre vonat- kozó kizárási ok (pl. 269/B. § (2) bek.)	- jogszabály engedélye	- a 29.§ (2) bek. szerinti jogos védelem
	- megengedett kockázatvállá- lás	- a 30.§ (2) bek. szerinti vég- szükség

2. A társadalomra veszélyességet kizáró okok kollíziójáról

Előfordulhat, hogy egy, a Büntető Törvénykönyv Különös Részében található valamely bűncselekmény törvényi tényállásába illeszkedő elkövetési magatartás tekintetében több társadalomra veszélyességet kizáró ok alkalmazhatósága is szóba kerül. Ez esetben annak tisztázása szükséges, hogy milyen rendező elvek alapján kerül sor a konkrét esetre alkalmazandó kizáró ok kiválasztására. Elvileg két megoldás lehetséges. Az egyik, hogy amennyiben egyazon tevékenységre több társadalomra veszélyességet kizáró ok is vonatkoztatható, azok egymástól függetlenül léteznek, ezért egyik a másikat háttérbe nem szorítja, aminek következtében a jogalkalmazót döntési szabadság illeti meg, azaz bármely okot választhatja. Valójában ilyenkor csupán a kiválasztott kizáró ok fennállásával kapcsolatban terheli a jogalkalmazót indokolási kötelezettség, vagyis – a kizáró okok egyenrangúsága miatt – döntésének háttéréről nem kell számot adnia.

Más álláspont szerint ilyen esetekben a specialitás elvének kell érvényesülnie, azaz a speciálisabb jellegű kizáró ok megelőzi az általánosabb jellegűt. Ezen elv elfogadásakor természetesen az első eldöntendő kérdés, hogy az egymással kollízióba kerülő társadalomra veszélyességet kizáró okok közül melyik az általános jellegű, és ehhez viszonyítottan melyik a speciálisabb. E körben nyilvánvalóan abból a tételből kell kiindulni, hogy a mindenkire vonatkoztatható, tehát a mindenkit érintő társadalomra veszélyességet kizáró okokhoz viszonyítva a csak meghatározott személyekkel kapcsolatos kizáró okok a speciálisabbak. Konkrét példával élve a jogos védelem jogintézménye mindenki számára létező általános jellegű kizáró ok, míg a jogszabály engedélye ehhez képest minden esetben szűkebb körű. E kérdéskört jól példázza a jogos védelem és a megengedett lőfegyverhasználat kollíziója.

A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) 52. §-ának (1) bekezdése szerint a rendőrt lőfegyverhasználati jog – a jogos védelem és a végszükség esetein kívül – az e törvényben foglaltak szerint illeti meg. Erre vonatkozóan azonban figyelemmel kell lenni az Rtv. 15. §-a (1) bekezdésének azon rendelkezésére is, hogy a rendőri intézkedés nem okozhat olyan hátrányt, amely nyilvánvalóan nem áll arányban

az intézkedés törvényes céljával. A törvény azt is meghatározza, hogy csak a szándékosan, személyre leadott lövés minősül lőfegyverhasználatnak, valamint pontosan meghatározza annak lehetséges esetköreit. Így az 54. § rendelkezései szerint a rendőr lőfegyvert használhat

- az élet elleni közvetlen fenyegetés vagy támadás elhárítására,
- a testi épséget súlyosan veszélyeztető közvetlen támadás elhárítására,
- a közveszélyokozás, a terrorcselekmény vagy a légi jármű hatalomba kerítése bűncselekményének megakadályozására vagy megszakítására,
- bűncselekmény lőfegyverrel, robbanóanyaggal vagy az élet kioltására alkalmas más eszközzel való elkövetésének megakadályozására,
- lőfegyver, illetőleg robbanóanyag jogosulatlan erőszakos megszerzésére irányuló cselekmény megakadályozására,
- az állam működése vagy a lakosság ellátása szempontjából kiemelkedően fontos létesítmény ellen felfegyverkezve intézett támadás elhárítására,
- az emberi élet kioltását szándékosan elkövető elfogására, szökésének megakadályozására,
- azzal szemben, aki a nála lévő fegyver vagy élet kioltására alkalmas más eszköz letételére irányuló rendőri felszólításnak nem tesz eleget, és magatartása a fegyver vagy más az élet kioltására alkalmas eszköz ember elleni közvetlen felhasználására utal,
- az elfogott, bűncselekmény elkövetése miatt őrizetbe vett vagy bírói döntés alapján fogva tartott személy erőszakos kiszabadításának megakadályozására az azt megkísérlővel szemben,
- a saját élete, testi épsége, személyes szabadsága ellen intézett támadás elhárítására.

A lőfegyverhasználat részletes szabályait a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 3/1995. (III.1.) BM rendelet tartalmazza. A 62. § (1) bekezdése szerint a lőfegyverhasználat során kerülni kell az emberi élet kioltását, a lövést lehetőleg lábra, ha pedig a tá-

madó kezében, a támadásra távolról is felhasználható eszköz van, kézre kell irányítani. Amennyiben a törvény csak a közvetlen fenyegetés vagy támadás elhárítása céljából teszi lehetővé a fegyverhasználatot, és a közvetlen fenyegetés vagy támadás bármely oknál fogva megszűnt, lőfegyverhasználatra sincs lehetőség. A rendőr az őt vagy segítőjét járművel elütni szándékozó támadó járművének kerekeire, az emberre uszított kutya támadása esetén az állatra leadott lövéssel hárítja el a veszélyt.

Lőfegyverhasználati jog azt a rendőrt illeti meg, akinek igazolványában a fegyverviselésre és intézkedésre jogosult felhatalmazás fel van tüntetve, a lőfegyverhasználati jog gyakorlása független attól, hogy a rendőr egyenruhát vagy polgári öltözetet visel, szolgálatban van, vagy azon kívül, illetve rendelkezik-e szolgálati lőfegyverrel.

Az idézett törvényi rendelkezésekből egyértelműen megállapítható, hogy a jogszerű lőfegyverhasználati szituációt megteremtő esetek döntő többsége jogos védelmi helyzet létrehozására is alkalmas, azaz az ilyen jellegű körülmények fennállásakor a jogos védelem jogintézményének a szabályai is alkalmazhatók lennének. Valójában ugyanis egyetlen rendelkezés van, amikor a jogos védelem – a jogtalan támadás befejezett volta miatt – nem jöhet szóba, ez pedig az az eset, amikor az emberi élet kioltását szándékosan elkövető személy elfogása, avagy szökésének megakadályozása végett biztosítja a törvény a lőfegyverhasználatot. E törvényi rendelkezésekből viszont az következik, hogy valójában a lőfegyverhasználat a jogos védelemnek egy speciális esete. A specialitás pedig abban nyilvánul meg, hogy a védekező lőfegyver használatával hárítja el a jogtalan támadást. E problémakörrel foglalkozik a BH 2000. 136. számon közzétett eseti döntés. A Fővárosi Bíróság a terheltet az ellene emberölés büntette miatt emelt vád alól felmentette. Az ítéleti tényállás lényege szerint a hivatásos rendőrőrmester vádlott Budapesten, az egyik nagykövetség előtt teljesített szolgálatot, mint objektumőr. A késő esti órákban a vádlott egy puffanást hallott, majd az őrbódé ablakán kinézve azt látta, hogy két személy az őrbódétól körülbelül 15 méterre álló személygépkocsi bal oldali ablakánál áll. Az eseményeket észlelve a vádlott kilépett az őrbódéből, és ekkor látta meg a gépkocsi bal oldalánál a földön lévő üvegszilánkokat. A két személy is észlelte azonban az őrbódéből kilépő rendőrt, így mindketten futásnak eredtek. A vádlott üldözőbe vette őket, és mivel a megállásra való felszólítás eredménytelen maradt, elővette a

szolgálati fegyverét és figyelmeztető lövést adott le a levegőbe. Mind a felszólítás, mind a figyelmeztető lövés eredménytelen maradt, a két személy pedig befutott egy ház bejárat kapuján. Az udvarban semmiféle világítás nem volt, és az egyik üldözött személy a ház oldalában egy mélyedésben rejtőzött el. Amikor a vádlott a közelébe ért, e személy hirtelen előrehajló, előrelendülő mozdulatot tett a vádlott irányába, aki ezt észelve oldalra lépett, majd rálőtt a sértetre. Ezt követően a vádlott értesítette a rendőröket, illetve a mentőket. A sértett a lövés következtében életét veszítette. A sértett társát a helyszínrre érkező rendőrök a helyszínelés során a bokrok között találták meg, és ellene lopás bűntette miatt büntetőeljárás indult.

Jogi okfejtésében a Fővárosi Bíróság arra mutatott rá, hogy a vádlott, mint hivatásos rendőrőrmester a vádbeli időben és helyen fegyveres szolgálatot látott el. A szolgálati feladat teljesítése során a sértett és társa részéről bűncselekmény elkövetésére utaló körülményeket észlelt, ezért az Rtv. 13. §-ának (1) bekezdésében írtaknak megfelelően nyomban intézkedett. Ennek során a gépkocsi feltörésén tetten ért, és menekülő személyeket megállásra szólította fel, majd őket üldözőbe vette, és figyelmeztető lövéseket adott le, ezáltal a törvényben előírt kötelezettségének tett eleget. A bűncselekmény elkövetésén tetten ért személy elfogása a rendőrnek nem csupán joga, hanem a törvényben rögzített kötelessége is.

A vádlott a törvényben foglalt kötelezettségének teljesítése során, több száz méteren keresztül futva üldözte a gépkocsi feltörésén tetten ért személyeket, majd a két személy után beszaladt egy ház kivilágítatlan, fás-bokros udvarára mit sem törődve azzal, hogy az üldözöttjei részéről a kivilágítatlan területen támadásnak lehet kitéve. Ilyen körülmények között a teljes sötétségből váratlanul és hirtelen bukkant fel az előremozduló sértett. A vádlott ekkor a támadó mozdulat elől oldalra lépve a sértettel szembe fordult, és használta a fegyverét. A körülményeket figyelembe véve, azaz a több száz méteres kitarató üldözésre, a teljes sötétségre, a sértett személy hirtelen elmozduló testhelyzetére tekintettel, a lövés pillanatában teljesen véletlenszerű volt, hogy a leadott lövés a sértett testét mely részén fogja érni. Ezért a bíróság álláspontja szerint nem lelőtte, hanem rálőtt a sértetre, amely gyakorlatilag rendőri fegyverhasználatot jelent.

A fegyverhasználat megítélése szempontjából azonban jelentősége van a fegyverhasználat közvetlen előzményeinek is. Az Rtv. 19. §-ának (1) bekezdése szerint a rendőri intézkedésnek - amennyiben törvény vagy nemzetközi megállapodás eltérően nem rendelkezik - mindenki köteles magát alávetni, illetve a rendőr utasításának engedelmeskedni. Ennek azért van meghatározó jelentősége, mert ugyanezen törvényi rendelkezés (2) bekezdése egyértelműen rögzíti, hogy a rendőr jogszerű intézkedésének való ellenszegülés esetén törvényben meghatározott intézkedések és kényszerítő eszközök alkalmazhatók. Ennek megfelelően tehát a vádlott intézkedése, vagyis a bűncselekmény elkövetésén tetten ért személyek üldözése, megállásra való felszólítása és figyelmeztető lövések leadása jogszerű volt.

A kényszerítő eszközök alkalmazását ugyancsak az Rtv. szabályozza, az 52. § (1) bekezdése szerint a rendőrt a lőfegyver-használati jog - a jogos védelem és a végszükség esetein kívül - az e törvényben foglaltak alapján illeti meg. A törvény 54. §-ának k) pontja szerint a rendőr lőfegyvert használhat a saját élete, testi épsége, személyes szabadsága ellen intézett támadás elhárítására. Az adott esetben a vádlott a vádbeli eset alkalmával a rejtékhelyéről hirtelen előrehajló, és -mozduló sértettel szemben saját élete, testi épsége védelme érdekében használta szolgálati lőfegyverét. A sértett ugyanis a menekülés során szerzett előnyét kihasználva befutott az udvarra, a bejárati ajtó mélyedésében megbújt, és mindaddig rejtőzködve maradt, amíg a rendőr nem ért vele egy magasságba. Ekkor előrehajló testhelyzetben mozdult ki rejtékhelyéről. Ebből a mozdulatból, testhelyzetből, illetve az időzítésből nem lehet arra következtetni, hogy a megadás szándékával mozdult volna a sértett, ugyanis ezt a több száz méteres üldözés közben bármikor megtehetette volna, valamint megtehetette volna akkor is, ha az őt üldöző vádlott a rejtékhelyén túlhalad. Ezzel szemben a sértett az őt üldöző rendőrrel való közvetlen testközeleli helyzetben mozdult a rendőr irányába. Ezen körülmények között a vádlott fegyverhasználatát az Rtv. hivatkozott 54. §-ának k) pontjára figyelemmel jogszerű volt.

A bíróság álláspontja szerint a vádlott jogszerű fegyverhasználatát önmagában kizárja a cselekmény materiális jogellenességét, így a Btk. 10. §-ának (2) bekezdése alapján a tényállásszerűséghez megkívánt társadalomra veszélyesség hiányzik. Ilyen körülmé-

nyek között bűncselekmény megállapítására sem kerülhet sor, amelynek következtében sem a jogos védelem, sem annak esetleges túllépése nem vizsgálható.

A fenti indokoknak megfelelően a bíróság álláspontja szerint a vádlott nem követett el bűncselekményt, ezért a bíróság a vádlottat az ellene emberölés büntette miatt emelt vád alól a Be. 214. §-a (3) bekezdése a) pontjának első fordulata alapján – a Btk. 10.§-ának (2) bekezdésére figyelemmel – bűncselekmény hiányában felmentette.³⁶

Összegzésként megállapítható, hogy mind a jogalkalmazói gyakorlatban, mind a jogirodalomban uralkodónak tekinthető nézet szerint az általános jellegű kizáró okot a speciális kizáró ok megelőzi. Tehát a jogalkalmazónak először azt kell eldöntenie, hogy az adott konkrét esetre elvileg mely kizáró okok vonatkoztathatóak, majd ezt követően abban a kérdésben kell állást foglalnia, hogy melyik az általánosabb jellegű és melyik a speciálisabb sajátosságú kizáró ok. Amennyiben e kérdésben a jogalkalmazó határozott, döntését a speciális kizáró okra kell alapítania, az általános és a speciális jellegű kizáró ok együttes alkalmazására nincs lehetőség.

---

³⁶ Fővárosi Bíróság 4.B.215/1998. számú ítélete

IV. A társadalomra veszélyességet kizáró okok tényállási sajátosságai

A német büntetőjogi jogirodalom vizsgálta elsőként azt a kérdést, hogy a jogellenességet kizáró okok törvényi tényállásai milyen elemeket tartalmaznak, illetve hogy a kizáró okok tényállási struktúrája mennyiben mutat azonosságot, illetve hasonlóságot.

1. Az objektív feltételek

Az uralkodónak tekinthető nézet szerint ezen kizáró okok törvényi szabályozása az objektív feltételek vonatkozásában lényegét tekintve jelentős mértékű hasonlóságot mutat. Ennek a megállapításnak a helyessége – vizsgálat tárgyává téve a Büntető Törvénykönyvben szabályozott, társadalomra veszélyességet kizáró okokat – aligha vitatható. Így az objektív tényállási elemek vonatkozásában, mind a jogos védelem, mind a végszükség esetében, egy olyan konkrét helyzetre van szükség – intézett vagy közvetlenül fenyegető jogtalan támadás, illetve másként el nem hárítható veszélyhelyzet – amelynek kialakulása nélkül e jogintézmények alkalmazhatósága szóba sem kerülhet. Mindkét esetben tartalmazza a törvény azt is, hogy milyen védett jogi tárgyak, azaz milyen értékek ellen kell irányulnia a jogtalan támadásnak, avagy milyen értékeket kell fenyegetnie a veszélyhelyzetnek. Sőt a védett jogi tárgyak köre teljességgel megegyezik a jogos védelem, illetve a végszükség esetében, így mindkét jogintézmény az érintett vagy harmadik személy személyének, javainak, illetve a közérdeknek a védelmére hivatott.

Ugyancsak objektív körülményeknek kell fennállnia a Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott társadalomra veszélyességet kizáró okok tekintetében is. Bár e körben csupán az objektív feltételek létezésének szükségessége képez kapcsolatot, és az egyes csoportok hasonlóságáról – csekély kivételtől eltekintve – már nem lehet beszélni, hiszen pont az objektív körülményekben való eltérés képezi a rendszerezés alapját. Így például a jogszabály engedélye esetében a diszpozíciószerű cselekmény tanúsítására azon ob-

jektív körülmények fennállásakor van lehetőség, amelyeket a Büntető Törvénykönyvön kívüli más jogszabály rendelkezése tartalmaz, mint ahogy a rendőri lőfegyverhasználat alapvető feltétele az élet elleni közvetlen fenyegetés vagy támadás, avagy közveszélyokozásra, illetve terrorcselekményre vonatkozó körülmények fennállása. Ugyanígy az elővezetés körében kifejtett kényszer alkalmazásának elengedhetetlen objektív feltétele a jogszabályi rendelkezésre alapított elővezetés elrendelésével kapcsolatos hatósági döntés meghozatala.

Ugyanakkor a sértetti beleegyezés, mint társadalomra veszélyességet kizáró ok sajátossága az az objektív feltételként megjelenő szubjektív döntés, amelynek lényege, hogy a sértett a Büntető Törvénykönyv Különös Részében büntetni rendelt valamely cselekmény végrehajtásához hozzájárul. Addig tehát, amíg a jogszabály engedélye, mint kizáró ok a jogalkotó döntésétől függ, a sértetti beleegyezés az érintett szándékától. Bizonyos hasonlóság azonban ezen két, Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott társadalomra veszélyességet kizáró ok vonatkozásában is felismerhető, nevezetesen az engedély létezésére. Mindkét esetben ugyanis vagy a mindenkire egyaránt vonatkoztatható jogszabályi rendelkezés, vagy a konkrét esetre érvényes, az érintettől származó hozzájárulás teszi a jogrend által egyébként tilalmazott tevékenységet a jog által elismertté.

Nyilvánvalóan ezt ismerték fel az új Büntető Törvénykönyv kodifikációjával foglalkozók, hiszen annak Tervezete „Az engedély” címszó alatt együtt kívánja szabályozni a jogszabály engedélyét és a sértett beleegyezését. A Tervezet 26. §-a szerint „Nem büntetendő, akinek a cselekményét jogszabály, jogi norma, illetőleg szakmai szabály előírja, vagy megengedi, valamint ha a cselekmény elkövetésébe – jogszabály, jogi norma vagy szakmai szabály felhatalmazása alapján – az arra jogosult beleegyezett.”³⁷

Összefoglalva megállapítható, hogy a társadalomra veszélyességet kizáró okok objektív ismérveinek megléte elengedhetetlenül szükséges valamennyi kizáró ok vonatkozásában, valamint ezek vizsgálata a jogalkalmazó részéről törvényi kötelesség.

³⁷ Az új Büntető Törvénykönyv kodifikációja során - 2007 februárjában - elkészült Általános Rész normaszövegeinek tervezete (továbbiakban: Tervezet)

Az objektív feltételek hiányában pedig a társadalomra veszélyességet kizáró ok fennállásának megállapítására nem kerülhet sor. Ez azonban nem jelenti azt, hogy mindenképpen sor kerül a büntetőjogi felelősségre vonásra, mert lehetséges, hogy egy másik okcsoportba tartozó akadály viszont fennáll. Így például, ha valaki tévesen azt feltételezi, hogy személyét közvetlenül fenyegeti egy jogtalan támadás (vélt jogos védelem), és azért, hogy ezt elhárítsa testi sértést okoz, az objektív feltétel, vagyis a közvetlenül fenyegető jogtalan támadás hiányában a jogos védelem alkalmazhatósága fel sem merülhet, azonban – ha a feltevésének alapos oka volt – a büntethetősége a cselekmény társadalomra veszélyességében való tévedés miatt kizárt.

2. A szubjektív feltételek problematikája

Korántsem ilyen egyértelmű a helyzet a szubjektív tényállási elemek szükségességének jogalkalmazói, illetve jogirodalmi megítélésével kapcsolatban. A német jogirodalomban a jogellenesség megalapozásában szubjektív tényállási elemek is szerepet kapnak, mégpedig elsődlegesen a szándék, illetve a célzat. Az uralkodó tan szerint a szubjektív jogigazoló ismérvek a szubjektív tényállási elemek ellenpárjai. Fennállásuk szükségessége a jogtudományban hosszú ideje vitatott, azonban a jelenlegi német nyelvű irodalomban többséginek tekinthető felfogás szerint minden jogellenességet kizáró ok szubjektív komponenssel bír. Véleménykülönbségek ugyan vannak, egyrészt a szubjektív jogigazoló tényállás tartalmáról, másrészt hiányának jogkövetkezményeiről. Az elkövető tudatának minimális szükségszerű előfeltétele a jogigazoló cselekménynek jogigazoló helyzetben történő végrehajtása. Az elkövetőnek tehát – ezen nézet értelmében – azokról a tényekről kell tudnia, illetve azokat kell ismernie, amelyek kimerítik az objektív jogigazoló tényállást. Ez a tudat-követelmény nem más, mint a tett-szándék tudati komponense. „Hogy ezen túl akarati-érzelmi tényezővel is rendelkezik-e az adott személy, az objektív jogigazoló tényállás megvalósításához, ez vitatott. Az uralkodó felfogás a németeknél ezt tagadja.”³⁸

---

³⁸ Nagy Ferenc: A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről. id. mű 346. oldal

Nagy Ferenc a szubjektív jogigazoló elemeket megkövetelők álláspontjának szemléltetésére Roxin egyik példáját ismerteti, amely szerint a feleség a lakást éjjel kinyitó, felfegyverkezett betörőt, amikor az a lakásba belép, sodrófával leüti, mert azt hiszi, hogy a rendszeresen kicsapongó férje érkezik haza.

A kérdés az, miként kell megítélni annak a cselekvőségét, akinek a szándéka bűncselekmény megvalósítására irányul, azonban a szándékán túl – valójában a véletlen körülmények egybeesése folytán – bűncselekménynek minősülő jogtalan támadást hárít el. Másként fogalmazva, élvezhet-e büntetlenséget, például jogos védelem címén az a személy, aki nem védekezési célból, hanem jogtalan támadás megvalósítása érdekében cselekedett, azonban magatartása objektíve jogellenes támadást hárított el. E körben az egyik lehetséges megoldás az, hogy az objektív ismérvek nem elégségesek a kizáró ok megállapíthatóságához, hanem szükség van a jogigazoló állapot fennállásának tudati felismerésére. E felismerés hiánya pedig a jogigazolás elvesztésének a következményét vonja maga után, vagyis például az objektíve jogos védelmi helyzetben kifejtett magatartásáért a szubjektíve arról tudomással nem bíró bűncselekményt valósít meg, és ezért felelősségre is kell vonni.

Mindezek ellentéte az a felfogás, amelynek lényege szerint a kizáró ok megállapításának nem feltétele az, hogy az elhárító cselekményt a jogtalan támadás felismerésén alapuló védekezési szándékkal fejtsék ki. Így például Tokaji Géza azt a kérdést fogalmazza meg, hogy „megállapítható-e jogos védelem annak javára, aki a járdán szabálytalanul kerékpározva az utcasarkon felbukkanó támadót elüti, s az így okozott sérüléssel akadályoz meg egy élet elleni támadást.”³⁹

Tokaji Géza okfejtésének lényege, hogy a védekezési szándékot – mivel az elhárító cselekmény ilyen szándék hiányában is hasznos társadalmilag – nem lehet szubjektív társadalomra veszélyességi kritériumként megkövetelni, ezért az említett eset a jogos védelem körébe tartozik.

---

³⁹ Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban, KJK, Budapest, 1984., 253-254. oldal

Hasonló kérdés fogalmazható meg a Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott kizáró okok tekintetében. Így, amennyiben a sértett nem nyilvánítja ki semmilyen formában a tényállásszerű cselekmény megvalósításába történő beleegyezését, és ezért a diszpozíciószerű magatartást kifejtő nem is tud és nem is tudhat a sértett kívánságáról, a sértetti elvárásoknak megfelelő magatartás élvezheti-e a jogrend védelmét. Megállapítható-e a sértetti beleegyezés annak javára, aki nem tudva arról, hogy a tulajdonos – elkerülendő a további vitákat – éppen készül kivágni a be nem kerített telken levő fáját, ezt saját maga teszi meg.

Álláspontom szerint – figyelemmel azon axiómára, amely szerint a büntethetőséget kizáró, és így a cselekmény társadalomra veszélyességét kizáró okok esetére is igaz az a tétel, amely szerint a tényállásszerű tevékenység az elkövetési magatartás kifejtésekor sem valósít meg bűncselekményt – a bűncselekmény legális fogalmából kell a probléma megoldása érdekében kiindulni. A Btk. 10. §-ának (1) bekezdése szerint bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli. A Btk. 10. §-ának (2) bekezdése szerint pedig társadalomra veszélyes cselekmény az a tevékenység vagy mulasztás, amely a Magyar Köztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti. Az evidencia szól amellett, hogy egy társadalom számára hasznos – bűncselekmény elkövetését megakadályozó, illetve bűncselekményt elhárító – tevékenység, avagy a bírói joggyakorlat által a sértetti beleegyezés körébe utalt, és a konkrét esetben a sértett érdekeinek megfelelő cselekvőség nyilvánvalóan nem sérti a Magyar Köztársaság állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait, illetve ezeket nem is veszélyezteti. A társadalomra veszélyesség hiányára alapított konkrét büntetendőséget kizáró okok differencia specifikáját pedig pontosan azok objektív jellege képezi, szemben a szubjektív alapú bűnösséget kizáró okokkal. A társadalom számára hasznos tevékenység tehát minden egyéb tényezőtől függetlenül minősül annak, valamint a hasznosság elismerése egyben a társadalomra veszélyesség tagadását is jelenti. Megjegyzem, ha egy, a társadalom számára objektíve veszélyes ma-

gatartás büntethetősége szubjektív alapon – például tévedés okán – vitán felülállóan kizárható, nyilvánvalóan ugyanez kell, hogy legyen a megoldás egy objektíve veszélytelen, de szubjektíve a védett érték ellen kifejtett tevékenység esetében is. Ugyanerre a következtetésre kell jutnunk végül akkor is, ha nem a bűncselekmény törvényi fogalmát vesszük alapul, hanem a jogos védelemre, végszükségre vonatkozó törvényi szabályokat. E törvényhelyek (1) bekezdései ugyanis szubjektív tényállási elemeket nem tartalmaznak, az ilyen jellegű elemeknek csak a (2) bekezdések vonatkozásában van relevanciájuk. Ezért a horizontális rendszertani értelmezés szabályaira figyelemmel, amennyiben ezen jogintézmények objektív ismérvei adottak, a jogigazoló helyzet létezésének tudati felismerésére nincs szükség, és a terheltet jogos védelem, vagy végszükség címén fel kell menteni. Ezért csak egyetérteni lehet Tokaji Géza említett okfejtésével.

V. A Büntető Törvénykönyv Általános Részében szabályozott kizáró okok

Dolgozatom következő részében a konkrét társadalomra veszélyességet kizáró okokat mutatom be oly módon, hogy előbb a Büntető Törvénykönyvben szabályozott, majd a bírói jogalkalmazás által létrehozott kizáró okokat elemzem.

1. A jogos védelem

Nem tekinthető túlzó kijelentésnek az a megállapítás, hogy a jogintézmény valójában egyidős magával a jog létrejöttével, vagyis a jogi normák rendszerének kialakulásával. „Az ember fontolgtatás nélkül öljön meg bárkit, aki ráront, hogy őt megölje, ha menekülésre nincsen módja, még ha az vezetője lenne is, vagy gyermek vagy öreg avagy akár a szentírásban nagy jártasságú aggastyán. Olyan ember megölése aki nyilvánosan vagy négy szemközt gyilkosságot kísérel meg, nem teszi bűnössé az emberölőt.”⁴⁰ – fogalmazott az ó-indiai jog.

1.1. Jogtörténeti áttekintés

E körben a jogintézmény legjelentősebb fejlődési szakaszait, sajátosságait kívánom bemutatni.

---

⁴⁰ Manu törvénykönyvei, VIII. könyv, 350-351. old., Idézi Thonissenre hivatkozva Székely János: A jogos védelem című művében, Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 1983., 12-13. oldal

1.1.1. A római jog

A jogos védelem jogintézménye már a XII táblás törvényekben megjelenik. „Lex duodecim tabularum furem noctu deprehensum occidere permittit, ut tamen idipsum cum clamore testificetur (D. IX. 2. §, 4.) Furem intediu deprehensum non aliter occidere lex duodecim tabularum permittit, quam si telo se defendat. (D. XXVI. 2. §. 55-54 Gaius.)”⁴¹

A XII táblás törvény tehát megengedi a tettenért éjjeli tolvaj megölését, azonban a tettenért nappali tolvaj megölését csupán akkor, ha fegyverrel védi magát. A római jog a *ius naturale* szabályának tekintette, hogy *vim vi repellere licet*.

A Digestákban megfogalmazott rendelkezések szövegéből megállapítható, hogy a jogszerű védekezés kérdésköre még összefonódik a magánbosszú jogszerűségének az elismerésével. A XII táblás törvény ugyanis csupán azt jeleníti meg, hogy a tolvaj éjjel tettenért tettenérésekor, illetve a nappali tettenérés esetén a tolvaj fegyveres fellépésével szemben a jog elismeri a tolvaj élete elvételének jogszerűségét. A törvényi rendelkezésekben tehát már kifejezésre jut, hogy az önhatalmú fellépésnek a jogellenes cselekedet megakadályozását kell céloznia, mert a jogsértő megölése esetén csak ez esetben élvezhet büntetlenséget az ölési cselekmény. Sőt a XII táblás törvény rendelkezései már a lopás elkövetésének időpontja szerint tesznek különbséget az elhárító cselekmény – mai fogalmat használva – arányossága szempontjából. A XII táblás törvény ugyanis az éjjel tettenért tolvaj megölését minden további feltétel nélkül lehetővé teszi, a nappal tettenért tolvaj életének elvételét azonban csupán akkor engedi meg, amennyiben az fegyverrel ellenáll. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a lopás elkövetési idejéhez kapcsolódó veszélyességen kívül más szempontok e rendelkezésekben még nem jelennek meg, és ezért is ad hangot több szerző, így Pernice, vagy Seeger annak a véleményének, hogy e törvényi rendelkezések valójában a magánbosszú, vagyis a megbüntetés, és nem az önvédelem gondolatán alapulnak.

---

⁴¹ Degré Lajos: A jogos védelem az anyagi büntetőjogban. Pestvidéki Nyomda, Vác, 1910., 2. oldal

A magam részéről úgy vélem, hogy valójában a magánbosszúból kifejlődő, azonban már az önvédelem jogintézményének gondolatkörébe lépő szabályokról van szó, amit az a tény bizonyít, hogy a XII táblás törvény – amint már utaltam rá – tekintettel van az elkövetési szituációra, konkrétan arra, hogy a bűncselekmény elkövetése milyen fenyegetettséggel járhat a sértett számára.

A későbbiek során a római jog egyre határozottabb és részletesebb szabályrendszere már egyértelműen megjelenítette a jogintézmény leglényegesebb fogalmi elemeit. A justinianusi normarendszerben megfogalmazottak egyértelművé tették, hogy a római jog a jogos védelem jogintézményét a jog által megengedettnek (*omnia iura permittunt*) tekintette, azaz a jogos védelmet a jogból származó jogos cselekményként fogalmazta meg.

Amint arra Degré is utal a jogos védelem római jogi dogmatikájának elemzői körében a legvitatottabb kérdést az képezi, hogy milyen értékek elleni támadás nyújt lehetőséget a jogszerű védekezésre. A szerzők egy része (Luden, Pernice, Mommsen) szerint a római jog a jogos védelem körében kifejtett cselekményért való büntetlenséget kizárólag a személyek védelme érdekében tette lehetővé. A fenyegető veszélyre tekintettel személy elleni támadásnak minősítették a XII táblás törvény már idézett rendelkezéseit is. Valójában azonban a római jog a jogtalan támadás elhárítását, illetve ennek körében az erőszak alkalmazását mind a személy elleni, mind a vagyoni javakat sértő támadásokkal szemben lehetővé tette. A különbség csak abban jelentkezett, hogy a klasszikus római jog az élet, a női szemérem és a testi épség védelme érdekében jogszerűnek tekintette a támadó megölését, azonban a vagyoni javak tekintetében csupán az erőszak kifejtésére biztosított lehetőséget, de ez az erőszak nem terjedhetett a tolvaj megöléséig.⁴²

A római jogi forrásokból az is megállapítható, hogy már megjelenik a veszély másképp el nem háríthatóságának követelménye, illetve megfogalmazódik az az elvárás is, hogy a lehetséges erőszakos eszközök közül a legenyhébbet kell alkalmazni. Azt, hogy a tá-

---

⁴² Degré Lajos: id. mű 24-25. oldal

madásnak már megkezdettnek, avagy közvetlenül fenyegetőnek kell lennie *expressis verbis* a rendelkezések nem tartalmazzák, azonban a védekezés egyértelműen csak a támadás elhárítására irányulhat, és e szabály vonatkozik „a támadás *consumalasa* után már visszaszerezhető vagyoni javak tekintetében is; jogos védelem gyanánt mentesülő erőszak itt is csak az, a mely „*in continenti*”, tehát mint kivédés történik”.⁴³

Végül megjegyzést igényel, hogy a római jogi jogos védelem jogintézménye valójában önvédelem, mert a vonatkozó szabályok olyan rendelkezéseket nem tartalmaznak, amelyek kiterjesztenék a védekezés lehetőségét más érdekében.

A fentiek tükrében megállapítható, hogy bár a római jogi jogos védelem valójában az önvédelemre vonatkozó jogintézményként jelenik meg, vitathatatlan azonban, hogy már ekkor megfogalmazást nyertek olyan követelmények, amelyek mind a mai napig jelen vannak, akár a tételes jogban, akár a jogintézmény alkalmazhatóságára vonatkozó jogalkalmazói jogértelmezésben.

1.1.2. Jogos védelem az egyházi jogban

A kánonjog lényegét tekintve a római jog alaptételeit veszi át. A kánonjogban a jogos védelem jogintézménye elsődlegesen az élet és a testi épség elleni támadásokkal szemben jelenik meg. A vagyon védelmére csupán akkor biztosított lehetőséget, amennyiben a vagyon elleni támadás egyben személy elleni támadással párosult. A kánonjog tehát a kizárólag a vagyoni javakat sértő támadásokkal szemben nem tette lehetővé a támadó életének kioltását, annak bántalmazását, mivel álláspontja szerint a vagyoni javak megvédése érdekében nem engedhető meg az ember életének elvétele, avagy testi épségének a megsértése. A kánonjog e tételt axiómának tekintette, és ez kihatott az arányosság kérdésére is. Az elhárító cselekmény a támadónak csupán ugyanolyan sérelmet okozhatott, mint amit a támadás idézett elő. Vagyoni javakat sértő támadás tehát csak vagyoni

---

⁴³ Degré Lajos: id. mű 30. oldal

érdekek sértésével volt elhárítható. Megfogalmazódik a támadás jogellenességének követelménye, amiből egyértelműen következik, hogy nem minden erőszakos fellépéssel szemben van helye védekezésnek. A leglényegesebb novum azonban a más érdekében gyakorolható védelmi cselekmény jogszerűségének elismerése, hangsúlyozása, mitöbb erkölcsi kötelességgé emelése. Valójában tehát a kánonjog tette az önvédelmet jogos védelemmé.

1.1.3. Jogos védelem a német jogban

A középkori germán jogban a jogos védelem jogintézménye szerves részét képezi a magánbosszúnak. Így a Lex Burgundiorum, illetve a Lex Luitpranti is bár védelmi erőszakról tesz említést⁴⁴, azonban a hangsúly a jogellenesség megtorlásán van. I. Frigyes 1156. évi constitutioja⁴⁵ tilalmazza az emberölést, illetve a testi sértést, azonban e tilalmak alóli kivételként szabályozza az élet elleni támadás elhárítása érdekében elkövetett emberölést és testi sértést, illetve lehetővé teszi a rablási cselekmény elkövetője elleni védekezést. II. Frigyes 1235. évi constitutioja⁴⁶ az élet elleni támadás mellett már a testi épség ellen irányuló erőszakos cselekmények tekintetében is módot ad a védekezésre, illetve a büntetlenség feltételének tekinti a védekezés in continenti megvalósulását. Ugyanakkor a védekezés jogát, mint jogszerű magatartást kifejezetten elhatárolja és megkülönbözteti a bosszútól, melyet jogellenes cselekvésnek tekint. A XIV-XV. századi német városi jogokban a jogos védelem megítélése differenciáltan jelentkezik, így például a bambergi jog kifejezetten megköveteli, hogy a támadás már megkezdett legyen, mert jogos védelemre csak az hivatkozhat, aki „nyitott sebet” tud felmutatni, „és a sebet előbb kapta légyen, mint ő sérelmezte a támadót”⁴⁷.

---

⁴⁴ Degré Lajos: id. mű 36. oldal

⁴⁵ Degré Lajos: id. mű 37. oldal

⁴⁶ Degré Lajos: id. mű 38. oldal

⁴⁷ Degré Lajos: id. mű 39. oldal

Memmingen város joga a védekezés lehetőségét csak arra az esetre biztosítja, ha nincs lehetőség a kitérésre, míg Wiener-Neustadt joga tiltotta az olyan fegyverekkel történő védekezést, melyek használatát és viselését egyébként tilalmazták.

A XVI-XVII. századi német büntetőjog változatlanul, az alapkérdések tekintetében sem tekinthető egységesnek. Ebbe a körbe tartozik a menekülési kötelezettség, vagy a vagyoni jogok védelme tekintetében való fellépés lehetőségének a megítélése.

A XVIII. század során alkotott normák többsége alaptételnek tekinti, hogy a jogos védelem körében megvalósított cselekmény büntetlenséget élvez, azonban teljeskörű elméleti megalapozásra nem törekszenek. A jogirodalomban általánosan elfogadott elv, hogy a jogos védelmi cselekvőség feltétele a támadás másként, így meneküléssel való el nem háríthatósága. Több szerző azonban kivételt fogalmaz meg arra az esetre, ha a menekülés veszélyt jelentene a megtámadottra, vagy a megtámadott becsületének csorbítását eredményezné. Szabálynak állítják fel továbbá a fegyverek egyenlőségének a követelményét, de kivételnek tekintik azt az esetet, ha a támadó lényegesen erősebb fizikumú, mint a megtámadott. Ugyancsak általánosan elfogadott elv, hogy a megtámadottnak nem kell bevárnia, hogy sérelmet szenvedjen, bár egyes szerzők (például Carpzovius) arra mutatnak rá, hogy a támadásnak megkezdettnek kell lennie, és a pusztá fenyegetés a támadó részéről nem elégséges.⁴⁸ Nem képezi ugyanakkor vita tárgyát, hogy a jogos védelem több, mint az önvédelem, az bárki ellen intézett támadás esetében gyakorolható.

Részletesen foglalkozik a jogintézménnyel az 1751. évi Bajor Törvénykönyv kimondva, hogy a jogos védelem megállapítására akkor kerülhet sor, ha valakit jogtalan élet, testi épség, becsület vagy vagyon elleni támadás ér, avagy fennáll annak a nyilvánvaló veszélye, illetve hogy a védekezőnek ne álljon más, kevésbé súlyos kárt okozó védelmi eszköz a rendelkezésére.⁴⁹

---

⁴⁸ Degré Lajos: id. mű 55-56. oldal

⁴⁹ Degré Lajos: id. mű 63. oldal

Az 1794. évi Porosz Törvénykönyv a jogos védelmet bűncselekményi minőséget kizáró körülménynek tekintette, illetve valamennyi „magánbűncselekmény” ellen igénybe vehetőnek minősítette.⁵⁰

Az 1813. évi Bajor Büntető Törvénykönyv 129. §-a szabályozta a jogos védelem eseteit, kimondva, hogy a támadásnak az egészség, az élet, a szabadság és a szüzesség ellen kell irányulnia, de helye van a védekezésnek az ingó vagy ingatlan vagyron megsemmisítésére irányuló jogtalan magatartásokkal szemben is. Valamennyi esetkörben „az erőszakosság” alapfeltétele a támadásnak, illetve a jogos védekezésnek. Feltétel továbbá, hogy a támadással szemben hatósági segítség igénybevételére ne nyíljk lehetőség, illetve hogy több lehetséges eszköz közül a védekezés körében az enyhébbet kell alkalmazni, azt is csak kifejezetten a támadás megakadályozása érdekében. Hasonló elveket fogalmaznak meg más német partikuláris törvények, így az 1841. évi hesseni, az 1851. évi badeni, vagy az 1869. évi hamburgi büntetőtörvény.⁵¹

A német birodalmi jogban, illetve jogirodalomban a jogos védelmet meghatározó leglényegesebb elvek teljeskörű megjelenésével találkozhatunk. Így, azon kívül, hogy a támadásnak jogtalanak kell lennie, megfogalmazódik az a kritérium is, hogy mulasztás nem, csak aktív magatartás minősülhet támadásnak, illetve hogy a vétkesség a támadás megítélése szempontjából irreleváns, vagyis a beszámíthatatlan személy támadásával szemben is fennáll a jogos védelmi helyzet. Megkövetelt továbbá – amennyiben az lehetséges – a támadás büntetőjogi szempontból közömbös elhárításának, vagyis a menekülésnek a megkísérlése, feltéve, hogy a menekülés a megtámadott személy tekintetében hátrányt nem okoz. Az uralkodó álláspont szerint a még csak fenyegető támadás nem alapozza meg a jogos védelmet még akkor sem, ha a fenyegetés közvetlen jellegű.

A jelenleg hatályos német Btk. 32. §-ának (1) bekezdése szerint nem jogellenes a jogos védelmi helyzetben elkövetett cselekmény. E törvényi rendelkezés egyértelművé teszi, hogy a német Btk. jogellenességet kizáró oknak minősíti a jogos védelem jogintézményét.

---

⁵⁰ Degré Lajos: id. mű 64. oldal

⁵¹ Degré Lajos: id. mű 66-67. oldal

A 32. § (2) bekezdése pedig a jogos védelmi szituáció legális definícióját tartalmazza. E törvényhely szerint jogos védelemnek tekintendő az a védekezés, amely a saját vagy más ellen irányuló, fennálló jogtalan támadás elhárításához szükséges. Végül a 33. § szól a jogos védelem túllépéséről. E törvényi rendelkezések egybevetésével megállapítható, hogy a jelenleg hatályos német szabályozás szerint a jogszerű védekezés feltétele a már megkezdett jogtalan támadás, illetve az, hogy a védelmi cselekmény a támadás elhárításához szükséges legyen. A jogos védelem túllépésére vonatkozó előírásokból pedig arra lehet következtetni, hogy a szükségesség fogalma alatt az arányosság követelményét kell érteni.

1.1.4. Az olasz jogi megoldás

A középkori olasz jog a jogos védelem jogintézményét a természettől adott jognak tekintti, amely jog korlátozható, de meg nem szüntethető. A támadás tekintetében már egyértelműen megfogalmazódik a jogtalanság szükségessége, ennek keretében már arra mutatnak rá a korszak jogtudósai, hogy a hatósági személyek tevékenységével kapcsolatban nem kaphat helyet a jogos védelem, miként a fegyelmi jog gyakorlása során sem. A jogtalan támadásnak nem kell megkezdettnek lennie, elég ha a megkezdés veszélye fenyeget. A normák a jogos védelmet lehetővé teszik a személy és a vagyoni javak ellen intézett támadások elhárítására egyaránt, sőt felmerül már a proportionalitás gondolata is. Így a támadó megölésére csak akkor biztosítanak lehetőséget, ha a támadás a megtámadott életét fenyegeti, míg ha a támadás csak a vagyoni javak ellen irányul, a támadó megölésére nem, avagy csupán kivételesen akkor kerülhet sor, ha a veszélyeztetett vagyoni értékű. A szóbeli sértések elleni fellépést nem teszik lehetővé, azt kizárják a jogos védelem problémaköréből. Nem egyértelmű a középkori olasz jogirodalom álláspontja abban a kérdésben, hogy a megtámadottnak amennyiben arra lehetősége van, ki kell-e térnie a támadás elől. Egyes szerzők (Clarus, Caepolla) kizárják a mene-

külési kötelezettséget, míg mások – a szerzők többsége – azon az állásponton vannak, hogy amennyiben az nem okoz anyagi vagy erkölcsi hátrányt, a megtámadott köteles megkísérelni – feltéve, ha a lehetősége adott – a kitérést.⁵² Olyan álláspont is ismert, amely szerint a vagyon elleni támadás esetében nem szabad kitérés kötelezettséget előírni, mert ilyenkor a menekülés semmiképpen nem alkalmas a támadás elhárítására (Arretinus).⁵³ A védekezés lehetséges terjedelme vonatkozásában a szerzők többsége a támadónál, illetve a megtámadottnál levő eszközök „egyformaságát” kívánja meg, azonban tekintettel vannak az érintett személyek fizikai adottságaira is. Megjelenik annak a tételnek is az alapgondolata, hogy aki tettelegességgel provokálja ki a támadást – azaz maga is jogellenes tevékenységet tanúsított – az a személy első támadónak tekintendő, ezért jogos védelemre semmiképpen sem hivatkozhat. Általánosan elismert tétel továbbá, hogy nemcsak az önvédelem, hanem a más személy védelme érdekében kifejtett elhárító magatartás is a jogos védelem körébe esik. A védelmet továbbá nemcsak hozzátartozók, hanem extraneus érdekében is lehet tanúsítani. Sőt a szerzők egy része a hozzátartozók esetében a védelmi cselekmény kifejtését egyenesen kötelességnek tekintik.

A XVIII-XIX. századbeli olasz partikuláris törvények, majd a XX. század elején megalkotott büntető jogszabályok a hangsúlyt a támadás jogtalanságára, illetve a védekezés szükségességére helyezték. A jogalkalmazói gyakorlat a menekülési kötelezettség mellett tört lándzsát, kifejtve azt is, hogy a kiprovokált támadás esetén a provokátor nem hivatkozhat jogos védelemre, mert „a ki elfogadta az ellenfél kihívását, még ha nem is láthatta előre, hogy mennyire messzemenő védekezésre lesz szükség”⁵⁴ jogos védelemre nem hivatkozhat. A iudicatura azt a tételt is kifejezésre juttatta, hogy a jogos védelem feltételeinek objektíve kell fennállniuk, vagyis nincs szükség a támadó oldalán szubjektív jogtalanságra.

---

⁵² Degré Lajos: id. mű 45. oldal

⁵³ Degré Lajos: id. mű 46. oldal

⁵⁴ Degré Lajos: id. mű 95. oldal

A jelenleg hatályos olasz Btk. 52. cikke szerint nem büntethető az, aki a cselekményt saját vagy más jogának közvetlenül veszélyeztető jogtalan megtámadása elleni védelem szüksége által kényszerülve követte el, ha a védekezés a támadással arányban áll.

A jelenleg hatályos törvényi rendelkezésből kitűnően tehát a kizáró ok megállapíthatóságának feltétele egyrészt a megkezdett jogellenes támadás, másrészt a védekezés szükségessége és arányossága. Megállapítható továbbá az is, hogy a saját, illetőleg a más ellen intézett jogellenes támadással szemben is helye van védekezésnek.

1.1.5. A francia szabályozás sajátosságai

A Code Penal a jogos védelem jogintézményét az élet és testi épség elleni delictumokról szóló fejezetben, kizárólag ezen bűncselekmények vonatkozásában szabályozta. A törvény egyértelművé tette, hogy amennyiben annak feltételei adottak, a jogos védelem kizárja a büntetendőséget. Determináló jelentősége volt annak, hogy a támadásnak megkezdettnek kellett lennie, illetve hogy az alkalmazhatóság feltétele a szükségesség fennállása. A jogszabályi rendelkezésekre tekintettel a francia jogirodalomban uralkodó nézetrendszer szerint a védekezés csupán akkor volt jogszerű, amennyiben a támadás az élet, a testi épség, a nemi erkölcs vagy a személyi szabadság ellen irányult. A vagyoni támadások – kivéve az erőszakos jellegű magatartásokat, így a rablást – a jogos védelem körén kívül estek. A jogirodalomban, illetve a iudicaturában egyértelműen uralkodó nézet szerint a megtámadottat menekülési kötelezettség nem terhelte, azonban a szükséges mértéket meghaladó védekezés a jogos védelem körén kívül esett, azaz bűncselekménynek minősült.

A jelenleg hatályos francia Btk. 122-5. cikke szerint büntetőjogilag nem felelős az a személy, aki az ellene vagy más ellen intézett jogtalan támadáskor, azzal egy időpontban saját maga vagy más jogos védelme érdekében szükséges cselekményt visz véghez, kivéve ha a kifejtett védekezés és a támadás súlyossága között aránytalanság áll fenn.

Nem felelős továbbá büntetőjogilag az sem, aki a javak elleni büntett vagy vétség végrehajtását hárítja el olyan védekező cselekménnyel, amely nem szándékos emberölés, amennyiben ez a cselekmény a cél eléréséhez feltétlenül szükséges, illetve az alkalmazott eszközök a bűncselekmény súlyával arányban állnak. E törvényhely szerint tehát védelmi cselekmény kifejtésére más érdekében is lehetőség van, fontos azonban az időbeli egybeesés. Ez utóbbi feltétel törvénybe iktatásával nyilvánvalóan az fogalmazódik meg, hogy az időbeli túllépés a jogos védelem keretein kívül esik. A törvényszöveg kifejezésre juttatja továbbá az arányosság követelményét, kimondva a büntetőjogi felelőséget arra az esetre, ha a védekezés súlyosabb sérelmet okoz, mint amivel a támadás fenyegetett. Valójában az arányosság kérdéskörét rendezi azon törvényi előírás is, amely szerint a vagyon elleni támadás akár testi épség sértésével is elhárítható, amennyiben az a cél eléréséhez, azaz a támadás elhárításához, visszaveréséhez szükséges. E körben a törvény egyetlen bűncselekmény törvényi tényállásának a megvalósítását nem teszi lehetővé, nevezetesen a szándékos emberölés elkövetését. Amennyiben – a 122-6. cikk sajátos előírása alapján – valaki éjjel, lakott helyiségbe betöréssel, erőszakkal vagy megtévesztéssel behatolóval, avagy rablások, kifosztások elkövetőivel szemben lép fel, a jogos védelmi helyzetet vélelmezni kell.

1.1.6. Az osztrák szabályozás

Az 1769. évi Osztrák Büntetőkódex a védelem tárgyául a vagyoni értékeket nem sorolja fel, valamint kizárólag az életveszélyes támadásról szól.

Az 1803. évi Osztrák Büntető Törvénykönyv ugyancsak az élet elleni bűncselekményekről szóló fejezetben szabályozza a jogos védelem jogintézményét, kimondva, hogy a védekezésnek szükségesnek kell lennie, illetve az más érdekében is gyakorolható. Az 1852. évi Btk. már az általános részben helyezi el a jogos védelemmel kapcsolatos szabályokat, mint „bűncselekményül való beszámítást kizáró okot”⁵⁵. Megjelennek már a

---

⁵⁵ Degré Lajos: id. mű 89-90. oldal

túllépéssel kapcsolatos előírások, így ha a túllépést ijedtség vagy félelem idézte elő, a túllépés során megvalósított cselekményért a védekezőnek felelnie kellett, ez esetben azonban csupán gondatlan bűncselekményért vonták felelősségre. A bírói gyakorlat, illetve a jogirodalom által kidolgozott tételrendszer szerint a védekezés joga a megtámadottat csak akkor illette meg, ha a menekülésre nem volt lehetősége, mert amennyiben az minden következmény nélkül megvalósítható, jogos védekezéstről nem lehetett szó. A támadásnak megkezdettnek és jogtalanak kellett lennie, a jogtalanságnak azonban nem képezte feltételét a támadó bűnössége. A jogirodalom már a kiprovokált támadás kérdéskörével is foglalkozott, miszerint a kiprovokált támadás nem zárja el a védekezés lehetőségétől a megtámadottat.

Az osztrák Btk. 3. §-ának (1) bekezdése szerint nem cselekszik jogellenesen az, aki azal a védelemmel él, amely a saját vagy más élete, egészsége, testi épsége, szabadsága vagy vagyona ellen irányuló fennálló vagy közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. A cselekmény azonban nem jogszerű, ha nyilvánvaló, hogy a megtámadottat fenyegető hátrány csekély, és a védekezés – különösen a támadás elhárításához szükséges beavatkozás súlyossága miatt – aránytalan. Az osztrák Btk. tehát az élet, az egészség, a testi épség, a személyi szabadság vagy a vagyoni javak ellen irányuló támadás elleni védekezést teszi lehetővé. A törvény szövege nem hagy azonban kétséget afelől, hogy a támadás megkezdését a védekezőnek nem kell megvárnia, a támadással közvetlenül fenyegető szituáció is lehetőséget ad a védelmi cselekmény kifejtésére. A szabályozás az önvédelmet, illetve a más személy érdekében való cselekvést is lehetővé teszi. A védekezés aránytalansága azonban jogellenessé teszi a védelmi tevékenységet.

1.1.7. Angol jogfelfogás

A common law a jogos védelmi helyzetben való cselekvést jogszerűnek tekinti, vagyis a jogos védelem az angol büntetőjogban is a cselekmény jogellenességét zárja ki. Az angol jogfelfogásban sokáig elkülönült az élet elleni bűncselekmény megakadályozására irányuló emberölés, illetve az egyéb erőszakos személy elleni támadás megakadályozá-

sával kapcsolatos védekezés. Az élet elleni bűncselekmény megakadályozása érdekében bárki felléphetett, és a támadó életének kioltására is jogosult volt. Ez esetben a megtámadottat menekülési kötelezettség sem terhelte. Az egyéb erőszakos személy elleni támadások esetén a megtámadottnak, amennyiben arra egyáltalán lehetősége volt, menekülnie kellett. E körben a saját vagy a közvetlen hozzátartozók érdekében lehetett elhárító cselekvőséget kifejtteni.

A hatályos írott jog az 1967. évi Criminal Law Act 3. §-a szerint a bűncselekmény megelőzése érdekében az adott körülmények által indokolt erőszak alkalmazható. A jogos védelemmel szemben tehát az angol büntetőjog is két alapvető feltételt támaszt, egyrészt a szükségességet, másrészt az arányosságot. A jogalkalmazói gyakorlat szerint a jogos védelem feltétele a támadás, melynek megkezdettnek vagy fenyegetőnek kell lennie. A common law tehát elismeri a megelőző csapás jogszerűségét, amiből az következik, hogy a fenyegető támadásnak nem kell közvetlennek lennie. Az elmúlt néhány évtizedben a jogalkalmazói gyakorlatban egyre erőteljesebbé válik a kitérés kötelezettség előírásának szűkítése.⁵⁶

1.1.8. A jogos védelem nemzetközi jogi megítélése

Az Európai Emberjogi Egyezmény 2. cikkének (1) bekezdése szerint a törvény védi mindenkinek az élethez való jogát. A 2. cikk (2) bekezdése azonban úgy rendelkezik, hogy nem lehet e cikk megsértésének tekinteni az élettől való megfosztást, amennyiben az az erőszak feltétlenül szükségesnél nem nagyobb alkalmazásából ered, személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében, törvényes letartóztatás foganatosítása vagy a törvényesen fogvatartott személy szökésének megakadályozása érdekében, illetve zavargás vagy felkelés elfojtása céljából törvényesen tett intézkedés esetén. E rendelkezés első fordulata szerint tehát bárkinek a jogtalan erőszakos támadásával szemben

---

⁵⁶ Nagy Ferenc: Gondolatok a jogos védelemről. Európai Jog, 4. évfolyam 4. szám melléklete, 2004. július, 9. oldal

lehetőség nyílik a védekezésre, akár erőszak kifejtése révén is, sőt ennek körében a jogtalan támadó halálának előidézése sem sérti az egyezmény előírásait.

Vita tárgyát képezi, hogy az Európai Emberjogi Egyezmény rendelkezései alapján milyen terjedelmű lehet a védekezés. Az egyezmény 2. cikke (2) bekezdésének a) pontja a célzatos emberölés elkövetését csupán akkor teszi lehetővé, ha az a jogtalan erőszakkal támadó személlyel szembeni védekezés körében elengedhetetlenül szükséges. E rendelkezésre figyelemmel, az egyezmény az élettől való megfosztást csak arra az esetre korlátozza, amennyiben a támadás a megtámadott élete ellen irányul, illetve annak életét fenyegeti, míg a vagyoni javak ellen intézett támadások esetében a támadó életének kioltása jogellenes.

Egyes szerzők álláspontja szerint az egyezmény a jogos védelemre vonatkozó Büntető Törvénykönyvbeli szabályok tekintetében indifferens, mert az az egyes személlyel szembeni állami, hatalmi visszaéléseket kívánja korlátozni, vagyis az az államhatalom, valamint az egyén, és nem a polgárok egymás közötti viszonya szempontjából releváns. A magam részéről azonban Nagy Ferencel értek egyet, aki szerint „az egyezmény, ha nem is közvetlenül vonatkoztatható a magánszemélyek egymás közötti magatartására, de közvetetten mégiscsak hatással van rá. Tekintettel kell lenni ugyanis arra, hogy a jogos védelem alap gondolatához nem csupán a jogtalan támadással szembeni védelem, hanem a jog garantálásának általános feladata is hozzátartozik, azt kiegészíti. Az államnak a jogos védelemre vonatkozó jogi szabályozása – miután alapvető emberi jogokat érint – az egyezmény hatálya alá tartozik, és ily módon az egyezmény közvetetten hatással van a magánszemélyek jogviszonyára. Az egyezmény indirekt hatása abban is megnyilvánul, hogy több európai ország büntetőjogában tilalmazott és a gyakorlat sem engedi meg a vagyoni érdekek védelmében a célzatos, illetve a szándékos emberölést.”⁵⁷

1998. július 17-én Rómában fogadták el az ENSZ tagállamai a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumát. Az egyezmény 2002. július 1-jén lépett hatályba, amikor – a statú-

---

⁵⁷ Nagy Ferenc: Gondolatok a jogos védelemről, Európai Jog, 4. évfolyam 4. szám melléklete, 2004. július, 8. oldal

tumnak megfelelően – már 60 állam ratifikálta. Magyarország a 72/2001. (XI.7.) országgyűlési határozattal erősítette meg a statútumhoz való csatlakozást, amellyel kötelezettséget vállalt arra, hogy jogát a statútummal összhangba hozza. A statútum 31. cikke (1) bekezdésének c) pontja szól a jogos védelemről. Eszerint büntetőjogilag nem felelős, aki a maga vagy más jogos védelmében, vagy háborús bűntettek esetén más személy életben maradása érdekében, szükséges vagyontárgyak védelmében, vagy katonai feladat végrehajtása érdekében szükséges tulajdon védelmében saját, illetve más személye vagy védett javak ellen irányuló közvetlenül fenyegető és jogellenes erőszakkal szemben a veszéllyel arányos mértékben cselekszik. Az a tény, hogy az adott személy védekező hadműveletekben vett részt, önmagában nem zárja ki jelen pont alapján a büntetőjogi felelősséget.⁵⁸

1.1.9. Magyar jogtörténeti adatok

A védekezés lehetővé tétele már Szent István törvényeiben megjelenik, amely szerint „a ki a házába jogtalanul ellenségesen behatoló comest megöli, nem fizet compositiót (II. könyv caput 33. §)”.⁵⁹ Werbőczy Tripartituma már igen részletesen foglalkozik a jogos védelem jogintézményének kérdéskörével. A védekezést akkor ismeri el jogszerűnek, ha a támadás az élet, a testi épség vagy a vagyon ellen irányul, és ezen esetekben a támadó megölését, „mint védelmileg elkövetett ölést szabályozza (III. 21-24 Titulus)”.⁶⁰ Kimondja azt is, hogy a védekezés a személy elleni támadás során „erélyesebben gyakorlandó”, mint a vagyon elleni támadások esetén. A megtámadottat menekülési kötelezettség nem terheli, azonban a támadásnak megkezdettnek kell lennie, annak fenyegető veszélye nem elégséges, illetve a védekezés csak addig jogszerű, amíg a támadás tart. A támadás befejezése utáni magatartás valójában már bosszú, és így a jogos védekezés szóba sem kerülhet. A védekezés egyébként bárki érdekében kifejtethető.

⁵⁸ <http://www.mkogy.hu/irom37/4490/4490.htm>

⁵⁹ Degré Lajos: id. mű 124. oldal

⁶⁰ Degré Lajos: id. mű 125. oldal

A Praxis Criminalis a lehető legszűkebb körben tette csak lehetővé a védekezést. A védekezés feltételül szabta ugyanis, hogy a támadásra veszélyes fegyverek alkalmazásával kerüljön sor, és hogy a menekülés lehetetlen legyen.

Az 1843. évi Javaslát 6. §-a meglehetősen részletesen szabályozta a jogos védelem jogintézményét. Rendelkezései szerint nem büntethetők, akik az önvédelem törvényszabta határain belül olyan magatartást tanúsítanak, amely egyébként törvénysértésnek minősülne. A támadás irányulhatott az élet, a testi épség, a személyi szabadság, a magánlakás és a vagyoni javak ellen, annak azonban tettelegesen és erőszakosan, valamint jogtalanul kellett lennie. A védelem tárgyaira nézve tehát, a Javaslát részletes, ugyanakkor taxatív felsorolást adott. Megfogalmazta az arányosság, azaz az elhárítás szükséges mértékének a nagyságát is, amikor kimondta, hogy ha gyengébb eszközökkel is elhárítható a támadás, keményebb módokhoz, vagy éppenséggel az életet veszélyeztető eszközökhöz a védekező nem folyamodhat, mert ha ez mégis megtörténik, már túllépésről van szó, amiért felelnie kell. Foglalkozik a Javaslát azzal a kérdéskörrel is, hogy amennyiben a túllépés oka a félelem és az ijedtség, a túllépő tettéért nem felel. Végül a Javaslát egyértelműen kimondja, hogy – bár végig önvédelemről beszél – valójában jogos védelemről van szó, hiszen a más érdekében kifejtett védekezés ugyancsak büntetlenséget élvez.

A Csemegi kódex 79. §-a szerint a jogos védelem az olyan védelem, amely akár a megtámadottnak, akár másnak személye vagy vagyona ellen intézett, vagy azt fenyegető jogtalan és közvetlen megtámadásnak elhárítására szükséges.

A jogos védelem határainak félelemből, ijedtségből vagy megzavarodásból származott túlhágása nem büntetettik.

A Csemegi kódex szerint tehát a jogos védelem feltételei

- a személy vagy a vagyon ellen,
- intézett vagy azt fenyegető,
- jogtalan és közvetlen támadás.

A törvény szövegéből egyértelműen kitűnik, hogy nem önvédelemről van szó, hiszen a védekezés lehetősége adott bárki számára, függetlenül attól, hogy ki a megtámadott. A támadást a jogirodalom (Angyal, Finkey) és a Curia ítélezési gyakorlata aktív magatartásként értelmezte, tehát a mulasztás jogos védelmi helyzetet nem alapozhatott meg.

A támadásnak a megtámadott vagy más személye, avagy vagyona ellen kellett irányulnia, azaz a jogos védelem tárgyát a személy, illetve a vagyon képezte. A személy elleniek fogalma alá tartoztak az élet, a testi épség, a személyi szabadság elleni támadások, míg a vagyon elleni jogsértések körébe a tulajdont vagy a birtokot fenyegető jogellenes magatartásokat sorolták.

A támadásnak az említett jogtárgyak ellen intézettnek, avagy ezeket fenyegetőnek kellett lennie. Amint arra Finkey rámutat „A mennyiben a támadás ezen jogtárgyakat már megsértette, a támadás többé nem támadás, hanem befejezett sértés s így a védekezés sem védekezés többé. A támadás és a befejezett sértés közt azonban a határvonalat megvonni felette nehéz. A testi sértés esetén például a jogos védelmet nem szünteti meg az, hogy a támadó már megsértette a támadottat, a mennyiben a megtámadott még tartat a sértés folytatásától. Szóbeli becsületsértés a sértő szavak kiejtésével be van fejezve, s így az ellen tulajdonképpen nincs helye jogos védelemnek. A gúnyirat széttépése azonban jogos védelem lehet. A lopás az elvétellel be van fejezve, azonban a lopott tárgyat vivő azzal menekülő tolvaj ellen még mindig lehet élni jogos védelemmel, mert a megtámadott még vagyonát védi.”⁶¹

---

⁶¹ Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Politzer Zsigmond és fia Könyvkereskedés, Budapest, 1902., 194. oldal

A támadásnak egyértelműen jogtalanak kellett lennie, valamint közvetlennek. A jövőre, akár a legközelebbi jövőre vonatkozó „erőszakoskodások” csupán olyan fenyegetéseknek minősültek a korabeli ítélkezési gyakorlat szerint, melyek nem képezték alapját a közvetlen támadásnak.

A korabeli jogirodalom részletesen foglalkozik a szükségesség és az arányosság problematikájával. A két fogalmat a szerzők többsége ekvivalens fogalomként használta, kimondva, hogy „a jogos védelem határa tehát a szükségességben, a támadással való arányosságban van”.⁶² Úgy vélték, hogy az arányosság meghatározása az általánosság szintjén meglehetősen nehéz, csaknem lehetetlen. Amint azt Finkey kifejti „Hogy vagyon elleni támadás ellen vagyoni sértéssel, testi sértés ellen testi sértéssel, ölés ellen megöléssel védekezhessünk ez a gyakorlatban lehetetlenség. A Btk. által is megkívánt szükségesség csak annyit jelent, hogy kisebb sértés ellen ne vegyünk igénybe nagyobb jogtárgy megsértését. A csirke vagy fatolvajt ne lőjük agyon a vagyon védelme végett”.⁶³

A szerzők többségének álláspontja szerint a jogos védelem nem a beszámítási képességet, hanem a cselekmény jogtalanságát zárja ki. A jogos védelmi helyzetben lévő személy ugyanis rendelkezik beszámítási képességgel, de mert a törvény szerint joga van a támadás visszaveréséhez „az e közben elkövetett cselekménye nem lévén jogtalan, nem tekinthető bűncselekménynek s így be nem számítható”.⁶⁴ Angyal Hegelre utalva a jogos védelmet ugyancsak jogtalanságot kizáró oknak minősíti. Hegel ugyanis a támadást a jog negációjának tekintette, míg a jogos védelmet a jog tagadásának. Mindezekre tekintettel a jog nem köteles kitérni a jogtalanság elől, vagyis amikor „a jog alanya nem engedi a támadót jogi körébe benyomulni, s e közben ellent állást fejt ki, illetve pozitív

---

⁶² Finkey Ferenc: id. mű 196. oldal

⁶³ Finkey Ferenc: id. mű 196. oldal

⁶⁴ Finkey Ferenc: id. mű 197. oldal

magatartásával a támadást elhárítja: mindaddig jogát gyakorolja, míg ezt veszélyben forgó jogának megvédése végett a szükség úgy kívánja”.⁶⁵

A támadás jogtalansága a védekezés szükségszerű előfeltétele volt. Jogtalannak minősült a támadás azonban akkor is, ha az ilyen magatartást tanúsító személy – beszámítási képesség hiánya miatt – büntetőjogi úton nem volt felelősségre vonható, azaz gyermek vagy elmebeteg támadása esetén is lehetőség volt a védekezésre.

Az 1950. évi II. törvény (Btá.) 15. §-a (1) és (2) bekezdésének rendelkezései szerint a jogtalan támadást, vagy a jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetést – akár a köz ellen, akár egyesek személye vagy javai ellen irányul – a megtámadott vagy bárki más elháríthatja, és az elhárításhoz szükséges cselekmény – vagyis a jogos védelem – nem büntethető, miként nem büntethető a cselekmény akkor sem, ha az elkövető a védelem szükséges mértékét ijedtségből vagy menthető felindulásból lépi túl. A törvényhelyhez fűzött miniszteri indokolás szerint a jogalkotó abból indult ki, hogy jogos védelemnek a mást érő támadás vagy fenyegetés elhárítása céljából is helye van, illetve nemcsak magánszemély érdekében lehet fellépni, hanem a köz ellen irányuló támadás vagy fenyegetés elhárítása céljából is. A támadás irányulhatott a megtámadott vagy más személye, illetve javai ellen. Jogos védelem azonban mindkét esetben csupán akkor állt fenn, ha a támadás vagy fenyegetés más módon nem volt elhárítható. A miniszteri indokolás kifejezetten utal arra, hogy a jogos védelem törvényszövegében szereplő szükségesség szövegrészből ez egyértelműen következik, illetve a szükségességtől meg kell különböztetni az arányosságot. A szükségesség ugyanis ezen értelmezés szerint annyit, és csak annyit jelent, hogy a támadást vagy fenyegetést csupán bűncselekmény törvényi tényállásának a megvalósítása révén lehet elhárítani, míg az arányosság azt fejezi ki, hogy az a sérelem, amit a védekező a támadónak okozott, nem nagyobb-e, mint amelyet a jogtalan támadás előidézett volna. Az arányosság kérdésében a Btá. nem foglalt állást, hanem ezt a kérdést a bírói gyakorlatra bízta. A jogirodalomban uralkodó álláspont szerint az arányosság vizsgálatára főként az anyagi javakat ért támadásnál kerülhet sor, „ellenkeznek

⁶⁵ Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Athenaum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1909., 428. oldal

ugyanis a társadalom védelmének szempontjaival, a szocialista etikával és humanitással egyaránt, ha p. o.: a dolog tulajdonosa büntetlenül agyonlőhetné azt, akinek fenyegető lopási cselekményét másként nem tudja megakadályozni. Ezzel szemben a személyében megtámadottól nem várható el az arányosság mérlegelése. Ha p. o.: a támadó felemeli botját, hogy fejbe sújtsa a megtámadottat, az utóbbi lelőheti a támadót (ha a támadást nem tudja másként elhárítani) mert nem lehet tőle elvárni annak mérlegelését, hogy az ütés őt esetleg csak megsebesíti, a lövés pedig a támadó halálát okozhatja.”⁶⁶

A Btá. hatálybalépését követően mind a jogalkalmazói gyakorlatban, mind a jogirodalomban a figyelem középpontjába került a menekülési kötelezettség kérdése. A Btá. hatálybalépését megelőzően a bírói jogalkalmazói gyakorlat egységes volt e kérdésben, és menekülési kötelezettséget nem írt elő. A Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsa azonban e jogalkalmazói gyakorlatot megváltoztatta, és „az emberek egymás közti viszonyával kapcsolatos új szemlélet alapján a szocialista együttélés szabályainak figyelembevételével új bírói gyakorlatot”⁶⁷ alakított ki. A Legfelsőbb Bíróság arra mutatott rá, hogy a Curia ítélezési gyakorlata korlátozta a bíróságok mérlegelési szabadságát, figyelemmel arra, hogy a jogos védelem intézményének kizárólag az lehet a célja, hogy jogtalan támadás által senkit ne érjen sérelem, amiből következik az is, hogy büntető, megtorló jellegű cselekvés nem képezheti tárgyát a jogos védelemnek. A korabeli ítélezési gyakorlat szerint a szocializmus megvalósítása felé haladó társadalom átformálja az emberek egymás közötti viszonyát és mindenkitől egyaránt megköveteli, hogy másokra – még a jogellenesen fellépőkre is – figyelemmel legyen. A Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsa arra is rámutatott, hogy ilyen körülmények között a bíró számára biztosítani kell a mérlegelés lehetőségét, hogy az eset valamennyi körülményére tekintettel dönthesse el, szükséges volt-e a támadóval szemben kifejtett esetleg súlyos sérülést előidéző vagy épp a támadó életét kioltó védelmi cselekmény, avagy a támadást esetleg más módon is el lehetett volna hárítani, megfutamodással vagy elrejtőzéssel. A Legfelsőbb Bíróság egyértelműen menekülési kötelezettséget határozott meg, amikor kimondotta „a megfutamó-

⁶⁶ Magyar Büntetőjog Általános Rész, Egyetemi Tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1953., 189. oldal

⁶⁷ Kádár Miklós: Magyar Büntetőjog Általános Rész, Egyetemi Tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1953., 189. oldal

dás, elrejtőzés, elzárkózás kötelezettség, ha az teljes biztonságot nyújt” a támadással szemben például olyankor, amikor futni nem igen tudó ember támad meg egy jól futó személyt. A Legfelsőbb Bíróság ezen álláspontját a korszak legjelentősebb szerzői egyértelműen helyesnek tartották, mondván „a szocializmus megváltozott társadalmi viszonyai között semmiképpen fenn nem tartható individuális szemléletet tükröző”⁶⁸ curiai jogalkalmazói gyakorlat hatályon kívül helyezése indokolt volt.

Az 1961. évi V. törvény 25. §-a szerint nem büntethető aki a cselekményt jogos védelemben követte el. A törvény a jogos védelem fogalomrendszerét is definiálja, amikor kimondja, hogy jogos védelemben az cselekszik, akinek a cselekménye a közérdek vagy a saját, illetőleg mások személye vagy javai ellen intézett vagy azokat közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges. A törvény szól arról is, hogy nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét azért lépi túl, mert azt ijedségből vagy menthető felindulásból képtelen volt felismerni, illetve, ha mindez csupán korlátozta a védekezés szükséges mértékének a felismerését, a büntetés korlátlan enyhítésére nyílt lehetőség.

A miniszteri indokolás egyértelművé teszi, hogy a jogos védelem büntethetőséget kizáró ok, illetve hogy a korábbi törvényi rendelkezés lényeges megváltoztatására nem került sor. Változatlanul külön kezeli a szükségesség és az arányosság fogalmait, kifejtve, hogy a jogos védelem megítélése szempontjából egyrészt azt kell a vizsgálat tárgyává tenni, hogy a támadást csak bűncselekmény tényállását megvalósító cselekmény elkövetése útján lehetett-e elhárítani (szükségesség), másrészt pedig azt, hogy az elhárítás során megvalósított magatartás nem idézett-e elő nagyobb sérelmet, mint amilyent az elhárítani kívánt támadás előidézett volna (arányosság). A törvényen alapuló bírói gyakorlat már elvetette azt az álláspontot, hogy a megtámadott mindenképpen menekülni köteles. Arra az álláspontra helyezkedett, hogy általánosságban menekülési kényszer nincs. A megtámadott csak addig köteles a menekülés útját választani az elhárítás helyett, amíg az nem sérti a becsületét, vagy más érdekét vagy, amikor a támadó például a

---

⁶⁸ Kádár Miklós: id. mű 190. oldal

megtámadott szülője, aki házi fenyítő jogát annak határait túllépve gyakorolja, „vagy ha a támadó szemmel láthatóan elmebetegségben vagy tudatzavarban szenved”.⁶⁹ A jogirodalomban uralkodó álláspont szerint a jogos védelem vonatkozásában támadáson aktív cselekményt kellett érteni, mégpedig olyan tevőleges magatartást, amely valamely bűncselekmény tényállási elemeinek felelt meg. A mulasztással létrehozott helyzet elleni fellépést a végszükség körébe utalták. Az aktív tevékenységgel megvalósított támadás esetében azonban a védekezésre jogszerűen lehetőség nyílt akkor is, amennyiben a támadó valamilyen okból kifolyólag – például gyermekkor vagy elmebetegség miatt – nem volt büntethető. A bírói gyakorlat a kölcsönös támadást mindkét fél tekintetében jogtalanak tekintette, még akkor is, ha a verekedők egyike a másikkal szemben döntő fölénybe került.

1.2. A hatályos szabályozás elemzése

Az 1978. évi IV. törvény 29. §-a szól a jogos védelemről. A törvény jelenleg hatályos szövege megegyezik az eredeti normaszöveggel, eszerint:

„29. § (1) Nem büntethető, akinek a cselekménye a saját, illetőleg a mások személye, javai vagy közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához szükséges.

(2) Nem büntethető az sem, aki az elhárítás szükséges mértékét azért lépi túl, mert azt ijedtségből vagy menthető felindulásból képtelen felismerni.

(3) A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az ijedtség vagy a menthető felindulás az elkövetőt korlátozza az elhárítás szükséges mértékének felismerésében.”

---

⁶⁹ Békés-Bodgál-Györgyi-Károly-Molnár-Pintér-Szük: Büntetőjog Általános Rész I. kötet (szerk.: Pintér Jenő), Tankönyvkiadó, Budapest, 1974., 179. oldal

A jogos védelem jogintézménye a Büntető Törvénykönyv jelenleg hatályos rendszerében a büntethetőséget kizáró okok, ezen belül is az (1) bekezdés a cselekmény társadalomra veszélyességét kizáró körülmények, míg a (2) bekezdés a beszámítást kizáró okok között helyezkedik el.

1.2.1. A jogos védelem büntetőpolitikai indokai

A magyar szakirodalomban a jogos védelem kriminálpolitikai indokát a jogtalan támadással szembeni fellépés törvényi biztosítása képezi. Edvi Illés Károly szerint „A polgárok személyének és vagyonának erőszakos megtámadás elleni oltalmazása a társadalom jogát és kötelességét képezi. Az egyes nem tulajdoníthatja magának azt a mi az ő polgártársai, valamint az állami rend érdekében az egész társadalmat illeti. Rendszerint nem támadhatja meg tehát az egyént tetteles erővel, jogosan azt, a ki az ő személyét vagy jogát megsértette, mert ez önbíráskodás vagy bosszú volna. De vannak helyzetek, melyekben ezen elv szigorú alkalmazása kivihetetlené, veszélyessé, sőt ésszerűtlenné válnék. Ilyen helyzetekben a kényszernek kivételes joga lép az általános jog helyébe, s az ezen helyzetben véghezvitt tettek a kényszer szempontjából bírálандók meg.”⁷⁰

Finkey Ferenc szerint „... a jogtalanságot, a jogsértéseket, az államhatalom feladata és kötelessége megakadályozni, ha pedig megtörténtek, utólag kiegyenlíteni, s így az egyes ember tulajdonképpen önbíráskodást követ el, midőn maga veri vissza a jogtalan támadást; de az is kétségtelen, hogy az állam a maga védelmi eszközeivel (hatóságaival) nem lehet mindig és mindenütt jelen, meg kell tehát engednie, hogy az egyén maga védhesse meg magát a rendkívüli, s világosan jogtalan támadások ellen, mert enélkül számtalan esetben nem lehetne megakadályozni a jogsértéseket.”⁷¹

⁷⁰ Edvi Illés Károly: A Büntető Törvénykönyv magyarázata. Révai testvérek, Budapest, 1894., 289. oldal

⁷¹ Finkey Ferenc: A Magyar Büntetőjog tankönyve, Grill, Budapest, 1909., 174-175. oldal

Angyal Pál arra mutat rá, hogy „... amikor az állam nem nyújthat in concreto segílyt, midőn az állami intézmények nem védelmezhetik a megtámadott jogát, s így a jog kénytelen volna a jogtalansággal szemben engedni; márpedig erre nem kötelezhető, mert ez azt jelentené, hogy az erőszakkal párosult jogtalanság hatalmasabb, mint a jog, ami a jogállam eszméjével homlokegyenest ellenkezik.”⁷²

A jelenlegi jogirodalomban is az előbbieken ismertetett gondolatok tekinthetők meghatározónak, így Földvári József arra mutat rá, hogy a jogos védelem alapgondolata már a legrégebbi jogokban is érvényesült, valamint a támadásokkal szembeni védekezést az emberrel vele született jognak tekintették. Földvári okfejtése szerint „Igaz ugyan, hogy az államhatalom feladata az állampolgárok életének és vagyonának védelme, e védelmi jogból kénytelen átengedni egy részt polgárainak olyan esetekben, amikor az államhatalmi védelem nem elegendő. Hangsúlyozni kívánjuk azonban már e helyütt is, hogy az állam csak védelmi jogából engedett át meghatározott kört polgárainak, de semmit sem a felelősségre vonás, az ítékezés jogából.”⁷³

Békés Imre is hasonlóan foglal állást, amikor arra mutat rá, hogy a jogos védelem megengedettsége abból fakad, hogy a jogszerűen védekező támadást hárít el, mégpedig olyan támadást, „... amelynek elhárítására az állami szervek lennének közvetlenül jogosultak és kötelesek.”⁷⁴

Ma már egyértelműen uralkodónak tekinthető az a felfogás, amely szerint e büntetendőséget kizáró ok törvénybe iktatásának az alapja az, hogy a jogosan védekező olyan támadást hárít el, amelynek megakadályozására a bűnüldöző hatóságok lennének jogosultak és kötelesek. Amennyiben ezek a szervek az említett kötelezettségüknek nem képesek eleget tenni, a megtámadott számára biztosítani kell a védekezés jogát. Lényegében tehát a jogszerűen védekező a társadalom védekezését valósítja meg a támadóval szemben. Az ilyen helyzetben kifejtett, a Btk. Különös Részében büntetni rendelt cselekmény

⁷² Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1909., második kiadás, 429. oldal

⁷³ Földvári József: Magyar Büntetőjog. Általános Rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2003., hetedik átdolgozott kiadás, 134. oldal

⁷⁴ Békés-Földvári-Gáspár-Tokaji: Magyar Büntetőjog. Általános Rész, BM Könyvkiadó, 1980., 173. oldal

a társadalomra nem veszélyes. Ez arra az esetre is igaz, ha a védekező az élete ellen támadót megöli. Ezért nem lehet egyet érteni a 23/1990. (X. 31.) AB határozathoz fűzött egyik párhuzamos véleményben kifejtett azon állásponttal, amely szerint „ha a megtámadott megöli a támadóját, a jogos védelem biztosította büntethetetlenséggel a jog nem az élettől való megfosztás jogszerűségét ismeri el, hanem annak a szituációnak a jogon kívüliségét, amelyben a támadás és elhárítása lezajlott ..., jogot a támadó megölésére a jog nem adhat, de ugyanazon okból azt sem írhatja elő, hogy a megtámadott túrni köteles ... így tehát a természeti állapot tér vissza azokra a pillanatokra, amíg az életek közötti választás szituációja fennáll ... csak a választási helyzet megszűntével lép be újra a jog.”

A jogos védelem leglényegesebb sajátossága, hogy annak körében jogtalanság áll szemben a joggal. A jogalkotó épp a jogrend védelme és a jogtalanság érvényesülésének megakadályozása érdekében biztosít lehetőséget olyan magatartás kifejtésére, amely egyébként diszpozíciószerű. A védekezés lehetőségének biztosítása, annak jogszerűvé tétele segítség az egyénnek a jogsértés veszélyének elhárításához, a megsértett jogrend épségének helyreállításához.

Csak egyet érteni lehet K. Binding-gel, aki szerint „Nincs olyan jogrend, amely fennálló veszéllyel szemben elvileg el ne ismerné a kényszerű védekezést, mert egy védtelen jog nem tartós rendet, hanem tartós rendetlenséget jelent.”⁷⁵

A törvény szövegéből következően ma már az is egyértelmű, hogy a jogos védelem nem önvédelmet jelent, a védelmi cselekményt kifejtheti maga a megtámadott vagy bárki más is. Amennyiben a védelmi cselekményt nem a megtámadott fejt ki, annak sincs jelentősége, hogy a megtámadott kért-e segítséget, vagy sem, sőt a büntetendőséget kizáró ok fennállását akkor is meg kell állapítani, ha a megtámadott kifejezetten tiltakozott a beavatkozás ellen.

A Btk. 29. §-ának (1) bekezdése szerinti jogos védelem két alapvető jellemzője a jogtalan támadás, illetve az ezzel szembeni védekezés.

---

⁷⁵ K.Binding: Handbuch des Strafrechts I., Band Leipzig, 1885., Duncker und Humblot, 61. oldal

1.2.2. A jogtalan támadás jellemzői

Jogos védelemről akkor lehet csak szó, ha a védelmi cselekmény tanúsítására a saját, illetőleg a mások személye, javai vagy a közérdek ellen intézett, illetőleg ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárítása érdekében kerül sor.

Támadáson tehát ezen védett jogtárgyak ellen intézett vagy ezeket közvetlenül fenyegető jogellenes emberi cselekvőséget kell érteni, amelynek valamely bűncselekmény (szabálysértés) elkövetési magatartását kell megvalósítania. Az uralkodó jogalkalmazói, illetve jogirodalmi okfejtések szerint támadásnak csak aktív magatartás minősülhet. Egyes szerzők (Székely János, Nagy Ferenc, Fedor Attila) álláspontja szerint azonban mulasztás is tartozhat a támadás fogalmi körébe. Székely János szerint a problémát az dönti el, hogy in concreto létrejön-e a jogi tárgy sérelmének a közvetlen veszélye, és ha igen, annak nincs jelentősége, hogy a közvetlen veszélyt mulasztás idézte elő. Székely álláspontjának igazolására több német, illetve osztrák szerzőre (M. Horrow, E. Maurach, E. Mezger) is hivatkozik, e szerzők azonban valójában csak kijelentenek – „a támadás... mulasztásban is állhat” – azonban kijelentésüket dogmatikai érvekkel nem támasztják alá. Székely ezt követően példákkal kívánja igazolni az álláspontját. Így jogos védelmi helyzetet hoz létre szerinte az az eset, amikor a vasúti sín megrongálódott, az ezt észlelő figyelmezteti a pályáórt, hogy a közeledő vonat kisiklásának megelőzése érdekében állítsa a szemaforot tilosra, de az őt nem hajlandó ezt megtenni. Székely példája szerint a veszélyhelyzet kialakulása a sínek megrongálódásával vette kezdetét, és közvetlenné a vonat közeledésével vált. Mindebben a pályáórnek semmiféle szerepe nem volt, ám amennyiben a veszély megszüntetése munkaköri kötelessége, a szemafor átállításának elmulasztásával bűncselekményt követ el, azaz jogtalanul jár el. Ezért az észlelő – amennyiben a pályáórt cselekvésre kényszeríti – jogérvényesítő magatartást tanúsít.⁷⁶

---

⁷⁶ Székely János: A jogos védelem, Igazságügyi Minisztérium, 1983., 170-171. oldal

Nagy Ferenc okfejtése szerint „nem csupán aktív magatartással, hanem jogi kötelezettség elmulasztásával is előidézhető jogos védelmi helyzet. Ha kétségen kívüli az, hogy mulasztással embert lehet ölni vagy sérülést okozni, nehezen érthető és belátható, hogy ezen ölési vagy testi épséget, egészséget csorbító cselekmények nem minősülnek támadásnak. A mulasztásos támadást elhárító jogos védelem vagy úgy teljesíthető, hogy a kötelezettet eredményt elhárító tevésre kényszerítik, vagy úgy, hogy a jogosan védekező magát a fenyegető eredményt hárítja el. Ha az anya a csecsemőjét hosszú időn át nem látja el, nem gondozza, magára hagyja, ilyen szituációban az a személy jogosan jár el, aki akár erőszakkal vagy fenyegetéssel is az anyát a csecsemő ellátására, gondozására kényszeríti, azonban épp úgy az az eset is ide tartozik, amikor valaki az ellátatlanul hagyott csecsemő sírására a lakásba behatol, és a gondozást, az ellátást akadályozó anyát harcképtelenné teszi és a gyermeket maga látja el. Ugyancsak ebbe a körbe tartozik az is, amikor az alkoholista vagy kábítószerfüggő anya az ellátatlanul hagyott kisgyermekét magára hagyja és a lakásba – erőszakkal vagy fenyegetéssel – behatoló személyt megakadályozza abban, hogy a csecsemőt ellássa. A mulasztásos támadás másik esetköre, amikor balesetnél életet fenyegető helyzetben tétlenül marad, de egyébként mentésre kötelezett személyt, például fürdőmestert a szükséges segítségnyújtásra kényszerítik. A mulasztásos támadás további esetköre lehet a tévedésből bezárt személy esete, amikor az ajtót bezáró személy erről tudomást szerzett, nem engedi ki a bezárt személyt. Avagy a járókelő a rátámadó kutyát lelövi, mert a helyszínen ott lévő gazdája a felszólítás ellenére nem hívja vissza a kutyát. Tankönyvünk azt a példát említi, hogy amennyiben a magánlaksértést úgy követik el, hogy a tettes a lakásban távozásra való felszólítás ellenére bennmarad. Érdekességképp említhető Roxinnak az a példája is, hogy az egyetemi professzor is jogos védelmet gyakorolhat, ha az előadását zavaró személyt kényszerítéssel vagy testi sértés okozásával kidobja vagy kidobhatja, mert felszólítása ellenére a tantermet nem hagyja el. Ez az utóbbi eset természetesen a magyar jogban nem alapozza meg a támadást, azonban a német büntetőjogban a magánlaksértés (német Btk. 123.§) szempontjából a házi jog jóval szélesebb körű, mint a magyar büntetőjogban.”⁷⁷

---

⁷⁷ Nagy Ferenc: Gondolatok a jogos védelemről, Európai Jog 4. évfolyam 4. szám melléklet, 2004. július, 5. oldal

Álláspontom szerint támadásnak az a magatartás minősül, amely megvalósítja valamely bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának objektív ismérveit. A támadás aktív magatartás és mulasztás egyaránt lehet, és vagy arra irányul, hogy bizonyos fennálló állapotot megváltoztasson, vagy arra, hogy bizonyos állapotot fenntartsa. A támadás ezért nem csupán tevékenység lehet, azaz nem értek egyet a joggyakorlatban, illetve a jogirodalomban uralkodónak tekinthető azzal a felfogással, amely szerint a mulasztás jogos védelmi helyzetet nem, legfeljebb csak végszükséget eredményezhet. Az előbbiekben felhozott példák közül az az eset, amikor az anya a csecsemőjét hosszú időn át nem látja el, és ezért valaki őt erőszakkal vagy fenyegetéssel a csecsemő ellátására, gondozására kényszeríti, illetve, ha valaki a csecsemő ellátása érdekében a lakásba behatol és az ellátást akadályozó anyát harcképtelenné teszi, valamint az ugyanebbe a körbe sorolható kábítószerfüggő anya mulasztására egyaránt vonatkoztatható az a megállapítás, hogy a leírt jogesetek a végszükség normarendszerével problémamentesen nem oldhatók meg. Bár ezen utóbbi büntetendőséget kizáró ok szabályai szerint nem büntethető, aki a mások személyét közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti, feltéve, hogy a veszély előidézése nem róható a terhére, és a cselekménye kisebb sérelmet okoz, mint amelynek az elhárítására törekedett, a végszükség differencia specifikája azonban abban áll, hogy jog áll szemben joggal. A Nagy Ferenc, illetve Székely János által felhozott példákban viszont mulasztás által teremtett jogtalanság konfrontálódik a jogszerűséggel, ezért a megoldás csak az lehet, hogy a jogszerűtlen magatartás mikénti megvalósításától függetlenül az ellene fellépőre a jogos védelem szabályrendszerét vonatkoztatjuk. Úgy vélem, nem képezheti vita tárgyát, hogy amennyiben az anya a gyermekét hosszabb időn át nem látja el, nem gondozza – függetlenül attól, hogy ennek esetleg kábítószerfüggőség, alkoholizmus vagy más ok áll a háttérben – a kisgyermek személye, testi épsége közvetlen veszélyben van. Megítélésem szerint az sem lehet kérdéses, hogy ezen szituációban az anya ellátásra kényszerítése, avagy az ellátást akadályozó anya harcképtelenné tétele nem okoz aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelynek az elhárítására törekedett a gyermek érdekében fellépő személy. Ugyanezek a normák teljességgel alkalmazhatók arra a példára, amikor a balesetnél életet fenyegető helyzetben tétlenül maradó, de mentésre kötelezett személyt például fürdőmestert kényszerítenek segítségnyújtásra. Ebben a szituációban is jogtalanság áll szemben a joggal,

ezért a végszükség jogintézménye nem jöhet szóba, viszont fennáll a jogos védelem valamennyi törvényi feltétele, miként a személyi szabadság megsértését mulasztással megvalósító elkövető esetében is.

A rátámadó kutyát lelövő személy tekintetében azonban a példát helytelennek tartom, hiszen valójában amennyiben egy járókelőre bárkinek a kutyája rátámad, és a kutya gazdája a támadó kutyát felszólítás ellenére nem hívja vissza, intézett vagy közvetlenül fenyegető – a kutya által létrehozott - támadásról, ezáltal bár közvetetten megvalósított, de aktív tevékenységgel realizált testi sértésről van szó. Abban az esetben ugyanis, ha a támadó kutya a harapások révén például súlyos testi sértést okoz a járókelőnek, a kutyát felszólítás ellenére vissza nem hívó személy eshetőleges szándékkal – tehát mégcsak nem is vegyes bűnösséggel – megvalósított súlyos testi sértésért felel.

A magánlaksértés bennmaradásos alakzatára való hivatkozás is részben téves, mivel a Btk. 176. §-ának (1) bekezdése szerinti magánlaksértés bennmaradásos alakzata is aktív tevékenységet tételez fel, azaz az erőszak kifejtését, a fenyegetés alkalmazását, avagy a hivatalos eljárás színlelését. Ezen nyilvánvalóan csak aktív tevékenységben megvalósítható elkövetési módok nélkül ugyanis a magánlaksértés esete nem jön létre. Kétségtől eltérő a helyzet a Btk. 176. §-ának (2) bekezdése szerinti alapeset tekintetében. Az itt szereplő elkövetési idő, illetve elkövetési módok valóban kapcsolódhatnak egy mulasztáshoz, vagyis a lakással rendelkező akarata ellenére történő bennmaradáshoz. Amennyiben minderre a passzív alany megtévesztésével kerül sor, az elkövetési idő, illetve az elkövetési módok változatlanul aktív tevékenységgel párosulnak. Abban az esetben azonban, ha a lakás elhagyására való felszólításnak az elkövető éjjel nem tesz eleget, a magánlaksértés valóban pusztán a mulasztással létrejön. A mulasztás jogellenes, mert az a házijog sérelmét eredményezi, ezért az ebben a helyzetben cselekvőt ugyancsak a jogos védelem szabályainak hatálya alá tartozónak tekintem. Végül a Roxinnak tulajdonított példa – erre egyébként Nagy Ferenc is utal – nyilvánvalóan alkalmazhatatlan a jelenleg hatályos Büntető Törvénykönyv rendelkezéseire figyelemmel, hiszen nem az előadását zavaró személyt testi sértés okozásával kidobó professzor, hanem pontosan fordítva, vele szemben a testi sértés elszenvedője kerül jogos védelmi helyzetbe.

Megjegyzem, hogy a mulasztás jogtalan támadásként történő értékelhetősége irányába látszik elmozdulni az ítélkezési gyakorlat is. Amennyiben ugyanis az aktív magatartással megvalósuló támadás egy jogellenes állapotot eredményez – mivel a történések egész folyamatára kell figyelemmel lenni – a támadó pillanatnyi passzív magatartása is jogtalan támadásnak minősül, ha az a jogtalan állapot további fenntartását célozza. Ezért, ha az emberrablás sértettje, akit életveszélyesen megfenyegettek, kihasználva, hogy az őt őrző személy figyelme másra irányul, az őrt, hogy saját életét megmentse megöli, jogos védelmi helyzetben cselekszik akkor is, ha az őt ekkor aktív magatartást nem tanúsított (BH 1997. 512.). Ezen ügy történeti tényállásának lényege szerint az orosz állampolgár I.r. vádlott Magyarországon, meg nem határozható kereskedelmi és üzleti tevékenységet folytatott, és meglehetősen jó anyagi körülmények között élt. Magyarországra hívta a féléstvérét, a II.r. vádlottat, hogy ő is részt vegyen az általa folytatott üzleti-kereskedelmi tevékenységben. Az I.r. vádlott megismerkedett öt orosz állampolgárságú személlyel, akiről tudta, hogy nem legális üzleti tevékenységet folytatnak Magyarországon. Az öttagú orosz állampolgárságú társaságból az egyik személy találkozóra hívta az I.r. vádlottat az általuk bérelt budapesti lakásba. Az I.r. vádlott felment a lakásba, ahol az öt orosz személy már várta, és először üzleti tárgyalásokat folytattak, majd ezt követően az I.r. vádlottat durván bántalmazták, megverték, összerugdalták, megöléssel fenyegették, miközben nagy összegű pénzt követeltek tőle. A kezét hátrakötötték, majd lementek az utcára, ahol a Volvo típusú gépkocsiban a féléstvére, a II.r. vádlott várakozott. Közölték vele, hogy ő is menjen fel az említett lakásba, mert a testvére, az I.r. vádlott szeretne beszélni vele. A II.r. vádlott erre felment a lakásba, ahol őt is megöléssel, bántalmazással és különböző kínzási módszerekkel fenyegették meg. Még ezen a napon az I.r. vádlottnak – feltehetően – heroin tartalmú injekciót adtak be, s közölték vele, hogy a továbbiakban naponként fog ilyen tartalmú injekciót kapni. Ezt követően az I.r. és a II.r. vádlottat három napig a lakásban fogva tartották, és hátratett kézzel egymáshoz bilincseltek őket. A negyedik nap az öt orosz állampolgárságú személy közül négyen eltávoztak a lakásból, egyedül B. V. maradt a lakásban az összebilincselte vádlottakkal. B. V. fegyverrel is rendelkezett, és a televíziót nézte, amikor az összebilincselte vádlottak az őrzőjük engedélyével kimentek a WC-re, ahol az I.r. vádlottnak sikerült a rajta levő bilincset meglazítani és azt a kezéről lehúzni. Ekkor megál-

lapodtak abban, hogy megtámadják a televíziót néző B. V.-t oly módon, hogy a II.r. vádlott hátulról, az I.r. vádlott pedig előlről fogja lefogni az őrző személyt. A megbeszélésüknek megfelelően, amikor visszamentek a szobába, mindketten ráugrottak a sértettre. A II.r. vádlott hátulról átölelte a derekánál, az I.r. vádlott pedig a nyakát próbálta leszorítani, miközben felkapott egy 2,5 kg súlyú üveg hamutartót, és azzal nagy erővel ütlegelni kezdte a sértett fejét és arcát. A dulakodás során a II.r. vádlott felkapott egy 11,5 cm pengé hosszúságú kést, és azzal három ízben hátba szúrta a sértettet. Ezt követően az I.r. vádlott kitörte a konyha bukóablakát, és azon keresztül elmenekültek a lakásból, a kést a helyszínen eldobták, majd rendőri segítséget kértek.

B. V. a fején 7 rb. repesztett jellegű lágyrészsérülést, a hátán 3 db – a mellüregbe is hatoló és a jobb tüdő alsó lebenyét is sértő – szúrt sérülést szenvedett, és a helyszínen meghalt. Halálát a tüdőszérülés miatti belső vérvesztés és a traumás sokk okozta. A sértett ezen kívül kisebb mértékű agyzúzódást is szenvedett.

Az elsőfokú bíróság a vádlottak bűnösségét emberölés büntetében állapította meg. A másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztatta, és a vádlottakat, a Btk. 29. §-ának (1) bekezdésében írtakra figyelemmel, az ellenük társtettesként elkövetett emberölés büntette miatt emelt vád alól felmentette. (Hihetetlen, de nyilvánvaló leírási hiba miatt a Bírósági Határozatokban szereplő jogeset a Btk. 29. §-ának (1) bekezdését „büntethetőséget megszüntető oknak” tekinti.)

A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy az elsőfokú bíróság helyes álláspontot foglalt el, amikor megállapította, hogy a vádlottak a terhükre rótt emberölés megvalósításakor jogos védelmi helyzetben voltak. Tévedett azonban az elsőfokú bíróság a vádlottak bűnössége megállapításánál, amikor arra az álláspontra helyezkedett, hogy a sértett ellenállásának leküzdésére, a szabadulásra a vádlottaknak módjuk és lehetőségük volt anélkül, hogy a sértett életét kioltották volna, s mivel nem így jártak el, az elhárítás szükséges mértékét túllépték, ezért a büntetőjogi felelősségük fennáll, így a bűnösségük társtettesként elkövetett emberölés büntetteként értékelendő. A Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság jogi álláspontjával nem értett egyet. Az elsőfokú bíróság a jogos védelmi helyzet megállapításakor maga is hivatkozott arra, hogy az I.r. vádlottat öt személyből álló orosz csoport –nagy összegű pénz követelése mellett – 3 napig fogva tar-

totta, miközben súlyosan bántalmazták, az első két napon heroin-injekciót juttattak a szervezetébe, életveszélyesen megfenyegették, és testvérével összebilincselve tartották. Az I.r. vádlott élete ellen tehát közvetlenül fenyegető jogtalan támadás irányult, amely az egészségét, testi épségét, életét rendkívül komolyan veszélyeztette.

A töretlen ítélkezési gyakorlat szerint azonban az élet elleni támadás esetén – a védett jogtárgy egyenértékűsége folytán – az elhárító magatartás arányosságát az adott tényállás mellett az elsőfokú bíróságnak nem is kellett volna vizsgálnia. Az elsőfokú bíróság a tényállás megállapítása során is kifejezésre juttatta, hogy az I.r. vádlott élete közvetlen veszélyhelyzetbe került már a fogva tartásának első napján, a heroin adagolása során. Ezen túlmenően a durva bántalmazások, az éheztetés, az összebilincselés, valamint a védekezésre képtelenné tételük folytán, lényegében mindkét vádlott élete ellen irányuló közvetlenül fenyegető támadás valósult meg. A vádlottaknak tartaniuk kellett attól, hogy a fogvatartóik bármelyik pillanatban visszatérhetnek, és az előzőleg szóban is megtett, élet elleni fenyegetéseiket ténylegesen beváltják.

Mindezek alapján a Legfelsőbb Bíróságnak mindenekelőtt azt kellett tisztáznia a jogos védelmi helyzet megállapításához, hogy a vádlottak részéről kifejtett védekező magatartás során ténylegesen fennállt-e a törvényalkotó által megkívánt jogtalan támadás, figyelemmel arra, hogy a tényállás szerint a vádlottak által elkövetett cselekmény megkezdésekor az őrzőjük televíziót nézve passzív magatartást tanúsított. Az ítélkezési gyakorlat szerint ugyanis a jogos védelmi helyzet megállapításának csupán támadással, azaz erő-kifejtéssel szemben van helye, amelyen aktív magatartás értendő, így a támadás fogalma további értelmezésre szorul. Ezzel összefüggésben a Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy a támadás fogalmát az eddigieknél szélesebb körben kell értelmezni, és nem hagyható figyelmen kívül a Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelvében írt az a követelmény sem, hogy az adott ügyben a történések egész folyamatát figyelembe véve, a cselekménysor összefüggő vizsgálata alapján ítéltető csak meg, hogy a cselekmény véghezvitelének időpontjában a jogos védelmi helyzet fennállt-e. Amennyiben ugyanis a sértett vagy sértettek részéről megnyilvánuló passzív magatartás olyan jogtalan állapot további fenntartására irányul, amelynek létesítése bűncselekmény, és ez a passzív magatartás lé-

nyegében a sértettek részéről a már elkövetett bűncselekménynek a további folytatását célozza, az akkor is jogtalan támadásnak minősül, ha az elhárítás pillanatában nem párosul aktív támadó magatartással. Ezért a bűncselekmény folytán kialakított állapotot megváltoztató magatartás jogellenesnek nem tekinthető, mivel a jogsértést okozó erőki-fejtés még tart, mert passzív magatartás mellett is a jogi tárgy további veszélyhelyzetnek van kitéve.

Ez történt az adott ügyben is, amikor a vádlottakat fogva tartó személyek – közöttük a sértett is – kétséget kizáróan jogtalan állapotot teremtettek, és a Btk. 175/A. §-ába ütköző és a (2) bekezdésének b) pontja szerint minősülő fegyveresen elkövetett emberrablás bűncselekményét valósították meg. Ez a bűncselekmény még folyamatosan tartott, amikor a vádlottak a televíziót néző és aktív magatartást nem tanúsító sértettet megtámadták annak érdekében, hogy a jogtalan fogva tartásukból szabaduljanak, és az életüket megmentésék. Tisztában voltak azzal, hogy az őrzőik által létrehozott jogtalan állapot időben csak akkor, a többiek távolléte alatt, illetve kizárólag erőszakos úton szüntethető meg. Más mód szabadulásukra és életük megmentésére nem volt. Mindezek alapján a Legfelsőbb Bíróság úgy ítélte meg, hogy a vádlottak a cselekmény elkövetésekor az őrzőik által megvalósított bűncselekmény következményeként olyan közvetlenül fenyegető jogtalan támadás alatt álltak, amely más módon elhárítható nem volt.

Hasonló következtetésre jutott Angyal Pál is, amikor annak a véleményének adott hangot, hogy a támadás, mint erőki-fejtés pozitív formában kell, hogy jelentkezzen, amiből viszont az következik, hogy egy negatív magatartás, amely valamilyen jogtalan állapot fenntartását célozza, nem vonható a támadás fogalma alá. Így nem minősül támadásnak, ha a bérlő nem hagyja el a bérleményt annak ellenére, hogy a bérlet időtartama már letelt, avagy az adós tartozása lejártakor nem tesz eleget fizetési kötelezettségének. Nota bene jegyzem meg, hogy Angyal példái nyilvánvalóan helytelenek, hiszen egyik „negatív” magatartás sem tekinthető büntetőjogilag jogellenesnek. Ellenben – folytatja Angyal – „ha a negatív magatartás oly jogtalan állapot fenntartását célozza, melynek létesítése büntetendő cselekmény, azaz midőn a negativitás lényegileg ennek a delictumnak tevékenységéhez tartozik, mint pl. a delictum continuum esetében, úgy már támadásról

van szó, mert a jogi állapotot megváltoztató, s jogsértést okozó erő kifejtés még tart. Pl. A. észrevétlenül bezárta B.-t s a dörömbölés dacára nem nyitja ki az ajtót; itt a ki nem nyitás a személyes szabadság megsértésének elkövetési tevékenysége, tartós erő kifejtés, tehát támadás”.⁷⁸ A példa ismerős, hiszen Nagy Ferenc is hivatkozik rá, álláspontjának alátámasztására. Az ismertetett jogeset megfelel Angyal okfejtésének, mert az emberrelés aktív magatartással olyan jogtalan állapotot hozott létre, amelynek létesítése büntetendő cselekmény, valamint az őz magatartása ezen jogtalan állapot fenntartását célozta.

További feltétel a támadás tekintetében, hogy az részben vagy egészben ténylegesen kimerítse a Különös Részben büntetni rendelt valamely bűncselekmény törvényi tényállását, illetve, hogy olyan helyzet álljon fenn, amely ennek a veszélyével fenyeget. A jogalkalmazói gyakorlat szerint, amennyiben a bűncselekménynek szabálysértési alakzata is van – például a vagyon elleni bűncselekmények esetében – a szabálysértési cselekmény is kialakítja a Btk.-ban szabályozott jogos védelmi helyzetet. (BH 1996. 70.)

A jogirodalomban is egyértelműen uralkodó ez a nézet, így Földvári József leszögezi, hogy a támadásnak diszpozíciószerűnek kell lennie, vagyis a támadásnak minősülő magatartásnak meg kell felelnie valamely büntetőtörvényi tényállásnak. Külön értékelést igényelnek azok az esetek, amikor a támadás szabálysértésnek minősülne. Földvári József okfejtése szerint ez kétféleképpen valósulhat meg. Egyrészt elképzelhető, hogy az adott cselekmény csak szabálysértés lehet – vagyis nincs büntetőtörvényi alakzata – azonban lehetséges az is, hogy a bűncselekményként meghatározott cselekmény a konkrét megvalósítási körülményekre tekintettel minősül csak szabálysértésnek. Földvári József arra mutat rá, hogy „az utóbbi esetben a cselekmény jogos védelmi helyzetet keletkeztet. A jogtalanság értelmezése kapcsán ugyanis a törvényhozó általános – absztrakt – értékelése döntő és ebből a szempontból nincs jelentősége annak, hogy az adott esetben milyen minősítésben részesülne a törvényhozó által büntetni rendelt cselekmény. Amint a támadó büntethetőségének megléte vagy hiánya is közömbös cselekménye jogtalan

---

⁷⁸ Angyal Pál: id. mű 430. oldal

jellegének megítélése szempontjából, ugyanúgy csak a törvényhozó általános jellegű értékelésének van jelentősége e szempontból.”⁷⁹

Békés Imre is arra a következtetésre jut, hogy támadáson mindig valamilyen olyan tevékenységet kell érteni, amelyik „valamely bűncselekmény törvényi tényállási ismérveinek felel meg. Ez azt jelenti, hogy objektíve a konkrét bűncselekmény tárgyát, illetve tárgyi oldalát tekintve tényállásszerűnek kell lennie. Nem azt jelenti azonban, hogy a jogos védelemnek kizárólag a Btk.-ban meghatározott valamely bűncselekmény esetén van helye. Elképzelhető, hogy az adott támadó cselekmény szabálysértést valósít meg, de tényállási ismérveit büntető jogszabály (a Btk.) tartalmazza.”⁸⁰

Ezekkel az okfejtésekkel – amelyeknek egyébként a jogalkalmazói gyakorlat is teljes egészében megfelel – a magam részéről mindenben egyetértek. A támadás jogtalanságának értékelése körében kizárólag a jogalkotó absztrakt értékelésének lehet determináló jelentősége. Amennyiben a jogellenes magatartás beleillik valamely különös részi törvényi tényállásba, jogszerű lesz a konkrét körülményekre tekintettel csupán szabálysértést megvalósító támadás bűncselekmény törvényi tényállását kimerítő elhárítása. Így tehát ha a lopás törvényi tényállásába illeszkedő támadásról – az elvenni kívánt idegen dolog elkövetési értékére figyelemmel – utóbb kiderül, hogy csak szabálysértésként minősíthető, a lopást például könnyű testi sértéssel megakadályozó védekezés, a jogos védelmi helyzet fennállása miatt jogigazoló jellegű és egyben – bár erről csak később szövegek részletesen – arányos is.

Megjegyzem természetesen a kizárólag szabálysértésként tilalmazott cselekvőségekkel szemben is helye van jogos védelemnek, tekintettel a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 8. §-ának (1) bekezdésére, amely szerint szabálysértés miatt nem vonha-

⁷⁹ Földvári József: id. mű 136. oldal

⁸⁰ Békés-Bodgál-Györgyi-Károly-Molnár-Pintér-Szük: Büntetőjog Általános Rész I. kötet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1973., 178. oldal

tó felelősségre, aki a cselekményt jogos védelemben követte el. Tehát a kizárólag szabálysértési alakzattal rendelkező jogellenes cselekmény kizárólag szabálysértés által hárrítható el jogszerűen. A szabálysértési és bűncselekményi alakzattal egyaránt rendelkező jogellenes támadások akár szabálysértéssel, akár bűncselekménnyel elháríthatóak.

A támadásnak „intézettnak” vagy „közvetlenül fenyegető” jellegűnek kell lennie. Intézettnak minősül a támadás, amennyiben az elkövető valamely a Különös Részben büntetni rendelt bűncselekmény (szabálysértés) törvényi tényállásának megvalósítását megkezdte, azaz ha a jogtalan támadás már ténylegesen folyamatban van. Nyilvánvaló, hogy a támadás megkezdése által a támadó kerül helyzeti előnybe, és ha a törvény a védelmi cselekmény kifejtésére csupán akkor adna lehetőséget, amennyiben a támadás megindítására már sor került, a jogtalanság talaján álló elkövetőnél jelentkező előnyt legalizálná. Ezért teszi jogszerűvé a jogalkotó a támadás megkezdése előtti védekezést, ami jellegében nem más, mint egy „megelőző csapás”, azonban ennek feltétele, hogy a támadás közvetlenül fenyegető jellegű legyen. Közvetlenül fenyegető a támadás akkor, ha a támadás megkezdésétől azonnal vagy meglehetősen rövid időn belül tartani lehet, és annak kifejtésének akadálya nincs. E körben Földvári József annak a véleményének ad hangot, hogy a „fenyegető támadást csak nagyon rövid idővel előzheti meg az elhárító cselekmény. A szűkebb körű értelmezés már csak amiatt is helyénvaló, mivel jóval a támadás megkezdése előtt aligha lehet egyértelműen megállapítani annak irányát.”⁸¹ Ezen okfejtéssel egyetértve leszögezhető, hogy a támadás megkezdése előtti magatartás akkor értékelhető a jogos védelem keretei között, ha és amennyiben az objektív adatok alapján kétség nem férhet a támadásnak az adott térben és időben való megindításához. Erre mutatott rá a Legfelsőbb Bíróság több eseti döntésében. Így a BH 2002. 213. szám alatt közzétett eseti döntés tényállása szerint a sértett az autóparkolóba megérkezve, kiszállt a gépkocsijából, és gesztikulálva, hangos szavak kíséretében közeledett a vádlott felé. Amikor a vádlotthoz karnyújtásnyira ért, és az egyik kezét ütésre emelte, a vádlott a karjait vállmagasságba emelve, páros tenyérrel ellökte magától. A lökés folytán a sértett hanyatt esett, és koponyaűri sérülése folytán életveszéllyel járó sérülést szenvedett.

---

⁸¹ Földvári József: id. mű 137. oldal

A Legfelsőbb Bíróság rámutatott, hogy a sértettnek ez a magatartása a vádlott személyét fenyegető jogtalan támadás bekövetkezésének a közvetlen veszélyét jelentette.

A vádlott ebben a helyzetben lökte el magától a sértettet, a cselekménye a testi sértés szándékát is nélkülöző, a lehető legenyhébb elhárító magatartás volt, amely mind a szükségesség, mind az arányosság feltételének megfelelt. Ezért büntetőjogi felelősségének megállapítása a törvénynél fogva kizárt. Ugyanilyen álláspontra helyezkedett a Legfelsőbb Bíróság a BH 2003. 175. szám alatt nyilvánosságra hozott határozatában. Ezen ügy tényállása szerint a sértett, illetve a vádlott lánya közötti házastársi kapcsolat a sértett egyre nagyobb mértékű italozása, valamint az ilyen állapotban tanúsított agresszív magatartása miatt megromlott. Szinte mindennapossá vált, hogy a sértett leittasodva, trágár hangon szidalmazta a feleségét, esetenként a gyermekeit és a vádlottat is. Az egyébként békés, nyugodt természetű vádlott a sértett ezen magatartása miatt nem emelt szót, a lánya és a sértett között az italozás miatt kialakult veszekedésekbe – amelyeket egyébként a vádlott lánya igyekezett elkerülni – nem szólt bele. A vádbeli napon a sértett egész nap italozott, többször megfordulva a házuk és az italbolt között. A sértett végül este fél tíz tájban ment haza ittas állapotban, majd rövid szóváltást követően lelökte a feleségét a szobában levő ágyra, szorította a nyakán a ruhát, tépte a haját, csavarta az orrát és pofon is vágta. Az ezzel járó zajt hallva a vádlott a szobájában magához vette a 85 mm pengé hosszúságú zsebkését, és azzal – anélkül, hogy a kést kinyitotta volna – bement a sértett szobájába. Belépésekor a sértett az ágyon fekvő feleségén térdelt. A vádlott a csukott zsebkéssel homlokon ütötte a sértettet. A sértett ekkor elengedte a feleségét, és az ágyról felkelve azt a kijelentést tette, hogy „Most öreg, kapni fogsz!”. A vádlott látva az indulatos állapotban feléje közeledő sértettet, és emiatt, valamint a sértett fenyegető kijelentései miatt arra gondolt, hogy bántalmazni fogja, ezért kinyitotta a zsebkését és azzal egy ízben közepes-nagy erővel a sértett hasába szúrt.

A szúrás elszenvedése után a sértett és a vádlott is a szobájába ment. A kihívott rendőrök értesítették az orvost, ennek nyomán került a sértett kórházba, ahol megműtötték. Sérülésének tényleges gyógytartama 4-5 hét volt. A Legfelsőbb Bíróság arra mutatott rá, hogy a vádlott az ellene intézendő jogtalan támadást nem volt köteles bevégni, ha-

nem már az ezen támadással közvetlenül fenyegető veszély esetén – a támadás tényleges megkezdése előtt is – jogszerűen védekezhetett.

A jogos védelmi helyzet tehát fennáll, ha a megtámadott reálisan tarthat a támadás megkezdésétől, avagy folytatásától, ellenben, amennyiben a fenyegető kijelentés egy esetleges későbbi bántalmazást helyez kilátásba jogos védelemről nem lehet szó. Másként fogalmazva kijelenthető, hogy a jogtalan támadás konkrét és közvetlen veszélyének kialakulása, létrejötte előtt még nincs, a támadás befejezése, avagy a fenyegetettség bármely okból történő megszűnését követően már nincs jogos védelmi helyzet. Az előbbi esetben ugyanis az időelőttiségre figyelemmel nem védekezésről, hanem valójában jogtalan támadásról van szó, míg az utóbbi példában az elkészttség miatt a jogos védelem időbeli túllépése, vagyis ugyancsak bűncselekmény valósul meg.

A jogellenes támadás abbahagyásának azonban egyértelműnek, és a megtámadott által világosan felismerhetőnek kell lennie.

A jogtalan támadást megvalósítónak az a szubjektív döntése, hogy a további támadással felhagy, a jogos védelmi helyzet megítélése szempontjából a megtámadottra csupán akkor eredményezett büntetőjogi szempontból is releváns kötelezettséget, amennyiben az a külvilágban is megjelenik valamilyen cselekvőség által, és így érzékelhetővé válik. Ilyennek tekinti az ítélkezési gyakorlat, ha a támadó az eszközöket eldobja, megkezdi a helyszín elhagyását vagy hátat fordít a megtámadottnak.

Az időben elhúzódó, több részcselekvésből álló támadás esetén pedig a történetek egész folyamata alapján, a cselekmények összefüggő vizsgálatával lehet eldönteni, hogy fennállt-e még a jogos védelmi helyzet.

A jogtalan támadás irányulhat

- személy ellen,
- javak ellen,
- a közérdek ellen.

a) A személy elleni támadás irányulhat az élet, az egészség, a testi épség, a nemi erkölcs, valamint egyes személyhez fűződő jogok ellen. Az, hogy az élet, az egészség, a testi épség vagy a szemérem elleni támadás során lehetséges a védekezés, vita tárgyát nem képezi. Nem ennyire egyértelmű azonban az egyes személyhez fűződő jogok ellen intézett támadásokkal szembeni fellépés megítélése. Elfogadott tétele például mind a jogirodalomnak, mind a jogalkalmazásnak, hogy a személyi szabadság ellen intézett, vagy azt közvetlenül fenyegető támadással szemben a védekezés megengedett. Az emberi méltóság, a társadalmi megbecsülés, a becsület jogos védelmének kérdése azonban már problematikusabb. Az egymozzanatú verbális rágalmozás, becsületsértés elkövetésekor – mivel az ilyen jellegű kijelentés egyszeri, annak elhangzásával a rágalmozás, avagy a becsületsértés befejezetté válik, így nincs mit elhárítani – a jogos védelem szóba sem kerülhet. A becsületsértő, rágalmozó kijelentés a kijelentéssel érintett személy részére jogos védelmi helyzetet nem eredményez⁸², sőt az ítélkezési gyakorlat szerint a szóbeli becsületsértés, rágalmozás nem fosztja meg az emiatt tetteleg megtámadottat a védekezés jogától (BJD 4680.). Ugyanerre a következtetésre jutott már Finkey Ferenc is, aki szerint „Szóbeli becsületsértés a sértő szavak kiejtésével be van fejezve, s az ellen tulajdonképpen nincs helye jogos védelemnek. A gúnyirat széttépése azonban jogos védelem lehet.”⁸³ Kifejezetten a tetteleges becsületsértés körére korlátozza a jogos védelmet Edvi Illés Károly, míg Irk Albert szerint „helye van... szóbeli becsületsértés esetén is, mert a becsület büntetőjogilag védelmezett személyi jav, mely a sértő szavak kiejtésével bár be van fejezve, de ismételt támadásoknak lehet kitéve”.⁸⁴

Angyal Pál utal a Curia ítélkezési gyakorlatára, amely szerint „a szavak, írások vagy képes ábrázolatok általi becsületsértés ellen azonban védelemnek nincs helye, mert az ily támadások midőn intéztetnek be is fejeztetnek, az erő alkalmazása tehát megtorlás lenne s nem védelem.” Angyal álláspontja szerint azonban „a becsület is a támadás s védelem tárgyai közé tartozik, mert úgy a szóbeli, mint az írásbeli becsületsértésnél elő-

⁸² Legfelsőbb Bíróság Bf.III.1500/1977/3. számú ítélete

⁸³ Finkey Ferenc: id. mű 194. oldal

⁸⁴ Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog, Pécs, 1933., 149. oldal

fordulhat, hogy a folytatástól lehet és kell tartani; előfordulhat, hogy a támadás mely a szavakon vagy íráson keresztül a becsületet éri, tartós (gondoljunk a szidalmazásokkal vagy röpirat terjesztésével elkövetett becsületsértésekre).⁸⁵ Angyal érvelése annyiban mindenképpen helytálló, hogy az emberi becsület is a védelem tárgyai közé tartozik, és annak írásban történő megsértésekor védelmi cselekmény – miként arra Finkey is utal – megvalósítható. Problémát tehát kizárólag a verbális becsületsértés (rágalmazás) megítélése okoz, tekintettel e bűncselekmény sajátos gyakorlati megvalósulására. Mindaddig ugyanis, amíg a kijelentés megtételére nem kerül sor, bűncselekményről, illetve annak megvalósításának közvetlen veszélyéről sem beszélhetünk. Ellentétben az életet vagy a testi épséget közvetlenül fenyegető támadásokkal, amelyeknél mindig van valamilyen objektív, a külvilágban megjelenő adat (eszköz, kijelentés stb.) a támadás várhatóságára, azt megítélni, hogy valaki a következő pillanatban milyen kijelentéseket tesz, lehetetlen. Azonban abban az esetben, amennyiben a becsület csorbítására alkalmas tényállítás elhangzik, avagy a becsületet csorbító kifejezés használatára sor kerül – az egyéb törvényi feltételek fennállása mellett – a bűncselekmény befejezett alakzata jön létre. Ezért valójában csak folyamatos – és ennek következtében törvényi egységként jelentkező – szitkozódások alapozhatnak meg jogos védelmi helyzetet, amennyiben az egyes kijelentéseket önállóan részselekménynek tekintjük.

Hasonló következtetésre jut Nagy Ferenc is, aki szerint a „verbálisan kifejtett rágalmazással becsületsértéssel érintett személy javára a jogos védelmi helyzet csak akkor nem állapítható meg, amennyiben a befejezetti szak a bevégzetti szakkal egybeesik. Ha azonban a befejezetti és a bevégzetti szak elkülönül (pl. az elkövető folyamatosan megállás nélkül „ontja a rágalmakat”) akkor a védekezés lehetőségét nem lehet kizárni és adott esetben maximálisan a tetteges becsületsértés arányos és szükséges elhárításnak tekinthető. A jogos védelem lehetőségét tehát elvileg sem lehet kizárni a becsületet csorbító szóbeli támadás esetén.”⁸⁶

A kifejtettek alapján viszont feltétlenül újragondolásra szorul a jelenlegi ítélkezési gyakorlat helyessége. Abban az esetben ugyanis, ha a folyamatos rágalmazásokban, szitkozódásokban megnyilvánuló cselekvőséget jogtalan támadásnak tekintjük, illetve az ez

⁸⁵ Angyal Pál: id. mű 430-431. oldal

⁸⁶ Nagy Ferenc: Gondolatok a jogos védelemről, Európai Jog 4. évfolyam 4. szám, 2004. július, 6-7. oldal

elleni fellépés a jogos védelem körébe esik, úgy az e körben kifejtett cselekvőséggel szemben tanúsított erőszakos magatartás viszont a jogos védelem körén kívül esőnek minősül, figyelemmel a „jogos védelemmel szembeni jogos védelem kizárt” axiómára. A jelenlegi ítélkezési gyakorlat valójában csupán azokra az esetkörökre tartható fenn, amennyiben a tettegesség nem a rágalmazás, becsületsértés továbbfolytatásának a megakadályozására irányul, hanem valójában nem más, mint az ezek által kiváltott indulat vezérelte megtorlás.

A tetteges becsületsértéssel szemben a megtámadott már minden vitán felülállóan és nyilvánvalóan jogosan védekezhet.

b) A vagyon, a javak ellen irányuló támadás ugyancsak elhárítható védekezéssel. A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) is megteremti annak a lehetőségét a tulajdonos, illetőleg a birtokos számára, hogy minden olyan támadást elhárítsanak önhatalom által, amely a tulajdonjog gyakorlását, vagy a birtoklást akadályozza. Így a Ptk. 115. §-ának (1) bekezdése szerint a tulajdonjogi igények nem évülnek el, míg a (2) bekezdés szerint a tulajdonos a birtokvédelem szabályai szerint önhatalommal is kizárhat vagy elháríthat minden olyan jogellenes beavatkozást vagy behatást, amely tulajdonjogának gyakorlását akadályozza, korlátozza vagy lehetetlenné teszi.

A tulajdonvédelem egyik eszköze tehát a megengedett, jogos önhatalom [Ptk. 115. § (2)]. A tulajdonos a megengedett, jogos önhatalommal visszaverhet, vagy megakadályozhat minden olyan jogellenes magatartást, amely a tulajdonjog gyakorlását részben, vagy teljes mértékben akadályozza. Önhatalommal nemcsak a tulajdonos élhet, hanem mindazok, akik más jogcímen ugyan, de jogosan tartják a dolgot birtokban. Ezek a személyek a birtokvédelem eszközeit érvényesíthetik. A tulajdonos tulajdonvédelmi eszköz igénybevételére azonban akkor is jogosult, ha eredetileg nem volt még a dolog birtokában.

A Ptk. 190. §-ának (1) bekezdése pedig úgy rendelkezik, hogy a birtokos a birtoka ellen irányuló támadást – a birtok megvédéséhez szükséges mértékben – önhatalommal is el-

háríthatja. A birtokvédelemnek kétféle eszköze van, az egyik a megengedett önhatalom, a másik a birtokvédelmi eljárás, amely közigazgatási hatósági, illetve bírói úton érvényesíthető. A Polgári Törvénykönyv megengedi a birtokos részére a birtoka ellen irányuló támadás elhárítását. Egyetlen korlátozást állít fel: az önhatalom csak a birtok megvédéséhez szükséges mértékben gyakorolható. A szükséges mértéket két oldalról lehet vizsgálni. Egyrészt a birtokos cselekménye csupán addig terjedhet, ameddig az a tényleges birtok megvédését célozza. Magatartása nem alakulhat át megtorlássá, mert ebben az esetben már ő is jogellenes cselekményt, adott esetben birtokháborítást követ el. Másrészt a birtokos a birtoka megvédése érdekében nem okozhat a birtoksértőnek aránytalanul nagyobb kárt (hátrányt), mint amilyen őt a birtokháborítás következtében érte.

A birtok elleni támadás fogalma szűkebb, mint a birtokháborításé. Támadáson csak azt a magatartást lehet érteni, amely közvetlenül a dolog felett gyakorolt hatalmat fenyegeti, és nem csupán a dolog rendeltetésszerű használatához fűződő érdeket. A dolog feletti hatalmat nem veszélyeztető, kizárólag a használathoz fűződő érdeket zavaró magatartás erőszakkal nem hárítható el.

Az elveszett birtok visszaszerzése érdekében önhatalmúlag csak akkor lehet fellépni, ha más birtokvédelmi eszközök igénybevételével járó időveszteség a birtokvédelmet meg hiúsítaná.

A javak védelme tehát magában foglalja a vagyoni jogok, valamint az ezek tárgyául szolgáló vagyontárgyak polgári jogi és büntetőjogi védelmének a jogát. A javak kapcsán a büntetőjog sem csupán a tulajdonosi jogokat védelmezi, hanem a birtokot is, nem vehető azonban igénybe jogos védelem a kötelmi jogok érdekében, vagyis például, amennyiben az adós nem hajlandó a tartozását megfizetni, jogos védelemre hivatkozva nem lehet erre erőszakkal kényszeríteni.

c) A közérdek, mint a jogos védelem lehetséges tárgya, lényegében a jogilag elismert közösségi érdekeket jelenti. Közérdekre hivatkozva tehát jogos védelem címén fellépni akkor lehet, ha az egész közösség érdeke az egyébként Büntető Törvénykönyvbe ütköző

tevékenység kifejtésének vagy folytatásának a megakadályozása. Közérdeken azonban nemcsak a társadalom egészének érdekeit kell érteni, hanem a társadalom egyes kisebb közösségeinek érdekeit is. Ugyanakkor a közérdek fogalma nem szűkíthető le a vagyoni érdekekre. Amint arra Földvári József rámutat a közérdek fogalmi körébe tartozik „a közrend, a közbiztonság, a köznyugalom, az államigazgatás, az igazságszolgáltatás zavartalan működése”.⁸⁷

A támadásnak jogtalannak kell lennie. A támadás jogellenessége objektív ismérv, tehát független a támadó szándékától, illetve annak értékítéletétől.

A támadás jogtalansága nem függ a támadó személy tulajdonságaitól sem. Így jogtalan az olyan személy támadása is, aki egyébként bűncselekmény alanya nem lehet, ezért jogszerűen lehet védekezni a gyermekkorú vagy a kóros elmeállapotú személy támadásával szemben is. Ennek az álláspontnak az alapját az az okfejtés képezi, hogy a büntetőjog által védett jogtárgyakat gyermekek, elmebetegek is veszélyeztethetik, illetve támadhatják. Angyal gondolatai alapján, aki szerint a jogos védelemmel a törvény nem büntetés jogot, hanem védelmi jogot ad⁸⁸, egyeduralkodónak tekinthető az a nézet, amely szerint a jogtalanságon objektív jogtalanságot kell érteni. Tekintettel arra, hogy a gyermekkor, illetve a kóros elmeállapot a beszámítási képesség hiánya miatt minősül büntethetőséget kizáró oknak, ezzel az állásponttal dogmatikai szempontból csak egyet érteni lehet. A támadó azonban csak ember lehet, ideértve azt az esetet is, ha a támadó állatot használ fel célja elérésére, míg egyébként az állattól vagy valamilyen eseményből származó veszély elhárítása végszükség címén zárhatja ki a büntetőjogi felelősséget. Úgyszintén irreleváns a támadó tévedése a támadás jogszerűségében. További kérdésként merül fel a gondatlan bűncselekményekkel szembeni jogos védelem. Székely János szerint, ha a jogos védelmet nem bűnös magatartás is megalapozhatja, „még kevésbé lehet a védelemtől elzárni” a gondatlanul „bűnös támadással fenyegetett jogot”. Székely János állításának alátámasztására a következő példákat hozza: „Kirándulást vezető pedagógus hat kisdíákot zsufool be a három személyre méretezett csónakba, hogy átevez-

---

⁸⁷ Földvári József: id. mű 138. oldal

⁸⁸ Angyal Pál: id. mű 378. oldal

zen velük az erősen hullámzó folyam tulsó partjára (luxuria). – Esztergályos szakmunkás – váltókerék-csere után – nem teszi fel újból a fogaskerék-szekrény védőrácsát; ez annak a veszélyével jár, hogy a fogaskerek „megskalpolják” a munkadarabokat elhordó segédmunkásnőt (negligentia). – Gyárudvart takarító segédmunkások az eső elől olyan raktárba huzódnak, ahol robbanásveszélyes anyag van. Egyikük – nem tudva (vagy megfélemlkezve) erről, illetve a nyílt láng használatának tilalmáról (analfabéta) – melegedés céljából tüzet készül gyújtani.”⁸⁹ Álláspontom szerint a Székely János által felhozott példák közül, az első kettő alkalmas az igazolni kívánt tétel alátámasztására, mert mindkét esetben – a pedagógus, illetve az esztergályos – a foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés bűncselekményét valósítja meg. A harmadik példa a gyárudvart takarító segédmunkásnak az esete viszont nem sorolható ide, mert ő, amennyiben a robbanás bekövetkezik, gondatlan emberölésért felelne, korábbi felelőssége viszont – mivel a gondatlan bűncselekményeknek az előkészülete, illetve a kísérlete is fogalmilag kizárt – nem merülhet fel, azaz nincs a Büntető Törvénykönyv Különös Részébe ütköző támadásként értékelhető jogtalan cselekvőség. Tekintettel arra, hogy a jogos védelem differencia specifikáját abban határoztam meg, hogy jogtalanság áll szemben a joggal, mivel a gondatlan bűnösségű bűncselekmények is jogtalanok, ezért Székely felvetését helyesnek tartom. Székely K. Bindinget is segítségül hívja nézetének megerősítése érdekében. K. Binding szerint „... azt mondják, hogy ez nem jogos védelem, hanem végszükség. Ha utóbbi igaz lenne, úgy az lenne a tarthatatlan következménye, hogy a megtámadottnak nem segíthetne senki, aki nem hozzátartozója, hogy a megtámadottnak menekülnie kellene, amikor erre egyáltalán képes, hogy ilyen helyzetben a tulajdon talán éppenséggel nemvédhető lenne stb.”⁹⁰ Mikor e sorokat írták – utal rá Székely –, akkor a végszükségre vonatkozólag Magyarországon is ennek megfelelő szabály, a régi Btk. 80. §-a volt hatályban.

Akkor azonban, amikor Székely az álláspontját kifejtette, már a jelenleg is hatályos szabályokat tartalmazta a Btk., ezért a Bindingre való hivatkozás nyilvánvalóan felesleges és megtévesztő. Mindemellett rendkívül könnyen cáfolható, hiszen a hatályos szabályok

⁸⁹ Székely János: id. mű 168. oldal

⁹⁰ Székely János idézi K. Bindinget, Székely János: id. mű 181. oldal

alapján az érintettnek bárki segítséget nyújthat, menekülési kényszer csupán szűk körben létezik – annak előírása a bírói gyakorlat által álláspontom szerint egyébként is jogsértő, de erre csak a későbbiekben térek ki – és a tulajdon védelme teljeskörű. Az eddig leírtak alapján is megállapítható viszont, hogy bizonyos körben konkurrál egymással a jogos védelem, valamint a végszükség. Az ezzel kapcsolatos gondolataimat azonban a két jogintézmény bemutatását követően foglalom össze.

Amennyiben a jogos védelem alapjául szolgáló helyzetet valaki azért érti félre, mert a körülményekből tévesen jogtalan támadással fenyegető helyzetre következtet a tévedésre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Természetesen, amennyiben az objektív helyzet a jogos védelem fennállására alapot nem adott, ezen büntethetőséget kizáró ok nem jöhet szóba.

A jogtalanság kizárólag a támadást jellemezheti, mert amennyiben a támadó és a megtámadott egyaránt jogellenesen jár el, jogos védelmi helyzetre egyikük sem hivatkozhat eredményesen. Kölcsonös tettelegesség esetén egyik fél fellépése sem jogos védekezés. Amennyiben a verekedésre kihívás, illetve a kihívás elfogadása folytán kerül sor, mindkettő a jogtalanság talaján állnak, ezért egyik fél javára sem állapítható meg jogos védelem még akkor sem, ha az egyik a másikkal szemben erőfölénybe kerül (BJD 3626.). Ez esetben a verekedésben részt vevő gyengébb fél érdekében fellépő harmadik személy tekintetében sem beszélhetünk jogos védelmi helyzetről, ha tudott a tettelegesség kölcsönösségéről. Amennyiben erről nem tudott, a tévedés szabályait kell alkalmazni. Tehát, amikor a személyi ellentétek miatt kölcsönös erőszakosságra kerül sor, valamint a tettelegességben részt vevők további erőszakos cselekményre kölcsönösen készülnek, a szembenálló csoportok minden tagja a jogtalanság talaján áll (BJD 2473.). Nem keletkeztet jogos védelmi helyzetet a kiprovokált támadás sem, ezen azonban csak a tettelegességgel kiprovokáltat kell érteni (BJD 1004.), a szóbeli becsületsértés – miként már említettem – a jelenlegi bírói gyakorlat szerint nem fosztja meg az emiatt tetteleg megtámadottat a védekezés jogától.

Nem jogtalan az erőszakos magatartás kifejtése – függetlenül attól, hogy a cselekmény tárgyilag beleilleszkedik valamely büntetőtörvényi tényállás keretei közé – ha

- azt jogszabály engedélyezi,
- a házi fegyelmezési jog gyakorlása során kifejtett cselekmény,
- a sértett beleegyezésével tanúsított tevékenység,
- a végszükség vagy a jogos védelem körébe tartozik.

A jogszabályon alapuló, és a jogi normának megfelelő cselekvőség társadalomra veszélyessége – a jogszerűség miatt – kizárt. Bár ezen kizáró okról részletesen szólok, már most le kell azonban szögezni, a jogszabálynak megfelelő magatartással szemben fogalmilag kizárt a jogos védelem megállapítása.

Ugyanez a helyzet a házi fegyelmezési jog, illetve a sértetti beleegyezés körébe tartozó erőszakos jellegű tevékenységekkel. Az ezek keretei közé nem tartozó – azaz például a sértetti beleegyezés lehetőségét túllépő – cselekményekkel szemben viszont már helye van jogos védelemnek. Így, amennyiben a sértett hozzájárulását adja a tulajdonát képező óra megrongálásához, a joghatályos akaratnyilatkozata a büntetendőséget kizárttá teszi, ellenben ha a sértett az életének kioltásába egyezik bele az emberölést megkísérlővel szemben a jogos védelem fennáll.

Az ítélkezési gyakorlat szerint a jogos védelmi helyzetben lévő személlyel szemben felépő javára fogalmilag kizárt a jogos védelmi helyzet jogszerű megállapítása (BH 1996. 70.). Ezzel teljesen azonos a jogirodalom álláspontja. Ennél lényegesen problematikusabb a végszükség és a jogos védelem viszonya, erre azonban – amint utaltam rá – a végszükség elemzését követően térek ki.

1.2.3. A védelmi cselekmény

A védelmi cselekménynek elhárító jellegűnek kell lennie. Elhárításon olyan aktív magatartást kell érteni, amelynek kifejtésére a védekezés keretei között kerül sor, az a támadó

ellen irányul, és kimeríti a Btk. Különös Részében meghatározott valamely bűncselekmény tényállási elemeit. A jogos védelmi helyzet időben addig áll fenn, amíg reálisan lehet számítani a támadás megkezdésére, illetőleg amíg a támadó cselekmény kifejtése folyik. A támadás eszközének elvétele a jogos védelmi helyzetet még nem szünteti meg, illetve a jogtalan támadónak az az elhatározása, hogy a további támadással felhagy – amint említettem – csupán akkor zárja ki a jogos védelmi helyzet megállapítását, ha objektíve is érzékelhetően hagyja abba a támadó fellépést. (BH 1978. 360.)

1.2.3.1. A kitérés kötelezettség

A Curia BHT. III. 265. számú elvi döntése szerint a védelmi cselekményt csupán a jogsértés elhárítása végett lehetett kifejteni, a megtámadottat azonban kitérés vagy menekülési kötelezettség nem terhelte. Edvi Illés Károly arra utal, hogy „ez az álláspont egyenes folyománya korábbi jogunknak (M. i. II.), s összhangzásban áll a H. K. III.21. címének 4. §-ával, mely szerint a megtámadott a nagyobb rossz kikerülése céljából csak akkor köteles menekülni, ha ezt becsülettel (cum honore) megteheti.”⁹¹ A Curia egyik eseti döntésében arra is rámutatott, hogy a támadás elhárítását, nem pedig a támadásnak menekülés által való megelőzését vagy kikerülését szorgalmazza a jogos védelem által a törvény. A törvény csupán azt írja elő, hogy a támadás jogtalan legyen, és nem követeli meg a megtámadott megfutamodását, elrejtőzését, bezárkózását. „A törvény azon helyzetben védelmezi a megtámadottat, a melyben az a jognak megfelelően van akkor, a midőn a jogtalan erőszak által tettleg megtámadtatik. (B. T. XVIII.61.1.)”⁹² Edvi Illés Károly több curiai határozatot is felidéz, így megemlíti azt a döntést, amellyel a Curia felmentette a fejszével feléje közeledő személyt lelövő vádlottat, „mert nem volt köteles a támadás előtt futásban keresni menekülést” (B. T. V. 176.1.)⁹³, azt a vádlottat, aki támadóját pisztollyal lelőtte, habár „sem a megfutamodást, sem a falubeliek segítségének igénybe vételét meg nem kísérelte” (XVII. 49. 1.), „... Ki a lakását fegyveresen megtámadó sértett felet meglőtte (53.1.), ki az őt lesből megtámadó egyént midőn ez

⁹¹ Edvi Illés Károly: A Büntető Törvénykönyv magyarázata, Révai testvérek, Budapest, 1894., 295. oldal

⁹² Edvi Illés Károly: id. mű 295. oldal

⁹³ Edvi Illés Károly: id. mű 295. oldal

késsel több ízben megszurta, a nála volt késsel halálosan megsebezte (55. 1.) ... habár az esetek mindegyikében fennforgott a megfutamodás által való menekülés lehetősége”⁹⁴.

Angyal Pál ugyancsak a Curia ítélkezési gyakorlatára hivatkozva, annak az álláspontjának ad hangot, hogy a megtámadott nem köteles jogilag közömbös tevékenységgel elhárítani a támadást, azaz a megtámadott nincs „félre állásra, segélyhívásra, megfutamodásra kötelezve, hanem viszonyterő alkalmazására van jogosítva, s ha ezt téve jogot sért, felelősségre nem vonható.”⁹⁵ Angyal Pál azonban megemlíti – ügyszámok megjelölése nélkül –, hogy a Curia több ügyben arra az álláspontra helyezkedett, amely szerint a „lemenőnek a védelmi joga a felmenővel szemben korlátolt”.⁹⁶

A Btá. hatályba lépéséig a magyar jogalkalmazói gyakorlat ezen elveket követte. A törvény hatályba lépését követően azonban az ítélkezési gyakorlat az ellenkezőjére fordult, és a menekülési kötelezettség előírása vált főszabállyá. A Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsa annak az álláspontjának adott hangot, hogy a szocialista együttélés szabályai alapján új bírói gyakorlatot kell kialakítani, mert a szocializmus megvalósítása során a társadalom megváltoztatja az emberek egymás közti viszonyát. Ennek eredményeként mindenkitől meg kell követelni, hogy más személyére még jogtalan támadás esetén is tekintettel legyen. A Legfelsőbb Bíróság Elvi Tanácsa szerint „Ilyen körülmények között nem lehet a bírót elzárni annak mérlegelésétől, hogy – az eset összes körülményeit figyelembe véve – szükséges volt-e a támadóval szemben alkalmazott, esetleg súlyos sérülést okozó vagy éppen az életet kioltó védelmi cselekmény: hogy nem lehetett volna-e a támadást más módon, esetleg éppen megfutamodással, elrejtőzéssel vagy elzárkózással elhárítani. Mindenképpen fennállónak kell tekinteni a megfutamodás, elrejtőzés, elzárkózás kötelességét, ha az teljes biztonságot nyújt a támadással szemben, p. o.:

⁹⁴ Edvi Illés Károly: id. mű 295. oldal

⁹⁵ Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Athaneum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1909., 436. oldal

⁹⁶ Angyal Pál: id. mű 435. oldal

olyankor, amikor futni nem tudó ember támad meg szűrő vagy sújtó eszközzel egy jól futó embert, vagy őt, megfelelő helyen való elzárkózás esetében.”⁹⁷

A Legfelsőbb Bíróság ezen álláspontja természetesen konkrét ügyekben is érvényre jutott, azonban az 1950-es évek közepétől a menekülési kényszerrel kapcsolatos joggyakorlat árnyaltabbá vált. Így a Legfelsőbb Bíróság egy 1957-ben hozott eseti döntésében arra mutatott rá, hogy téves az első fokú bíróság azon okfejtése, amely szerint a vádlott a jogtalan támadást elkerülhette volna, ha elmenekül vagy a lakásába bezárkózva az ajtót eltorlaszolja védekezik, mert ez a jogi álláspont „azt tükrözi, mintha a jogtalan megtámadottat általában menekülési kötelezettség terhelné. A korábbi ítélkezési gyakorlatban előfordult néhány hasonló állásfoglalás. A törvény a jogos védelem megállapíthatóságának előfeltételeként azonban nem követeli meg azt, hogy a jogtalan megtámadott minden esetben megfutamodás, elzárkózás által köteles legyen megelőzni az ellene irányuló erőszakos, jogtalan támadást. A Bt. 15. §-ának (1) bekezdése [Btk. 25. § (2) bekezdés] szerint a törvény csak azt követeli meg, hogy a megtámadás jogtalan legyen és a védekező cselekedet ne lépje túl a védelem szükségét, illetve a támadás elhárításához szükséges legyen az a cselekmény, amely egyébként bűncselekményt valósítana meg. A Legfelsőbb Bíróság tehát rámutatott arra, hogy a jogtalanul megtámadottat általában nem terheli menekülési kötelezettség. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ha adott körülmények között a jogtalanul megtámadottnak módjában állt volna a támadás elől becsületének vagy más érdekének veszélye nélkül kitérni, akkor a jogos védelem ne lenne kizárható. Ez viszont tényállás kérdése, és minden konkrét ügyben külön vizsgálendő.

Az adott esetben viszont a vádlott a közvetlen támadás veszélyének bekövetkezte előtt azért nem menekült el, mert súlyosan beteg anyja felkérte, hogy maradjon. A vádlott édesanyja ugyanis félt a sértett támadásától, mert ez rövid idővel előbb őt is megverte. Ezen kívül a sértett a vádlottat házának felgyújtásával is fenyegette. Így a vádlott e fenyegetés valóra váltásától tartva, maradt tanyájában, és várta be a sértett támadását. Ily körülmények között a vádlott magatartása: a támadás elhárításához szükséges cselek-

---

⁹⁷ Kádár Miklós-Kálmán György: A büntetőjog általános tanai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966. 331. oldal

mény. Minthogy pedig a jogos védelem egyéb törvényi feltételei is fennforogtak, a vádlott nem büntethető.”⁹⁸

A Legfelsőbb Bíróság két évvel később meghozott határozatában még erőteljesebben fogalmazza meg a korábbi, a menekülési kötelezettséget megkívánó jogalkalmazói gyakorlattal való szembefordulást. Ezen határozatában a Legfelsőbb Bíróság leszögezte, hogy az első fokú bíróság egy régebbi legfelsőbb bírósági határozatra hivatkozva megállapította, hogy a vádlottat a sértetti támadással szemben menekülési kötelezettség terhelte, azonban a Legfelsőbb Bíróság már hosszabb ideje nem folytat ilyen gyakorlatot, mert a menekülési köteleesség csak kivételesen kívánható meg a megtámadottól. Így – a határozatban kifejtettek szerint – menekülési köteleesség terheli általában a gyermeket a felmenője részéről fenyegető támadás alkalmával, illetve fennáll a kitérés kötelezettség az elmebetegek és más, szemmel láthatóan tudatzavarban levő személyek támadása esetén.⁹⁹

A jogalkalmazói gyakorlat vargabetűihez hasonlóan változtak a jogirodalmi álláspontok is, így Kádár Miklós és Kálmán György 1966-ban publikált munkájában azon véleménynek ad hangot, hogy „csak akkor várható el a megtámadottól az ellenerőszak mellőzése, ha az a „más mód” számára teljes biztonságot nyújt a támadással szemben.”¹⁰⁰

A szerzők tehát, a védelmi cselekményt csupán abban az esetben tartották a támadás elhárításához szükségesnek, ha a támadás által okozható sérelem másképpen, mint a támadóval való szembeszállással nem lett volna elkerülhető.

Békés Imre néhány évvel később, 1973-ban már arra utal, hogy általában „menekülési kényszer nincs, és az elhárító cselekmény szükségessége ilyen alapon nem tehető kérdésé”.¹⁰¹ Ezért a menekülési kötelezettség csak akkor várható el, ha például a támadó a megtámadott szülője, aki túllépte házi fenyítő jogát, vagy ha a támadó elmebetegségben, tudatzavarban szenved és ez szemmel látható.

⁹⁸ Legfelsőbb Bíróság Bf.I.3206/1957. számú ítélete

⁹⁹ Legfelsőbb Bíróság Bf.VI.2767/1959. számú ítélete

¹⁰⁰ Kádár-Kálmán id. mű 331. oldal

¹⁰¹ Békés-Bodgál-Györgyi-Károly-Molnár-Pintér-Szük: Büntetőjog Általános Rész, Tankönyvkiadó, Budapest, 1973., 179. oldal

A megváltozó jogalkalmazói gyakorlat szentesítésére végül a Legfelsőbb Bíróság 1981. november 23-án megtartott teljes ülése által elfogadott 15. számú Irányelv megalkotásával került sor. Az Irányelvben kifejtettek szerint jogtalan támadás esetén főszabályként a megtámadott nem köteles menekülni, tehát a megtámadottat menekülési kötelezettség nem terheli. Kivételesen azonban a büntetőjogilag közömbös elhárítási mód – azaz a menekülés – választásának a kötelezettsége terheli a hozzátartozót a felmenője, a testvére, vagy a házastársa részéről ellene intézett, illetőleg fenyegető támadás esetén. Ugyancsak menekülési kötelezettség terheli a megtámadottat, ha a támadó súlyosabb fokban kóros elmeállapotú, vagy szemmel láthatóan tudatzavarban levő személy, függetlenül attól, hogy a tudatzavart állapotot mi váltotta ki.

Hosszabb ideig problematikus volt az Irányelvben megfogalmazottak alkalmazása arra az esetre, amennyiben a támadó ittas volt. A Legfelsőbb Bíróság egy eseti döntésében arra mutat rá, hogy nem terheli kitérés kötelezettség a megtámadottat, amennyiben a támadó feltehetően ittas, de nincs tudatzavarban, illetve, ha a támadó önhibából ittasodott le, figyelemmel arra, hogy az Irányelv előzőekben idézett rendelkezését a Btk. szövegével, mégpedig a 24. és a 25. §-sal összhangban kell értelmezni. A Btk. 25. §-a szerint a 24. § rendelkezései nem alkalmazhatók arra, aki a cselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követi el, az ilyen állapotban levő elkövető cselekményét a tárgyi ismérvek alapján kell megítélni, és ez a meghatározó a megtámadott személy szempontjából is. Ezért az önhibából eredően ittas állapotba került személy támadásával szemben a megtámadottat kitérés kötelezettség soha nem terheli (BH 1997. 428.).

Természetesen az ítélkezési gyakorlat szerint a kitérés kötelezettség csak akkor áll fenn, amennyiben a támadás személy ellen irányul, illetve ha annak lehetősége adott.

Mindebből kitűnően a jelenlegi jogalkalmazói gyakorlat szerint főszabályként nem feltétele a jogos védelem megállapíthatóságának, hogy a támadás másként el nem hárítható jellegű legyen, azonban az Irányelvben megjelölt körben fennáll a büntetőjogilag közömbös elhárítási mód, azaz a kitérés választásának a kötelezettsége.

A Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelvében kifejtetteket, valamint az ezen alapuló ítélkezési gyakorlatot helytelennek, lényegét tekintve a Büntető Törvénykönyv szabályaival ellentétesnek, azaz törvénysértőnek tartom. A jogos védelem jogintézményére vonatkozó jogszabályi rendelkezések ugyanis a kitérés kötelezettségét semmilyen formában nem jelenítik meg. Ezért kizárólag a szükségesség fogalmának értelmezése körében lehetne az Irányelvben kifejtettekkel foglalkozni. Ezen tartalmi értelmezés jelenik meg több eseti döntésben is. Így a BH 1999. 193. számú eseti döntés összefoglaló része szerint a jogos védelem szükségességének a megítélése szempontjából azt kell vizsgálni, hogy más módon, mint a sértettel szemben védekező jellegű fellépés során valamely bűncselekmény törvényi tényállásának a megvalósításával megvolt-e a reális lehetősége a jogtalan támadás elhárításának; az arányosság megállapítása során pedig azt kell tisztázni, hogy a vádlottnak a támadás elhárítása érdekében történt aktív fellépése nem idézett-e elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amellyel a jogtalan támadás fenyegetett; ha a jogos védelmi cselekmény esetében a szükségesség fennáll, és az elkövető az arányosságnak – a fentiekben kifejtett – követelményét nem lépi túl: az elkövető büntethetőséget kizáró okból való felmentésének van helye.

Az ügyben a Legfelsőbb Bíróság arra mutatott rá, hogy az elsőfokú bíróság helyesen állapította meg azt, hogy az ittas sértett részéről mind a vádlottat, mind az édesanyját jogtalan és folyamatos támadás érte. A sértett először a feleségét, majd a vádlottat ütötte meg ököllel, majd a békítőleg közbeavatkozó házastársát újból bántalmazta. Támadó magatartásával ezt követően sem hagyott fel, emiatt a vádlott, illetve az édesanyja is menekülni kényszerültek. A vádlott ezáltal teljesítette azt a vele szemben támasztott erkölcsi és jogi köteleességét, hogy a jogtalanul támadó felmenőjével szemben nem a direkt védekezést, hanem a meneküléssel, megfutamodással való kitérést választotta. A sértett azonban a tetteleges bántalmazásával ezt követően sem hagyott fel, hanem az előtér felé futó vádlott után ment, és őt ebben a helyiségben akkor érte utol, amikor a fürdőszobába távozva próbált menekülni. A vádlott kezével már fogta a fürdőszoba ajtajának a kilincset, amikor az előtér irányába befelé nyíló ajtót nem tudta kinyitni, mert a sértett őt ököllel ismét megütötte. Ekkor történt, hogy a vádlott a sértettet hasba, illetve mellbe rúgta. A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint az elsőfokú bíróság helyesen jutott arra a jogi következtetésre, hogy a vádlott a tényállásszerű testi sértési cselekmény

elkövetésekor – a rúgások leadásának az időpontjában – jogos védelmi helyzetben volt. A vádlottnak a sértett megújuló jogtalan támadásával szemben további kitérésre, menekülésre objektíve nem volt módja és lehetősége, így a testi épsége ellen irányuló, illetőleg azzal reálisan és közvetlenül fenyegető támadásnak más módon, mint a sértett elleni tetteleges fellépéssel való elhárítása az adott körülmények között szükséges volt.

Az elsőfokú bíróság a Btk. 29. §-ának (1) bekezdésében foglalt jogos védelmi helyzet fennállása, és a védekezés szükségessége kérdésében helyesen foglalt állást. Tévedett azonban a megyei bíróság, amikor arra a további megállapításra jutott, hogy a vádlott a védekezése során az arányosság követelményét, a védekezés szükséges mértékét túllépte, mivel a sértett ütései folytán ő látható sérülést nem szenvedett, a sértettnek viszont a vádlott rúgásai következtében életveszélyes májsérülése keletkezett.

Az eseti döntésben a Legfelsőbb Bíróság szétválasztja a szükségesség, valamint az arányosság fogalmát, és a védelmi cselekményt csupán azáltal tekinti jogszerűnek (szükségesnek), hogy a vádlott a menekülést megkísérelte, azonban azzal a jogtalan támadást nem tudta elhárítani.

A Legfelsőbb Bíróság az Irányelvben a kitérés kötelezettséggel azonban nem a szükségességet elemző 3. pontban, hanem az általános kérdések között foglalkozik. Ettől függetlenül leszögezhető, hogy az Irányelv – jogszabályi háttér nélkül – a támadó személyére tekintettel konstruál büntetőjogi felelősséget, és ennek, mármint a támadó kilétének, a büntetőjogi felelősség megítélése szempontjából determináló jelentősége lesz. Más szóval, ha ugyanolyan jellegű és volumenű támadást intéznek valaki ellen, és egyébként a menekülés lehetősége adott, az ugyanolyan jellegű elhárító cselekmény büntetőjogi megítélése, mégpedig a bűnösség, illetve az ártatlanság kérdésében való döntés, attól függ, hogy a támadó a megtámadott felmenője, testvére, vagy házastársa, illetve, hogy szemmel láthatóan tudatzavarban levő személy-e. Amennyiben igen, és a megtámadott nem tér ki a támadás elől, büntetőjogi felelősségre vonására sor kerül, míg ha a támadó az említett jellemzőkkel nem rendelkezik, jogos védelem címén a megtámadottat fel kell menteni. Tekintettel arra, hogy mindennek jogszabályi alapja nincs – legfeljebb erkölcsi, amint arra az eseti döntés is utal, bár ez is megkérdőjelezhető –, s

mivel ezen bíró alkotta jog in peius jelentkezik, mert a büntetőjogi felelősség körét bővíti, ez a jogalkalmazói gyakorlat összeegyeztethetetlen a jogbiztonság alkotmányos elvével.

Megjegyzem, mindegyre, ha csupán részben és lényegesen burkoltabban is, de már Székely János is utalt. Álláspontja szerint ugyanis a jogos védelmet a Büntető Törvénykönyv nem szubszidiárius megoldásként szabályozza, ezért lege lata nincs alap a menekülés megkövetelésére. „A menekülési (kitérés) kötelezettség mellett felhozható érvek nem erősebbek annál a jogpolitikai elvénél, hogy a törvény és jog alapján álló fél a fenyegető jogtalanságnak ne tartozzék engedni.”¹⁰² Nehezen magyarázható ugyanis, amit már Székely is felismer, hogy miért is kellene a gyermeke életére törő szülő támadásával szemben a megtámadottnak kitérnie, hiszen ilyenkor a szülő „maga szakítja szét ketjük között az érzelmi köteléket; ugyanez áll a házastársak viszonylatában is.”¹⁰³ Ezzel ellentétes következtetésre jut Székely János az elmebeteg, a tudatzavar miatt beszámíthatatlan személyek, avagy a gyermekek támadása körében. „Ezekben az esetekben tehát ha egyébként az elhárítás testi sértést tenne szükségessé, a kitérés kínálkozó lehetőségével (feltéve mindig, hogy ez teljes biztonságot nyújt) élni kell.”¹⁰⁴

Ezen utóbbi okfejtésnek azonban éppúgy nincs jogszabályi alapja, mint a Legfelsőbb Bíróság Irányelvében kifejtetteknek, és mivel a védekezés biztosításának lehetőségét nem érzelmi, hanem alapvető emberi jogi és alkotmányos kérdésnek tartom, az okfejtéssel egyetérteni nem tudok.

1.2.3.2. Az arányosság

Az elhárítás legfőbb jellemzője az arányosság. A jogos védelem körében megkülönböztetik egymástól az eszköz-arányosságot, valamint a kár-arányosságot. Az eszköz-arányosság körében a támadó, illetve a megtámadott számára rendelkezésre álló

¹⁰² Székely János: id. mű 43. oldal

¹⁰³ Székely János: id. mű 43. oldal

¹⁰⁴ Székely János: id. mű 43. oldal

fegyverek hatóerejét kell vizsgálat tárgyává tenni. A kárárányosság az elhárított, illetőleg az elhárítással okozott hátrány viszonyát jelenti. A jogos védelem eszköz-arányosságának kérdését hosszabb ideig a fegyveregyenlőségi elv alapján vizsgálták. Az eszköz-arányossággal kapcsolatban azonban helyesen mutat rá Székely János arra, hogy „a jogeszme lényegét tagadó felfogás alapján lehet csak azt igényelni, hogy a jogrend ellen vétkesen támadó és a veszélyeztetett jog védelmében fellépő felek fegyverei egyenlők legyenek. Olyan harcról van szó, melyben nem egyenlő fegyvernek, arányos eszköznek kell a jogot védenie, hanem döntő fölény és eleve biztosított győzelem az, amit a jogrend igényel. A jogellenesen támadó számára nem „egyenlő esélyt” kell biztosítani, hanem a kudarc elkerülhetetlenségét.”¹⁰⁵

Ugyanakkor Heller Erik szerint az arányosság „függ különösen a támadó által igénybevett eszköztől; így pl. nincs meg a jogos védelem, ha a védekező üres kézzel támadó ellen fegyverrel lép fel.”¹⁰⁶ Szinte szószerint ugyanígy foglalt állást Kádár Miklós és Kálmán György is, kimondva, hogy az arányosság különösen függ a támadó által igénybe vett eszköztől: „így pl. nem jogos a védelem, ha a védekező üres kézzel támadó ellen fegyverrel lép fel”¹⁰⁷. Ez az 1950-es, 1960-as évek ítélkezési gyakorlatában is jelen lévő okfejtés nyilvánvalóan elfogadhatatlan, illetve a jogintézmény létét, alapjait, valamint rendeltetését értelmezi helytelenül. Megjegyzem, még 1985-ben is közzétettek eseti döntést olyan összefoglaló résszel, amelynek szövege tartalmilag egybevág az előbbieken ismertetett álláspontokkal. A BH 1985. 170. számú eseti döntés szerint ugyanis „A pusztá kézzel támadó személlyel szemben kés használata általában kizárttá teszi a jogos védelem megállapítását.” A konkrét ügyben azonban a jogos védelem kérdésköre fel sem merülhetett, mert a terhelt kölcsönös tettegesség során szúrta meg – ölési szándékkal – négy alkalommal a sértettet. Az is igaz azonban, hogy a közzétett, a Legfelsőbb Bíróság által meghozott Bf.III.848/1984. számú határozat egy mondata félreérthető, és ez jelent meg az összefoglaló részben. Ezen nézet tehát téves, elfogadása esetén ugyanis például egy vadászlófegyverrel rendelkező megtámadott személy az élete ellen pusztá kézzel

---

¹⁰⁵ Székely János: id. mű 219. oldal

¹⁰⁶ Heller Erik: A magyar büntető jog általános tanai, Grill, Budapest, 1945., 2. kiadás, 111. oldal

¹⁰⁷ Kádár Kálmán: id. mű 331. oldal

intézett támadást nem háríthat el lőfegyverhasználattal, mert ha ezt teszi, bűncselekményt – testi sértést, emberölést – valósít meg. Valójában azonban fegyver használata nélkül is kioltható az emberi élet, és az annak védelmében alkalmazott fegyverhasználat a védekezést aránytalanná nem teszi. Az ugyanis, hogy milyen eszközök vannak a támadónál, illetve hogy vannak-e nála fegyverek, csak abból a szempontból releváns, hogy ezen tényekből következtethet a megtámadott a támadás irányultságára és intenzitására. Az arányosság megsértésére pedig – amennyiben a megtámadott helyesen mérte fel a támadás volumenét – semmiképpen nem kerülhet sor akkor sem, amikor a támadó fegyvertelen, míg a megtámadott rendelkezik ilyen eszközzel, ha a testi épség ellen intézett támadást testi sértést okozva hárítja el.

Tehát csak egyetérteni lehet V. Manzini azon gondolatával, hogy ha a megtámadott számára „ezek voltak az egyedüliek, amelyek a támadás hatékony visszaverését in concreto lehetővé tették, akkor nem forog fenn aránytalanság, bármily nagy legyen is a támadónak okozott rossz.”¹⁰⁸ Alberti megfogalmazása szerint pedig: „A védekező... viszonylag könnyű támadással szemben is a legborzalmasabb védőeszközt alkalmazhatja, ha egyéb védőeszköz nem áll rendelkezésre.”¹⁰⁹

Az irányító elv – amint arra Székely János is rámutat – nem az eszköz-arányosság, hanem a megtámadott biztonsága, mert ha ez fegyver használatát igényli, ennek akadálya akkor sincsen, ha a támadó nem rendelkezik fegyverrel. „Élet vagy testi épség védelmében a védekező biztonsága az uralkodó szempont; a támadó kímélése csak annyiban kötelező, amennyiben nem jár e biztonság kockáztatásával. A támadás révén az agresszor maga vállal kockázatot, melyet nem háríthat át a védekezőre. Ez utóbbi nem köteles az agresszor által választott harcmodorhoz alkalmazkodni.”¹¹⁰

Mindezekre tekintettel megállapítható, hogy személy ellen irányuló fegyveres támadás esetén nem képezheti vita tárgyát a fegyveres védekezés jogosultsága, de pusztán kézzel támadóval szemben is helye van eszköz használatának. Mindkét esetben sor kerülhet a védekező felelősségre vonására, azonban nem azért, mert az eszközök egyenlőtlenek voltak, hanem mert a fegyverrel okozott sérelem aránytalanul súlyosabb, mint amivel a

¹⁰⁸ V. Manzini: Trattato di diritto processuale penale italiano, Unione Tipografico, Torino, 1956., 112. oldal

¹⁰⁹ O.v. Alberti: Das Notwehrrecht, W. Kohlhammer, Stuttgart, 1901., 50. oldal

¹¹⁰ Székely János: id. mű 222. oldal

támadás fenyegetett. Ha pedig a támadás kizárólag vagyoni javak ellen irányul, a fegyveres védekezés a későbbiekben kifejtettek szerint ugyancsak arányos lehet.

A kárányosság a támadónak okozott személyi sérülés és dologi kár mérvével kapcsolatos. Nyilvánvaló, hogy ha a védekező olyan sérülést vagy kárt okoz, amely az elhárításhoz nem szükséges, tevékenysége – a beszámításra kiható körülményektől függően – büntetőjogi felelősséget vonhat maga után.

A jogirodalomban ismertek olyan nézetek, amelyek szerint a kárányosság nem feltétele a jogos védelemre alapított felmentő rendelkezés meghozatalának. Így V. Manzini annak a véleményének adott hangot, hogy „A védekezés arányos, adekvát voltának (moderamen inculpatae tutelae) értékeléséhez nem szükséges szembeállítást eszközölni az elszenvedett vagy fenyegető rossz, és a reagálással okozott rossz között, mely utóbbi sokkal felül is mulhatja az előbbit, anélkül, hogy emiatt elveszne a mentség.”¹¹¹

K. Binding szerint „Mínt hogy minden jogilag létező védekezhetik jogellenes támadásokkal szemben, és a támadás energiájával együtt a jogos védelem megengedett erejének is fokozódnia kell, hacsak a jog a támadással szemben alulmaradni nem akar, ennél fogva a jogos védelem jogosítványának terjedelme független a megtámadott jogi tárgy értékétől. Proporcionalitást követelni a védekezés energiája és a megtámadott jószág jelentősége között – amint ezt egyes korábbi Büntető Törvénykönyvek tettek – azt jelenti, hogy a csekélyebb javakra energikusan támadónak hivatalosan a kezére játsszák a győzelmet.”¹¹²

A Büntető Törvénykönyv 29. §-ának (1) bekezdése az elhárító cselekménytől kizárólag azt igényli, hogy az a védekezéshez szükséges legyen. Az arányosság fogalmát a törvény nem használja, csupán a miniszteri indokolás szól arról, hogy az elhárító cselekmény nem lehet „aránytalanul súlyosabb” a jogtalan támadásnál, amely elvárást a 15. számú Irányelv is rögzíti. Mivel az arányosság legális elemként nincs, illetve nem is volt megjelenítve, a jogirodalomban régóta vita tárgya, hogy norma értelmezéssel a tényállás részévé lehet-e tenni, és ha igen, milyen tartalommal.

¹¹¹ V. Manzini: id. mű 112. oldal

¹¹² K. Binding: Handbuch des Strafrechts I. Band / Duncker und Humblot, Leipzig, 1885. 752. oldal

Angyal Pál arra az álláspontra helyezkedik, hogy „a megtámadott s a védelem során megsértett javak relativitására... de lege lata nem kell ügyelni...”.¹¹³ Irk Albert szerint „Bár törvényünk nem ismeri a megtámadott és a védelemben sérelmet szenvedett jogtárgyaknak arányosságát, mindazonáltal a szükségesség fogalmában mint erkölcsi posztulatum benne van...”.¹¹⁴

Degré Lajos leszögezi, hogy „a védelmi jogosultságnak... csorbítása nagymértékben tompítja a jogos védelem jogintézményének... generalpreventionalis élet.”¹¹⁵

A jogos védelmi cselekmény arányossága szempontjából meghatározó jelentősége van a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma által 1955-ben meghozott 63. számú határozatának (BH 1955. 5. szám). A Büntető Kollégium állásfoglalása szerint a jogos védelem megállapításának egyik előfeltétele az arányosság, nevezetesen az, hogy az a sérelem, amelyet az elhárító cselekmény okoz, ne legyen aránytalanul nagyobb, mint amit az elhárítani kívánt jogtalan támadás okozott volna. A Legfelsőbb Bíróság arra is rámutatott, hogy az élet ellen irányuló támadás esetében az arányosság kérdése nem merül fel, azonban körültekintő gondossággal kell vizsgálni, hogy egyrészt a támadás valóban a megtámadott élete ellen irányult-e, továbbá, hogy a védekezésre olyan mértékben, ahogyan az megvalósult, valóban szükség volt-e. A lényegét tekintve az ezen állásfoglaláson alapuló 15. számú Irányelv megfogalmazása szerint az arányosság tekintetében az a legjelentősebb kritérium, hogy az elhárító magatartás nem idézhet elő aránytalanul nagyobb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.

A megtámadott tehát annál súlyosabb sérelmet is előidézhethet, mint amivel a támadás fenyegetett és az arányosság követelményének a megsértése csupán akkor kerülhet szóba, amennyiben a megtámadott által okozott sérelem aránytalanul nagyobb. Arányos a védekezés, ha a megtámadott magatartása ugyanazon törvényi tényállás keretei között marad, mint a támadóé. Így a súlyos testi sértést okozó vagy azzal fenyegető támadás a konkrét körülményekre figyelemmel életveszélyt okozó testi sértéssel (BH 1996. 405.), vagy akár halált okozó testi sértéssel – ez utóbbi esetben ugyanis a halál, mint eredmény

---

¹¹³ Angyal Pál: id. mű 436. oldal

¹¹⁴ Irk Albert: id. mű 149. oldal

¹¹⁵ Degré Lajos: id. mű 557-558. oldal

tekintetében a védekezőt csak gondatlanság terheli – is elhárítható. A szándékos emberölés azonban már nem tekinthető arányos védekezésnek.

E körben az ítélkezési gyakorlat azonban rendkívül ellentmondásos.

Az időben legkorábbi BH 1987. 337. számú döntés szerint a számbeli fölényben levő sértettek komoly indok nélkül megakadályozták a vádlottat a helyszínről való eltávozásában. Egyikük ingénél fogva rántotta vissza, majd mindketten ütlegelni kezdték. A vádlott kezdetben passzív módon, kezét és táskáját maga elé tartva védekezett, amíg a táska a földre nem került. Ezután a táskából kiesett zsebkését magához véve csapkodott támadói felé úgy, hogy a másik kezével a földön támaszkodott. Az eseményeknek végül is csak a nem irányzott módon okozott harmadik szúrás vetett véget. Az események menetére tekintettel a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy mindvégig a sértettek voltak a támadók, velük szemben a vádlott előbb passzív módon, majd a véletlenszerűen előkerült késsel védekezett. A testi sértés okozására irányuló támadást a vádlott hasonló módon a Btk. 170. §-ának (5) bekezdésébe ütköző életveszélyt okozó testi sértéssel hátrította el. Ezért az elhárító cselekmény nem volt aránytalanul súlyosabb, mint a jogtalan támadás. Az elhárító cselekmény arányossága és szükségessége abból is következik, hogy a vádlottat két ittas férfi kitartóan bántalmazta olyan időpontban és helyen, ahol külső segítségre nem számíthatott.

A vádlott tehát a cselekményét jogos védelmi helyzetben, a szükségszerűség és az arányosság követelményeinek betartásával valósította meg, ezért javára a Btk. 29. §-a (1) bekezdésének szabálya alkalmazandó. Erre tekintettel a Legfelsőbb Bíróság a vádlottat az ellene életveszélyt okozó testi sértés büntette miatt emelt vád alól jogos védelem címén, büntethetőséget kizáró okból felmentette.¹¹⁶

A BH 1993. 75. számú eseti döntés tényállása szerint a vádlott és öccse alkalmi munkát végeztek. A vádlott az esti órákban átment a szomszédba televíziót nézni, majd 21 óra után hazament a sértettel közös lakásba. Felgyújtotta a villanyt, erre a sértett – aki súlyos fokban ittas volt – felébredt. A vádlott vacsorázott, egy késsel szeletelte a kenyeret.

---

¹¹⁶ Legfelsőbb Bíróság Bf.II.1375/1986. számú ítélete

A sértett szemrehányást tett a vádlottnak, hogy miért nem hagyja aludni, miért eszik, és sértő kifejezéseket használt, káromkodott, azzal fenyegetőzött, hogy a vádlottat megöli.

A sértett felkelt az ágyból és a vádlott felé csapkodott, rugdosott. A vádlott a sértettet két ízben is visszalökte az ágyra. Ezt követően a sértett harmadszor is felkelt az ágyból, magához vett egy borosüveget, amit a vádlott nem vett észre, majd az asztalnál ülő vádlottat az üveggel úgy homlokra vágta, hogy az üveg összetört, és ezáltal 8 napon belül gyógyuló sérülést okozott. A sérülés vérezni kezdett. A vádlott ekkor felállt az asztal mellől, kezében a 11,2 cm pengé hosszúságú késsel, szemben állt a sértettel. A sértett kézzel csapkodott, lábbal rugdosott a vádlott felé, aki a késsel igyekezett a támadást elhárítani úgy, hogy a késsel a sértett bal combján, a comb oldalsó felszínén, a térdhajlatban, illetőleg a comb hátsó felszínén 4 esetben szúrt-metszett sérülést okozott. A visszérből erős vérzés indult meg. A vádlott ezután visszalökte a sértettet az ágyra. Láta, hogy a bal combja nagyon vérzik, bekötötte, majd elment a szomszédokhoz, segítséget kért, illetve a mentőket értesítette, az ő megérkezésük időpontjában azonban a sértett már meghalt. Halálának az oka heveny vérvesztéses külső elvérzés volt.

A megyei bíróság álláspontja szerint a vádlott a korábbi bántalmazások, illetőleg a fejét ért vérző sérülés okozása folytán olyan ijedtségben volt, amely az adott körülmények között korlátozta őt az elhárítás szükséges mértékének a felismerésében [Btk. 29. § (3) bek.]. Bűnösségét ezért halált okozó testi sértés büntetében állapította meg. Rámutatott ugyanakkor, hogy a védekező vádlott szándéka ugyancsak testi sértésre irányult, amikor az őt támadó, felé lábbal rugdosó sértettet a lábán megszurta, az eszköz és a sérülés helyére figyelemmel azonban elindult egy olyan folyamat, amely a sértett halálához vezetett, azonban a halálos eredmény tekintetében csak gondatlanság terhelte a vádlottat.

A Legfelsőbb Bíróság a felmentés érdekében bejelentett fellebbezést alaposnak találta. Megállapította, hogy az irányadó tényállásból a megyei bíróság helytelenül vont le következtetést a vádlott bűnösségére. A Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelvének III. pontjában kifejtettek szerint, a történések egész folyamatát figyelembe véve, a cselekménysor összefüggő vizsgálata alapján ítéhető meg, hogy a cselekmény véghezvitelének időpontjában a jogos védelmi helyzet fennállott-e. Az irányadó tényállás alapján a megyei bíróság megalapozottan jutott arra a következtetésre, hogy a vádlott a cselek-

mény elkövetésekor jogos védelmi helyzetben volt. Tévedett azonban, amikor arra az álláspontra helyezkedett, hogy az elhárítás szükséges mértékét felindultságtól és ijedtségtől korlátozottan túllépte, vagyis a Btk. 29. §-ának (3) bekezdésében foglalt rendelkezés alkalmazásának van helye. A vádlott a bűncselekmény elkövetése idején szeszestől közepes fokban befolyásolt állapotban volt, a nála felismerhető nagyfokú indulat azonban nem alkoholos állapotára, hanem a súlyos fokban ittas sértett jogellenes magatartásának hatására keletkezett. A vádlott a minden indok nélkül rátámadó sértettet két alkalommal visszalökte az ágyra, így kitért a jogtalan támadás elől. Ennek ellenére a sértett nem hagyott fel a támadó cselekményével, hanem újból rátámadt, de ekkor már egy üres borosüveggel a fején ütötte meg, amely a vádlott testi épségét is veszélyeztette. Ezen előzmények után a vádlott részéről a kés használata nem volt jogtalan, mert a sértett brutális támadásával szemben jogosan védekezett.

A vádlott kizárólag a sértett lábai irányába csapkodva próbálta elhárítani a támadást. Ennek során okozott a sértettnek olyan jellegű sérülést, amelynek következtében erős vérzés indult meg, és az időben történő szakszerű orvosi ellátás hiányában a sértett életét veszítette.

A kifejtettek alapján a Legfelsőbb Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a vádlott elhárító tevékenysége – a mozdulatok jellege és iránya, azoknak az általános élettapasztalat szerint várható következményei folytán – nem az élet kioltására, hanem legfeljebb testi sérülés okozására irányult, és az elhárítani szándékolta, ugyancsak a testi sértés okozására alkalmas támadó magatartáshoz képest nem volt feltűnően aránytalan. Ennélfogva pedig az elhárítás szükséges mértékének ijedtségből vagy menthető felindulásból történt túllépése fel sem merülhet.

A Legfelsőbb Bíróság megállapította tehát, hogy a vádlott cselekményét a Btk. 29. §-ának (1) bekezdésében foglaltakra figyelemmel a saját személye ellen intézett jogtalan támadás elhárítása érdekében, jogos védelmi helyzetben követte el. Ezért őt az ellene halált okozó testi sértés büntette miatt emelt vád alól felmentette.¹¹⁷

---

¹¹⁷ Legfelsőbb Bíróság Bf.V.1096/1992. számú ítélete

Ugyanez az elvi alapja a BH 2004. 92. számú eseti döntésnek. Az ügyben a megyei bíróság a vádlott bűnösségét életveszélyt okozó testi sértés büntetében állapította meg. A megállapított és irányadó tényállás szerint a vádlott először a lakásának elhagyására szólította fel az ittas sértettet, aki azonban távozás helyett durva szavakkal illette a vádlottat, majd a kését előrántva a rekamién ülő vádlott arca felé csapkodott. A vádlottnak sikerült a kést elvennie, és a további támadás elhárítása végett azt a fekhely mögé dobta. A sértett azonban ismét támadott. Ökölrel úgy ütötte állon, valamint homlokon a vádlottat, hogy az a fekhelyre dőlt. Ekkor nyúlt le a csőfogóért, és mért három ütést azzal a sértett fejére, amely bántalmazás közvetett életveszélyes sérülést eredményezett.

Mindebből következik, hogy a sértett testi épség elleni jogtalan folyamatos támadást intézett a vádlott ellen. A sértett a támadás eszközének elvétele után is folytatta a vádlott durva bántalmazását. A vádlott védekező tevékenysége szükséges volt a sorozatos támadással szemben. Egyben a védekezés arányosnak is tekinthető. A testi épség ellen irányuló támadást a vádlott testi sértés okozásával háritzta el. Az elhárító magatartás arányban állt a jogtalan támadással. Ezért a Legfelsőbb Bíróság a vádlottat az ellene életveszélyt okozó testi sértés büntetékének vádjá alól a Btk. 29. § (1) bekezdésében meghatározott jogos védelem címén, a Be. 214. § (3) bekezdés c) pontja alapján felmentette.

Az ismertetett határozatok alapján megállapítható, hogy a támadások a megtámadottak testi épsége ellen irányultak, azonban azzal, hogy a támadó a testi sértés alap vagy minősített – és ha igen, akkor melyik – esetét valósította-e meg, az ügyekben eljáró bíróságok nem foglalkoztak. A történeti tényállások alapján legfeljebb az rögzíthető, hogy mindhárom esetben a támadás súlyos testi sértés bekövetkeztével fenyegetett. Nem tartalmaznak azonban részletes jogi okfejtést az eseti döntések a védelmi cselekmények vonatkozásában sem, így például egyik bíróság sem elemzi azt a kérdést, hogy az életveszélyt okozó testi sértést a védekező milyen – szándékos vagy vegyes – bűnösségi alakzattal valósította meg. A jogi indokolások kétségkívül elnagyolt volta ellenére az viszont leszögezhető, hogy az említett ügyekben olyan jogerős döntések születtek, amelyek lényege, hogy a súlyos testi sértéssel fenyegető támadás életveszélyt vagy akár ha-

lált okozó testi sértéssel is elhárítható, mert ilyenkor a védelmi cselekmény nem okoz aránytalanul súlyosabb sérelmet.

Az ismertetett határozatokkal szemben a BH 1986. 169. számú döntés szerint a megyei bíróság a terhelt bűnösségét életveszélyt okozó testi sértés büntetében állapította meg, a következő tényállás alapján. A terhelt a vádbeli napon a vendéglőben italozott. A sértett is itt tartózkodott, amikor egy nézeteltérés miatt a terhelt rászólt a sértettre, az pedig ököllel állon ütötte a vádlottat, aki a földre került. A terhelt felkelt, mire a sértett ismét megütötte. A vádlott tartva az újabb támadástól, elővette zsebkését, majd, hogy a sértettet magától távol tartsa a nyitott pengéjű zsebkésével maga előtt hadonászott, vízszintes irányú kaszáló, de függőleges mozdulatokat is tett. Ennek egyike során a mellkasba hatoló, a mellüreget megnyitó szúrt sérülést okozott. A szúrást a sértett csupán később észlelte, ismét a vádlottra támadt, a kezében levő – borosüveget is tartalmazó – táskával feléje ütött.

A keletkezett sérülés a kialakult légmell következtében életveszélyes volt, melynek létrejöttét az orvosi beavatkozás hártotta el. A Legfelsőbb Bíróság arra mutatott rá, hogy tévedett a megyei bíróság, amikor a jogos védelmi helyzet teljes hiányát állapította meg. A jogos védelmi helyzet fennállásának eldöntésénél mindenekelőtt az vizsgálendő, hogy volt-e támadó-fenyegető magatartás valaki részéről, s ennek tükrében ítélt meg, hogy a vádlott védekező-elhárító magatartása szükséges volt-e.

Az irányadó tényállásból kitűnik – mutatott rá a Legfelsőbb Bíróság –, hogy a terhelt az őt ért ütések után – jogosan tartva a nála jóval idősebb és lényegesen erősebb fizikumú sértett újabb támadásától – vette elő a zsebkését, hogy támadóját ily módon magától távol tartsa. Következésképpen a vádlottnak a jogtalan támadás elleni védekezése szükséges volt.

A vádlott tehát jogos védelmi helyzetben cselekedett, amikor az őt folyamatosan bántalmazó, támadó sértettet megszurta.

A jogos védelem körében azonban a szükségességen túl a másik követelmény az arányosság. E követelmény sérelme valósult meg, amikor a vádlott a puszta kézzel, nem

különösebben durva módon támadó sértettel szemben a kését használta, és ennél fogva az egyébként megengedett elhárítás indokolt mértékét túllépte.

A túllépés azonban az adott helyzetben menthető ijedtségből származott, amely korlátozta őt a védekezés megengedett mértékének – azaz az elhárítás arányosságának – helyes felismerésében. Ezért a jogos védelmi helyzet fennállásának megállapítása mellett a Btk. 29. §-a (3) bekezdésében foglalt rendelkezés alkalmazásának volt helye.

Hasonló okfejtést tartalmaz a BH 1998. 64. számú eseti döntés. Az elsőfokú bíróság a vádlottat életveszélyt okozó testi sértés büntette miatt ítélte el. A megállapított tényállás lényege szerint a vádlott élettársa, H.M. a házában kapujánál szóváltásba keveredett a K. testvérekkel. Ennek során a K. testvérek bementek az udvarra, és rátámadtak a vádlott élettársára, H.M-re. Ekkor lépett ki a házból a vádlott és látta, hogy a K. testvérek belerúgnak az élettársába. H.M. – aki a tette során orrcsonttörést szenvedett – feltápaszkodott és odakiáltott az élettársának, hogy hozza ki a kést.

A vádlott kihozott a konyhából egy nagyméretű konyhakést, a dulakodókhoz lépett, a kés élével többször a sértett fejére ütött, majd közepes erővel hasba szúrta, illetve a kés élével a hátán megsebezte. A sértett rövid időn belül kórházba került; a közvetlen életveszélyes haszúrás négy-hat hét alatt gyógyult.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a vádlott a jogos védelmi helyzetben lévő élettársa védelmében okozta a sérüléseket, azaz maga is objektíve jogos védelmi helyzetben cselekedett.

Az elhárításnak a vádlott által alkalmazott mértékére azonban nem volt szükség, vagyis a vádlott az elhárítás szükséges mértékét túllépte.

Ezen helyzetben a Btk. 29. §-ának (2) és (3) bekezdése értelmében azt kell vizsgálni, hogy a vádlott az elhárítás szükséges mértékét felismerve, azt szándékosan lépte-e túl vagy azért, mert az ijedtsége vagy a menthető felindulása kizárta vagy korlátozta a szükséges mérték felismerésében.

Ugyanígy a BH 2002. 125. szám alatt közzétett eseti döntésben a megyei bíróság a vádlottat életveszélyt okozó testi sértés büntette miatt börtönbüntetésre ítélte. Az irányadó tényállás szerint a sértett sötétedés után, az esti órákban ment a vádlott lakásához, és a bejárati ajtón bezörgetve azt kiabálta: „Nyissátok ki, mert rátok töröm az ajtót, megöllek benneteket!”. A vádlott – amint kinyitotta az ajtót – nyomban szúrt a sértett felé. A szúrás életveszélyes sérülést okozott. A Legfelsőbb Bíróság arra mutatott rá, hogy kétségtelenül olyan közvetlenül fenyegető támadás veszélye állott fenn, amelynek az elhárítására szükség volt. Az elhárítás szükséges mértékét azonban a vádlott túllépte, amikor látta, hogy a sértett kezében semmilyen eszköz nincs, és ő mégis késsel háráította el a fenyegető támadást, ijedtsége, menthető felindulása azonban korlátozta az elhárítás szükséges mértékének a felismerésében.

Úgy gondolom, hogy a röviden bemutatott döntésekből egyértelműen kiderül, hogy az arányosság megítélése a konkrét, azonban a lényegét tekintve ugyanolyan jellegű esetekben egymástól eltérő, holott az Irányelvben megfogalmazottakból egyértelműen az következik, hogy a testi épség elleni támadás testi sértéssel történő elhárítása aránytalanak nem tekinthető.

A védett jogtárgyak egyenértékűségére figyelemmel az ítélkezési gyakorlat szerint az arányosság vizsgálata szükségtelen

– az élet ellen irányuló, valamint

– a nemi szabadság elleni erőszakos

támadás esetén.

A tettleges becsületsértéssel fenyegető magatartással szemben viszont nem tekinthető arányosnak az életveszélyes sérülést okozó bántalmazás (BH 1984. 173.). Azt, hogy a támadás milyen sérelemmel fenyegetett, az objektív körülményekből kell megítélni. Az elhárító tevékenység arányosságának vizsgálatánál a támadás lehetséges következményeinek, és nem a támadó szándéka felismerésének van jelentősége (BH 1989. 138.).

Az arányossággal kapcsolatban a legkritikusabb terület, hogy meddig jogszerű a védekezés, amennyiben a támadás kizárólag a vagyoni javak ellen irányul, így például lopás esetén. Edvi Illés szerint a vagyon elleni támadásoknál a sértett személye indifferens abból a szempontból, hogy milyen magatartást fejthet ki javai védelme érdekében, „ennek daczára a legnehezebb kérdések közé tartozik annak meghatározása, hogy mennyire terjedhet a vagyon megtámadása esetében szükséges védelem. Általános szempontból csak azt állíthatjuk, hogy a mennyiben a jogsértés másként is megakadályozható, vagy a kár megtérítése biztosan várható: a vagyon megvédésére személy elleni erőszakot alkalmazni nem szabad, mert nem szükséges. Ha azonban a vagyon elleni támadás személy ellen is irányul (pl. ha a tettenért tolvaj ellenszegül): akkor a megtámadott, ha a szükség úgy hozza magával, a védelem legszélső határáig, tehát pl. a tolvaj megöléséig is elmehet.”¹¹⁸

Angyal Pál szerint a vagyon ellen támadónak „értékesebb java is megsérthető, mint aminőre a támadás irányul, azaz: a menekülő tolvaj akár agyon is lőhető, ha szükséges.”¹¹⁹

A jogirodalomban a relativitás problematikájaként jelentkezik annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy megvédhető-e a vagyon a támadó életének elvételével, illetve testi épsége megsértésével. A probléma lényegét a szerzők abban látják, hogy a tisztán vagyon elleni támadások esetében a támadó által sértett vagyoni jogok, illetve a megtámadott által a védelmi cselekmény során veszélyeztetett személyhez fűződő jogok nem egyneműek, ezért egymással össze sem mérhetőek. A külön neműség miatt nincs közös nevező, illetve olyan egységes mérték, amely lehetővé tenné a kizárólag vagyon ellen intézett támadás, illetve a személyi jogsértést okozó elhárítás összemérését, illetve arányosítását. A megoldást többen, így például Székely János az arányosság kritériumának elvetésében vélik felfedezni.¹²⁰

---

¹¹⁸ Edvi Illés Károly: id. mű 297. oldal

¹¹⁹ Angyal Pál: id. mű 436. oldal

¹²⁰ Székely János: id. mű 142. oldal

Álláspontom szerint a fentiekben összefoglalt okfejtés tévedésen alapul, ugyanis meglehetősen könnyen cáfolható a konklúzió premisszájának helyessége, így magának a konklúzióknak a helytállósága is. Létezik ugyanis olyan közös nevező, mértékegység, amelynek alapján minden bűncselekmény (tényállásszerű cselekmény) „megmérhető”, illetve összevethető.

Ez a közös mértékegység pedig nem más, mint a – kivételt nem ismerően – minden egyes bűncselekményt jellemző törvényi büntetési tétel. Akkor ugyanis, amikor a jogalkotó egy magatartást olyan mértékben tart veszélyesnek a társadalomra, hogy azt bűncselekménnyé nyilvánítja, meg kell, hogy határozza a konkrét bűncselekmény büntetési nemét és tartamát. A Btk. 37. §-a szerint a büntetés a bűncselekmény elkövetése miatt a törvényben meghatározott joghátrány. A joghátrányt a jogalkotó állapítja meg, mégpedig nyilvánvalóan arra tekintettel, hogy értékítélete szerint az adott bűncselekménynek milyen fokú az absztrakt társadalomra veszélyessége. Az is evidencia, hogy a törvényi büntetés meghatározása jogállamban nem lehet sem önkényes, sem esetleges, valamint a jogalkotó által az általánosság síkján azonos súlyúnak ítélt bűncselekmények törvényi büntetési tételeinek is azonosnak kell lenniük. Mindebből az következik, hogy az eset összes körülményeire, így különösen a javak értékére tekintettel lehet eldönteni, hogy az elhárítás arányos volt-e, vagy sem. Megítélésem szerint a javak ellen intézett támadás is elhárítható akár oly módon, hogy a védekező a testi sértés alap-, vagy bármely minősített esetét valósítja meg védekezése során. E körben az arányosságra nézve egyértelmű eligazítást adhat a támadó által elkövetett bűncselekmény, a védekezés során megvalósuló diszpozíciószerű magatartás jogi minősítése, illetve az ezekhez kapcsolódó – az absztrakt társadalomra veszélyességet kifejezésre juttató – törvényi büntetés. Tekintettel arra, hogy nem élet elleni támadásról van szó, ezért – az Alkotmány 54. §-a (1) bekezdésének azon rendelkezésére figyelemmel, amely szerint a Magyar Köztársaságban minden embernek vele született joga van az élethez – a védelmi cselekmény egyetlen korlátja, hogy a javak ellen intézett támadás nem hárítható el a támadó életének szándékos kioltásával.

Ujvári Ákos ezen álláspontommal szemben a következő nézetének ad hangot: „Ez a vélekedés végső soron a testi épség, élet forintra átválthatóságát tenné lehetővé. A személy elleni erőszakkal nem járó vagyon elleni bűncselekmények absztrakt társadalomra veszélyessége alapvetően az elkövetési tárgy pénzben kifejezhető értékéhez igazodik. Eből egyenesen következne, a támadónak annál nagyobb sérelem okozható, minél nagyobb értékre követ el bűncselekményt (pl. ad absurdum: 10.001.- forint ellopása = könnyű testi sértés..., 50 millió forint ellopása = életveszélyt okozó testi sértés).

Ez a szemlélet sem néz szembe azzal a ténnyel, hogy a fenti jogi tárgyak minden erőlködés ellenére közös nevezőre (közös jogtárgy körébe) nem hozhatóak, így összemérhetőségük kizárt.

Továbbá, e megközelítés nem veszi figyelembe a megtámadott vagyoni helyzetét, így többek között azt sem, hogy adott esetben elképzelhető olyan élethelyzet, amikor az elkövetési tárgy szerény értékére tekintettel csekély absztrakt társadalomra veszélyességű (alacsony büntetési tétellel fenyegetett) vagyon elleni bűncselekmény megvalósítása a megtámadottnál egzisztenciális problémákat vethet fel.

A kérdés komplexitásához hozzátartozik, hogy nem hagyható figyelmen kívül az adott vagyontárgy pótolható-e vagy sem (pl.: a pénzben alig kifejezhető értékkel rendelkező nemzeti ereklyék eltulajdonítása).¹²¹

Ujvári érveit, egyrészt mert tévedésen alapulnak, másrészt mert nem dogmatikai jellegűek, nem tartom elfogadhatónak, és úgy gondolom, hogy a kifejtettek rendkívül könnyen cáfolhatóak.

A „testi épség, élet forintra átválthatóságával” kapcsolatos okfejtés tekintetében elég a Ptk. rendelkezéseire, valamint az azokon alapuló ítélkezési gyakorlatra utalni.

A Ptk. 355. §-ának (1) bekezdése szerint a kárért felelős személy köteles az eredeti állapotot helyreállítani, ha pedig az nem lehetséges, vagy a károsult azt alapos okból nem

---

¹²¹ Ujvári Ákos: A jogos védelem határai vagyon elleni támadások esetén. Lábady Tamás ünnepi kötet. Pécs, 2004., 502. oldal

kívánja, köteles a károsult vagyoni és nem vagyoni kárát megtéríteni. A 355. § (2) bekezdése szerint a kárt pénzben kell megtéríteni, kivéve, ha a körülmények a kár természetben való megtérítését indokolják. A (4) bekezdés pedig úgy rendelkezik, hogy kártérítés címén... azt a kárpótlást kell megtéríteni, amely a károsultat ért nem vagyoni hátrány kiküszöböléséhez szükséges. E törvényi rendelkezések alapján az EBH 2003. 863 szám alatt közzétett eseti döntésben kifejtettek szerint a felperesnek az egészségkárosodása folytán a testi épséghez fűződő joga sérült meg, ezért a polgári jogi felelősség szabályai alapján kártérítést követelhet. A Ptk. 355. §-ának (4) bekezdése alapján a nem vagyoni hátrány ellensúlyozásához szükséges kárpótlás összegét az ügyben eljáró bíróságok 5 millió forintban állapították meg.

Ugyanilyen jellegű okfejtést tartalmaz az EBH 2000. 313 szám alatt közzétett eseti döntés, amelynek lényege szerint a felperes koponya és medencetörés miatt maradandó testi fogyatékossgal gyógyuló sérülést szenvedett. Az ügyben eljáró bíróságok 4 millió 500 ezer forintban állapították meg a nem vagyoni kártérítés összegét.

Hasonló jellegű döntéseket tartalmaznak az EBH 2000. 300., a BH 2000. 100., és a BH 1997. 127. szám alatt közzétett eseti döntések.

A Polgári Törvénykönyv tehát semmi akadályát nem látja a testi épség „forintra átválthatóságának”. Ujvári okfejtése valójában konvergál a Legfelsőbb Bíróság 1953-ban meghozott III. számú Polgári Elvi Döntvényével, amely a nem vagyoni kártérítés intézményét nem találta összeegyeztethetőnek a szocializmus értékrendjével. Az indokolás szerint a személyi – nem vagyoni – érdekek áruvá minősítése elfogadhatatlan a szocialista társadalmi berendezkedés számára, az ilyen jellegű sérelem pénzösszeggel nem jóvátehető. Ezen a szemléleten azonban a jogalkotás és a jogalkalmazás - szerencsére – már több mint hét évtizede túllépett.

Tehát figyelemmel a jogrend egységének az elvére, semmilyen dogmatikai akadálya nincs annak, hogy ezt az elvet a büntetőjog területén is alkalmazzák. *Nota bene* jegyzem meg, hogy az Ujvári által felhozott példa „10.001.-forint ellopása = könnyű testi sértés” ugyancsak nyilvánvalóan helytelen, mivel a 15. számú Irányelvben kifejtettek alapján a

védelmi cselekmény nem akkor arányos, ha ugyanakkora sérelmet okoz, mint amivel a támadás fenyegetett, hanem akkor, ha nem okoz aránytalanul súlyosabb sérelmet. Az viszont kétségtelen, hogy a támadónak a védekezés során, annál nagyobb sérelem okozható, minél nagyobb értékre kívánja megvalósítani a vagyon elleni bűncselekményt. A rendszerezésnek azonban éppen ez a tétel képezi az elvi alapját.

Azok az érvek pedig, amelyek szerint ez a megközelítés nem veszi figyelembe a megtámadott vagyoni helyzetét, az egzisztenciális problémákat, a vagyontárgy pótolhatóságát, nem bírnak relevanciával, mert nem dogmatikai jellegűek. Ezért e körben nincs mit cáfolni.

Végül teljességgel téves az a megjegyzés is, hogy az arányosság megítélésének elengedhetetlen feltétele a közös jogtárgy körébe utalás, mert ilyen alapon mindez az erőszakos közösülés vagy a garázdaság tekintetében is felvethető lenne. Az erőszakos közösülés bűncselekményének jogtárgya a nemi élet szabadságához fűződő érdek, és megvalósítható személy elleni erőszak nélkül is. Így például, amennyiben valakinek a védekezésre képtelen állapotát kihasználva követik el a nemi erkölcs elleni bűncselekményt, és a közösülés folyamatában a korlátozottság megszűnik, a sértett pedig ekkor a támadójának azonnal súlyos testi sértést okoz, - vagyis a testi épséget, mint jogtárgyat védő, személy elleni erőszakos bűncselekmény törvényi tényállását meríti ki – a közös jogtárgy hiánya miatt az összemérhetőség – Ujvári okfejtésének jegyében – szintén kizárt. Hasonló okfejtés lenne levezethető a dolog elleni erőszakkal megvalósított garázdaságot, mint támadást, testi épséget sértő cselekménnyel történő elhárítása tekintetében. Mindezek azonban sem az elméletben, sem a gyakorlatban problémaként sosem jelentkeztek, mert nem képezi, és nem is képezheti vita tárgyát, hogy az erőszakos közösülés vagy a garázdaság testi épség elleni cselekménnyel elhárítható.

A támadó testi épségéért, egészségéért aggódó felfogásokat tehát – mivel a jogsértőt, illetve ezáltal magát a jogtalanságot védelmezik a sérelmet szenvedett helyett – normaellenesnek, vagyis törvénysértőnek tartom. Ugyanakkor nem lehet egyetérteni Székely

János azon okfejtésével, amely szerint a proporcionalitás a szükségesség mellett felesleges követelmény.

1.2.3.3. Szükségesség – arányosság

A jogos védelem törvényi tényállása a szükségesség fogalmát megjeleníti, az arányosságát azonban nem.

A jogalkalmazói gyakorlat a két fogalmat hol együtt kezeli, és ez esetben a szükségesség részének tekinti az arányosságot, hol eltérő jelentéstartalommal ruházza fel őket.

Az előbbire példa a BH 1996. 508. szám alatt közzétett eseti döntés, amely szerint „A vádlott jogos védelmi helyzetben... igyekezett... a jogtalan támadást elhárítani. Ez az elhárító tevékenység szükséges volt... A szükségesség fogalmilag azt magában foglalja, hogy az elhárító tevékenység nem idézhet elő aránytalanul súlyosabb sérelmet, mint amelyet a jogtalan támadás okozott volna.”¹²²

Ezen indokolás szerint tehát a szükségesség magában foglalja a jogos védelmi helyzet, azaz a jogtalan támadás létezését, a kitérés kötelezettség hiányát, de azt is, hogy az elhárítás ne idézzen elő aránytalanul súlyosabb sérelmet, mint amivel a jogtalan támadás fenyegetett. Hasonló okfejtést tartalmaz a BH 2002. 125. számú döntés.

Ezzel szemben a BH 1996. 405. szám alatt közzétett eseti döntés szerint a jogos védelem megítélésénél sem a szükségesség, sem az arányosság követelményét nem sérti, ha az elkövető a testi épsége ellen irányuló jogtalan támadás elhárítása során, a védekezés folytán a támadójának életveszélyes sérülést okoz. Ugyanilyen jellegű indokolást tartalmaz a BH 2004. 92. számú eseti döntés is, amelyben a Legfelsőbb Bíróság arra mutatott rá, hogy az adott ügyben a sértett a vádlott sérelmére bűncselekményt megvalósító magatartást tanúsított, ezért a jogtalan támadás elhárítása érdekében a vádlott jogszerűen cselekedett. „Egyben a védekezés arányosnak is tekinthető. A testi épség ellen irá-

---

¹²² Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.1602/1995. számú ítélete

nyuló támadást a vádlott testi sértés okozásával hářította el. Az elhárító magatartás tehát arányban állt a jogtalan támadással.”¹²³

Ezen okfejtések szerint tehát elõször azt kell vizsgálat tárgyává tenni, hogy a jogos védelmi helyzet feltételei adottak voltak-e (szükségesség), majd igen válasz esetében azt kell az elemzés körébe vonni, hogy a jogos védelmi helyzetben lévõ az elhárítás során a támadásnak megfelelõ védekezést fejtett-e ki, avagy sem (arányosság). Amennyiben erre a kérdésre is igen a válasz, a 29. § (1) bekezdése alapján a vádlottat fel kell menteni, ellenkezõ esetben az arányosság követelményének megsértése miatt annak okát kell értékelni. Amennyiben pedig a feltételek adottak, sor kerülhet a 29. § (2) bekezdése szerinti felmentésre, esetleg a 29. § (3) bekezdése szerinti korlátlan enyhítésre.

Megítélésem szerint a második megoldás joglogikailag egyértelmûbb és helyesebb, ezzel az okfejtéssel azonban az a már említett probléma, hogy az arányosság fogalmát a törvény szövege nem tartalmazza. Ezért valójában csak az elsõ értelmezés tekinthetõ törvényszöveg harmonikusnak, azonban így a szükségesség fogalmán „nyugszik” minden kritérium, ami tartalmi túlsúlyfolságot hoz létre.

Míndezekkel szemben a jogirodalomban egy harmadik álláspont is megjelent. Így Székely János szerint: „Az elhárító tevékenység csak annyiban jogos, amennyiben a konkrét támadás elhárításához szükséges. A szükséges mértéken túlmenõ védekezés már túllépés (excessus) és nem jogos védelem. A szükségesség tehát a mértékre vonatkozik, nem pedig arra, hogy az elhárító cselekmény - mértékétõl függetlenül – jogos-e, idõszerû-e (jogos védelmi helyzet fennállása), vagy hogy az okozott hátrány arányos-e a támadás által okozni kívánt sérelemmel.”¹²⁴

Székely szerint az említett kérdéseket legtõbben nem a szükségességtõl elválasztva, hanem ezzel összekeverve tárgyalják. „Részben ennek tulajdonítható, hogy a szükségesség

---

¹²³ Legfelsõbb Bíróság Bf.IV.741/2001. számú ítélete

¹²⁴ Székely János: id. mű 213. oldal

kérdése lett a jogos védelem intézményének a legnehezebb része, mellyel részproblémák egész sora kapcsolatos: Van-e egyáltalán védelemre szükség akkor, mikor a menekülés útja nyitva áll? Szükséges-e a védekezés, mikor a hatóság vagy harmadik személyek ténylegesen védelmünkre keltek? Szükséges-e az elhárító tevékenység azon része (foka), mely a támadás intenzitását meghaladja? Elfogadható-e szükségesnek védőeszköz (ütő-, vágó, szűrő-, lőfegyver stb.) használata a pusztán kézzel támadó, illetőleg a védekező által használnál kevésbé veszélyes eszközt alkalmazó személy ellenében?¹²⁵

Álláspontom szerint az nem képezheti vita tárgyát, hogy a jogalkalmazás körében ugyanazt a tényállási elemet hol több, hol kevesebb jelentéstartalommal alkalmazzák, illetve, hogy az arányosság fogalma nem tényállási eleme a 29. § (1) bekezdésében meghatározott jogos védelem jogintézményének. Az arányosság követelményére tehát voltaképpen kizárólag a 29. § (2) és (3) bekezdése normaszövegének értelmezésével lehet következtetni. Az is nyilvánvaló, hogy a szükségesség és az arányosság nem ekvivalens fogalmak, márpedig a jogalkalmazói gyakorlat mindkettőt használja a már bemutatott ellentmondásokkal terhelt. Ezért az felelne meg a határozott normaalkotás jogállami követelményének, és igazán megnyugtató megoldást az jelentene, ha az arányosság fogalma megjelenne a jogszabály szövegében. Ez esetben ugyanis a szükségességet kizárólag a támadásra, míg az arányosságot kizárólag a védelmi cselekményre lehetne vonatkoztatni, azonban már normára hivatkozva.

1.2.3.4. A védő-óvó berendezések alkalmazásának problematikája

A – főként vagyron elleni – bűncselekmények elszaporodása miatt az elmúlt időben egyre gyakoribbá vált ezeknek az eszközöknek az alkalmazása, így például áramnak az ajtókilincsbe vezetése. Az ilyen előzetes jellegű védekezés jogszerűségét a jelenlegi ítélkezési gyakorlat nem ismeri el arra hivatkozva, hogy a támadásnak, illetve a támadás közvetlen veszélyének hiányában a jogos védelmi helyzet nem áll fenn. Az önműködő rendszerekkel kapcsolatban a Legfelsőbb Bíróság a BH 2000. 97. számú eseti döntésében arra is rámutatott, hogy azok nem alkalmasak arra, hogy felmérjék az elhárítás

¹²⁵ Székely János: id. mű 213. oldal

szükségességét, annak mértékét és arányosságát sem. A tényállás szerint a vádlott évtizedek óta egyedül élt a községben lévő, komfort nélküli családi házában. Az épületbe az utcai légvezetékről vezették be az áramot, amely a zárt verandán belül a falon elhelyezett fogyasztásmérőhöz csatlakozott. A fogyasztásmérő alatt egy 10 A-es, méretlen főbiztosító kisautomata szolgálta a túláramvédelem mellett az élet-, és tűzvédelmi célokat. A fogyasztásmérő, illetve a kisautomata sértetlen fémzárakkal volt ellátva, a helyiségekben földelés nélküli dugaszolóaljzatokból lehetett az áramot vételezni. A faluban köztudott volt, hogy a nappali órákban a vádlott nem tartózkodik a portáján, így nem egyszer előfordult, hogy gyümölcsérési időszakban főként a helybeli roma kisebbséghez tartozó gyermekek, a hiányos kerítésen átmászva a fáin levő gyümölcsöt megdézsmálták. Az is előfordult, hogy a családi ház ajtaját betörték, az ablakokat beverték, és alkalmanként apróbb értékű tárgyakat is elvittek ismeretlen személyek. A betörők közül sosem ért tetten senkit, a rendőrségen nem tett feljelentést, csak gyanította, hogy a községben lakó cigányok lehetnek az elkövetők. Az is előfordult, hogy a vádlott 17-18 óra tájban a lakására megérkezve 4-5 roma származású gyermeket is megzavart, akik csapattal szedték az almát, és előle a kerítésen át menekültek el. Egy másik alkalommal a vádlott munkából hazaérkezve észlelte, hogy a portáján ismét betörők jártak. Ezt abból vette észre, hogy a gyümölcsfái alatt összetaposták a növényzetet, a fákat megrongálták, lakásának ajtajait kifeszítették, és mindent felforgattak. Emiatt egész éjszaka nem tudott aludni, az járt a fejében, hogyan tudná megvédeni a tulajdonát. Reggelre elhatározta, hogy villamos árammal védi meg az értékeit, bár hallott arról, hogy a megyében a bíróságok több embert is elítéltek már emiatt. Úgy döntött viszont, hogy az áramot nem a kerítésbe vezeti – mint a bíróság által korábban elítélt személyek –, hanem az ingatlana határain belül épít ki védelmet, a gyümölcsfák, valamint a bejárat körül.

A villamos áramhoz annyi jártassággal rendelkezett, hogy tudomása volt arról: csak a dugaszolóaljzat fázist tartalmazó része ráz, ezért a tulajdonában lévő fázisceruzával megnézte, hogy melyik van áram alatt. Ezt követően egy acél kötözőhuzalt tekert egy szögre, és azt a lakás veranda részében, a falon elhelyezett fali dugaszolóaljzat fázis részébe dugta. A vékony, rozsdás szigeteletlen huzalt kivezette a többablakú veranda egyik kitört üvegén, azt rendszertelenül, a többnyire kitört üvegszemű ablakkereteken többszörösen áttekerte, valamint a fal mellett elvezette a gyomok magasságában. Az így

elhelyezett rozsdás, vékony kötöződrót a fűben alig volt látható. A vádlottnak az volt a szándéka, hogy a nyári időszakban rövidnadrágot viselő gyermekek lába majd ebbe beakad úgy, hogy áramütést szenvednek.

Ugyanakkor a konyhai konnektorból kivezetett egy drótot a lakása félig üvegezett szobaajtájának kitört üvegéhez, arra egy keresztlécet szögelt belülről, és azt a lécre ráteker- te. A szerelést úgy végezte, hogy az automatát kikapcsolta, majd amikor a lakásból tá- vozott, azt visszakapcsolva áram alá helyezte.

Az ezt követő napokban többször is előfordult, hogy megfélelmezve a fűben elhelyezett vezetékről, őt is megrázta a vezetékben lévő 230 voltos áram, azonban jelentősebb áramütést nem szenvedett. Az áram alá helyezésről sem a szomszédait, sem mást nem tájékoztatott, valamint arról, hogy a villanycsapdát felállította, sem a kapun, sem a por- táján erre utaló veszélyt jelző táblákat, ábrákat nem helyezett el. Néhány nappal később a 18 éves szakmunkástanuló sértett a nyári szünidőben, 15 éves unokatestvérével a fo- lyóra mentek fürödni. A sértett a vádlott portájának a kerítésén abból a célból mászott át, hogy almát szedjen. Az unokatestvérét hiába hívta, ő nem ment be vele, mert félt at- tól, hogy a vádlott megveri, ezért kint várakozott. Amikor a sértett elindult az almafa irányába, nem vette észre a fa előtt elvezetett vékony drótot, amelybe a lábai a boka fö- lött beleakadtak, és nyomban áramütést szenvedett, amelynek következtében, amint me- nekülni igyekezett, mindkét lábszárára a drótok rátekeredtek, és – ahogy rángatózott – egyre jobban a testébe mélyedtek. Segítségért kiabált, de az unokatestvére látva, hogy a társa bokája körül drót van, nem mert segíteni. Az artikulátlan ordításra ment a hely- színre a szemben lakó személy, aki szintén nem mert bemenni, mert addigra már a sér- tett látszólag élettelenül feküdt arccal a föld felé a földön. Ekkor eszébe jutott, hogy ko- rábban a vádlott említette neki, hogy majd egyszer áramot vezet a kerítésbe, így még ahhoz sem mert hozzányúlani. Ezért telefonon értesítette a mentőket, akik rövid idő múl- va a helyszínre érkezve szintén nem mertek bemenni a vádlott portájára. Végül a mentő gépkocsivezetője ment be úgy, hogy a kerítés fából készült részén mászott be, és óvato- san közelített a sértett felé, azonban még így, hogy számított rá, sem vette észre a vád- lott által kivezetett kötöződrótot, és abba belerúgott. Áramütés nem érte, mert csak az áramot nem vezető cipőjével ért hozzá, de nem közelített tovább a sértetthez, a veranda

ablakon betekintve azonban látta, hogy onnan jön ki a vezeték, amelyhez nem mert hozzányúlni. Ezután értesítették az ÉMASZ dolgozóit, akik az áramütést követően mintegy 20-30 perc múlva a helyszínre érkezve az utcai légvezeték elvágásával szüntették meg az áramellátást.

Ekkorra azonban a sértett már meghalt. A sértett halála az áramütés következtében, szívbénulás, valamint következményes keringési, légzési elégtelenség miatt állott be.

A Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint a vádlott javára büntethetőséget kizáró ok – nevezetesen a Btk. 29. §-ában meghatározott jogos védelem – nem állapítható meg. Amikor a vádlott gyümölcsfái védelmében kertjében a fák közé drótot húzott, valamint abba áramot vezetett, jogtalan támadás nem volt folyamatban, illetve annak közvetlen veszélye sem fenyegetett; a jogos védelem tehát döntően ezért nem állapítható meg a vádlott javára. Az adott esetben a vádlott lényegében „önműködő rendszert” létesített. Ez a rendszer azonban nemcsak a közvetlen fenyegető jogtalan támadás esetén lépett működésbe, hanem támadás, illetve annak közvetlen veszélye létrejöttének hiányában is, így alkalmas volt arra, hogy nemcsak a jogtalan támadókat, hanem másokat, ártatlantokat is sértsen. Az adott körülmények között ugyanakkor a rendszer nem volt alkalmas arra, hogy vizsgálja az elhárítás szükségességét, annak mértékét, illetve arányosságát, azaz jelentéktelen támadás esetén is képes volt meglehetősen súlyos, visszafordíthatatlan sérelem okozására, amint az meg is történt.

A vádlott cselekményét ezért az ügyben eljáró bíróságok több emberen elkövetett emberölés büntette kísérletének minősítették [Btk. 166. § (2) bekezdés f) pont].¹²⁶

A Legfelsőbb Bíróság tehát a jogos védelmi helyzet fennállását azért nem találta megállapíthatónak, mert a védelmi rendszer kiépítésekor hiányzott a jogintézmény alkalmazhatóságának egyik törvényi feltétele, nevezetesen a megkezdett jogtalan támadás, vagy annak közvetlen veszélye.

Ezzel az érveléssel kapcsolatban azonban már most megjegyezni kívánom, hogy a védő-ó berendezések telepítésére értelemszerűen kizárólag a jogtalan támadás megkezdése

---

¹²⁶ Legfelsőbb Bíróság Bf.I.1539/1998. számú ítélete

előtt kerülhet sor, hiszen minden ilyen készüléknek egyrészt az a rendeltetése, hogy létezésével elriassza a jogsértőket, másrészt pedig az a feladata – amint az már az elnevezésből is kiderül –, hogy védelmet biztosítson a jogellenes cselekményekkel kapcsolatban.

A Legfelsőbb Bíróság arra is rámutatott, hogy a terhelt felmentésére azért sem kerülhetett sor, mert az általa létesített védelmi rendszer alkalmas volt arra, hogy ne csak a jogtalan támadókat, hanem másokat, ártatlanokat is sértsen. Kétségtelen, hogy a jelen ügyben a tolvaj segítségére siető mentős tekintetében is fennállt annak a lehetősége, hogy áramütést szenved, azonban erre nem került sor, és kizárólag a jogellenes magatartást tanúsító személyt érte áramütés. Ugyanakkor általánosságban is kifogásolható ennek az okfejtésnek a helyessége, hiszen amennyiben egy kerítéssel körülfalazt helyre az ott lakóknak vagy az azzal rendelkezőnek az engedélye nélkül lép be valaki – az elkövetés konkrét körülményeitől függően – az a magánlaksértés szabálysértését vagy bűncselekményét valósítja meg, így a magánterületre jogellenesen behatoló „ártatlannak” nyilvánvalóan nem tekinthető.

Végül a Legfelsőbb Bíróság annak a véleményének is hangot adott határozatában, amely szerint a rendszer nem volt alkalmas arra, hogy vizsgálja az arányosság körét.

Ezen okfejtéssel kapcsolatban ugyancsak már most arra kívánok utalni, hogy az arányosságot a készülék telepítőjének kell előzetesen megítélnie. Ezért, ha a rendszer olyan, hogy nem okozhat aránytalanul súlyosabb sérelmet, mint amivel a kivédeni kívánt jogtalan támadás objektíve fenyegethet, az arányosság követelményének a sérelméről sem lehet szó.

Véleményem szerint az előzetes óvintézkedések jogszerűségének kategorikus elutasítása nem helyeselhető. Már Bekker – egy konkrét, az általam ismerttetettel lényegét tekintve mindenben megegyező eset kapcsán – arra mutatott rá, hogy „Ha úgy cselekszem, hogy előre látom a kárt, melyet okozni fogok, akkor dolózusan cselekszem; ha

azonban azt látom, hogy a kár csak azt fogja érni, aki maga bűncselekményt követ el, akkor vétlen vagyok, mert annak a lehetőségét, hogy egy harmadik személy bűncselekményt fog elkövetni, egyáltalán nem tartozom előrelátni, és ha mégis előre látom, nem tartozom erre tekintettel lenni. A kár mintegy *condicio impossibilis*-hez kötötként jelentkezik számomra; azon lehetőséget, hogy mégis csak beteljesülhet, egyáltalán nem kell figyelembe fennem. - ... - Ha rálövök a tolvajra, akit látok, akkor az eredményt is feltétlenül magam előtt látom; ha lövőkészüléket helyezek el, akkor az eredményt mint feltételhez kötöttet látom, jogosult vagyok a feltétel teljesülésének a lehetőségét figyelmen kívül hagyni; és a belső tényállás lényeges részének hiánya folytán vétlenséget kell elfogadni”¹²⁷.

Angyal Pál szerint a jogos védelmi helyzet fennállása nem kétséges, mert a védőapparátust a támadás megkezdése hozza működésbe, „a támadó váltja ki maga ellen az óvóeszközbe rejtett lappangó erőt”¹²⁸. Ugyanígy vélekedik Vámbéry is, aki az óvóberendezések alkalmazásának nem látja akadályát, feltéve, hogy ezek „a támadás bekövetkezésekor lépnek működésbe és... szükségesek a támadás elhárítására”¹²⁹.

E. Focke az „önlövő” készülék útján gyakorolt jogos védelmet – pontosabban a készülék létesítését – az engedélyezett önvédelmi fegyverviseléshez hasonlítja. Figyelmeztető tábla alkalmazása esetén ezen intézkedés jogossága nem vonható kétségbe. Abban a tényben, hogy a jogsértő a táblára írt figyelmeztetést semmibe veszi, „kifejezésre jut a jogsértés erőssége..., a szükségesség ugyancsak benn van”¹³⁰.

Igaz tehát, hogy jogtalan támadás nélkül nincs jogos védelem, az óvó-védő berendezések azonban pontosan akkor lépnek működésbe, akkor fejtik ki védelmi funkcióikat, amikor a támadás megkezdődik, például a tolvaj megpróbálja felfeszíteni az ajtót. A berendezés megalkotása, telepítése ezért nem más, mint felkészülés egy esetleges jogsértő magatartásra. Az óvó-védő berendezés létrehozása jogellenesnek nem tekinthető, amennyiben annak telepítésére, működtetésére úgy kerül sor, hogy csupán a jogellenes

¹²⁷ E.I.Bekker: *Theorie des Heutigen Deutschen Strafrechts*, Leipzig, 1859., S. Hírzel, 607. oldal

¹²⁸ Angyal Pál: *id. mű* 586. oldal

¹²⁹ Vámbéry Ruzstem: *Büntetőjog*, Budapest, 1913., Grill, 227. oldal

¹³⁰ E. Focke: *Notwehr in Lehre und Rechtsprechung Breslan-Weinkirch*, 1939., A. Kurtze, 68-69. oldal

tevékenységet tanúsítóval szemben fejt ki hatását, mégpedig akkor amikor a támadó már ilyen jellegű magatartást tanúsít. Amíg nincs jogtalan támadás, az eszközök is csupán készségi állapotban vannak, azok működésüket akkor kezdik meg, amikor már a jogtalanság végrehajtása is megkezdődött.

Ezért azokkal értek egyet, akik szerint az óvóeszköz alkalmazása tulajdonképpen előkészület a védelemre, valamint a védekezés a támadással veszi kezdetét. Ezen eszközök ugyan nem képesek felmérni, hogy milyen mértékű védekezésre van szükség, meg tudja azonban azt ítélni a készülék telepítője. Így, amennyiben a vagyon elleni bűncselekmények megakadályozására szolgáló eszköz legfeljebb csupán testi sértés előidézésére alkalmas, az arányosság követelménye sem sérül. Csupán egyetérteni tudok Székely János azon okfejtésével, hogy az előzetes védőintézkedések, elhárító berendezések által gyakorolt jogos védelemnek sincs egyéb korlátja, mint a jogos védelemnek általában, mert a jogos védelmi helyzethez kapcsolódó időszériusági követelmény védőberendezés alkalmazásánál még tökéletesebben biztosítható, mint egyébként. A készülék nem képződik, nem ijed meg, nem hatnak rá érzelmek, valamint csak akkor működik személyre konkretizálva, ha a támadás megkezdődött.

„A szükséges mértékkel kapcsolatos aggályok hangoztatói arra hivatkoznak, hogy ez a mérték in concreto szabható csak meg, már pedig a védőberendezés nem képes az eseti adottságokhoz igazodni. Ez is csak látszólag erős érv. Egyrészt a megtámadott személy is csak igen-igen ritkán képes a kritikus helyzetben helyesen észlelni és mérlegelni, de még ennél is ritkábban képes pontosan a mérlegelés eredményének megfelelően cselekedni. Másrészt a védőberendezés közvetlenül mindig valamely objektumnak a védelmét szolgálja, tehát a jogi tárgy jelentősége mindig ismeretes.

A szükségesség kérdése – minthogy a jogosult a veszélyt a berendezés létesítésekor csak in abstracto ismeri – e vonatkozásban csupán absztrakt mértékhez igazodhatik, melyet a kriminalisztikai tapasztalatok szolgáltatnak. Igen gyakran jelentkeznek szükségességként olyan veszélyek elleni védelem, amelyeket csak jellegük szerint, egészen általánosan, mint absztrakte lehetségeseket fog fel az ember.”¹³¹ Mindezekre tekintettel – mutat rá Székely – nem kifogásolható az olyan sérülést okozó berendezés, amely halált vagy

---

¹³¹ Székely János: id. mű 286. oldal

megnyomorodást rendszerint nem okoz, ugyanakkor a csekély veszélyességű, tehát az agresszor számára komoly kockázatot nem jelentő berendezés általában hatástalan.

Székely szerint amennyiben a berendezés az erőszakos behatolási kísérletre veszélyes módon reagál, akkor erre a veszélyre a kérdéses ajtón, záron stb. felirattal, vagy ehelyett olyan közérthető jellel kell a figyelmet felhívni, mint a magasfeszültségű vezetéken vagy egyéb, nagy veszélyességű létesítményeken.

Álláspontom szerint az összes védelmi berendezésre igaz, hogy azok már előzetesen úgy állíthatók fel, hogy hatókörük determinálható legyen. Így amennyiben az adott eszköz legfeljebb csupán súlyos testi sértést okoz, az elhárítás például a vagyon elleni vagy a személy elleni bűncselekményeket megvalósítók vonatkozásában biztosan arányos lesz. Ezzel szemben, ha az élet kioltására alkalmas módon telepítik a készüléket a védekezés megsérti az arányosság követelményét, kivéve, ha az ilyen módon létrehozott berendezés az emberölést megvalósítani szándékozó életét oltja ki, mert akkor az arányosság kérdése szóba sem kerülhet.

Összefoglalva tehát, amennyiben a készülék csak akkor lép működésbe, amikor a támadásnak már fennáll a közvetlen veszélye, vagy az meg is kezdődött, valamint a berendezés kizárólag a jogtalanság talaján álló személyeknek okozhat sérelmet, amennyiben azon sérelem nagysága előre kalkulálható, és így a ténylegesen okozott sérelem nem aránytalanul súlyosabb, mint amivel a jogtalan támadás objektíve fenyegetett, a készülék létrehozóját, telepítőjét jogos védelem fennállása miatt – nézetem szerint – felelősségre vonni nem lehet. Az ezzel ellentétes állásponton levők gondolkodását jól jellemzik Székely mondatai: „A szörszálhasogató aggályoskodások („Hátha a betörő nem tud olvasni?” – „Hátha csak ’játékból’ fessegetik a zárat?” stb.) erősen emlékeztetnek az első vasút engedélyezésének az ellenzői által használt érvekre. Ezek az aggályoskodók – az élénk fantáziával kiszínezett veszélyek miatt – sommásan lemondtak volna az egész géperejű közlekedésről. Ám – az önműködő védőberendezések ellenzőivel összehasonlítva – e múltbeli aggályoskodóknak javára írható, hogy az ő gondoskodásuknak legalább a békés járókelők nagy tömege volt a tárgya. A védőberendezések ellenzői viszont az analfabéta betörőt vagy a gonosztevői „játékkal” szórakozó, „szépreményű” fiatal

fenyegető veszélyt akarják minden áron kiküszöbölni. De csak álhumanizmus az, amely megérti és elfogadja például azt, hogy napról napra jelentős számban halnak meg ártatlan emberek az autók kerekei alatt (mert ezt a szomorú kockázatot a társadalomnak vállalnia kell), de a kasszafűröt meg a betörőt feltétlenül meg akarja óvni „szakmájának” jól megérdemelt kockázatától.

Az értelmesen humanista felfogás messzebbre tekint ennél: Minél kockázatosabbá válnak az efféle gaztettek (és minél köztudottabban kockázatosak), annál kevesebben próbálkoznak majd meg velük, és ez nemcsak a jogvédelmet igénylő lakosság, hanem végző soron a jogsértésekre hajlamos egyének számára is előnyös lesz.”¹³²

Amennyiben az előzetesen védekező megsérti az arányosság követelményét, az általa megvalósított cselekményért felelősséggel tartozik. Így azt, aki a testi épsége ellen támadót megöli, emberölésért kell felelősségre vonni.

Nem tartom viszont a büntetlenség feltételének, hogy a készülék telepítője a jogtalan támadásra veszélyes módon reagáló berendezés létezésére felirattal vagy valamilyen közérthető jellel felhívja a figyelmet. A személyesen védekezőt sem terheli ugyanis olyan kötelezettség, hogy a védelmi cselekmény kifejtése előtt előzetesen szóban tájékoztassa a támadót arról, hogy védekezni fog. A védekezés joga törvényben biztosított alapjog, ezért annak gyakorlásával – minden külön figyelmeztetés nélkül – számolnia kell annak, aki jogellenes magatartást tanúsít.

2. A végszükség

A végszükség – a jogos védelemhez hasonlóan – a jogrend egyik alapintézménye, és ugyancsak jelentős múltra tekint vissza.

---

¹³² Székely János: id. mű 288. oldal

2.1. Jogtörténeti áttekintés

2.1.1. Végszükség a római jogban

A római jog a végszükséget a jogellenes károkozás körében szabályozta, illetve egyértelműen magánjogi problémának tekintette. A *dam num in iuria datum*, azaz a másoknak történő jogellenes károkozás központi gondolata a károkozó véttségének a megállapítása. E magánelicium megvalósult, amennyiben az elkövetőt a károkozás tekintetében szándékosság (*dolus*) terhelte, továbbá akkor is, amennyiben enyhébb szintű gondatlansága (*culpa levis*) volt megállapítható. Ez utóbbi esetben azonban felelősség csupán akkor terhelte a károkozót, ha tevőleges magatartást (*culpa in committendo*) tanúsított. A tevőleges magatartásnak ugyanakkor nyilvánvalóan az anyagi javak ellen kellett irányulnia, illetve a végszükség problematikája valójában az ezek mentése során másoknak okozott, azonban szintén tisztán vagyoni jellegű károsodással kapcsolatban jelent meg.

A másoknak való károkozást a római jog önmagában jogellenesnek tekintette, s az ilyen jellegű tevékenység csupán akkor nem minősült a jog ellenére valónak, ha azt a jog kivételesen megengedte. Ezen kivétel volt, amikor a károkozásra *magna vi cogente fuerit factum*, azaz erőhatalom kényszere alatt került sor, mint például, amikor a tűzvész elhárítása érdekében a tűzvésznek kitett ház megmentéséért történt károkozás valamely szomszédos épületben. A római jog már arra a kérdésre is választ adott, hogy miként kell rendezni a kialakult helyzetet, ha a tűz továbbterjedésére mégsem került sor, azaz a tűz az ellene való védekezés megkezdése közben kialudt, azonban a védekező célú károkozás már megtörtént. Ez esetben a jogos félelmet tekintették olyannak, amely kizárja a kárt okozó cselekmény jogellenességét.

„Van még egy másik kifogás, amivel kapcsolatban Celsus kétségbe vonja, hogy vajon lehet-e rá hivatkozni. Ha például a szomszéd házát lebontottam, hogy a tűzvészt megfékezzem, és ellenem tulajdonvédelmi keresettel (*interdictum quod vi aut clam*) vagy jogtalan dolog rongálás miatt perelnek. Gallus ugyanis kétli, hogy emelhető-e kifogás

„amennyiben a lebontás nem tűzvész megakadályozása okából történt.” Servius azonban azt mondja, ha állami tisztségviselő tette volna, akkor meg kellene adni a kifogást, magánembert viszont általában nem illet meg. Ha viszont erőszakkal vagy csellel, alattomban (*vi aut clam*) tették ezt, és a tűz nem érte volna el a szomszéd házát, akkor meg kell téríteni az egyszeres becsértéket. Ha viszont a tűz elérte volna, akkor az alperest fel kell menteni. Ugyanez vonatkozik a dologrongálás miatti keresetre is, mert sem jogellenesség, sem károkozás nem forog fenn, ha a ház mindenképpen megsemmisült volna. De ha ezt olyankor tette, amikor nincs tűzvész és csak később tört ki a tűz, akkor nem lehet ugyanígy dönteni, mert Labeo azt mondja, hogy a károkozás tényét nem az utólagos, hanem az akkori állapot alapján kell megítélni.” (D.43, 24, 7, 4 Ulp. 71ed)¹³³

A tűzvésszel kapcsolatos forrásokon kívül a jogesetek többsége a hajózással áll összefüggésben. Így az Ulpianus által ismertetett esetben, amikor a vihar az egyik hajót a másik hajó horgonykötelei közé sodorta, és e helyzetből a hajó csak oly módon tudott megszabadulni, hogy a lehorgonyozott hajó köteleit elvágta, amennyiben e veszélyes helyzet nem volt másként elhárítható, a köteleket átvágók végszükségben cselekedtek, amelyre figyelemmel kártérítésnek nem volt helye. Hasonló jellegű példa szól arról, amikor egy halászhajót sodort a vihar más halászok hálói közé, és a hajó legénysége kénytelen volt elvágni a hálók köteleit. Ugyanakkor más jogi értékelés alá esett azon hajósok cselekményének a megítélése, akiknek a hanyagsága folytán alakult ki a tengeren veszélyes helyzet. Azonban ez esetben is csupán az anyagi javak körében bekövetkezett kár megfizetésére lehetett kötelezni a jogellenes károkozót.

Ugyancsak végszükségben cselekedett a római jog megítélése alapján az a személy, aki a viharban veszélybe került hajóról a saját árujának megmentése érdekében a mások tu-

---

¹³³ Nagy Ferenc A végszükségről európai kitekintéssel című írásában idézi forrásként megjelölve; Hausmaninger, H. *das Schadenersatzrecht der lex Aquilia*, 2. Aufl. Mantz, Wi, 1980., 68-69. oldal, Nagy Ferenc: A végszükségről európai kitekintéssel, Györgyi Kálmán Ünnepe Kötet (szerk: Gellér Balázs), KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004., 437-438. oldal

lajdonában lévő rakományt dobta a tengerbe, de csak abban az esetben, ha a rakomány egy részének a feláldozása nélkül a hajó elsüllyedt volna.¹³⁴

„Ha egy hajó elsüllyeszt egy vele szembe jövő hajót, akkor Alfenus azt mondja, hogy vagy a kapitánnyal vagy a kormányossal szemben kell jogtalan dologrongálás miatt pert indítani. De amennyiben a hajót olyan erő hajtotta, amelyet nem lehetett uralni, akkor a tulajdonos ellen nem lehet keresetet indítani. De hogyha mindebben a legénység vétkes (culpa) volt, akkor úgy gondolom, hogy az aktio legis Aquiliae rendelkezésre áll.” (D.9.2.29.4.)¹³⁵

Az úgynevezett római harmadik akadémia vezető tagja Karneadész az igazságosság és a bölcsesség esetleges ellentmondásba kerülésének vizsgálata körében hivatkozik arra a példára, amikor két hajótörött kapaszkodik egy deszkába, azonban a deszka csupán egyikőjüket tudja fenntartani a vízen. Ezért az erősebb a gyengébbet a deszkáról a vízbe löki saját életének a megmentése érdekében, a vízbe lőköt pedig életét veszíti.

2.1.2. Végszükség a kánonjogban

A végszükség szabályozásában a kánonjog a római jog által meghatározott elveket követte. A Gratianustól származó tétel, a „neces sitas non habet legem”, miszerint a szükség nem tűri a törvényt, a „quod non est licitum lege, necessitas facit licitum” elve, valamint az éhenhalással fenyegető helyzetben megvalósított lopás mentesítésére vonatkozó törekvések teszik szemléletessé a kánonjog felfogását. A kánonjog valójában a végszükségben való cselekvést egyenlőnek tekintette a háborúban tanúsított magatartásokkal.¹³⁶ Annyi különbség azonban mégis volt, hogy a végszükségben megvalósított em-

¹³⁴ Benedek Ferenc: Önhatalom, jogos védelem és végszükség a római jog forrásaiban. Tanulmányok dr. Földvári József professzor 75. születésnapja tiszteletére. (szerk.: Tóth Mihály és Herke Csongor), Pécs, 2001., 15. oldal

¹³⁵ Nagy Ferenc: id. mű 437. oldal

¹³⁶ Dr. Geröcz Kálmán: A büntetőjogi végszükség, Budapest, 1914., 77. oldal

berölést a kánonjog nem tekintette teljesen büntetlen cselekvőségnek, míg a háborúban megvalósított emberölést igen. Ugyanakkor a végszükségben megvalósított emberölés szankcionálása rendkívül enyhe volt. Hasonló volt az éhség vagy megfagyás által veszélyeztetett ember lopási cselekményének, vagy a kényszerhelyzetben tett hamis eskütételnek a megítélése.

A végszükséget tehát a büntetés kiszabása körében jelentkező számottevő jelentőségű enyhítő tényezőnek tekintette a kánonjog, és nem jogellenességet kizáró oknak.

Megjelennek továbbá a végszükség körülírt fogalmi elemei, így az a követelmény, hogy a veszélynek közvetlennek kell lennie, valamint nem szabad az elkövető magatartásából erednie.

2.1.3. A német büntetőjog

A középkori germán jog I. Frigyes császár törvénykezése alapján a végszükséget nem tekintette büntetendőséget kizáró körülménynek, ugyanakkor a kánonjoghoz hasonlóan a végszükségben megvalósított emberölés büntetésének kiszabásakor a végszükség jelentős enyhítő körülmény lehetett.

Az 1532. évi *Constitutio Criminalis Carolina* 166. §-a végszükségnek minősítette azt az esetet, amikor valaki életének megmentése végett kell másnak a vagyonát károsítani. A Carolina tehát végszükségi helyzetnek tekintette az emberi életet fenyegető veszélyhelyzetet, valamint megengedte az élet védelmét. Azonban ez a cselekvőség csupán vagyoni javak sérelmével járhatott, azaz más életének a kioltására végszükségben sem kerülhetett sor, illetve más vagyonának a károsítását csak a veszélyhelyzetben lévő, vagy a felesége, illetve gyermekei számára tette lehetővé. A Carolina rendelkezései jelentős mértékben befolyásolták a korszak jogirodalmát, olyan értelemben, hogy a jogtudósok a

végzsükség elemzésekor szinte kizárólag a végzsükségben megvalósított lopás problematikájával foglalkoztak.

A végzsükség büntetőjogi jogirodalmi megítélésére jelentős mértékben hatott Kant azon tétele, amely szerint az ilyen helyzetben megvalósított magatartás nem minősül jogszerűnek, mert ellentmond a kategorikus imperativusznak. A végzsükségi cselekmény ezért jogellenes, azonban mert az érintett személy az ellenállhatatlan kényszer miatt nem tudott jogszerűen cselekedni, büntetlen marad.¹³⁷

Hegel szerint az életet érintő „végső veszélyben” és a más jogos tulajdonával való kollízióban igénybe vehető egy szükségjog – nem, mint méltányosság, hanem, mint jog – mert az egyik oldalon áll a létezés végtelen sérelme, illetve benne a teljes jogtalanság, míg a másik oldalon csupán a szabadság egyes korlátolt létezésének megsértése, amelyben egyúttal elismerik a jogot, „mint olyant és a csak ebben a tulajdonban sérelmet szenvedőnek jogképességét.”¹³⁸

A jelenleg hatályos német Büntető Törvénykönyv szerint végzsükségben jár el, aki az életet, testi épséget, szabadságot, becsületet, vagyont vagy más jogi tárgyat közvetlenül fenyegető, másként el nem hárítható veszélyhelyzetben olyan cselekményt követ el, hogy a veszélyt magától vagy mástól elhárítsa. Nem jár el jogellenesen, ha a szembenálló érdekek, nevezetesen az érintett jogi tárgyak, és az azokat fenyegető veszély fokának összemérésekor a védett érdekek jelentős túlsúlyban vannak. E törvényi rendelkezés azonban csak akkor alkalmazható, ha a cselekmény a veszély elhárításának megfelelő eszköze. (34. §)

---

¹³⁷ Kant: Az erkölcsök metafizikájának alapvetése (Bevezetés a jogtanba). Gondolat Kiadó, Budapest, 1991., 331-332. oldal

¹³⁸ Hegel: A jogfilozófia alapvonala, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983., 144-145. oldal

2.1.4. Végszükség a francia jogban

A Code Penal kifejezetten a végszükségről eredetileg nem tartalmazott rendelkezést. A joggyakorlat a kényszer fogalmát alkalmazta a szükséghelyzetek büntetőjogi levezetésére, valamint megoldására. Így M. kisasszony ügyében, akit a bíróság lopás vádja alól felmentett, arra figyelemmel, hogy a kenyér ellopására azért került sor, hogy anyját, gyermekét és önmagát az éhhaláltól megmentse.¹³⁹

A Colmal-i Törvényszék alkalmazta elsőként a végszükség fogalmát akkor, amikor az engedély nélkül építkező apát nem vont felelősségre, figyelemmel arra, hogy az építkezésre azért került sor, mert a családapa a tél beállta előtt megfelelő szálláshelyet kívánt biztosítani a családjának. A joggyakorlat által kialakított végszükség jogintézményét az 1994. évi Code Penal fogalmazta meg. Ennek lényege, hogy a végszükségnek ténylegesen fennálló veszélyhelyzetből kell erednie, illetve nem elég annak szubjektív feltételezése. A veszélyhelyzet kiterjedhet a végszükségben lévő személyére, hozzátartozójára vagy bármely harmadik személyre is, valamint a veszély vonatkozhat az életre, testi épségre, a becsületre vagy a vagyoni javakra. A veszélyhelyzetnek már létrejöttnek vagy közvetlenül fenyegetőnek kell lennie, és az nem származhat, nem jöhet létre az elkövető, azaz a veszélyhelyzetben cselekvő magatartásának következtében. Az ugyanis, aki a veszélyhelyzetet előidézi, nem élvez büntetlenséget. A Code Penal kifejezetten megköveteli a veszélyhelyzet, valamint az elhárító magatartás közötti arányosságot. A joggyakorlatban az arányosság kérdésköre akkor idéz elő nehézséget, amikor a szembenálló értékek azonos súlyúak, azaz amennyiben például az egyik személy életének megmentése csupán a másik személy életének a kioltása révén lehetséges. A joggyakorlat szerint, ha emberi életet kell feláldozni, nem dönthető el, hogy a megmentett élet nagyobb értéket jelentenek-e, mint a feláldozottak. Amennyiben a feláldozott érték magasabb, mint a védett, jogellenesség hiányáról nem lehet szó, míg ha a sérelmet szenvedett érték alacsonyabb, az elkövető cselekménye nem tekinthető jogellenesnek. Abban az esetben pedig, ha a két érték azonos súlyú, a cselekmény valójában közömbös

---

¹³⁹ Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Politzer Zsigmond és fia Könyvkereskedése, Budapest, 1902., 200. oldal

a társadalom számára, mert nem okoz kárt, és a Code Penal szerint nem áll fenn aránytalanság.

A francia Btk. jelenleg hatályos szabályai szerint nem felel büntetőjogilag az, aki egy fennálló vagy közvetlen veszéllyel szemben, amely magát, másst vagy valamilyen dolgot fenyeget, a személy vagy a dolog megmentéséhez szükséges cselekményt valósít meg, feltéve, hogy nem áll fenn aránytalanság az igénybevett eszközök és a fenyegető veszély súlya között. A törvényszövegből kitűnik, hogy a végszükség kapcsolódhat már kialakult, vagy közvetlenül fenyegető veszélyhelyzethez, illetve hogy a törvény a személyeket, illetve javakat fenyegető veszélyből mentést is lehetővé teszi, azonban a büntetlenségnek alapvető feltétele az arányosság.

2.1.5. Végszükség az angol büntetőjogban

Az angol büntetőjog a végszükséget a kényszer körében értelmezi. A common law fejlődése során a kényszert időnként jogellenességet, máskor viszont bűnösséget kizáróknak minősítették. Az angol bírói esetjogban a végszükség problematikája lényegében abban a körben bír nagy jelentőséggel, hogy miként kell megítélni az elhárítandó cselekményt, amennyiben az más életét oltja ki. A probléma először a Dudley és Stephens ügyben vetődött fel 1884-ben. A jogirodalomban Mignonette-esetként ismert ügy lényege szerint négy hajótörést szenvedett tengerész közül kettő, Dudley kapitány és Stephens kormányos megölte a szomjúságtól és az éhezéstől már teljesen legyengült, illetve halálközeli állapotban levő hajósinast. Ezt követően a tengerészek valamennyien ettek a hajósinas húsából, így sikerült életben maradniuk, mert néhány nappal később egy arra haladó hajó megmentette őket. A kapitányt és a kormányost azonban bíróság elé állították, a bíróság pedig bűnösnek mondta ki mindkettőjüket gyilkosság büntetésében. A két halálraítélt büntetését azonban királyi kegyelemmel hat hónapi szabadságvesztésre változtatták át. Az ügy tárgyalása során Lord Coleridge főbíró azt az álláspontját hangoztatta, hogy más ember megölésekor végszükségre hivatkozni nem lehet. Okfejtése szerint a saját élet megmentése sem jogosít fel senkit más életének a kioltására, sőt ellenkezőleg, más élet megmentése a saját élet feláldozását is indokolttá teheti.

A common law végszükséggel szembeni „merevségéhez” képest némi oldódást mutat egy, a Lordok Házának polgári ügyszakában, 2000 őszén tárgyalt eset.¹⁴⁰ A történeti tényállás szerint született egy sziámi ikerpár, Jodie és Mary. Marynek agyi rendellenességei voltak, emellett a tüdeje és a szíve teljesen elégtelenül működött, csupán Jodie keringési rendszere tartotta életben. Az orvosok szerint Jodie szíve hat-nyolc hónapos korukig bírná ezt a kettős terhelést, utána a gyermekek meghalának. Amennyiben az ik-

---

¹⁴⁰ Az eset ismertetésére Nagy Ferenc „A végszükségről európai kitekintéssel” című munkájában kerül sor. Györgyi Kálmán ünnepi kötet (szerk. Gellér Balázs) KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004. 450. oldal

reket műtéti beavatkozással szétválasztanák, akkor Mary meghalna, mert egymagában életképtelen, Jodie viszont teljes értékű életet élhetne.

Az elsőfokú ítélet a szétválasztásra irányuló műtétet jogszerűnek találta, és így foglalt állást a Lordok Háza is. Az ügyet orvosi, polgári, családi, valamint büntetőjogi aspektusból vizsgálták. Az ítélő bírák közül Lord Justice Brooke foglalkozott a végszükség kérdésével az eset kapcsán, többek között részletesen vizsgálta a Mignonette-estből levonható következtetéseket is. Lord Justice Brooke a végszükség, mint jogellenességet kizáró ok alkalmazhatóságához három feltételt támasztott:

- a cselekmény elkerülhetetlen és helyreállíthatatlan hátrány elhárítására szolgál,
- csak az elérendő cél érdekében feltétlenül szükséges cselekményeket lehet megtenni és semmi többet,
- az okozott hátrány nem lehet aránytalan az elhárított hátrányhoz képest.

A lord véleménye szerint a szóban forgó műtét valamennyi feltételt teljesíti, így a végszükség megállapítható, s ezzel ítélő bíróként – implicite – azt is kimondta, hogy a végszükség intézménye élet kioltása esetén is alkalmazható.

2.1.6. A végszükség magyar jogtörténete

Werbőczy a Tripartitumban a végszükség problematikájával csekély mértékben foglalkozik. Így csupán az életveszélyes helyzetre terjeszti ki a végszükségben való cselekvés lehetőségét, illetve, amennyiben nem a saját érdekében cselekedett valaki, úgy a más javára történő fellépésre kizárólag akkor kerülhetett sor, ha a veszélyben lévő személy azt kifejezetten kérte. „Minél fogva mindenki, még az idegen ember is, midőn segítségül hívják, mindenkor megsegítheti azt, akit életveszedelemben lát forogni.”¹⁴¹

Az 1843. évi Javaslat a végszükséget büntethetőséget kizáró általános oknak minősítette, valamint a jogintézményt a következőképpen definiálta: „73. § Minden beszámítástól és büntetéstől menten maradnak azok, kik a törvényszegést csak azért követték el, mert

---

¹⁴¹ Gerőcz Kálmán: A büntetőjogi végszükség, Budapest, 1914., 89. oldal

valamely életveszélylyel fenyegető szükségből, melybe büntetlenül kerültek, magokat vagy olyanokat, kik hozzátartozóiknak tekintendők, egyébként kiszabadítani képesek nem voltak.”¹⁴²

A Csemegi kódex 80. §-a szerint „nem büntetetik a cselekmény, ha az a tettes vagy hozzátartozói életének vétkesen származott más módon el nem hárítható közvetlen veszélyből való megmentése végett, végszükségben követtetett el.” A Csemegi kódex tehát a végszükség körében az élet megmentését tette csak lehetővé, azonban ezt is csupán az életveszélyben forgó, valamint a hozzátartozói számára. Amint arra Angyal Pál is utal, a szükség kifejezés már eleve azt juttatja kifejezésre, hogy bizonyos emberi magatartás elkerülhetetlen, nem tehattünk mást, mint amit tettünk, mert szükségállapotban egy jog gyakorlása, vagy kötelesség teljesítése csak úgy lehetséges, ha megsértjük másnak a jogát, vagy elmulasztjuk jogi kötelességünk teljesítését. A szükségállapot lényege abban foglalható össze, hogy az „abból menekülni: veszélyeztetett jogunkat csak úgy menthetjük, kötelességünket csak úgy teljesíthetjük, ha (más jogát sértve, vagy egyéb kötelességünket nem teljesítve) büntetendő cselekményt követünk el. A társadalmi együttélés folyamán kifejlődött emberiességi érzés és jogfenntartásra irányuló hajlam, oly erővel hat többszörönként az egyénre, hogy ez a szükségállapotban levő harmadik személy ügyét magáévá teszi, s az idegen jog megmentése érdekében közbelép, a mentési akcióban részt vesz vagy azt maga foganatosítja, s eközben más jogát sértve büntetendő cselekményt követ el... Szükségállapot tehát az a vétkesen keletkezett helyzet, amelyben levő jogát csak úgy mentheti, kötelességét csak úgy teljesítheti, ha vagy ő vagy más idegen jogot sértve büntetendő cselekményt követ el.”¹⁴³

A végszükségben megvalósított Büntető Törvénykönyvbe ütköző cselekmények büntetlenségének jogi alapjával foglalkozó elméletek két csoportba oszthatók. Az első csoportba tartozó gondolkodók (Kant, Feuerbach) okfejtése szerint a végszükségben megvalósított magatartás, amennyiben Büntető Törvénykönyvbe ütközik, akkor egyértelmű-

¹⁴² Finkey Ferenc: id. mű 199. oldal

¹⁴³ Angyal Pál: Magyar büntetőjog tankönyve, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1909., 439. oldal

en jogellenes, azonban jogtalansága ellenére sem büntetendő. A második csoportba sorolható szerzők (Grotius, Fichte, Hegel) a büntetlenséget a jogellenesség hiányából vezetik le, így például Hegel álláspontja szerint amennyiben két jog összeütközésére oly módon kerül sor, hogy csak az egyik jog érvényesülhet, úgy az igazság elvéből fakadóan, a kisebb jelentőségű jog háttérbe szorulása akár annak feláldozása révén is jogos.

A Csemegi kódex – az indokolásából kitűnően, amely szerint a végszükség jogot ad más jogának megsértésére – a végszükség jogszerűségének elismerését valló felfogásokat öntötte törvényi formába.

A Csemegi kódex szerint a végszükség feltételei a következők:

- a) A tettesre vagy hozzátartozójára vonatkozó életet közvetlenül veszélyeztető helyzet;
- b) Az életveszély kizárólag bűncselekmény elkövetése révén hárítható el.

a) Életveszélyes helyzet alatt az ítélkezési gyakorlat, illetve a jogirodalom a halál bekövetkezésének közvetlen és reális lehetőségét értette, és ilyennek tekintette különösen a hajótörést, a tűzvészt, a bánya-szerencsétlenséget vagy az árvizet. De lege lata az élethez való jognak kellett veszélyben forognia, „azaz kell hogy az, kinek élete veszélyeztetve van, az adott körülmények között joggal bírjon életéhez s ne legyen valamely jogi oknál fogva arra kötelezve, hogy a halál bekövetkezését tűrje. Például a hajóskapitány nem hagyhatja el a hidat, s még kevésbé mentheti életét, mások jogainak megsemmisítése árán, mert hajótörés esetén életéhez való joga mintegy megszűnik hivatásából eredő kötelességével szemben.”¹⁴⁴ Angyal arra is rámutatott, hogy az életveszélyes helyzet fennállása vagy fenn nem állása az objektív ismérvek alapján megállapítható olyan ténykérdés, amelyet a bíróságnak kell megállapítania, és a tettes szubjektív értékítélete jelentőséggel nem bír. Az életveszélyes helyzet kialakulásában az elkövetőnek szerepe nem lehetett, mert „A ki maga gyújtotta fel a házat (akár szándékosan akár gondatlanul) az maga indította meg a causalitást, ha tehát a maga megmentése végett más valakit a

---

¹⁴⁴ Angyal Pál: id. mű 442. oldal

tűzbe taszít, nem menthető fel a felelősség terhe alól.”¹⁴⁵ Az életet fenyegető veszélynek ugyanakkor közvetlennek kellett lennie, azaz olyannak, amely az életet azonnali megsemmisüléssel fenyegette, és a tettes vagy valamely hozzátartozójának a személyére kellett kiterjednie.

b) A büntetlenség további feltételét képezte, hogy az életveszély más módon, mint bűncselekmény elkövetése révén elhárítható ne legyen. Abban az esetben amennyiben bármilyen más elhárítási mód igénybevételére reális lehetőség volt, végszükségről nem lehetett szó. „Az égő színház ablakán kirohanni akarók, az árvíz előtt a kéményre kapaszkodók nem menekülhetnek másként, mint társuk vagy társaiknak a vízbe, vagy a tűzbe lökésével. Az önfenntartási ösztön legyőz minden erkölcsi tekinteteket, egyik élet megmenti magát a másik árán. A végső szükségét szintén nem lenne méltányos szigorúan értelmezni. A folyó közepén felfordul a csónak, s ketten belekapaszkodnak, de ez csak egyiket bírja el, a ki a másikat ily esetben letaszította, nem lenne méltányos elítélni a miatt, mert segélykiabálással talán megmenthette volna társát is. A ki saját vagy gyermeke, szülője életének az éhhaláltól megmentése végett kenyeret lop, nem lenne emberséges elítélni azért, mert koldulás vagy szolgálatba állás által megmenthette volna magát, vagy hozzátartozóit lopás nélkül is.”¹⁴⁶

Az idézett példákban is kitűnik, hogy a Csemegi kódex kizárólag az élethez való jogot tekintette a végszükség alapjának. Az emberi becsületet, a testi épséget, a személyhez fűződő jogokat vagy a vagyoni jogokat reális és közvetlen veszély esetén sem lehetett megmenteni végszükség címén. Az is egyértelmű, hogy az életveszélyes helyzetből csak az elkövetőnek saját magát vagy a hozzátartozóit volt joga kimenteni, más személy mentésére a végszükség nem adott felhatalmazást.

---

¹⁴⁵ Finkey Ferenc: id. mű 199. oldal

¹⁴⁶ Finkey Ferenc: id. mű 200. oldal

A Btá. 16. §-ának (1) bekezdése szerint „Végszükségben követi el a cselekményt az, aki ezzel akár a köz alapvető érdekét, akár a maga vagy más életét, testi épségét vagy javait közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti.

(2) A végszükségben elkövetett cselekmény nem büntethető, ha elkövetőjének a veszély előidézése nem róható fel és ha a cselekmény nem okozott súlyosabb sérelmet, mint amelynek elhárítására irányult.

(3) Nem lehet a végszükséget megállapítani, ha az elkövetőnek – hivatásánál fogva – kötelessége volt a veszély elvállalása.”

A Btá. miniszteri indoklásában kifejtettek szerint a végszükség jogintézménye lényegében két vétlen személyt feltételez, akik közül az egyik vétlenül veszélybe kerül, míg a másik e veszélyből menekülő cselekvősege miatt, annak menekülése során sérelmet szenved.

Azt a veszélyt, amelyből a bűncselekmény törvényi tényállását megvalósító személy menekül, előidézhetette más személy vétlen cselekménye, vagy természeti erők megnyilvánulása. A végszükségben cselekvő azonban már nem csupán a saját, illetve hozzátartozója életének megmentése érdekében tevékenykedhetett, hanem akár a közérdek, akár saját vagy más, mégpedig bárki más életének, testi épségének vagy javainak a mentése érdekében is. A veszély előidézésében azonban az új szabályozás szerint is a menekülő személynek vétlennek kellett lennie. Megjelenik továbbá a proporcionalitás legális definíciója, mert a végszükségben elkövetett cselekmény csupán akkor nem büntethető, amennyiben az nem okozott súlyosabb sérelmet, mint amelynek az elhárítására irányult. A Btá. tehát legfeljebb az elhárítottal azonos sérelem okozását tette lehetővé. Az arányosság kérdéskörével kapcsolatban igen érdekes felidézni Kádár Miklós gondolatait:

„Ki kell emelni azt, hogy a végszükséghelyzetben megvalósított cselekmény, amely látzólag a tárgyi jogba ütközik, büntetlen az 1950: II.tv. szerint abban az esetben is, ha éppen olyan sérelmet okoz, mint amilyenek az elhárítása céljából a magatartást a vég-

szükség helyzetben lévő tanúsította. A szovjet büntetőjog a kérdést ettől eltérően szabályozza, mert nem engedi meg például a végszükség helyzetben lévő életének a megmentése céljából más személy életének a kioltását. Valójában azonos fokú veszélynek másra történő áthárítása és a veszélytől ilyen módon való menekvés a szocialista erkölccsel ellentétes. Nyilvánvaló, hogy a szovjet szocialista büntetőjog most kiemelt állásfoglalása természetesen ered abból a felfogásból, amelyet a szocialista forradalom alakított ki, ered a szovjet hazaszeretet, szocialista humanitás elveiből és ekként természetesen a hősiességre nevelésnek is az eszköze. Büntető Törvénykönyvünk új általános része azonban az említett rendelkezésében számot vetett azzal, hogy a szocializmust építő népi demokratikus államunk polgárainak a fejlettsége ezen a téren is alatta marad a szovjet polgár fejlettségének. A büntetőjog alkalmazásának azonban – véleményünk szerint – olyannak kell lennie, amely hősiességre nevel, növeli a polgároknak azt a készséget, hogy egymáson segítsenek.”¹⁴⁷

Az 1961. évi V. törvény 26. §-a a lényegét tekintve az 1950. évi II. törvény szabályozását veszi át.

„26. § (1) Nem büntethető, aki a cselekményt végszükségben követte el.

(2) Végszükségben követi el a cselekményt, aki a közérdeket vagy a saját, illetőleg a mások személyét, illetőleg javait közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti, ha a veszély előidézése nem róható a terhére, és ha a cselekménnyel nem okozott súlyosabb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett.

(3) Nem állapítható meg végszükség annak a javára, akinek a veszély vállalása hivatásánál fogva kötelessége volt.”

A végszükségben tehát az cselekedhetett, aki a közérdeket, a saját személyét vagy javait, továbbá a mások személyét vagy javait fenyegető veszélyből mentette. A veszélynek közvetlennek és másként el nem háríthatónak, a végszükségben cselekvőnek pedig en-

---

¹⁴⁷ Kádár Miklós Magyar Büntetőjog Általános Rész, Egyetemi Tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest, 1953., 193. oldal

nek előidézésében vétkesnek kellett lennie, azaz nem terhelhette bűnösség a veszély létrehozásában, mert ekkor nem mentesülhetett a felelősség alól. Változatlan volt az arányosság megítélése is, azaz a végszükségben elkövetett cselekmény akkor volt jogszerű, ha nem okozott súlyosabb sérelmet, mint amelynek az elhárítására törekedett.

Végül a törvény azt is leszögezte, hogy nem védekezhetett a végszükségre hivatkozva az, akinek a veszély vállalása hivatásánál fogva kötelessége.

2.2. A hatályos szabályozás elemzése

A jelenleg hatályos törvénytöredék a következő:

30. § (1) Nem büntethető, aki a saját, illetőleg a mások személyét vagy javait közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből menti, vagy a közérdek védelmében így jár el, feltéve, hogy a veszély előidézése nem róható a terhére, és a cselekménye kisebb sérelmet okoz, mint amelynek elhárítására törekedett.

(2) Nem büntethető az sem, aki azért okoz akkora vagy nagyobb sérelmet, mint amelynek elhárítására törekedett, mert ijedtségből vagy menthető felindulásból képtelen felismerni a sérelem nagyságát.

(3) A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az ijedtség vagy a menthető felindulás az elkövetőt korlátozza a sérelem nagyságának felismerésében.

(4) Nem állapítható meg végszükség annak javára, akinek a veszély vállalása a hivatásánál fogva kötelessége.

A törvény szövegéből egyértelműen megállapítható, hogy a Btk. 30. §-ának (1) bekezdésében szabályozott végszükség a cselekmény társadalomra veszélyességét zárja ki, míg a Btk. 30. §-ának (2) bekezdése szerinti végszükség esetében a beszámítási képesség hiánya miatt nem kerülhet sor felelősségre vonásra.

A végszükség tehát rendszertanilag, akárcsak a jogos védelem nem egységes jogintézmény.

2.2.1. A végszükség esszenciájának jogirodalmi megítélése

A végszükségnek jogellenességet kizáró hatást tulajdonító külföldi, ezen belül is elsősorban német jogirodalmi okfejtések ezt a kizáró okot az értékek, érdekek konfliktusának elve alapján ítélik meg. Amint arra Nagy Ferenc is utal az irányadó maxima e tekintetben az individualizált érték-érdek összemérés, azonban ez – az utilitáriusnak is nevezett – megközelítés önmagában nem meggyőző, nem kielégítő. „Amíg a mindenkinek, a csak a törvény által korlátozható külső szabadsága az igazságosság eszméjének lényegi összetevője, addig az egyik személy szabadsága, cselekvési mozgástere a másik szabadságszférájának a terhére a hasznossági gondolkodás, tetszés szerinti érvényesítésével nem terjeszthető ki. Szabadságorientált jogrendben előtérbe helyezendő az autonómia, az önrendelkezés elve, amely csak a szolidaritási kötelezettségre tekintettel korlátozható. Vagyis az érintett kollidáló érdekek/értékek között jelentős különbségeknek kell, hogy legyenek, és a végszükségi áldozatvállalási kötelezettségnek a törvény egyértelmű és világos határokat kell, hogy szabjon (lényeges túlsúlyban lévő érték, arányosság).”¹⁴⁸

Ugyanakkor a végszükség bűnösséget kizáró természete mellett érvelők álláspontja szerint az azonos súlyú jogi tárgyak kollíziója esetén a norma szerinti magatartás elvárhatóságának a kizártsága képezi a bűnösség hiányát. Abban az esetben ugyanis, amennyiben a norma szerinti magatartás elvárhatósága képezi a bűnösség alapját, úgy ennek reciproka is igaz, tehát az el nem várható magatartás bűnösséget nem alapozhat meg.

A két koncepció alapjaiban határozza meg, mégpedig egymástól eltérően a végszükség jogintézményének sajátosságait, mivel amennyiben a végszükség a jogellenességet zárja

---

¹⁴⁸ Nagy Ferenc: id. mű 441. oldal

ki, úgy az ilyen helyzetben kifejtett tevékenység bűncselekményt nem valósít meg, mert az jogszerű. Ebből viszont az következik, hogy a jogszerűségre figyelemmel a valamely bűncselekmény törvényi tényállását kimerítő tevékenység jogtalan támadásnak nem minősülhet, ezért az adott bűncselekmény elkövetési magatartását elszenvedő személy tekintetében jogos védelmi helyzet nem jön létre. A jogellenesség, azaz a bűncselekmény hiánya miatt a végszükségben eljáró személyhez kapcsolódó tevékenységek pedig részesi magatartásként sem nyerhetnek értékelést, mivel a részesség megállapíthatóságának fundamentumát képezi az a tétel, hogy az csak alpbűncselekményhez kapcsolódhat.

Mindezekkel szemben amennyiben a végszükség a bűnösséget zárja ki, úgy a Büntető Törvénykönyv Különös Részében megtalálható valamely bűncselekmény tényállásszerű megvalósításakor maga a cselekmény jogellenesnek minősül, és ezért a végszükségben eljáró személlyel szemben helye van jogos védelemnek. A bűnrészesség is megállapítható, azonban csupán a limitált járulékoság elvét követő büntetőjogokban, amennyiben a részes tekintetében a szükséghelyzet nem áll fenn.

Végül, de nem utolsó sorban eltérően alakul a dogmatikai megoldása a putatív végszükségnek. Amennyiben ugyanis a végszükség a jogellenességet zárja ki, annak téves feltételezésekor a tévedés szabályait kell alkalmazni. Abban az esetben, ha a végszükség bűnösséget kizáró ok, a vélt végszükség esetén nincs indok arra, hogy az egyik bűnösséget kizáró okról áttérjünk a másikra.

Álláspontom szerint a végszükség – a jelenleg hatályos törvény 30. §-ának (1) bekezdése szerinti alakzata – a diszpozíciószerű cselekmény társadalomra veszélyességét zárja ki. E kijelentés igazolása azonban jóval nehezebb feladat, mint a jogos védelem esetkörében. Addig ugyanis, amíg a jogos védelem differencia specifikáját a kizáró okok körében az képezi, hogy a Büntető Törvénykönyvben biztosított jog – a védelmi cselekmény kifejtése – áll szemben a Büntető Törvénykönyv által tilalmazott, tehát jogtalan magatartással, addig a végszükség differencia specifikája, hogy a Büntető Törvény-

könyv által biztosított jog – a veszélyből mentési tevékenység – konfrontálódik egy, a Büntető Törvénykönyv által védett joggal. Másként fogalmazva a jogos védelem esszenciája a jogtalanság és a jog, míg a végszükség attribútuma a jog és a jog szembenállása. Ezen tételek alapján lehet eldönteni a problémát akkor is, ha egy konkrét történésre – látszólag – mindkét jogintézmény szabályai vonatkoztathatóak. A választás – miként erre a kollidálódással kapcsolatban már utaltam – nem lehet önkényes, illetve a specialitás elve alapján kell a helyzetet megítélni és a kérdést eldönteni. A jogtalan-jog – jogos védelem, a jog-jog – végszükség dogmatikai összefüggés tehát kivételt nem tűrő tételrendszer. További problémaként jelentkezik, hogy a jogrend adhat e jogot más jogának negligálására, akkor amikor a jogában megsértett a jogrend által megkívánt magatartást tanúsította, és ha igen, akkor ennek milyen jogfilozófiai megfontolás képezheti elvi alapját. Ma már a modern jogrendszerek mindegyike tartalmaz a végszükség magyar szabályaival egybevágó, vagy ugyan a részleteket illetően eltérő, de a lényegét érintően hasonló rendelkezést, ezért valójában annak a kérdésnek, hogy a jog tartalmazhat-e ilyen előírást, ma már érdemi jelentősége nincs. Ezen szabályozás alapját pedig kizárólag a védett értékek közötti viszonyítás, valamint a jelentősebb érték megmentése érdekében a csekélyebb jelentőségű érték feláldozhatóságának tétele képezi. Azonban minderről részletesen az arányosság kérdéskörénél szólok.

2.2.2. A Btk. 30. §-ának (1) bekezdése szerinti végszükség

Az e szakaszban szabályozott végszükség két alapvető jellemzője a veszélyhelyzet, illetve a mentési tevékenység.

A végszükségi veszélyhelyzet több módon is kialakulhat, létrehozhatja természeti csapás (földrengés, árvíz, tűzvész), állat támadása, baleset bekövetkezése, emberi cselekmény. Ez utóbbi veszélyhelyzet eredhet tevékenységből, illetve mulasztásból is. Így, ha valaki azért, hogy balesetet idézzon elő megrongálja a vasúti síneket, emberi magatartás következménye lesz az ebből fakadó veszélyhelyzet. A jogos védelem és a végszükség között időbelileg alapvetően az a különbség, hogy a jogos védelemben cselekvő a vasúti sínek megrongálásakor száll szembe a támadóval, a végszükségben

tevékenykedő pedig a sínek megrongálása után kísérli meg a következmények enyhítését. A veszélyt előidéző emberi magatartás lehet jogellenes, de lehet jogszerű is, ennek magának a veszélyhelyzet kialakulása szempontjából jelentősége nincs, azonban e büntethetőséget kizáró ok csupán annak javára állapítható meg, akinek a veszély létrehozása nem róható a terhére. A veszély előidézése akkor róható az elkövető terhére, ha e tekintetben bűnösség, azaz szándékosság vagy gondatlanság terheli (BJD 163.). Nem róható fel tehát a veszélyforrás annak, aki azt önhibáján kívül, azaz véttlenül okozta.

A veszélyhelyzet azt jelenti, hogy fennáll a sérelem bekövetkezésének reális lehetősége. A veszély akkor közvetlen, ha térben és időben behatárolt, azaz már meghatározható az a személyi kör, illetve a javaknak az a csoportja, amelyet a sérelem azonnali vagy rendkívül rövid időn belüli bekövetkezése fenyeget.

A másként el nem háríthatóság azt fejezi ki, hogy a végszükségben cselekvő Különös Részi törvényi tényállást kimerítő magatartására szükség van, mert a veszély csupán így hárítható el, vagy bár lehetséges az elhárítás más módja is, annak eredményessége azonban rendkívül kétséges.

Végszükséget állapított meg a bíróság annak a javára is, aki a súlyos sérüléssel járó balesetet szenvedett hozzátartozóját ittasan vezetve szállította kórházba (BH 1993. 336.). Az ítéleti tényállás szerint a vádlott húsvét hétfőn a feleségével, illetve a gyermekeivel a községben tartózkodott, a felesége szüleinél, és csak másnap szándékoztak a lakásukra visszautazni.

A vádlott a nap folyamán több alkalommal is fogyasztott szeszes italt abban a tudatban, hogy ezen a napon nem kell gépjárművet vezetnie. Este 22 óra körül a vádlott apósa a háza udvarán balesetet szenvedett, egy rossz lépés következtében kifordult a jobb bokája, elesett, és nem tudott talpra állni. A családtagok a házba bevitték, de a sérült orvosi ellátása vált szükségessé.

A vádlottnak tudomása volt arról, hogy a községben nincs orvosi ügyelet, valamint körzeti rendőr sincs a faluban, ezért a postánál lévő nyilvános telefonhoz ment, hogy segítséget kérjen, a telefon azonban nem működött. Ezt követően a vádlott elment a sógorá-

hoz, akinek volt vezetői engedélye, azonban ő nem vállalta a gépjárművezetést, mivel korábban már fogyasztott szeszes italt.

A vádlott apósának ez idő alatt egyre nagyobb fájdalmai lettek. A vádlott nem ismert más vezetői engedéllyel rendelkező személyt, továbbá tudta, hogy a családból sem a feleségének, sem az anyósának nincs vezetői engedélye, az apósa pedig a balesete miatt nem vezethet. Ezen körülmények között a vádlott rászánta magát, hogy saját gépkocsijával a sérült apósát orvosi ellátás céljából a városi kórházba szállítsa, annak ellenére, hogy korábban szeszes italt fogyasztott.

A vádlott éjfél körüli időben személygépkocsijával – a gépkocsiban utasként apósát és anyósát szállítva – a községből a kórházba közlekedett. Eközben a rendőrjárőr igazoltatta, majd ittasságát észelve vérvételre előállította. A vádlott vérében a közlekedés időpontjában 1,93 ezrelék alkohol volt, ami közepes fokú alkoholos befolyásoltságot eredményezett.

A vádlott apósa a baleset során a jobb szárcapocscsont ferde törését, a jobb lábán a belboka izületeinek erős tágulatát, valamint egy csontdarab 5-8 mm széles kitörését szenvedte el. A sérülésekre tekintettel a sérültet a mentő a kórházból haladéktalanul a megyei kórház baleseti sebészeti osztályára szállította, ahol azonnal megoperálták.

A megyei bíróság ítéletének jogi indokolásában arra mutatott rá, hogy a tényállás alapján a vádlott szeszes italtól befolyásolt állapotban közúton gépi meghajtású járművet vezetett, ezért megvalósította a Btk. 188. §-ának (1) bekezdésébe ütköző ittas járművezetés vétségét. Az is kétségtelen, hogy a vádlott apósa súlyos csonttöréses balesetet szenvedett, mely haladéktalan orvosi beavatkozást, műtét elvégzését igényelte. A vádlott az apósa testi épségét ért veszély elhárítására törekedett, amikor a saját gépkocsijával a legközelebbi kórházba szállította. A veszély a hozzátartozója testi épségét közvetlenül fenyegette, ez megállapítható abból, hogy az orvosi ellátásra jelentkezés után azonnal megműtötték.

A vádlott részéről a veszély másként nem volt elhárítható, tekintve, hogy a faluban a nyilvános telefon nem működött, sem orvos, sem rendőr elérhető nem volt. A vádlott az általa ismert körben igyekezett segítséget kérni, azonban ez eredménytelen volt. Ezen

körülmények között a bíróság arra a megállapításra jutott, hogy a vádlott a tényállásban leírt cselekményével a balesetet szenvedett személy testi épségét közvetlen és másként el nem hárítható veszélyből mentette. Ezért az elsőfokú bíróság helyesen állapította meg, hogy a vádlott az ittas járművezetés vétsége miatt a Btk. 30. §-ának (1) bekezdése alapján nem büntethető.

A végszükségi helyzetben cselekvő magatartása irányulhat a saját, illetve a mások

– személyének,

– javainak vagy

– a közérdeknek

a mentésére, illetve védelmére.

A védett értékek köre tehát azonos a jogos védelem által oltalmazni kívánt jogtárgyakkal, ezért csupán utalok az ott kifejtettekre.

2.2.3. Az arányosság

A jogos védelemhez hasonlóan a Btk. 30. §-ának (1) bekezdése szerinti végszükség megállapítására is kizárólag akkor kerülhet sor, amennyiben a veszélyhelyzet, valamint az elhárító cselekmény arányban áll egymással.

A jogirodalomban, illetőleg a joggyakorlatban – tekintettel az egyes államok eltérő szabályozására – a proporcionalitás okozza a legtöbb vitát. Az arányosság követelménye vagy törvényi feltételként szerepel az egyes Büntető Törvénykönyvekben, vagy úgy jelenik meg, hogy a veszélyhelyzetet nyilvánvalóan aránytalanul elhárító cselekvőség nem tartozik a végszükség körébe.

E problémakörön belül is kiemelkedő súllyal bírnak az úgynevezett veszélyközösség esetei. Nagy Ferenc által a német jogirodalomból felhozott egyik példa szerint, amennyiben két hegymászó kötéllel van összekapcsolva és az egyikük lezuhan, azonban a kötél a levegőben tartja, de a körülmények miatt szükségszerű, hogy a másik hegymászt is magával rántsa, kérdésként az vetődik fel, hogy miként alakul annak a büntetőjogi felelőssége, aki a kötelet azért vágja el, hogy ne együtt zuhanjanak le a szakadékba, mely zuhanás mindkettőjük biztos halálát okozná. Jogdogmatikai szempontból hasonló jellegű az az eset, amikor két személy tartózkodik egy léghajó kosarában, amelynek gázzal telt ballonja kiszakad, és így a léghajó zuhanni kezd a túlsúly miatt. Felel-e az, aki az eszméletét elvesztő társát a mélybe dobja annak érdekében, hogy a saját életét megmentse, illetve, ha ezt nem teszi, mindketten biztosan a halálukat lelik.

Mivel a hatályos magyar szabályozás szerint a végszükség esetében az arányosság, így a kizáró ok megállapíthatóságának az a feltétele, hogy a cselekmény kisebb sérelmet okozzon, mint amelynek az elhárítására törekedtek, ezért végszükségi helyzetben azonos vagy nagyobb sérelem nem okozható. Ebből következően pedig már az azonos sérelem okozása is túllépésnek minősül. A felhozott példákban a saját életét mentő személy más életét kioltva menekült a veszélyhelyzetből, tehát a magyar jogi szabályozás szerint az ilyen jellegű cselekvőség a túllépés keretei között értékelhető, és mivel akkora sérelmet okozott, mint aminek az elhárítására törekedett, a büntetőjogi felelősség alól csak akkor mentesülhet, ha a bűnössége hiányzott azért, mert ijedségből vagy menthető felindulásból képtelen volt felismerni a sérelem nagyságát. A leírt példák alapján azonban azt kell megállapítani, hogy a Btk. 30. §-a (2) bekezdésének – de egyébként a Btk. 30. §-a (3) bekezdésének is – az alkalmazhatósága fogalmilag kizárt, hiszen a kötél átvágására, a sértett kidobására, azaz az emberölés elkövetési magatartásának a kifejtésére pontosan azért kerül sor, mert az elkövető a haláltól akar menekülni, vagyis tökéletesen tisztában van azzal, hogy a cselekménye ugyanolyan sérelmet okoz, mint amelynek az elhárítására törekedett.

Felmerül a kérdés, hogy helyes-e a veszélyközösség ilyen esetére kiterjeszteni a büntetőjogi felelősségre vonást. Amennyiben ugyanis a kötél átvágására, illetve a sértett kidobására nem kerül sor, mindketten szükségszerűen életüket veszítik, míg az emberölés

elkövetési magatartásának megvalósításával legalább egyikük megmenekül. Sérül-e a jogrend azáltal, hogy a veszélyközösségbe került, de választási lehetőséggel bíró személy az életet, és nem a biztos halált választja. Séríti-e a társadalom érdekeit az, aki – kétségtelenül az erkölcsi követelményekkel, valamint az önfeláldozás mítoszával szembe helyezkedve – megmenti a saját életét.

A magam részéről úgy gondolom, hogy az önfeláldozást a jog senkitől sem várhatja el, valamint annak hiányát nem büntetheti. Ez a tétel kivételt nem tűrő szabályként érvényesül a Btk. 172. §-a által büntetni rendelt segítségnyújtás elmulasztásának törvényi tényállása által megjelenített „tőle elvárható” szövegrész értelmezésével kapcsolatban. Az ítélkezési gyakorlat szerint ugyanis senkitől nem várható el a saját életének a kockáztatása más ember életének megmentése érdekében. Bár a szóban forgó bűncselekmény elkövetési magatartása kizárólag mulasztás lehet, tekintetben nincs különbség, hogy a segítségnyújtás elmaradásának a következtében a sértett meghalhat, holott esetleg a segítségnyújtás megmenthette volna az életét, vagy pontosan ellenkezőleg, a segíteni szándékozó – amint az sajnos igen gyakran megtörténik – is életét veszíti.

Amennyiben pedig a Btk. Különös Részeinek rendelkezései szerint az életének kockáztatása sem várható el senkitől – kivéve az ilyen hivatást gyakorlókat –, miért teremt büntetendőséget a Btk. Általános Része azok vonatkozásában, akik a saját életüket mentik a biztos halálból. Ugyanakkor a nem tevés, illetve a tevés következménye azonos, miszerint egy másik ember az életét veszti vagy vesztheti.

Mindezekre figyelemmel úgy gondolom, hogy a veszélyközösségnek erre az esetére az általánostól eltérő szabályozásra lenne szükség, amely kizárja a büntetendőséget.

Más ezzel szemben, a szintén Nagy Ferenc által leírt ügynevezett révész-, illetve vasúti pályáőr-eset büntetőjogi megoldása. Az előbbi példában egy gyors sodrású folyón haladó komp – amely egy nagyobb gyerekcsoporthot szállít – léket kap, süllyedni kezd, és figyelemmel a körülményekre – így a gyerekek életkorára, a folyó mélységére, illetve a folyás sebességére – a helyzet valamennyi gyermek halálával fenyeget. A révész annak érdekében, hogy a túlterhelést megszüntesse, így a süllyedést megállítva a kompot ismét kormányozhatóvá tegye, néhány gyereket a vízbe taszít és a gyermekek a folyóba fulladnak, míg a többiek megmenekülnek. Hasonló szituációt tartalmaz az az eset, amikor

a vasúti pályaőr látja, hogy egy, a vezető eszméletvesztése miatt irányítás nélkül maradt teherkocsi egy emberekkel zsúfolt személyvonat vágányára gurulna, ezért, hogy az összeütközést, így a személyvonaton tartózkodók sérülését, halálát megakadályozza, a tehervonatot egy olyan mellékvágányra tereli, ahol – a váltóőr tudtával – pályafenntartó munkások dolgoznak. A tehervonatot több munkást elüt, akik a balesetben életüket veszítik, azonban ezáltal a személyvonattal való összeütközés elkerülhetővé vált.

Mindkét példa büntetőjogi szempontból releváns sajátossága, hogy néhány ember életének a feláldozásával lényegesen nagyobb számú, azonban a feláldozottaknál mindenképpen több személy élete válik megmenthetővé.

Azt, hogy az elhárító cselekmény arányos volt-e vagy sem, ugyancsak a tárgyi elemek vizsgálata alapján lehet eldönteni.

A Büntető Törvénykönyv rendelkezései alapján az emberi élet kioltásával való veszélyelhárítás esetén is megállapítható a végszükség akkor, ha az egy ember életét kioltó cselekmény legalább két ember életét menti meg, azaz a felhozott jogesetekben a vasúti pályaőr, illetve a révész tevékenységének a társadalomra veszélyessége kizárt. Mindezekre figyelemmel leszögezhető, hogy az egyetlen ember életének megmentése miatti emberölés sérti az arányosság követelményét, míg a több ember életének megóvása érdekében kifejtett ölési cselekmények körében a védett, valamint az elvesztett életek konkrét száma alapján lehet dönteni a társadalomra veszélyesség fennállásáról, vagy annak hiányáról.

Megjegyzést igényel, hogy több jogtudós szerint azon esetekben, amikor az egyik ember élete egy másik ember életével egyidejűleg kerül veszélyhelyzetbe, a jóerkölcsbe ütközik az emberi életek számtani feladványként való értékelése. Így Welzel szerint „Egy olyan jogi gondolkodás, amely számára a jogi értékek nem pusztán hasznossági értékek, hanem a jog megalapozásában a kultúrkörünk erkölcsi alap meggyőződéseire épít, egy ilyen (ti. a racionális célmérlegelés által meghatározott) szemléletmóddal nem lehet elégedett. A német bírói gyakorlat szerint is ellentmond a keresztény erkölcsi tanok által meghatározott szemléletünknek, ha a dolgok megóvására szolgáló kisebb rossz

elvét alkalmazzuk, és a tett jogi értéktelenségét a társadalmi összeredmény alapján mérjük le akkor, amikor emberéletek forognak kockán.”¹⁴⁹

Roxin véleménye szerint is az élet önkényes megrövidítésének kell tekinteni a halál szükségszerű bekövetkezésével járó veszélyhelyzetben lévő személy életének elvételét is. Álláspontja szerint ugyanis, amennyiben a menthetetlen személy megölését a jog megengedi, akkor fel kell adni azt a tételt, amely szerint a rövid időn belül halált eredményező gyógyíthatatlan betegségben szenvedő személy élete is a jog védelme alatt áll. Amennyiben pedig egy veszélyközösségben az élet elvétele nem minősül jogellenesnek, nem adható magyarázat arra a kérdésre, hogy miért tekintjük annak cselekvőségét emberölésnek, aki egy gyógyíthatatlan betegségben szenvedő személyt azért öl meg, hogy szerveinek átültetésével más emberek életét mentse meg. Ebből a szempontból pedig annak sincs relevanciája, hogy a passzív alany esetleg csak percekig, órákig, esetleg napokig élt volna, mert a halál szükségszerű bekövetkezésének kitétele valójában egy olyan gondolati konstrukció, amely lényegében feltételezésen alapul, mert a valóságban sosem tudható előre, hogy a jövőben pontosan mi fog történni. Roxin ezért az élet kioltásának körében elveti a jogellenességet kizáró végszükség alkalmazhatóságának lehetőségét.¹⁵⁰

Welzel és Roxin okfejtése egyaránt a jogalkotó számára kíván iránymutatást adni, azonban míg Welzel etikai alapon, a keresztény erkölcsi tanokra hivatkozva utasítja el a végszükség alkalmazhatóságának kiterjesztését az emberi élet elvétele árán történő életmentés esetére, Roxin jogösszehasonlítást végezve jut ugyanerre a konklúzióra.

Kétségtelen tény, hogy a Roxin által felhozott példa alapján valóban nehéz megválaszolni azt a kérdést, hogy amennyiben a menthetetlen személy megölését megengedi a törvény, miért védi a jog a gyógyíthatatlan betegségben szenvedő személy életét, amennyiben a passzív alanyt azért ölik meg, hogy szerveinek átültetésével más emberek

¹⁴⁹ Roxinra hivatkozva idézi Welzelt Nagy Ferenc: A végszükségről... id. mű 445. oldal

¹⁵⁰ Roxin: Höchstrichterliche Rechtsprechung zum Allgemeinen Teil des Strafrechts, Beck, München, 1998. 168-169. oldal

élete megmenthető legyen. A kérdés különösen problematikussá válik, ha a gyógyíthatatlan személy megölésére a sértett kérésére kerül sor, és ha például az elkövető orvos, aki így önkéntes aktív eutanáziát gyakorol.

Valójában egyetlenegy síkon tehető különbség a felhozott esetek között. Nevezetesen annyiban, hogy a végszükség körében a veszély, mint törvényi tényállási elem objektív és abszolút jellegű fogalmi ismérv, ugyanakkor közvetlen is, azaz térben és időben behatárolt, személyre koncentrált, ezáltal a sérelem bekövetkezése azonnalra várható. Ezzel szemben a gyógyíthatatlanság szubjektív, illetve – meglehetősen gyakran – relatív jellegű. Mindenképpen determináló különbség azonban, hogy a halál bekövetkezésének időpontja még a haláltusáját vívó személy esetében is bizonytalan. Bár Roxin ennek nem tulajdonít jelentőséget, mégis a jogalkotónak ezt, valamint az említett különbségeket kell alapul vennie akkor, amikor dönt a végszükség terjedelmi körének jogszabályi kijelölésekor.

Az ember testi épségét fenyegető veszélyhelyzetben a mentés ugyancsak akkor arányos, amennyiben az okozott testi sérülés csekélyebb, mint amivel a másként el nem hárítható veszély fenyegetett. Így végszükség okából nem büntethető a gépkocsi utasa, ha a vezető szabálytalansága miatt fenyegető frontális ütközést a kormány félrerántásával hárítja el, és ennek során az előzőtt motorkerékpárost az úttestről leszorítja (BH 1978. 227.).

A vagyoni javak körében az érték szerinti minősítés alapján lehet állást foglalni az arányosság kérdésében. Végszükség címén mentette fel a rongálás miatt emelt vád alól a bíróság azt a terheltet, aki sürgősségi orvosi ellátás érdekében a saját személygépkocsijával szállította kórházba az édesanyját, majd az objektív lehetőségek hiányában ki nem egyenlíthető belépési díj ki nem fizetése miatt a belépést akadályozó sorompót áttörve okozott 16.000.- Ft kárt (BH 2006. 1.).

A tényállás szerint a vádlott a K. M. Megyei Kórházhoz kísérte az édesapja, Sz. I. által vezetett személygépkocsiban, daganatos betegségben szenvedő édesanyját, rosszulléte miatt, akinek minden rosszulléte alkalmával azonnali életmentő beavatkozásra volt szüksége.

A vádlott a kórház főbejáratánál a személygépkocsiból kiszállva több alkalommal kérte a portán szolgálatot teljesítő rendészt a sorompó felnyitására, arra hivatkozva, hogy súlyos beteget hoztak.

A rendész a hatályos belső kórházi szabályzat alapján, az arról informáló, a bejáratnál levő sorompóra kifüggesztett táblára is utalva, felhívta a vádlottat 500 forint behajtási díj megfizetésére. A vádlott a pénztárcáját elővéve észlelte, hogy nincsen nála 500 forint, és ismételten kérte a sorompó felnyitását, majd mivel ez nem történt meg, a kórház főbejáratánál lévő sorompót oldalról befelé tolt kézzel, melynek következtében a sorompó két helyen eltört. Ezt követően a vádlott beszállt a személygépkocsiba, majd a járművel a kórház területére az onkológiához hajtott.

A vádlott cselekményével 16.000 forint kárt okozott a sértettnek.

A Legfelsőbb Bíróság jogi okfejtése szerint az irányadó tényállás alapján a Btk. 30. §-ának (1) bekezdésében meghatározott végszükség megállapításának feltételei maradéktalanul megvalósultak. A terhelt ugyanis az édesapja által vezetett személygépkocsival, orvosi segítségnyújtás érdekében szállította édesanyját a K. M. Megyei Kórházba, mivel daganatos betegségben szenvedő édesanyjának a hirtelen bekövetkezett rosszulléte miatt azonnali életmentő beavatkozásra volt szüksége. Sz.I.-né közvetlen életveszélyből mentése már a kórházba szállítással megkezdődött. A beszállítás során a terhelt a bejárat kapunál, a lezárt sorompónál a gépjárműből kiszállva a kórházi rendnek megfelelően, kérte a sorompó felnyitását, közölve azt is, hogy súlyos beteget hozott. A terhelt pénztárcáját elővéve észlelte, hogy nincs nála 500 forint. Amikor a rendész, ismételt kérésére sem nyitotta fel a sorompót, úgy ítélte meg a helyzetet, hogy édesanyjának életmentő orvosi ellátása reménytelen lesz, ha a belépés elhúzódása miatt időben nem jutnak be az ellátó onkológiai osztályra. Ezért kizárólag avégett, hogy édesanyjával a gépjármű behajthasson, a bejárat sorompót erőszakkal eltolta. Ennek során azt, két helyen eltörve

használhatatlanná tette. Az adott helyzetben a Sz. I.-né életét közvetlenül fenyegető veszély elhárítására csupán a behajtás akadályának megszüntetésével volt lehetőség.

Figyelemmel arra, hogy a terhelt közvetlen életveszélyben lévő édesanyját mentette, a 16.000 forintos kárt okozó rongálás elenyésző sérelmet okozott ahhoz képest, mint amelynek elhárítására törekedett.

Mindebből egyértelműen következik tehát, hogy a veszélyt Sz. I.-né betegsége idézte elő, így a veszély okozása nem róható a terhelt terhére. Utalt a Legfelsőbb Bíróság arra is, hogy az ügy megítélésén nem változtat, hogy akár a terhelt, illetve hozzátartozói, akár a sértettet folyamatosan ellátó, valamint a mentőszolgálat igénybevétele helyett életveszély esetén a magángépkocsival beszállításhoz hozzájáruló orvosok egyaránt intézkedhettek volna a kórházba belépést ez esetben akadálytalanul, valamint rövid idő alatt lehetővé tevő igazolások beszerzésére, vagy biztosítására. Ugyanígy a terhelt is gondoskodhatott volna arról, hogy gépjárművel a kórházi főkapun át történő bejutáskor a kifizetendő összeggel rendelkezzen. Ezeknek azonban semmilyen jelentősége nincs abból a szempontból, hogy életveszélyben lévő, azonnali orvosi ellátásra szoruló beteget a kórházi porta – a jármű ellenőrzése mellett – semmilyen módon nem tarthat fenn. A gyógyintézményeknek megfelelő utasítások kiadásával biztosítani kell, hogy az ilyen beteg a lehető legrövidebb időn belül akkor is az illetékes egészségügyi részleghez jusson, amennyiben nem a mentőszolgálat, hanem magánszemélyek szállítják a kórházba.

A kifejtettekre figyelemmel a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a terhelt a K. M. Megyei Kórház sértett sérelmére megvalósított – egyébként a Btk. 324. §-a (1) bekezdésében meghatározott, de a (2) bekezdés a) pontja szerint minősülő és büntetendő – rongálási cselekménye miatt, mivel végszükségben [Btk. 30.§-ának (1) bekezdése] cselekedett, nem büntethető. Ezért a Be. 405. § (1) bekezdésének a) pontja, valamint 426. § (1) bekezdésének a) pontja alapján, a Be. 331. §-a (1) bekezdésnek alkalmazásával a terheltet az ellene a fentiek szerint rongálás vétsége miatt emelt vád alól a Btk. 22. §-a (1) bekezdésnek g) pontjában meghatározott okból felmentette.

A 30. § (4) bekezdése szerint nem állapítható meg végszükség annak javára, akinek a veszély vállalása hivatásánál fogva kötelessége.

Ezáltal nem hivatkozhat alappal végszükségi helyzetre például a tűzoltó, aki a mentés során azért, hogy a saját életét mentse, másnak testi sértést okoz. Megjegyzem azonban, hogy e törvényi rendelkezés csak úgy értelmezhető, hogy a veszély vállalására hivatásuknál fogva köteles személyek csupán a saját személyüket nem menthetik mások kárára. Amennyiben azonban a veszélyben lévők mentése érdekében okoznak másnak sérelmet, a végszükségi helyzet a javukra is megállapítható. Az előbbi példánál maradva az a tűzoltó, aki egy személynek testi sértést okozva tudja csupán kimenteni az égő házban lévő két személyt, a Btk. 30. §-ának (1) bekezdése alapján nem büntethető.

VI. A Büntető Törvénykönyv Különös Részében szabályozott egyes bűncselekményekre vonatkozó kizáró okok

A Különös Rész több tényállása tartalmaz az adott bűncselekmény vonatkozásában kizáró okot. Ezek dogmatikai megközelítése azonban korántsem egyszerű, illetve rendszerezésük – különösen a klasszikus hármas, azaz a társadalomra veszélyesség, beszámítás, bűnösség triászába való besorolásuk – rendkívül problematikus. Sőt az okok többsége – pontosan amiatt, mert speciális körülményekre kell a jogalkotónak figyelemmel lennie – ebbe a rendszerbe „tisztán” nem is illeszkedik, illetve amint arra a törvény szövege is utal, „egyéb” jellegű. Így például a Btk. 150. §-ának (2) bekezdése, a 223. §-ának (2) bekezdése, a 244. §-ának (4) bekezdése, a 255/B. §-ának (2) bekezdése, a 261/A. § (5) bekezdésének 2. fordulata, valamint a 344. §-ának 2. fordulata az elkövető hozzátartozója számára biztosít büntetlenséget. Ezekben az esetekben a feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt mindenki büntetőjogi felelősséggel tartozik, kivéve azokat, akik hozzátartozói viszonyban állnak az adott delictum megvalósítójával. A jogalkotó ebben a vonatkozásban – nyilvánvalóan kriminálpolitikai megfontolások miatt – az alanyi kört szűkíti. Hasonló megfontolásból nem rendeli büntetni a leszármazót a Btk. 203. §-ának (2) bekezdése a vérfertőzés esetében.

Mindezekre tekintettel e körben egy jogintézménnyel, a minden vitán felülállóan a cselekmény társadalomra veszélyességét kizáró valóság bizonyításával foglalkozom. A Btk. 182. §-ának (1) és (2) bekezdései szerint a rágalmazás, becsületsértés vagy kegyeletsértés miatt nem büntethető az elkövető, ha a becsület csorbítására alkalmas tény valónak bizonyul. A valóság bizonyításának azonban csak akkor van helye, ha a tény állítását, híresztelését, illetve az arra közvetlenül utaló kifejezés használatát a közérdek vagy bárkinek a jogos érdeke indokolta (182. §).

E törvényhely tehát három konkrét bűncselekményhez kapcsolódik, nevezetesen a rágalmazáshoz, a becsületsértéshez, valamint a kegyeletsértéshez.

Mindhárom bűncselekmény az Alkotmány 59. § (1) bekezdésének első fordulata által védelemben részesített jóhírnévhez való jog oltalmazására hivatott, a becsület büntetőjogi védelmén keresztül. Mindhárom bűncselekményre vonatkozatható az a megállapítás is, hogy a valótlan, becsület csorbítására alkalmas tényállítás, híresztelés, ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezés használata minden esetben kimeríti az egyéb törvényi tényállási elemek fennállásakor e bűncselekmények törvényi tényállását, míg a valós, de a becsületet csorbító tények közzétételének esetében lehetőség van közérdekből vagy jogos magánérdekből a valóság bizonyítására. Ezek hiányában azonban a valós, becsületet csorbító tényközlések is megalapozzák a büntetőjogi felelősséget.

A Büntető Törvénykönyv valójában így teremt összhangot a szólás és véleménynyilvánítás szabadsága, valamint a jóhírnév védelméhez fűződő alkotmányos érdekek között.

A valóságbizonyítás tárgya – efelől a törvény szövege nem hagy kétséget – csak tényállítás lehet. Büntetőjogi értelemben a tény fogalmának körébe tartozik minden a múltban lejátszódott vagy a jelenben folyamatban lévő emberi cselekedet, magatartás, illetve bármilyen esemény, valamint történés. Ez utóbbi fogalom, azaz a történés körébe tartozik az ember tudatállapota, illetve a tudatban lezajló valamely élettani folyamat is. A töretlen ítélkezési gyakorlat szerint tehát az ember tudatállapotára, tudattartalmára, tudati tevékenységére vonatkozó állítás tényállítás (BH 1994. 171).

Mindebből egyértelműen következik, hogy nincs helye a valóság bizonyításának, amennyiben a kijelentés ténytartalom nélküli gyalázkodó, szidalmazó jellegű.

További feltétele a valóság bizonyításának, hogy a tény állítását, híresztelését, illetve az arra közvetlenül utaló kifejezés használatát a közérdek vagy bárkinek a jogos érdeke indokolja.

Közérdek minden, ami az államot, a társadalmat, az intézményrendszert, az egyes jogi személyiséggel rendelkező, vagy nem rendelkező személyösszességet érinti, azzal összefüggésbe hozható. Az érdek jellege irreleváns, ezért a valóság bizonyításának tárgya lehet a gazdasági, a politikai, a kulturális életet érintő bármilyen tény.

A magánérdek személyi, családi, vagyoni tekintetben hat ki a passzív alany helyzetére.

Mind a közérdek, mind a magánérdek esetében a valóság bizonyításának alapvető feltétele, hogy jogos érdekről legyen szó (a jogszerűség követelménye), azonban tekintettel kell lenni arra is, hogy a tényállítás megtételéhez fűződő érdek, valamint a becsületet ért sérelem milyen viszonyban áll egymással, nincs-e aránytalanság ezen érdekek között (az arányosság követelménye).

A valóság bizonyításának elrendelésére az ügyben eljáró bíróság jogosult. A bizonyítás elrendelésének azonban nem feltétele, hogy bárki erre irányuló indítványt terjesszen elő, azt a bíróság hivatalból is elrendelheti, illetve – a jogalkalmazói gyakorlat szerint – nem szükséges az elrendelésről alakszerű határozattal dönteni. A hivatalbóliság elvéből, valamint a tényállás teljeskörű felderítésének a kötelezettségéből az következik, hogy amennyiben a bíróság arra a meggyőződésre jut, hogy a tény állítását, híresztelését, illetve az arra közvetlenül utaló kifejezés használatát a közérdek, vagy bárkinek a jogos érdeke indokolta, a valóság bizonyítását kötelessége elrendelni.

Abban az esetben viszont, ha a vád tárgyát képező tényállítás, illetve az abban megfogalmazott tény valóban bizonyul, az eljárás alá vont személy büntetőjogi felelősségre vonására társadalomra veszélyességet kizáró ok fennállása miatt nem kerülhet sor. A törvény egyértelművé teszi ugyanis, hogy a közérdek, illetve a jogos magánérdek olyan, a társadalom szempontjából nyilvánvalóan pozitív jellegű értékek, amelyek megkívánják vagy megkívánhatják a valós tények közlését, továbbadását. Amennyiben ezek a valós tényállítások, híresztelések, kifejezés-használatok a becsületet csorbítják, ezen elkövetési magatartások társadalomra veszélyessége kizárt, mert fontosabb érdek fűződik a valóság megismeréséhez, mint a jóhírnév büntetőjogi védelméhez. Nem lehet vita tár-

gya, hogy a jóhírnevet, így az emberi becsületet a becsület csorbítására alkalmas kinyilatkoztatások akkor is sértik, ha azok valóságok, illetve akkor is, ha valótlanok. A valótlan tartalmú tényállítás miatti büntetőjogi felelősségre vonásra mindig sor kell, hogy kerüljön, pontosan a megfogalmazottak valótlanúsága miatt. Azonban a valós tényállítások megismerhetőségéhez, közléséhez sokszor lényegesen nagyobb érdek fűződik társadalmi szinten, vagy az egyén szintjén, mint ahhoz, hogy a jóhírnév védelme megvalósuljon. Döntéseik meghozatalakor ugyanis a magánszemélyeknek, valamint a köz szereplőinek – pontosan a saját személyük vagy a közérdek védelme érdekében – tudniuk kell az elhatározásaik megvalósítása szempontjából releváns adatokról. A becsület csorbítására alkalmas tényközlések ezekben az esetekben nemhogy nem sértik a társadalom érdekeit, hanem a társadalom számára kifejezetten előnyösek, mivel elősegítik a helyes döntés meghozatalát.

Az elmondottakra tekintettel tehát a valóság bizonyítása szintén olyan büntetendőséget kizáró ok, amely a társadalomra veszélyesség hiánya miatt zárja ki a büntetőjogi felelősségre vonást.

Megjegyzem továbbá, hogy a büntetőeljárás egyik alapelve az ártatlanság védelme, amely alapelv esszenciája, hogy a hatóságnak kell a terhelt bűnösségét bizonyítani, és a kétséget kizáróan nem bizonyított tények a terhelt terhére nem értékelhetőek. A Büntető Törvénykönyvnek a valóság bizonyítására vonatkozó szabályai azonban ellentétesek a bizonyítási teherrel, valamint a kétségtelenül nem bizonyított tények értékelésére vonatkozó eljárási szabályokkal, mivel a terheltnek kell viselnie a bizonyítás bármilyen okból történő sikertelenségének a következményeit. A valóság bizonyításának sikertelensége esetén tehát attól függetlenül fennáll a büntetőjogi felelősség, hogy az állított tény egyébként létező volt, csupán nem sikerült bizonyítani. Mindebből az következik, hogy csupán a becsület csorbítására alkalmas tényállítás bebizonyítottan valós volta eredményezheti a büntetendőséget kizáró ok megállapítását.

E körben szeretnék még utalni arra, hogy az ítélkezési gyakorlat szerint a rágalmazás, becsületsértés, kegyeletsértés esetében kizárja a becsület csorbítására alkalmas tényállítás társadalomra veszélyességét – az eseti döntések szövegezése szerint jogellenességét – a jelentéstételi, a bejelentési, a feljelentési, a munkaköri, a nevelési, valamint a gondozási kötelezettség teljesítésének esete.

Az EBH 2003. 846. szám alatt közzétett eseti döntés tényállása szerint a terheltek családgondozóként dolgoztak a városi önkormányzat polgármesteri hivatalának Családsegítő Központ Gyermekjóléti Szolgálatánál. Munkavégzésük során kapcsolatba kerültek a magánvádolóval, ikergyermekük láthatásával összefüggésben. Mivel a szülők között a kapcsolat megromlott, az önkormányzat jegyzője a gyermekek védelembe vételével kapcsolatos eljárást rendelt el, amelybe bevonta az önkormányzat polgármesteri hivatalának Családsegítő Központ Gyermekjóléti Szolgálatát is. Ezen eljárás keretében a terheltek, mint a Gyermekjóléti Szolgálat mediátorai egy részletes emlékeztetőt készítettek. Ebben a következőket rögzítették: „Egy esetleges katasztrófa elkerülése érdekében a gyermekek életét szem előtt tartva javaslom az édesanya pszichiátriai kezelésének megfontolását, mivel bár gyermekeihez görcsösen ragaszkodik, de meglátásom szerint nem szeretetből, hanem önzésből, és céljai érdekében használja fel őket a neki sértést okozó másik szülővel szemben.”

A magánvádoló a feljelentését az emlékeztető ezen kitételére alapítottan rágalmazás vétsége miatt tette meg. Az ügyben eljáró városi bíróság a terhelteket bűncselekmény hiányában az ellenük emelt vád alól felmentette jogellenesség hiányában, kifejtve, hogy a nevelési, gondozási feladatok ellátását végzők által leírtak, így például a pedagógusok készítette jellemzések nem nyújtanak alapot a becsület csorbítására való alkalmasságuk esetén sem a rágalmazás megállapítására. Az adott esetben pedig a terheltek a gyermekvédelmi, illetve gyámhatósági feladatokhoz kapcsolódóan munkaköri feladataikat végezve a gyermekek érdekében látták el mediátori tevékenységüket. Ennek során nyilvánvalóan rögzíteniük kellett a lényeges körülményeket, illetve nem voltak, de nem is lehettek elzárva attól sem, hogy a szakmai véleményüket is kifejtsék. Az ügyben eljáró bíróságok arra is rámutattak, hogy amikor a bűncselekmény hiányában történő felmen-

tés a jogellenesség hiányán alapul, a rágalmazás bűncselekménye tekintetében a valóság bizonyításának elrendelése, mint a büntethetőség kizárását lehetővé tevő ok fel sem mérülhet, mivel azt a jogellenesség hiánya, mint jogcím megelőzi. A felülvizsgálati eljárásban ezzel az okfejtéssel a Legfelsőbb Bíróság a Legf. Bír. Bfv. I. 2478/2002. számú határozatában teljességgel egyetértett.

A BH 2004. 305. szám alatt közzétett eseti döntés tényállása szerint a terheltek, mint sportszövetségi versenybírók azt a jelentést fogalmazták meg, hogy a magánvádló „erősen kifogásolható sportszerűtlen, rendbontó magatartást tanúsított az érvényben lévő versenyszabályok ismeretének és önfegyelmének teljes hiányában kétségbe vonta a versenybíró szakszerű és pártatlan intézkedéseinek tartalmát és jogosságát, fékezhetetlen hangosságával megbontotta a mérkőzés rendjét, és megpróbálta tudatosan aláásni a versenybíró tekintélyét. Vélt igazának versenytársait gátlástalanul zavaró hangoskodásával kívánt érvényt szerezni.”

Az ügyben első fokon eljáró bíróság a büntetőeljárást megszüntette, illetve végzésének jogi indokolásában arra mutatott rá, hogy a levél kizárólag a sportversenyen történekről tesz jelentést, és abban a kérdésben, amely ehhez az eseményhez nem kapcsolódott, emberi méltóságot sértő, lealacsonyító tényállítást nem fogalmazott meg. Az első fokú bíróság a terheltek cselekményét jogellenesség hiányában nem találta alkalmasnak a rágalmazás vétségének megállapítására, mert álláspontja szerint a terheltek azt, mint arra illetékes személyek, hivatali ügyintézésük körében hatáskörük és feladatkörük gyakorlása során tették. Az első fokú bíróság döntését a másodfokú bíróság helybenhagyta, majd a Legfelsőbb Bíróság a felülvizsgálati eljárásban a jogellenesség hiányát érintően egyetértett a sérelmezett határozatban kifejtett bírói állásponttal. Rámutatott, hogy a rágalmazás büntette kapcsán kialakult bírói gyakorlat hosszú ideje következetes abban, hogy a jogellenesség hiánya kizárja a bűncselekmény megállapíthatóságát. Mindennek alapja pedig az, hogy egyes tevékenységek, eljárások során a személyek magatartását, esetleg becsületét, jó hírnevét érintő negatív tartalmú tényközlések megtétele elkerülhetetlen. Így nélkülözi a jogellenességet a feljelentésben, a tanúzási kötelezettség teljesítése alkalmával a vallomásban, a hatósági eljárás során tett ügyfélnyilatkozatban, a tény-

megállapításokat rögzítő hivatalos határozatokban, a nyilvános bírósági tárgyalásokról adott sajtótudósításokban, a valós közérdek vagy jogos magánérdek védelme céljából az állami vagy társadalmi szervekhez eljuttatott panaszban, bejelentésben rögzített negatív tartalmú tényállítás.¹⁵¹ Ugyanilyen okfejtést tartalmaznak egyébként a BJD 3052., BJD 1195., BH 1994. 295. szám alatt közzétett eseti döntések is.

Végül még egy jogesetet – az EBH 2004. 1011. szám alatt közzétett eseti döntést – említek, amelynek jogi indokolása szerint kizárja a rágalmazás jogellenességét a tanúzási kötelezettség teljesítése. Ezért a rágalmazás címén tett feljelentést személyes meghallgatás mellőzésével már az előkészítés szakaszában meg kell szüntetni, tekintettel arra, hogy a tanúvallomás megtétele – a tanúvallomás megtagadásának lehetőségét kivéve – jogszabály parancsán alapul, ezért az ilyen magatartás jogellenesség hiányában büncselekményt nem valósít meg. Erre figyelemmel valóság bizonyításának sincs helye, következésképpen a tanúzási kötelezettséget teljesítő személynek az ügygel összefüggésben tett megállapításai esetén akkor sincs alap rágalmazás miatt a büntetőjogi felelősség megállapítására, ha tényállításai a becsület csorbítására alkalmasak. A hatóság előtt folyamatban levő ügyben szóban vagy írásban tett nyilatkozat tehát kifejezetten jogszerű magatartás, minthogy elősegíti, hogy a hatóságok az anyagi igazságnak megfelelő határozatot hozzanak.¹⁵²

A röviden összefoglalt bírósági határozatokban megjelenő okfejtésekkel azonos következtetésre jut több szerző is. Így Wiener A. Imre álláspontja szerint a tudományos, a művészeti vagy a társadalmi tevékenység értékelése számos esetben bíráló jellegű. Ennek tekinthető, amennyiben valakinek a munkavégzését kritizálják, művészeti teljesítményét nem dicsérő jelzőkkel illetik. „A bírálat becsületcsorbító kijelentés lehet, amelyet a kialakult bírói gyakorlat a kritikai tevékenységként a jogellenesség szintjén zár ki a büntetőjogi felelősség köréből. Ezek a magatartások annak ellenére, hogy a rágalma-

---

¹⁵¹ Legfelsőbb Bíróság Bf. II. 1224/2002. számú ítélete

¹⁵² Legfelsőbb Bíróság Bfv. III. 326/2004. számú ítélete

zás vagy becsületsértés tényállása alá lennének vonhatók, nem valósítanak meg bűncselekményt.”¹⁵³

Wiener A. Imre további példákat is felhoz okfejtésének alátámasztására, így álláspontja szerint hasonló a helyzet, amikor a vallás gyakorlása során a pap híveit korholja „általában is meg egyénileg is”, amikor a tanú a bíróságon az igazmondás kötelezettsége mellett nyilatkozik nem éppen dicsérő módon az ügyben szereplő személyekről, valamint hasonló helyzetet vél fennállni „a hatóságokhoz vagy az újságokhoz küldött különféle beadványokra, a hatóság kérésére adott nyilatkozatokra, a kádervéleményekre, az ember munkájának, a szakmai előmenetelének az értékelésére.”¹⁵⁴

Wiener okfejtése szerint a társadalom életéhez hozzátartozik a negatív értékítélet megjelenítése, és ha ilyenkor minden esetben érvényesítenénk a büntető hatalmat, „nemcsak a véleménynyilvánítás szabadsága szenvedne sérelmet, hanem egy sor társadalmi intézmény nem tudna működni. Az említetteket a hatályos törvény egyáltalán nem szabályozza, s a miniszteri indokolás elintézi azzal ezt a kérdést, hogy a jogellenesség általános szabályai úgyszólván kizárják az ezzel kapcsolatos felelősséget. Ha az említett élethelyzetekre nézve nincsen tételes jogi rendelkezés, akkor csak a bírói gyakorlatban kialakult szabályok érvényesülnek.”¹⁵⁵

Az eseti döntések, illetve a Wiener A. Imre álláspontjával egyező jogirodalmi okfejtések egy részében a jogellenesség hiányára úgy hivatkoznak, hogy valójában konkrét kizáró okot nem jelölnek meg, azonban sem a konkrét ügyekben eljáró bíróságok, sem a tudomány képviselői nem utalnak vissza a bűncselekmény fogalmi ismérveire, így a cselekmény társadalomra veszélyességének a hiányára, holott – konkrét büntethetőséget kizáró ok megjelölése nélkül – a felmentések kizárólag ezen alapulhatnak. Mindez különösen azért furcsálható, mert míg az ítélkezési gyakorlat egységes abban, hogy a jogalkalmazó megállapíthatja a tényállásszerű cselekmény társadalomra veszélyességének teljes hiányát, azaz az e körbe tartozó esetekben az indokolásban erre kellett volna utal-

¹⁵³ Wiener A. Imre: Büntetendőség büntethetőség. KJK KERSZÖV, Budapest, 2000., 211. oldal

¹⁵⁴ Wiener A. Imre: id. mű 211. oldal

¹⁵⁵ Wiener A. Imre: id. mű 211. oldal

niuk a hatóságoknak, addig Wiener A. Imre ezt a gyakorlatot a jogbiztonsággal összeegyeztethetetlennek tartja, kifejtve, hogy ha a jogalkalmazók „az összes pozitív és negatív feltétel értékelése után részletszabály létezése nélkül, közvetlenül az absztrakt bűncselekmény-fogalomhoz visszatérve állapítják meg a büntetőjogi felelősség hiányát, akkor ez nem jogalkalmazás, hanem kegyelmi rendelkezés”.¹⁵⁶ A szóban forgó bűncselekményi körben azonban Wiener A. Imre is a jogellenesség szintjén zárja ki a büntetőjogi felelősség köréből e tevékenységeket. A társadalomra veszélyességet kizáró konkrét okokra nem hivatkozó, valamint a bűncselekmény fogalmi ismérvének hiányát meg nem jelenítő bírósági döntések alapját ezáltal egy, a mindezek felett álló, minden alap nélküli, „lebegő” jellegű jogellenesség hiánya képezi. Mindennek pedig több szempontból nincs dogmatikai alapja.

Legfőképpen azért, mert a felhozott példákat megvizsgálva valójában minden esetben van konkrét büntetendőséget kizáró ok, amely a büntetőjogi felelősségre vonást kizárja. Nézzük tehát a jogesetekben szereplő konkrét tényeket, illetve a jogirodalom által felhozott példákat.

a) Az EBH 2003. 846. szám alatt közzétett eseti döntésben a terheltek felmentésének alapját az képezte, hogy a nevelési, gondozási feladatok ellátását végzők a munkaköri feladataikat teljesítették, amikor a gyermekek érdekeivel kapcsolatos lényeges körülményeket rögzítették.

b) A BH 2004. 305. számú eseti döntésben azért került sor a terheltek felmentésére jogellenesség hiányára hivatkozva, mert ügyintézésük körében, hatáskörük és feladatkörük gyakorlása során tették meg az eljárás tárgyát képező kijelentéseket.

c) Az EBH 2004. 1011. szám alatti eseti döntésben a tanúvallomás során elhangzottak kapcsán mentette fel a bíróság a terheltet jogellenesség hiányára hivatkozva.

---

¹⁵⁶ Wiener A. Imre: Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános Része kodifikálásához. MTA Jogtudományi Intézete, Budapest, 2000. 58. oldal

Mindhárom eseti döntés jogi indokolása tehát azért elnagyolt, mert létezik konkrét büntetendőséget kizáró ok, amelyre hivatkozva kellett volna a terhelteket felmenteni. Ez a büntetendőséget kizáró ok nem más, mint a jogszabály engedélye. Amikor az oktató, a nevelő feladatot ellátó személy környezettanulmányt, véleményt, versenybíró jelentést készít, arra mindig valamely jogszabály rendelkezésére alapítottan kerül sor. Így a közoktatásról szóló törvény vagy a Büntetőeljárásról szóló törvény – a fiatakorúak tekintetében a Be. 453. §-ának (2) bekezdése – pontosan rendezi ezt a problémakört. Ugyanígy tévedésen alapul a tanúvallomás-tétellel kapcsolatos bírósági döntés, illetve az erre vonatkozó elméleti okfejtés. Az egyes eljárási jogszabályok, így például a büntető-, vagy polgári eljárásról szóló törvény pontosan meghatározza a tanú fogalmát, jogait és kötelezettségeit. A Be. 79. §-ának (1) bekezdése szerint tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet. A tanút igazmondási kötelezettség terheli, amely kötelezettségének megsértése büntetőjogi felelősségre vonást kell eredményezzen, amennyiben az egyéb anyagi jogi feltételek is fennállnak. A Büntetőeljárásról szóló törvény azonban meghatározza a tanú vallomástételének akadályait is. Amennyiben ilyen akadály a vallomástételnek nincs, a tanút vallomástételi kötelezettség terheli. A tanú tehát köteles vallomást tenni, valamint köteles igazat mondani.

Ezért amikor a tanú az ügy lényeges körülményével kapcsolatban a valóságnak megfelelő vallomást tesz, a valóságnak megfelelő tények közlésével bűncselekményt nem valósít meg, mert jogszabály írja elő – mégpedig büntetőjogi fenyegetettséggel biztosítottan – az igaz, azaz a valósággal egyező vallomás megtételét. A jogszabály engedélye pedig, mint konkrét büntetendőséget kizáró ok akadályát képezi a büntetőjogi felelősségre vonásnak.

Ugyanez a megoldás a Wiener A. Imre által hozott egyes példák esetében is (tanúzási kötelezettség, a hatóság kérésére adott nyilatkozat). Abban az esetben azonban, amennyiben a tanú az ügy lényeges körülményeire valótlán vallomást tesz, cselekménye bűncselekményt, hamis tanúzást valósít meg. Ellenben, amennyiben az ügygel össze nem függő, lényegtelen körülmények tekintetében tesz olyan vallomást, amely beleillik a rágalmozás törvényi tényállásába, cselekménye a hamis tanúzást tényállási elem hiányá-

ban már nem alapozhatja meg, azonban megvalósíthatja a rágalmazást, és legfeljebb a valóság bizonyításának lehet helye.

Ugyancsak a véleménynyilvánítás szabadsága, tehát az Alkotmány 61. §-a által biztosított jog gyakorlása teszi lehetővé a kritikai tevékenységet, így e körben is a jogszabály engedélye zárja ki a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségét. Az Alkotmány azonban csak a véleménynyilvánítás jogát biztosítja, és nem tartozik e körbe a gyalázkodás, mások jó hírnevének megsértése, azaz voltaképpen a véleménynyilvánítás nem is eshet a rágalmazás, illetve a becsületsértés fogalmi körébe.

Ugyanezek a szabályok irányadók a sajtótudósításokra, hiszen a sajtóról szóló 1986. évi II. törvény 2. §-ának (1) bekezdése szerint a sajtó feladata a hiteles, pontos és gyors tájékoztatásról való gondoskodás, míg a 3. § (1) bekezdése szerint a sajtószabadság gyakorlása nem valósíthat meg bűncselekményt, és nem járhat mások személyhez fűződő jogainak a sérelmével.

Mindennek egyben az is a következménye, hogy a jogszabály engedélyétől, a jogszabályban előírt követelményektől eltérő módon megvalósuló nyilatkozattétel, vallomástétel, tudósítás a büntetőjogi felelősséget megalapozza. Ezáltal a tanút igazmondási, az újságíró hiteles tájékoztatási kötelezettség terheli, azaz kötelesek a valóságnak megfelelő nyilatkozatot tenni, a tényekkel összhangban álló tudósítást közvetíteni. Ugyanez vonatkozik a feljelentési kötelezettségre is.

A példák másik része azonban teljességgel helytelen, mert ha az újságokhoz küldött különféle beadványokban, konkrét személyekre vonatkozó, becsület csorbítására alkalmas tényállítások vannak, a rágalmazás tényállása megvalósul és az elkövető a büntetőjogi felelősséget csak a valóság bizonyítása révén kerülheti el.

Ugyanígy a véleménynyilvánítás szabadságával össze nem egyeztethető kritika vagy korholás köntösébe bújtatott gyalázkodások a büntetőjogi felelősséget teljes egészében megalapozzák. A véleménynyilvánítás valóban alkotmányos alapjog, miként a jó hír-

névhez, azaz a becsület védelméhez való jog is. A vélemény ugyanis valakiről vagy valamiről alkotott nézet vagy felfogás, és amint arra az Alkotmánybíróság több határozatában is rámutatott, akár meghökkentő vagy egyetértésre nem számító is lehet, azonban semmiképpen sem lehet mások becsületébe gázoló gyalázkodás.

VII. A Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott társadalomra veszélyességet kizáró okok

Amint a rendszerezés során utaltam rá, a társadalomra veszélyességet kizáró okok körében két fő csoportot különböztethetünk meg, egyrészt a Büntető Törvénykönyvben szabályozott, másrészt a jogalkalmazói gyakorlat által kialakított kizáró okokat. A jogirodalomban, valamint a jogalkalmazásban ma már elfogadott tétel szerint a bírói gyakorlatban kialakult, és a Büntető Törvénykönyvben nem szereplő kizáró okok, a jogállami követelményeknek megfelelnek, mert nem sértik a *nullum crimen sine lege scripta* követelményét, hiszen a büntetőjogi felelősség és felelősségre vonhatóság körét szűkítik. Amint arra Nagy Ferenc is rámutat „az anyagi jogi legalitás elve a kizáró okok szokásjogi képződésével nem áll ellentétben, s az Alkotmányból sem következik a törvényhozás kötelezettsége, hogy az eddig íratlan, de elismert kizáró körülményeket törvényi formába öntse.”¹⁵⁷

1. A sértett beleegyezése

Ulpianus híres tantétele szerint „*volenti non fit iniuria*” (Digestes, 47.10.1.5.) amely büntetendőséget kizáró ok ma is részét képezi a cselekmény társadalomra veszélyességét kizáró okok körének.

---

¹⁵⁷ Nagy Ferenc: A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről, Békés Imre ünnepi kötet (szerk.: Gellér Balázs) ELTE, Budapest, 2000., 343. oldal

1.1. Jogtörténeti áttekintés

A jogos védelemhez vagy a végszükséghez hasonlóan ez esetben is egy olyan kizáró okról van szó, amelyet már az ókorban is értékelési körébe vont a tudomány.

1.1.1. A római jog

A római jog különbséget tett delicta privata és crimina publica között. A delicta privata esetében az egyén szenvedett sérelmet, és amennyiben a sérelem okozásához hozzájárult, beleegyezése kizárta a büntetendőséget. A crimina publica körében viszont a közérdek került veszélybe, ezért az e körbe tartozó cselekmények esetében akárki hozzájárulása indifferens volt.

1.1.2. Az olasz jogi szabályozás

Már az 1931. július 1-jén hatályba lépő Codice Penale szól a „jogosított beleegyezéséről”. A törvény 50. §-a szerint az a személy, aki valamely jogot az arról hatályosan rendelkezni jogosult beleegyezésével sért vagy veszélyeztet, az nem büntethető. A törvény tehát további pontosítást, kiegészítést nem tartalmazott, miként nem tartalmaz a jelenleg hatályos olasz Büntető Törvénykönyv sem, melynek voltaképpen szó szerint azonos rendelkezése szerint: „Nem büntethető, aki valamely jogot az arról hatályosan rendelkezni jogosult személy beleegyezésével sért vagy veszélyeztet.” (50.§)

1.1.3. A német jog megoldásai

A Leges Barbarorum valamennyi bűncselekmény tekintetében megkívánta az elkövető felelősségre vonásához a sértett ezzel kapcsolatos akaratnyilatkozatát, mely rendelkezés azonban valójában – a mai jogdogmatikai rendszerekre figyelemmel – a magánindítvány, illetve a kívánat jogintézményeivel rokonítható.

A *Constitutio Criminalis Carolina* a római joghoz hasonlóan ugyancsak különbséget tett *delicta privata* és *crimina publica* között. A római jog felfogásának megfelelően a *delicta privata* esetében a sértetti beleegyezés kizárta a büntetendőséget, míg a *crimina publica* tekintetében az ilyen jellegű nyilatkozat ugyancsak indifferens volt. Az eltérő büntetőjogi megítélés miatt természetesen jelentősége volt annak, hogy mely jogellenes cselekmények tartoztak a *delicta privata*, illetve a *crimina publica* csoportjába. Így például a magzatelhajtást a köz (közösség) érdeke ellen elkövetett jogellenes cselekményként értékelték, ezért az ehhez való hozzájárulás nem mentesített a büntetőjogi felelőségre vonás alól. Az 1813. évi Bajor Büntető Törvénykönyv a sértetti beleegyezésnek csupán a vagyon elleni bűncselekmények tekintetében tulajdonított jelentőséget, és amennyiben a sértetti hozzájárulás fennállt, az, az említett *delictumok* vonatkozásában büntetendőséget kizáró oknak minősült.

Az 1871. évi Német Birodalmi Büntetőtörvény általános rendelkezést már nem tartalmazott, illetve csupán a különös rész által tilalmazott egyes bűncselekmények rendelkezéseihez kapcsolódóan jelent meg a sértett akarata, mint a konkrét bűncselekmény vonatkozásában fennálló büntetendőséget kizáró ok.

Ugyanezt a szabályozást követi a jelenleg hatályos Német Büntető Törvénykönyv is.

1.2. A sértetti beleegyezés sajátosságai

A jogirodalomban uralkodónak tekinthető álláspont szerint a sértetti beleegyezés a sértett szabad akaratán alapuló joglemondó nyilatkozat. Ezért akkor minősülhet büntetendőséget kizáró oknak, amennyiben a sértetti önrendelkezési jog gyakorlása, mint tudatos lemondás a jog által biztosított jogérték védelemről, kizárttá teszi a diszpozíciószerű magatartás társadalomra veszélyességét.

A mérlegelési teóriák szerint az egyén önrendelkezési joga közösségi érték, amely konfliktusba kerülhet egyes bűncselekményi törvényi tényállások által védett jogi értékekkel. Ezen szituációban a konfliktust csupán a konkrét körülményekre figyelemmel lehet feloldani. A büntetendőség kizárása ezért csak a valóságos adatok ismerete alapján elvégzett elemzésen alapulhat. A döntés elvi alapját a jelentősebb érdek megelőzi a ke-

vésbé jelentőset tétel érvényesülése kell, hogy képezze. Önrendelkezésre a saját érdekkörét illetően mindenkinek joga van, és az ezen sértetti hozzájárulásra alapított cselekménynek büntetőjogi következménye nem lehet. Ettől eltérő a helyzet, ha a védett jogi tárgy közösségi érdek, mert a közösségi jogi tárgyak vonatkozásában a beleegyezés szóba sem kerülhet, figyelemmel arra, hogy az egyes egyén nem rendelkezhet a közösségi értékekről. Azon bűncselekményeknél pedig, amelyek egyszerre védenek egyéni és közösségi értékeket – jellemzően ezek az igazságszolgáltatás rendje elleni bűncselekmények – a sértetti beleegyezésnek jogigazoló volta szintén nincs.

Roxin szerint az individuális jogi tárgy szükségszerűen az egyén autonómiájának képezi részét, ezért az önrendelkezés szabadságának sérthetlensége miatt e körben a sértetti beleegyezésen alapuló diszpozíciószerű cselekményt megvalósító harmadik személy büntetőjogi felelősségre vonására nem kerülhet sor.

A Be. 51. §-ának (1) bekezdése szerint sértett az, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette.

A passzív alany, valamint a sértett nem ekvivalens fogalmak, és ugyan a gyakorlatban a passzív alany, illetve a sértett személye többnyire azonos, az egybeesés nem feltétlen.

Természetes személy esetén a beleegyezésnek kizárólag akkor van büntetőjogi relevanciája, amennyiben olyan személytől származik akinek jogát vagy jogos érdekét a diszpozíciószerű cselekmény sértené vagy veszélyeztetné, míg jogi személy esetében az eltérés csupán annyi, hogy a sértett képviselőjére jogosult nyilatkozhat.

Kérdéses azonban, hogy milyen tevékenységeket, nyilatkozatokat lehet büntetőjogi szempontból sértetti beleegyezésnek tekinteni, illetve hogy a beleegyezés tényéről az elkövetőnek tudomással kell-e bírnia. Vita tárgyát képezheti továbbá az is, hogy a sértettnek milyen formában, illetve milyen módon kell kinyilvánítania azon akaratát, hogy nem tart igényt az adott jogi tárgy oltalmára.

Az akarat-teória hívei szerint kizárólag a sértett tudatállapotának van jelentősége, azaz arra nincs szükség, hogy a beleegyezésre vonatkozó sértetti akarat a külvilágban bármilyen formában megjelenjék, illetve hogy arról az elkövető tudjon. Ezen teória enyhébb

változata szerint, ha nem is egyértelműen meghatározottan, illetve kinyilvánítottan, de legalább konkludens formában meg kell jelenítenie a sértettnek a hozzájárulását kifejező akaratát.

Ezzel szemben az úgynevezett nyilatkozati-tan híveinek álláspontja szerint a büntetendőség kizárásához az szükséges, hogy a beleegyezés egyértelmű és kifejezett legyen, illetve arról az elkövetőnek is tudomással kell bírnia.

Álláspontom szerint bár a nyilatkozati-teória tekinthető uralkodónak a jogalkalmazásban, amennyiben elfogadjuk premisszaként azt a tételt, hogy a sértetti beleegyezés társadalomra veszélyességet kizáró ok, akkor az akarati-teória érvrendszere tűnik helyesnek. A kizáró ok konstruálásának alapját ugyanis nyilvánvalóan az egyénnek a jogáról történő rendelkezési szabadságának biztosítása képezte, illetve ha a diszpozíciószerű cselekmény a sértettnek megfelel, érdekeivel egybeesik, akkor a büntetendőség szempontjából indifferens, hogy a beleegyezés tényéről az elkövetési magatartás tanúsítója tudott-e, vagy sem. Így például, ha valaki szeretne megszabadulni a házának falát díszítő stukkótól, azonban mielőtt ezt megtehetné, szomszédja egy korábbi nézeteltérés miatt azokat leveri, a sértetti beleegyezés kizárja dogmatikailag a büntetőjogi felelősségre vonás lehetőségét, még akkor is, ha az „elkövető” nem a „sértett” javára, hanem kárára kívánt tenni. Objektíve a magatartás a konkrét szituációban a sértett érdekeit szolgálta, ezért büntetőjogilag társadalomra veszélyes sem lehet. Kérdés – azonban ez nem anyagi jogi, hanem eljárásjogi probléma –, hogy a sértetti beleegyezés ténye ilyenkor miként bizonyítható, illetve mivel igazolható, hogy előzetes beleegyezésről és nem utólagos jóváhagyásról van szó, hiszen ez utóbbi legfeljebb enyhítő tényező lehet.

Vitatott továbbá, hogy akkor, amikor büntetőjogon kívüli normák kötelező alakszerűségi feltételeket írnak elő, a beleegyezésnek, illetve a hozzájáruló nyilatkozatnak meg kell-e felelnie ezen követelményeknek. A kérdés voltaképpen úgy is feltehető, hogy a sértetti beleegyezés büntetőjogi érvényességének feltételét képezi-e a más jogág által előírt alakiságnak való megfelelés. A jogirodalomban, valamint a joggyakorlatban egyaránt uralkodónak tekinthető az az álláspont, amely szerint az alaki követelményeknek, előírásoknak meg nem felelő beleegyezés a sértetti nyilatkozatot nem teszi hatálytalan-

ná, illetve amennyiben az egyéb feltételek fennállnak, az alaki hiányosságok nem befolyásolják annak jogigazoló voltát. Ezért egy magánjogi szempontból hatályosnak nem tekinthető nyilatkozat is jelentőséggel bírhat a büntető anyagi jogi értékelés során. Megjegyzem ezzel ellentétes vélemények is ismertek, amelyek a jogrendszer egységére hivatkozva arra a következtetésre jutnak, amely szerint egy magánjogi szempontból hatálytalan nyilatkozatnak a büntetőjog területén sem lehet relevanciája. Ez az álláspont a tartalmi jellegű követelmények tekintetében helyeselhető, a formai elvárások vonatkozásában azonban nem. A formai hiányosságok ugyanis a büntetőjog területén valójában csupán a bizonyítás kérdéskörében juthatnak jelentőséghez.

A sértettnek, a Büntető Törvénykönyvbe ütköző cselekmény megvalósításával kapcsolatos hozzájárulásának már a cselekmény, azaz a tényállásszerű elkövetési magatartás megkezdése előtt léteznie kell. Abban az esetben, amennyiben a sértetti hozzájárulás megadása a cselekmény megkezdése után, de a törvényi tényállás büntetőjogi értelemben vett befejezettsége előtt történik meg, valamint, ha a sértett a bűncselekmény megvalósulását utólag hagyja jóvá – amint már említettem –, a sértetti nyilatkozatok a bűncselekmény létrejötté szempontjából jelentőséggel nem bírnak. A beleegyezés egyébként bármikor magyarázat, illetve indokolás nélkül szabadon visszavonható.

Jogainak vagy jogos érdekeinek sérelmébe azonban nem mindenki egyezhet bele.

Irreleváns büntetőjogi szempontból a beleegyezés ténye, ha a sértett

- a tizennegyedik életévét nem töltötte be,
- a törvényben meghatározott feltételek fennállására figyelemmel cselekvőképességet kizáró gondnokság hatálya alatt áll, vagy
- olyan állapotban van, hogy az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége teljesen hiányzik.

Ezért például, ha a 10 éves gyermek az elkövető kérésére önként adja oda a nála lévő pénzt, a lopás megvalósul. Más kérdés természetesen, hogy az elkövetőnek tisztában kell lennie azzal, hogy a beleegyező nyilatkozatot adó személy például cselekvőképességet kizáró gondnokság hatálya alatt áll, mert amennyiben erről a

körülményről nincs tudomása, a ténybeli tévedés szabályai alapján zárható ki a felelőssége.

A sértettnek csupán azon akaratnyilatkozata tekinthető beleegyezésnek, amit tévedéstől, kényszertől, fenyegetéstől mentesen, illetve a cselekmény véghezvitelének megkezdése előtt tesz meg, feltéve, hogy a jog vagy érdek vonatkozásában korlátlanul rendelkezhet.

A beleegyezésnek tehát önkéntesnek, továbbá komolynak, valamint egyértelműnek kell lennie.

A *volenti non fit iniuria* elv érvényesülése a büntetőjogban azonban nem korlátlan.

a) A sértett a vagyoni jellegű jogainak, érdekeinek sérelmébe beleegyezhet, ezért az idegen dolognak a sértett beleegyezésével történő elvétele vagy az idegen vagyontárgynak a sértett hozzájárulásával megvalósuló megsemmisítése – kivéve a műemléket és a kulturális javakat – nem minősül lopásnak, illetve rongálásnak.

b) A személy elleni cselekmények esetében viszont már korántsem ilyen egyértelmű a helyzet. A Csemegi kódex privilegizált esetként szabályozta a kívánságra ölést, a hatályos Btk. szerint azonban, aki a sértett életét annak kérésére oltja ki ugyanúgy szándékos emberölésért felel. E körben kell említést tennem az eutanázia problematikájáról. Az eutanázia görög eredetű kifejezés, „szép halált” jelent. Köznapi értelemben eutanáziának minősül minden olyan tevékenység, amelynek célja a halálközeli állapotban lévő, az emberhez méltó életvitelre már képtelen személy életének fájdalommentes megrovidítése, ami megvalósulhat a sértett kezdeményezésére (önkéntes eutanázia), vagy enélkül (nem önkéntes eutanázia). A köznapi értelemben vett eutanázia szándékos emberölésnek minősül, büntetőjogi értelemben az eutanázia fogalma alatt kizárólag az orvos és a beteg olyan kapcsolata értendő, amikor a gyógyíthatatlan betegségben szenvedő, elviselhetetlenül nagy fájdalmat átélő embert saját kérésére segíti halálba az orvos. Eutanáziáról tehát csupán akkor lehet szó, ha az élet kioltására kifejezetten a beteg akaratából kerül sor, valamint a beavatkozást orvos végzi (aktív eutanázia), vagy ha az életet meghosszabbító kezelést orvos mulasztja el (passzív eutanázia). Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban Eütv.) 15. §-ának (1) bekezdése a beteg számára biztosítja az önrendelkezéshez való jogot. Az önrendelkezési jog gyakorlásának

keretében a beteg saját belátása szerint dönthet arról, hogy kíván-e egészségügyi ellátást igénybe venni, illetve, hogy annak során milyen beavatkozások elvégzésébe egyezik bele. A törvény az ellátás visszautasításának jogát is szabályozza. A 20. § (3) bekezdése szerint a betegség természetes lefolyását lehetővé téve az életfenntartó vagy életmentő beavatkozás visszautasítására akkor van lehetőség, ha a betegség az orvostudomány mindenkori állása szerint rövid időn belül – az előírt egészségügyi ellátás mellett is – halálhoz vezet, vagyis gyógyíthatatlan. Az életet meghosszabbító kezelés, illetve beavatkozás visszautasítása azonban csak akkor érvényes, ha egy háromtagú orvosi bizottság a beteget megvizsgálja és egybehangzóan írásban úgy nyilatkozik, hogy a beteg a következmények ismeretében hozta meg döntését, és ha a beteg az orvosi bizottság nyilatkozatát követő harmadik napon két tanú előtt ismételten kinyilvánítja a visszautasításra vonatkozó szándékát. A visszautasítással kapcsolatos nyilatkozatot közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba kell foglalni. A beteg nem utasíthatja vissza az életfenntartó vagy életmentő beavatkozást, amennyiben várandós és előre láthatóan képes a gyermek kihordására. A törvény tehát az önkéntes passzív eutanáziát lehetővé teszi, az aktív, illetve a nem önkéntes passzív eutanázia azonban bűncselekményt, nevezetesen szándékos emberölést valósít meg.

Az Alkotmánybíróság az eutanázia alkotmányossági kérdéseivel a 22/2003. (IV. 28.) AB határozatában foglalkozott, és elutasította azt az indítványt, amely szerint az egészségügyről szóló törvény alkotmányellenesen korlátozza a gyógyíthatatlan betegek önrendelkezési jogát azáltal, hogy nem teszi lehetővé életük orvosi segítséggel történő befejezését, illetve azt az indítványt is elutasította, amely szerint nincs összhang a Büntető Törvénykönyv, valamint az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdése között. Az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy a magyar büntetőtörvények az 1878. évi V. törvény óta következetesen büntetéssel fenyegetik az emberölést, arra való tekintet nélkül, hogy azt a súlyos, gyógyíthatatlan beteg kívánságára vagy érdekében orvos követte-e el. A büntetőtörvény ezen álláspontjának elméleti alapjai jutottak kifejezésre neves jogtudósok munkáiban is. Finkey Ferenc a betegek halálba segítéséről úgy vélekedett, hogy azt még a gyógyíthatatlan betegek esetében sem lehet megengedettnek nyilvánítani, a beteg ha-

lálának elősegítését Angyal Pál pedig a jog követelményeivel össze nem egyeztethető téttként írta le. Nem tartotta megalapozottnak az Alkotmánybíróság az indítványozóknak azt az álláspontját, amely szerint az emberi méltósághoz való jogot alkotmányos alapjogként elismerő 1989. évi alkotmánymódosítás óta a gyógyíthatatlan betegek arra vonatkozó joga, hogy életüket méltóságukkal összeegyeztethető módon fejezzék be, az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdéséből levezethető olyan jog, amelyet törvény nem korlátozhat. Az emberi méltósághoz való jognak az indítványozók által sérelmezett korlátozását az államnak az élethez való jogra vonatkozó objektív intézményvédelmi kötelessége indokolja, és e korlátozás terjedelme az élethez való jog kiemelkedő alkotmányos értékére tekintettel nem aránytalan, következésképpen nem alkotmányellenes.

Az életmentő vagy életfenntartó beavatkozás visszautasításának az Eütv. által 1997-ben történt lehetővé tételétől eltekintve tehát a törvény változatlanul tilalmazza, hogy a gyógyíthatatlan beteg kívánságára vagy anélkül is, emberi méltósághoz való jogának megóvása érdekében orvos vagy más vessen véget életének, illetőleg nyújtson ehhez segítséget. Ez a tilalom arra való hivatkozással, amely szerint a gyógyíthatatlan beteg korlátozásnak alá nem vethető alkotmányos joga, hogy az élete és méltósága közötti választás során más segítségét vegye igénybe – az Alkotmánybíróság álláspontjára figyelemmel – nem tekinthető alkotmányellenesnek. E tilalom megszegőit a Btk. mellett más – így polgári jogi, munkajogi és közigazgatási – jogszabályok is súlyos joghátrányokkal fenyegetik. Mindazonáltal az Alkotmánybíróság álláspontja, hogy az élethez való jog kiemelkedő alkotmányos értékére tekintettel semmiképpen nem tekinthető indokolatlannak, hogy a törvényhozó e tilalom megszegőivel szemben büntetőjogi szankciókat is kilátásba helyezzen. Nem megalapozott tehát az indítványozók azon állítása – mutatott rá az Alkotmánybíróság –, amely szerint mulasztásban megnyilvánuló alkotmány sértésre került sor annak folytán, hogy a törvényhozó az 1989. évi alkotmánymódosítást követően a Btk. rendelkezéseit nem igazította hozzá az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdéséhez.

A testi épség sértéséhez való hozzájárulás csupán akkor zárja ki az azt okozó büntetőjogi felelősségét, amennyiben a sértett társadalmilag elismert cél érdekében adta beleegyezését. Nem tekinti ennek az ítélkezési gyakorlat a másnak, annak beleegyezésével, fogadásból történő bántalmazását, ütlegetését, társadalmilag elismert viszont a sporttevékenység. Egyes sportágak esetében a sportág sajátosságaira figyelemmel különösen nagy a veszélye annak, hogy a küzdő felek testi sértést okoznak egymásnak. Így a szorítóba lépő bokszoló nyilvánvalóan tisztában van azzal, hogy a mérkőzés során akár rendkívül súlyos sérülést is szenvedhet, a mérkőzésen való részvétellel – lényegében ráutaló magatartással – azonban vállalja ennek veszélyét. Ezt az esetkört a jogirodalom „kockázat beleegyezésnek” nevezi, amikor ugyan a veszély nem tényállási elem, azonban az adott tevékenység végzése sérülés bekövetkezésével járhat, és a hozzájárulást a sérülés tényleges bekövetkezésére is megadottnak kell ez esetben tekinteni.

A sportolás során okozott sérülésért csupán akkor kizárt a büntetendőség, ha

- versenysportként elismert küzdelem során,
- a sportágra vonatkozó versenyszabályzatban meghatározott szabályok alapján folytatott mérkőzésen,
- nem szándékosan okozzák a sérülést.

Az előbbieken említett feltételeknek együttesen kell fennállniuk. Nincs jelentősége ugyanakkor annak, hogy az adott tevékenységet valaki szervezett versenyrendszerben vagy csupán kedvtelésből végzi. Azonos szabályok vonatkoznak tehát egy iskolai labdarúgó mérkőzésre, valamint a profi csapatok játékosaira is. Önmagában az adott sporttevékenységre irányadó szabályok megszegése azonban – még ha erre szándékosan kerül is sor – a büntetőjogi felelősségre vonást nem alapozza meg. Amint arra a Legfelsőbb Bíróság is rámutatott, például a labdarúgó játékszabályok pontos és körültekintő betartása mellett is számolniuk kell a játékosoknak az esetleges sérülésekkel. Ezért, ha a játék hevében, valamint a testhelyzetek váratlan alakulása miatt a játékos a labda helyett a vele szembenálló játékos lábát rúgja meg, bár ezzel szabálytalanságot követ el, amiért a szabályok szerint szabadrúgás jár, a sértett beleegyezése kizárja a testi sértés megállapítását, amennyiben a rúgás csonttörést okoz (BJD 2974.). Más a helyzet természetesen,

amennyiben a játékos szándéka nemcsak a szabályszegésre, hanem a testi sértés okozására is kiterjed. Ebben az esetben a szándékos testi sértésért felelősségre kell vonni.

Összefoglalva tehát, amennyiben a sportoló a szabályokat nem szegi meg, azonban testi sérülést okoz, például az ökölvívó olyan erővel üti arcon az ellenfelét, hogy annak orrsontja eltörik, a sértetti beleegyezésre tekintettel bűncselekmény nem valósul meg. Ugyanez a helyzet, ha a játékos a szabályokat megszegve gondatlanságból idéz elő testi sértést. Viszont, amennyiben a szabályszegés, illetve a sérülés okozása is szándékos, a bűncselekmény létrejön.

Szintén kizárja a büntetőjogi felelősséget a sértetti beleegyezés, ha ezáltal a sértettet társadalmilag elfogadott cél elérése érdekében megfosztják a személyi szabadságától. Így, ha az alkoholfüggő személy beleegyezik abba, hogy bezárják a lakásába annak érdekében, hogy ne jusson alkoholhoz, a személyi szabadság megsértéséért büntetőjogi felelősségre vonásra nem kerülhet sor.

Formálisan ugyancsak testi sérülést vagy egészségkárosítást okozhatnak az orvosi beavatkozások. E körben ma már egyértelmű főszabály, hogy bármely egészségügyi beavatkozás elvégzésének az a feltétele, hogy ahhoz a beteg megtevesztéstől, fenyegetéstől és kényszerítéstől mentes, megfelelő tájékoztatáson alapuló beleegyezését adja. Az úgynevezett invazív beavatkozásokhoz, azaz amikor a beteg testébe bőrön, nyálkahártyán vagy testnyíláson keresztül történik a fizikai beavatkozás, a beteg írásbeli vagy két tanú együttes jelenlétében, szóban vagy más módon megtevényt nyilatkozata szükséges. A beteg a beavatkozás elvégzéséhez való beleegyezését bármikor visszavonhatja. A beteg tehát lényegében szabadon dönthet, hogy kíván-e egészségügyi ellátást igénybe venni, illetve annak során mely beavatkozások elvégzésébe egyezik bele, illetve melyeket utasít vissza.¹⁵⁸

---

¹⁵⁸ Eütv. 15. §-ának (2) bekezdése

Végül álláspontom szerint a társadalmi megbecsülést, illetve az emberi méltóságot sértő tényállítások, kifejezések megfogalmazásakor is kizárt a büntetőjogi felelősségre vonás, amennyiben ezek megtételébe a sértett előzetesen beleegyezik. Ezért, ha a sértett például egy tévéműsor megkezdése előtt hozzájárulását adja a rágalmozó, becsületsértő kijelentések elhangzásához, sem rágalmozás, sem becsületsértés nem valósul meg.

Megjegyzem továbbá, hogy a sértetti hozzájárulás természetesen irreleváns minden olyan esetben, amikor a sértetti beleegyezés a büntethetőség feltétele [például megrontás (201. §), tizenkettedik életévét be nem töltött sértett beleegyezésével történő közönségsértés (197. §)].

Több szerző is azon az állásponton van, hogy a büntetendőséget kizáró okok körében a sértetti beleegyezést törvényi szinten kell megjeleníteni. A magam részéről úgy gondolom, hogy ez az álláspont a jogbiztonság követelményét erősíti, ezért véleményem szerint is indokolt lehet ennek a bírói gyakorlat által kialakított kizáró oknak a Büntető Törvénykönyvben való szabályozása.

Wiener A. Imre kísérletet is tesz erre „A Btk. Általános Része de lege ferenda” című művében, amely normaszöveg-javaslat szerint nem büntetendő az a cselekmény, amelyet a bíróság által felelősséget kizáró körülményként elismert társadalmi szokás, vagy szakmai gyakorlat előír, vagy megenged (megengedett cselekmény).¹⁵⁹

Wiener A. Imre a javaslat indokolásában kifejti, hogy a megengedett cselekmény szövegének kodifikálása esetén e törvényhely helyettesíthetné a társadalomra veszélyesség hiányával kapcsolatos okfejtéseket, valamint a jogalkalmazónak csupán azokat a negatív feltételeket kellene vizsgálnia, amelyek megfelelnek a materiális jogellenességet kizáró, illetve a Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott körülményeknek. Tekintettel arra

---

¹⁵⁹ Wiener A. Imre: A Btk. Általános Része de lege ferenda, MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, 2003., 109. oldal

is, hogy a büntetőtvény által nem szabályozott negatív körülmények is normák, a jogalkalmazónak ezért csak azt kellene megállapítania, hogy létezik-e olyan társadalmi szokás vagy gyakorlat, amelyet a bíróság felelősséget kizáró körülményként értékelhet, és amennyiben erre sor kerül, akkor a tényállásszerű cselekmény materiális jogellenesége hiányzik. Nem minden társadalmi szokás vagy szakmai gyakorlat rendelkezne tehát ezen erővel, hanem e körből csupán azok, amelyeket a bíróság felelősséget kizáró körülményként értékel. Létezhet olyan társadalmi szokás vagy gyakorlat, amely nem képezne gátját a büntetőjogi felelősségre vonásnak, és létezhet olyan, amelyik igen.

A sértett beleegyezésének büntetendőséget kizáró okként való kodifikálását tehát magam is indokoltnak tartom, azonban arról nem vagyok meggyőződve, hogy a javasolt normaszöveg megfelel a határozott normaalkotás, ezáltal a jogbiztonság jogállami követelményének. Nem lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni azt az objektív tény, hogy a bíróságok jogalkalmazói gyakorlata számos esetben a bűnösség körét érintően jelentős mértékben eltérő, illetve hogy a jelenleg hatályos szabályok nem elégségesek az egységes jogalkalmazói gyakorlat biztosításához. Állításom igazolására a már meghozott jogegységi határozatokban megjelenő konkrét jogesetekre hivatkozom, de a közelmúltban kezdeményezett a Legfőbb Ügyészség például egy olyan kérdésben – ismételten – jogegységi eljárást, ahol a Fővárosi Bíróság, az annak területén működő helyi bíróságok, valamint a Fővárosi Ítéltábla valamennyi más bíróságtól eltérő jogalkalmazói gyakorlatot folytat, gondolok itt a kábítószerfogyasztó által elfogyasztott kábítószeres összegezésének, vagy annak elmaradásának problematikájára, amely kérdéskörben való állásfoglalás alapján lehet eldönteni, hogy helye van-e elterelésnek, vagy sem. Ezért amennyiben – márpedig a Wiener A. Imre által javasolt szöveg erre ad lehetőséget – a bíróságok mérlegelésén múlik a büntetendőség, nagy valószínűséggel számos esetben fordulna elő ugyanazon ténynek az eltérő büntetőjogi megítélése.

Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének tervezete „Az engedély” megnevezéssel együtt kívánja szabályozni a jogszabályi felhatalmazást és a sértett beleegyezését. Az utóbbira vonatkozó szövegrész szerint „Nem büntetendő... ha a cselekmény elköve-

tésébe – jogszabály, jogi norma vagy szakmai szabály felhatalmazása alapján – az arra jogosult beleegyezett.”¹⁶⁰

Az ezen kodifikációs tervezettel kapcsolatos álláspontomat, a kutatás eredményét, illetve a javaslataimat tartalmazó fejezetben részletezem.

2. A fegyelmezési jog gyakorlása

Az általam áttekintett külföldi kódexek a fegyelmezési jogot nem szabályozzák.

A Csemegi kódex rendelkezése szerint „a házi fegyelemre jogosított személy által annak gyakorlatában elkövetett könnyű testi sértés miatt büntetésnek nincs helye” (313. §). A korabeli ítélkezési gyakorlat e törvényhely alkalmazhatóságát alapvetően attól tette függővé, hogy az, aki a könnyű testi sértést megvalósította, törvény vagy „jogszokás” alapján jogosítva volt-e „a fegyelmet gyakorolni”. Ennek alapján fegyelmi joga volt például a szülőnek a gyermekei felett, a gazdának a cselédje felett, az iparosnak a tizen-nyolcadik évét meg nem haladott tanonca irányában.

A jelenlegi ítélkezési gyakorlat szerint a fegyelmi jog kizárólag a szülőt, illetve a pedagógust illeti meg. A fegyelmezési jog gyakorlásának terjedelmét illetően tekintettel kell lenni az Alkotmány, valamint a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény rendelkezéseire. Ez utóbbi jogszabály szerint a gyermeknek joga van az emberi méltósága tiszteletben tartásához, a bántalmazással – fizikai, lelki erőszakkal – szembeni védelemhez.

A szülő alatt az örökbefogadót, a nevelőszülőt, a gyámot és a gondnokot is érteni kell. A fegyelmezési jog gyakorlása azonban testi sértést nem okozhat, vagyis az legfeljebb a tetteges becsületsértésig terjedhet. Ez utóbbi esetben is kizárólag akkor mentesül a szülő a büntetőjogi felelősségre vonás alól, amennyiben a konkrét alkalommal társadalmilag kifejezetten elfogadott nevelési célból kerül sor a tettegességre. Az, hogy mi minő-

---

¹⁶⁰ Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének 2007. február 23-án nyilvánosságra hozott tervezete, 6. oldal

sül elismert nevelési célnak egy adott korszakban, a társadalomban uralkodónak tekinthető pedagógiai nézetek, módszerek alapján dönthető el. Ugyanez vonatkozik a kényszerítés és a személyi szabadság megsértésének törvényi tényállásaira is, azaz a szülő szintén csupán fegyelmezési okból foszthatja meg gyermekét, például a lakásba történő bezárással, a személyi szabadságától. Természetesen, ha a gyermek bántalmazása rendszeres, az emberi méltóságot súlyosan sértő, megalázó jellegű, a szülő bűncselekményt követ el.

A fegyelmezési jog gyakorlása a pedagógust is kizárólag nevelési célokból illeti meg, és az még a tetteges becsületsértésig sem terjedhet. A szóbeli becsületsértésért, valamint a személyi szabadság rövid idejű megfosztásáért, ha ezekre fegyelmezési okokból kerül sor, a pedagógus sem vonható büntetőjogi felelősségre. A pedagógus ugyanis nem csupán jogosult, de köteles is az oktatás eredményessége érdekében a tanóra rendjét biztosítani, illetve az ehhez szükséges fegyelmet fenntartani. E körben pedig megilleti az a jog, hogy a rendet ismételten súlyosan megzavaró tanulóval szemben intézkedjen. A bántalmazás szintjét el nem érő intézkedés pedig nélkülözi a társadalomra veszélyességet (BH 1984. 388.).

A fegyelmezési jog álláspontom szerint egyre inkább elveszíti jelentőségét, napjainkra rendkívül szűk körre vonatkozik, illetve esetlegesen csupán „napok” kérdése, hogy a bírói gyakorlat is kizárólag a becsületsértést tekintse olyannak, amely még nevelési célzattal lehet.

E kizáró ok tehát ma már súlytalan, ezért törvényi megjelenítését szükségtelennek tartom. Legfeljebb a konkrét bűncselekménynél lehetne érvényesíteni, mint büntetendőséget kizáró egyéb okot. A normaszöveg megalkotása ez esetben sem lenne könnyű feladat, hiszen a diszpozíciószerű becsületsértés tekintetében társadalomra veszélyesség hiányára alapítottnak kellene kizárni a büntetendőséget, amely társadalomra veszélyesség hiányát az képezné, hogy a becsületsértő kifejezés használatára nevelési célzattal került sor. Ez meglehetősen elgondolkodtató érvelés lenne, és feltehetően minden szakembert arra ösztönöznék, hogy ezen indokolás képtelenségére hívja fel a figyelmet. Annál is inkább, mert valójában a fegyelmezési jog kizáró okként való elismerése sokkal inkább a

hagyományok, a „poroszos nevelés” elismerésén, sem mint a dogmatikai tantételeken alapul.

3. Jogszabály engedélye

A jogszabály engedélye ugyancsak kizárja az annak megfelelő magatartás tekintetében a büntetendőséget.

3.1. Nemzetközi kitekintés

A külföldi törvénykönyvek egy része a büntetendőséget kizáró okok körében szabályozza, különböző elnevezésekkel – például „jog gyakorlása”, „kötelesség teljesítése” – a jogszabály engedélyét, míg másik részük a magyar törvénykönyvhöz hasonlóan külön nem nevesíti.

3.1.1. Az olasz jog

Az 1991. július 1-jén hatályba lépett Olasz Büntető Törvénykönyv „Jog gyakorlása vagy kötelesség teljesítése” megjelöléssel úgy rendelkezik, hogy valamely jog gyakorlása, jogszabályból vagy a közhatóság törvényes rendelkezéséből eredő kötelesség teljesítése a büntetendőséget kizárja. A jelenleg hatályos törvény 51. §-ának szövege szó szerint megegyezik a leírtakkal. A törvény tehát a „jog gyakorlását”, illetve „a kötelesség teljesítését” nevesíti, ám amíg a jog gyakorlása tekintetében a normaszöveg nem tartalmaz egyéb rendelkezést, tekintetben, hogy a kötelesség alapját mi képezheti, nem lehet kétségünk, hiszen az csupán a jogszabályból vagy a közhatóság rendelkezéséből származhat. Ez utóbbinak is törvényesnek, azaz a jogszabály rendelkezéseivel összhangban állónak kell lennie.

3.1.2. A francia szabályozás

A Code Penal 122. §-a szerint büntetőjogilag nem felelős az a személy, aki törvényi vagy rendeleti rendelkezés előírása vagy felhatalmazása alapján viszi véghez a cselekményt.

A francia megoldás tehát egyértelmű, így nem képezheti vita tárgyát, hogy csupán jogszabályi alapja lehet a büntetőjogi felelősség kizárásának.

3.2. A magyar sajátosságok

A magyar Büntető Törvénykönyv az ismertetettekkel azonos, vagy azokhoz hasonló rendelkezést nem tartalmaz. A jogalkalmazói gyakorlat szerint azonban kizárja a társadalomra veszélyességet, amennyiben a diszpozíciószerű cselekmény tanúsítására a Büntető Törvénykönyvön kívül más jogszabály kifejezetten engedélyt ad, vagy ilyen cselekmény elvégzésére valakit jogszabály kötelez.

Számos jogszabályi rendelkezés engedélyezi azon cselekmények végrehajtását, amelyek egyébként beleillenek valamely Különös Részi törvényi tényállásba. Így például a Be. 127. §-ának (3) bekezdése bárki számára lehetővé teszi, hogy a bűncselekmény elkövetésén tettenért személyt elfogja, azaz időlegesen megfossza a személyi szabadságától. Más kérdés, hogy az elfogott személyt haladéktalanul köteles átadni a nyomozó hatóságnak, illetve, amennyiben erre nincs mód, a rendőrséget kell értesítenie. A Be. a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság számára is lehetővé teszi olyan kényszerintézkedések alkalmazását, amelyek során a terhelt elveszíti személyi szabadságát. Így például lehetőség van az őrizetbe vétel, az előzetes letartóztatás vagy az ideiglenes kényszergyógykezelés elrendelésére.

A magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény lehetővé teszi a terhesség megszakítását. Így a 6. § (1) bekezdése szerint a terhesség a 12. hetéig szakítható meg, ha

- azt az állapotos nő egészségét súlyosan veszélyeztető ok indokolja;
- a magzat orvosilag valószínűsíthetően súlyos fogyatékoságban vagy egyéb károsodásban szenved;
- a terhesség bűncselekmény következménye, valamint
- az állapotos nő súlyos válsághelyzete esetén.

A terhesség a 18. hetéig szakítható meg, ha az állapotos nő

- korlátozottan cselekvőképes vagy cselekvőképtelen;
- terhességét neki fel nem róható egészségi ok, illetve orvosi tévedés miatt nem ismeri fel korábban, vagy az egészségügyi intézmény, illetve valamely hatóság mulasztása miatt haladta meg a terhessége a 12. hetet.

A terhesség a 20. hetéig – a diagnosztikus eljárás elhúzódása esetén 24. hetéig – szakítható meg, ha a magzat genetikai, teratológiai ártalmának valószínűsége az 50%-ot eléri.

A terhesség az időtartamától függetlenül szakítható meg

- az állapotos nő életét veszélyeztető egészségi ok miatt, illetve
- a magzatnál a szülés utáni élettel összeegyeztethetetlen rendellenesség fennállása esetén.

Amint már említettem, a sajtótörvény engedélyezi a ténytudós, valóságnak megfelelő tájékoztatást, tudósítást, így az újságíró sem követ el bűncselekményt, amennyiben a valóságnak megfelelő tényeket közli.

Egyes szerzők, így például Kádár Miklós és Kálmán György szerint az engedély lehet absztrakt vagy konkrét.

Az absztrakt engedélyt a jogszabályok tartalmazzák, erre példa a Be. – már említett – 127. §-ának (3) bekezdése.

A konkrét engedély az államhatalom szerveinek a jogszabályban meghatározott feltételek megléte mellett esetenként meghozott olyan döntései, amelyek hiányában egyébként valamely magatartás veszélyes a társadalomra. Ilyen például a már említett, a magzati élet védelméről szóló 1992. évi LXXIX. törvény előírásai alapján engedélyezett terhesség megszakítás.

E megkülönböztetés tehát azt juttatja kifejezésre, hogy míg az első esetben a törvényi feltétel fennállása elégséges alapul szolgál a büntetőjogi felelősség kizártságához, addig a második esetben a konkrét engedély hiánya megalapozhatja a büntetőjogi marasztalást, vagy azt legfeljebb más büntethetőséget kizáró ok (például: végszükség) gátolhatja csupán meg.

Bizonyos esetekben a jogszabályok nemcsak engedélyezik a diszpozíciószerű cselekmény végrehajtását, hanem azt egyenesen kötelességgé teszik. Így például a Be. 162. §-ának (3) bekezdése szerint, akinek az elővezetését elrendelték, szükség esetén kényszer alkalmazásával kell az elővezetést elrendelő határozatban megjelölt helyre kísérni.

Külön szabályok vonatkoznak a lőfegyverhasználatra. Így a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény alapján a rendőr lőfegyvert használhat például az élet elleni közvetlen fenyegetés vagy támadás elhárítása, a közveszélyokozás, illetve a terrorcselekmény megakadályozása vagy megszakítása érdekében.

A már hivatkozott bírói gyakorlat szerint a jogszerű fegyverhasználat önmagában kizárja a cselekmény társadalomra veszélyességét, amennyiben a fegyverhasználat olyan rendőri eljáráshoz kapcsolódik, amelynek végrehajtása a rendőrnek kötelessége (BH 2000. 136).

Ugyancsak az Eütv. határozza meg azokat az eseteket, amikor az orvosi kötelesség teljesítése érdekében az orvosi beavatkozásra a beteg beleegyezése nélkül is sor kerülhet. Így például a beteg beleegyezésére nincs szükség abban az esetben, amennyiben az adott beavatkozás vagy intézkedés elmaradása mások – ideértve a

huszonnegyedik hetet betöltött magzatot is – egészségét vagy testi épségét súlyosan veszélyezteti, továbbá, ha a beteg közvetlen életveszélyben van. Az invazív beavatkozás kiterjesztésére – ha az a beteg valamely szervének vagy testrészének elvesztéséhez vagy funkciójának teljes kieséséhez vezetne – is csupán akkor van lehetőség a beteg beleegyezésének hiányában, ha közvetlen életveszély áll fenn, vagy ennek elmaradása a beteg számára aránytalanul súlyos terhet jelentene.

A Be.-ben meghatározott köteleességét teljesíti a tanú, amikor vallomásában a valóságnak megfelelően mondja el a történeteket, illetve a szakértő, amikor szakvéleményt ad, ezért nem valósítanak meg rágalmozást, ha a becsület csorbítására alkalmas tény állítanak.

Természetesen a jogszabály engedélye a büntetendőséget csupán akkor zárja ki, amennyiben a tevékenység a jogszabályban meghatározott feltételeknek megfelel.

Említettem már, hogy a jogirodalomban olyan nézetek is ismertek, amelyek külön csoportba sorolják a hivatali vagy hatósági jog gyakorlását, kötelezettség teljesítését. Tekintettel azonban arra, hogy mind a hivatali jog gyakorlása, mind a hatósági köteletség teljesítése jogszabály rendelkezésein alapul, valójában e körben is a jogszabályi felhatalmazás az a releváns körülmény, amely a társadalomra veszélyességet kizárja.

E kizáró ok törvényi megfogalmazását a magam részéről szükségtelennek tartom, mert evidencia, hogy bármely jogszabály engedélye kizárja a büntetőjogi jogellenességet is.

Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének tervezete azonban „Az engedély” cím alatt megjeleníti ezen kizáró okot. A tervezet szerint „Nem büntetendő, akinek a cselekményét jogszabály, jogi norma, illetőleg szakmai szabály előírja vagy megengedi...”¹⁶¹

A tervezet szövegének ezen részét is a VIII. fejezetben kívánom értékelni.

---

¹⁶¹ Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének tervezete, 6. oldal

4. A megengedett kockázatvállalás

A kockázatvállalás egy olyan helyzetet jelent, amikor fennáll a Btk. Különös Részében szereplő bűncselekmény törvényi tényállásában meghatározott eredmény – például halál, vagyoni hátrány – bekövetkezésének a lehetősége, ugyanakkor arra is van esély, hogy a káros eredmény elmarad, illetve, hogy a végeredmény társadalmilag előnyös lesz.

A kockázatvállalás problematikája történetileg a bűnösség, közelebbről a tudatos gondatlanság körében jelent meg, valamint abból a szempontból volt jelentősége, hogy a káros eredmény elmaradásában való bizakodás könnyelmű vagy alapos volt-e.

A kockázatvállalás indokoltsága vagy indokolatlansága szolgált alapul például a még kísérleti stádiumban lévő orvosi gyógykezelések, beavatkozások büntetőjogi megítéléséhez, vagy a gazdálkodással összefüggő tevékenységek értékeléséhez.

A kockázatvállalást akkor tekintették megengedettnek, egyben a büntetőjogi felelősséget kizáró oknak, ha az olyan cél érdekében valósult meg, amely közösségi szinten előnyös, az előny elérésére reális esély volt, valamint az előny lényegesen nagyobb sikert eredményezett, mint amit a kockázatvállalás nélkül el lehetett volna érn.

Azt a kérdést, hogy a kockázatvállalás indokolt volt-e, vagy sem kizárólag objektív alapon ítélték meg.

A jogirodalom utóbb a jellemzőket tovább bővítette a következők szerint:

- a kockázatvállalás alapját valamely konkrét társadalmi szükségességnek kell képeznie,
- a kockázatvállalással előidézett veszélynek arányosnak kell lennie a várható társadalmi haszonnal,
- a kockázatnak tartalmaznia kell a szükséges biztonsági feltételeket,
- a kockázaton alapuló döntésnek reálisan megalapozottnak kell lennie,
- a kockázatos döntést társadalmilag hasznos célkitűzésnek kell irányítani.¹⁶²

---

¹⁶² Erdősy Emil: Véleményeltérések a kockázatvállalás büntetőjogi értelmezésében, Büntetőjogi Szakirodalomgyűjtemény, Tankönyvkiadó, Budapest, 1987., 397. oldal

Az elméletben véleményegyezés állt fenn abban a kérdésben, hogy a megengedett kockázat a büntetőjogi felelősséget kizáró tényező, azonban az egyes nézetek a kizáró ok jellegét tekintve már eltértek egymástól. Egyes álláspontok szerint a megengedett kockázat a cselekmény társadalomra veszélyességét (jogellenességét), más nézetek szerint viszont a kockázatot vállaló személy bűnösségét zárja ki.

Így Viski László a megengedett kockázatot jogellenességet kizáró oknak tekintette, míg Dezső László a kockázat megengedettségét a bűnösség hiányában látta.

Erdősy Emil mutatott rá arra, hogy a nézetkülönbségek alapvető oka, hogy a különféle elméletek képviselői a kockázatot absztrakt értelemben veszik alapul, és azt „az egyes kockázatformák egyedi sajátosságaira tekintet nélkül egysíkúan, általános jellegében alkalmazzák valamennyi veszélyeztető cselekményre. Véleményünk szerint a kockázatot differenciáltan kell értelmezni, vagyis egyes konkrét megnyilvánulási formái viszonylatában (mint pl. orvosi, közlekedési, technikai, üzleti stb. kockázat) kell vizsgálnunk a megengedett kockázat általános hatását, a büntetőjogi felelősség kizárását... a megengedett kockázat büntetőjogi rendszerbeli helyének jellemzésére az is... is kötőszópárt kell használnunk a vagy... vagy helyett; tehát a megengedett kockázat egyes esetekben a cselekmény diszpozíciószerűségét (jogellenességét) más esetekben pedig az elkövető bűnösségét kizáró körülmény.”¹⁶³

Erdősy Emil ezen okfejtésével a magam részéről egyetértek.

Az elmúlt másfél-két évtizedben azonban a jogalkotás folyamata alapjaiban változott meg, és ma már a szóba jöhető tevékenységekre igen részletes jogszabályi rendelkezések vonatkoznak. A foglalkozási szabályszegés elkövetési magatartásként, tehát tényállási elemként történő szabályozásával, illetve a foglalkozási szabályok pontos meghatározásával, körülírásával viszont a megengedett kockázatvállalás jelentős mértékben vesztett az önállóságából.

---

¹⁶³ Erdősy Emil: id. mű 407. oldal

Az adott tevékenységre vonatkozó jogszabályi elvárások betartása esetén ugyanis a cselekmény nyilvánvalóan nem valósít meg bűncselekményt. Ezért a közelmúltig főként egyes gazdasági, illetve vagyon elleni bűncselekmények tekintetében lehetett jelentősége, hogy például az idegen vagyon kezelésével megbízott személy gazdasági döntése indokolt kockázatvállalás volt-e, vagy sem.

Ma már azonban a legtöbb gazdasági szereplő, illetve a döntéshozók többségének cselekvési lehetősége behatárolt, egyrészt a konkrét törvények (például a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény), másrészt az egyéb jogi normák által. Az ezen normákkal összhangban lévő döntések – normaszegés hiányának okából – büntetőjogi felelősséget nem keletkeztethetnek. A normaszegés viszont igen, amennyiben az egyéb feltételek – például vagyoni hátrány bekövetkezése – is fennállnak. Ez esetben azonban a felelősség alapját nem a túlméretezett kockázatvállalás, hanem a konkrét törvényi tényállási elemek megvalósulása képezi. Ugyanakkor, amennyiben az adott gazdasági tevékenység nem tilalmazott, az azt kifejtő, megvalósító büntetőjogi felelőssége sem jöhet szóba, hiszen a gazdasági élet egyik legfőbb sajátossága – szinte természetes velejárója –, hogy annak szereplői olykor gazdaságilag előnyös, olykor gazdaságilag téves, így veszteséget okozó döntést hoznak. Ez azonban a gazdaság körében értékelendő probléma és a büntetőjog érdeklődésére jogállamban semmiképpen sem tarthat számot.

VIII. A kutatás eredménye, javaslatok

1. Kodifikációs javaslatok

1.1. A bűncselekmény fogalma

Jogalkalmazói tapasztalataimra is figyelemmel úgy vélem leszögezhető, hogy a jelenleg hatályos törvény bűncselekmény fogalmán nyugvó azon jogalkalmazói gyakorlat, amely szerint a felmentő ítéletet a jogalkalmazó közvetlenül alapíthatja a bűncselekmény egyik fogalmi elemének, nevezetesen a társadalomra veszélyességnek a hiányára, a jogbiztonságot nem veszélyezteti, és a bíróságok csak rendkívül ritka esetben alapítják felmentő rendelkezésüket ezen logikai konstrukcióra. Megítélésem szerint e gondolati folyamat logikai hibában nem szenved, és elvileg lehetőséget biztosít az olyan atípusos esetekre, amelyek konkrét kizáró okkal nem érintettek, de a tényállásszerűség ellenére a büntendőség nem áll fenn. Tudom, hogy az előbbieken kifejtetteket a jogtudomány több képviselője is „kegyelmi” tevékenységként értékeli, a saját véleményem azonban ettől eltér, és úgy gondolom, hogy a valódi jogalkalmazásnak éppen ez a szemléletmód – tehát a jognak az érvényre juttatása és nem a norma adott, konkrét szituációra történő sematikus vonatkoztatása – képezheti az alapját. Mindezekre tekintettel álláspontom szerint a bűncselekmény jelenleg hatályos törvényi fogalma – figyelemmel arra is, hogy a társadalomra veszélyesség talán az egyetlen, az elmúlt korszakból örökül maradt olyan elem, amelynek alkalmazására kizárólag a vádlott javára kerülhetett sor – a jogbiztonságot nem sérti, és a jogállami követelményeknek – mivel az értékelés nélküli jogalkalmazást teszi kiküszöbölhetővé – mindenben megfelel.

A fentiekben kifejtettektől függetlenül természetesen tisztában vagyok azzal, hogy a Büntető Törvénykönyv jelenleg folyamatban levő és már normaszövegben is testet öltő újrakodifikálása során – a jogirodalomban jelenleg uralkodónak tekinthető álláspont alapján – a társadalomra veszélyesség fogalma az új Büntető Törvénykönyvben a bűncselekmény fogalmi ismérvei között nem fog megjelenni. A legutolsó munkaanyagban

megfogalmazottak szerint „A Tervezet – a hatályos Btk-tól eltérően – nem rendelkezik a bűncselekmény tartalmi fogalmáról, hanem az 1950. évi Btá-t megelőző hazai gyakorlatnak megfelelően formális bűncselekmény fogalmat tartalmaz. A formális bűncselekmény fogalom a hatályos rendelkezéssel szemben mellőzi a cselekmény társadalomra veszélyességét mint önálló bűncselekmény-fogalmi elemet. A társadalomra veszélyesség hatályos törvényi megfogalmazása (Btk. 10. §) ugyanis megteremtette az olyan jogalkalmazói gyakorlat lehetőségét, amely büntethetőséget kizáró ok fennforgása nélkül is egyedül a társadalomra veszélyesség hiányára alapozva lehetővé teszi a büntetőjogi felelősség kizárását. Ezzel a büntetőbíró de facto felülbíráhatja a törvényalkotót. Noha hazánkban ez a jogalkalmazói gyakorlat nem lelt szélesebb körű elfogadásra, a jogbiztonság követelménye megkívánja, hogy a büntetőjogi felelősség pozitív feltételeit a törvény pontosan határozza meg. Ez a szemlélet már érvényesült a 2006. évi LI. törvényben, amely a hatályos Btk. 28. és 36. §-ainak hatályon kívül helyezésével egyértelművé tette, hogy a cselekmény társadalomra veszélyessége nem bűncselekmény-fogalmi elem, hanem a jogalkotó azért nyilvánít adott magatartást bűncselekménnyé, mert a kérdéses magatartást elítélendőnek, antiszociálisnak tartja. Ezt a szemléletet megerősíti a Tervezet, amely a bűncselekmény fogalomban a cselekmény büntetni rendeltséget és a bűnösséget fogalmazza meg.”¹⁶⁴

Bár - amint az a korábbiakból egyértelműen kiderül - ezen okfejtés egyes megállapításait nem osztom, az indokolás logikai hibáktól sem mentes, mert például a 2006. évi LI. törvény megalkotásakor a jogalkotó valójában azt ismerte fel, hogy a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka, csekélyé válása vagy megszűnése soha nem volt sem büntethetőséget kizáró, sem büntethetőséget megszüntető ok, hanem e körülmények a büntetés kiszabása körében határolták be a jogalkalmazó lehetőségeit.

---

¹⁶⁴ Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének 2007. február 23-án nyilvánosságra hozott indokolása, 9. oldal

Mindettől függetlenül úgy gondolom, amennyiben ilyen döntés születik, - vagyis, hogy a törvény formális bűncselekmény fogalmat érvényesít – az a jogalkalmazást annyiban fogja befolyásolni, hogy a bírói gyakorlat esetleg a tényállászerű cselekmények tekintetében újabb, a Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott kizáró okokat épít be a jelenlegi rendszerbe.

1.2. A büntethetőséget kizáró okok rendszere

Véleményem szerint az viszont nem képezheti vita tárgyát, hogy a Büntető Törvénykönyvnek e körre vonatkozó jelenleg hatályos szabályai újragondolást igényelnek. A jelenleg hatályos törvény a büntetőjogi felelősségre vonás akadályait két csoportba osztja; a büntethetőséget kizáró és a büntethetőséget megszüntető okokra. E két történetileg kialakult alrendszer a domináns sajátosságai alapján jól meghatározott és megkülönböztethető, a problémát nem is ez, hanem az a tény képezi, hogy a hatályos törvény több olyan okot is felsorol, amelyik egyik csoportba sem illeszthető be. Így például a magánindítvány hiánya semmiképpen sem minősíthető büntethetőséget kizáró tényezőnek.

E körbe tartozó általános jellegű kérdés az is, hogy mi legyen a sorsa a bírói jog által kimunkált kizáró okoknak. Eldöntendő kérdés, hogy a sértett beleegyezését, a fegyelmezési jog gyakorlását, a jogszabály engedélyét, vagy a megengedett kockázatvállalást szükséges-e beépíteni a Büntető Törvénykönyvben megfogalmazott büntetendőséget kizáró okok rendszerébe. Megítélésem szerint egyrészt arra figyelemmel, hogy a nullum crimen sine lege elve csak azt teszi elengedhetetlenné, hogy a büntetőjogi felelősség pozitív feltételeit szabályozza a törvény, másrészt mert ezen kizáró okok a büntetőjogi felelősség körének szűkítését eredményezik, vagyis in melius jelentkeznek, kodifikációs kényszerről nem beszélhetünk. A magam részéről azonban, amint már utaltam rá, azzal az állásponttal értek egyet, hogy a sértett beleegyezését indokolt lenne a kizáró okok körében megjeleníteni, és jogigazoló voltának feltételeit a törvényben egzakt módon meghatározni. A jogszabály engedélyével kapcsolatban viszont úgy gondolom, hogy ezen okot legfeljebb a kizáró tényezők rendszerében kellene nevesíteni, az alkalmazás törvé-

nyi definiálását azonban – a jogtudomány és a jogalkalmazás által kidolgozott elvi tételek koherens volta miatt – szükségtelennek tartom.

Az új Büntető Törvénykönyv rendelkezésemre álló tervezete, „Az engedély” megnevezéssel ezzel szemben új büntetendőséget kizáró okot tartalmaz. A normaszöveg szerint: „Nem büntetendő, akinek a cselekményét jogszabály, jogi norma, illetőleg szakmai szabály előírja vagy megengedi, valamint, ha a cselekmény elkövetésébe – jogszabály, jogi norma, vagy szakmai szabály felhatalmazása alapján – az arra jogosult beleegyezett.”¹⁶⁵

A miniszteri indokolás tervezete szerint a munkaanyag „új felelősséget kizáró okként szabályozza a megengedett cselekményt, amely felváltja a hatályos Btk-ban foglalt, a társadalomra veszélyesség elkövetéskori csekély foka elnevezésű büntethetőséget kizáró okot. Ezzel a Tervezet megerősíti a 2006. évi LI. törvényben bevezetett módosítást, és egyértelművé teszi, hogy a társadalomra veszélyesség mértéke csupán büntetés kiszabási tényező és nem érinti a büntetőjogi felelősséget. A cselekmény megengedettségének megállapításánál a jogalkalmazónak azt kell vizsgálnia, hogy létezik-e olyan szabály, vagy a bíróság által felelősséget kizáró körülményként elismert társadalmi szokás, illetve szakmai gyakorlat, amely a tényállásszerű cselekmény materiális jogellenességét kizárja. Ha jogszabály engedi meg vagy írja elő a kérdéses cselekményt, akkor a bírónak csak azt kell megállapítania, hogy létezik olyan jogszabály, amely az előírást tartalmazza, illetve az engedélyt megadja. A társadalmi szokásnál és a szakmai gyakorlatnál azonban csak az a társadalmi szokás, illetve szakmai gyakorlat zárja ki a cselekmény materiális jogellenességét, amelyet az ítélkezési gyakorlat ilyenek ismer el. Itt a jogalkalmazónak a materiális jogellenességet kizáró és a törvényben nem szabályozott feltételeket kell vizsgálnia.”¹⁶⁶

Áttekintve a törvényszöveg tervezetét, valamint az indokolást, az olvasónak kétsége támad a tekintetben, hogy a miniszteri indokolás valóban ezen törvényhelyre vonatkozik-e. Az egész szöveget végigolvasva azonban ennek ténye megállapítható, miként az is, hogy az engedély törvénybe iktatása, és a 2006. évi LI. törvény rendelkezései között semmilyen kapcsolat nincs, ezért a miniszteri indokolásnak az erre vonatkozó okfejtései

---

¹⁶⁵ Tervezet 26. §, 9. oldal

¹⁶⁶ Tervezet, indokolás, 14. oldal

értelmezhetetlenek, megmagyarázhatatlanok. A Tervezet normaszövege ugyanakkor több szempontból is kritizálható, így evidencia, hogy nem büntetendő, akinek a cselekményét jogszabály előírja vagy megengedi, hiszen ez következik a jogrend egységének az elvéből, mert bármely jogszabály által előírt vagy megengedett cselekmény a büntetőjogszabály szempontjából sem lehet soha jogellenes. Más a helyzet ugyanakkor a szakmai szabály által előírt vagy megengedett cselekménnyel, mert amennyiben ezeknek jogszabályi alapja nincs, az előbbi tétel az ezeken alapuló magatartásokra nem vonatkoztatható, és e fogalom ezen formában nem egyeztethető össze a határozott normaalkotás jogállami követelményével. Még képtelenebb a sértetti beleegyezéssel kapcsolatos normaszöveg, amely szerint nem büntetendő a cselekmény, ha annak elkövetésébe „jogszabály, jogi norma, vagy szakmai szabály felhatalmazása alapján” az arra jogosult beleegyezett. A Tervezet tehát a sértetti beleegyezést csak akkor tekinti büntetendőséget kizáró oknak, ha arra a sértettet jogszabály, jogi norma vagy szakmai szabály hatalmazza fel. Ilyen felhatalmazás hiányában azonban a sértetti beleegyező nyilatkozatnak büntetendőséget kizáró hatása nincs, függetlenül attól, hogy a sértetti beleegyezésre esetleg kifejezetten társadalmilag értékes cél érdekében kerül sor.

Meg kívánom továbbá jegyezni, hogy bár dolgozatomban akként foglaltam állást, hogy a kötelesség-összeütközés külön kizáró okként való megjelenítése azért szükségtelen, mert a problémakört a jogszabályok rendezik, ám úgy gondolom, hogy e rendezés több területen is további kiegészítésre, pontosításra szorul.

Bár más okból – lényegében azért, mert véleményem szerint mindkét kizáró ok létének napjai meg vannak számlálva – de ugyancsak legfeljebb a rendszerben való megjelölést tartom szükségesnek a fegyelmezési jog és a megengedett kockázatvállalás esetében.

Meggyőződésem továbbá, hogy a jogalkalmazói gyakorlat – különösen akkor, ha formális bűncselekmény fogalom kerül az új Büntető Törvénykönyvbe – előbb vagy utóbb, de újabb kizáró okokat fog konstruálni. A magam részéről a sértett érdekében való cselekvést tartom olyannak, amely hamarosan külön tényezőként lesz értékelhető. A sértett beleegyezése és a sértett érdekében való cselekvés ugyanis nem feltétlenül fedi egymást.

Így, ha egy öngyilkosság megakadályozása érdekében hatol be valaki erőszakkal a szomszédjának a lakásába, a magánlaksértés törvényi tényállása megvalósul. Az öngyilkosságot megakadályozni kívánó személy pedig a büntetőjogi felelősségre vonást – abszurd módon – a jelenleg hatályos törvényi szabályokra figyelemmel csak akkor kerülheti el, ha fennállnak a Btk. 172. §-ában meghatározott törvényi feltételek, vagyis a passzív alany élete vagy testi épsége közvetlen veszélyben volt, és ily módon a lakásba behatoló a segítségnyújtási kötelezettségének tett eleget. Ellenkező esetben ugyanis a segítségnyújtás elmulasztása miatt kellene büntetőjogi síkon felelősségre vonni. Olyankor azonban, amikor az élet-, vagy testi épség veszélyeztetése nem közvetlen, vagyis térben és időben nem behatárolt, a büntetőjogi felelősségre vonás alól a sértett akarata ellenére, ám érdekében cselekvő csupán akkor mentesülhet a büntetőjogi jogkövetkezmények alkalmazásától, ha elfogadjuk, hogy a sértett érdekében való cselekvőség kizárja a cselekmény társadalomra veszélyességét.

1.3. A jogos védelem

A jogos védelem jogintézménye körében az egységes ítélkezési gyakorlat elősegítése érdekében a törvény szövegében indokoltnak tartom megjeleníteni az arányosság fogalmát. Azt, hogy az ítélkezési gyakorlat a szükségesség fogalmának, illetve a szükségesség-arányosság kapcsolatának értelmezésében nem egységes, példákkal bizonyítottam. Amennyiben az arányosság fogalma a jogintézmény legális definíciójában megjelenne, egyértelművé válna, hogy a szükségesség annyit és csak annyit jelent, hogy fennállnak a védekezés lehetőségének objektív feltételei, míg az arányosság közvetlenül lenne kapcsolható a védelmi cselekményhez, és annak legfontosabb sajátosságaként lehetne azt értékelni.

Nem tartom elfogadhatónak tehát azon szerzők álláspontját, akik az arányossági kritérium teljes elvetését javasolják. Bár azzal mindenképpen egyetértek, hogy a szabályozás esetleges változtatásakor – valamint az ítélkezési gyakorlat alakításakor is – arra kell a hangsúlyt helyezni, hogy a támadás minden kockázatát a jogtalanul eljáró viselje, az arányosság fogalmának teljes kiiktatásával azonban, a védekezés következmények nél-

kül válhatna represszív jellegűvé. Az arányosság fogalma azzal a jelentéstartalommal, amelyet a jelenlegi ítélkezési gyakorlat tulajdonít neki – azaz, hogy a védekezés akkor proporcionális, ha nem okoz aránytalanul súlyosabb sérelmet, mint amivel a támadás fenyegetett – teljességgel alkalmas arra, hogy szem előtt tartsa a megtámadott érdekeit, ám tekintettel van arra is, hogy egy csekély tárgyi súlyú jogellenes cselekmény elkövetőjét ne érhesse rendkívül jelentős érdeksérelem.

Ugyancsak megfontolandónak tartom a törvény szövegének olyan korrekcióját, hogy a „jogtalan támadás” szövegrész helyett „jogtalan cselekmény” szerepeljen. Ezáltal ugyanis egyértelművé válna a továbbiakban, hogy a jogtalan cselekmény tevékenység vagy mulasztás egyaránt lehet, vagyis lezárulhatna az a vita is, amely a támadás fogalmának értelmezése körében kialakult. Amint dolgozatomban rámutattam, az az okfejtés, amely szerint a támadás kizárólag aktív magatartás lehet, helytelen, s annak fenntartása elhatárolhatatlanná teszi a jogos védelemtől a végszükséget. A törvénysszöveg pontosítása viszont ezt a problémát egyértelműen rendezné.

1.4. A végszükség

Indokoltnak tartom, hogy a végszükség jogintézményén belül a veszélyközösségek tekintetében eltérő szabályok legyenek irányadók, mégpedig az arányossággal kapcsolatban. A veszélyközösség fennállása esetén ugyanis álláspontom szerint hiányzik a cselekmény társadalomra veszélyessége akkor is, ha az ilyen helyzetben cselekvő ugyanakkorra sérelmet okoz, mint amelynek az elhárítására törekedett. Amint arra már utaltam, álláspontom szerint nem sérti a jogrendet, ha a veszélyközösségbe került, de választási lehetőséggel bíró személy az életet, és nem a biztos halált választja.

1.5. A sértett beleegyezése

Említettem már, hogy bár kodifikációs szükséghelyzet álláspontom szerint nem áll fenn, azonban a sértett beleegyezésével kapcsolatos feltételeket a magam részéről szükségesnek tartom a Büntető Törvénykönyvben megjeleníteni.

Ennek során a normaszövegnek tartalmaznia kell, hogy a sértett beleegyezése csak akkor zárja ki a büntetendőséget, ha annak megadására társadalmilag hasznos cél érdekében kerül sor. Kérdésként vethető fel azonban, hogy a társadalmilag hasznos cél fogalmát a törvényben kell-e meghatározni, avagy a fogalommal kapcsolatos értelmezést a jogalkalmazói gyakorlatra kell-e bízni. Az utóbbi esetkör nyilvánvalóan felveti az ellentétes jogalkalmazói döntések megszületésének a lehetőségét, a törvényi definíciót azonban a magam részéről szinte megoldhatatlan feladatnak tartom. Ugyancsak kifejtettem arra vonatkozó álláspontom, hogy az új Büntető Törvénykönyv tervezetének azon normaszövegét, amely szerint az arra jogosult beleegyezése a büntetendőséget csak akkor zárja ki, ha az jogszabály, jogi norma vagy szakmai szabály felhatalmazásán alapul, nem tartom elfogadhatónak. Egyrészt, mert a jogszabályon alapuló beleegyezés a jogszabályi felhatalmazás miatt a jogrend egységének elvéből fakadóan az evidencia szintjén zárja ki a büntetendőséget, másrészt, mert a szakmai szabály törvényszöveg-rész indokolatlanul és ellentmondásokkal terheltén szűkítheti le ezen büntetendőséget kizáró ok alkalmazhatósági körét.

2. A jogalkalmazói gyakorlatra vonatkozó javaslatok

Megítélésem szerint a jogalkalmazói gyakorlat több területen is helyesbítésre, pontosításra, illetve megváltoztatásra szorul.

2.1. A jogos védelem

A jogos védelem jogintézményével kapcsolatban álláspontom szerint három kérdéskört érintően is felülvizsgálásra szorul a jelenleg érvényesülő ítélkezési gyakorlat.

2. 1. 1. A becsület ellen intézett támadás

A jelenlegi ítélkezési gyakorlat szerint a becsületsértő, rágalmazó kijelentés a kijelentéssel érintett személy részére jogos védelmi helyzetet nem eredményez. Az ezen tételen alapuló ítélkezési gyakorlat feltétlenül felülvizsgálatra szorul azokban az esetekben, amikor folyamatos rágalmazásokban, szitkozódásokban nyilvánul meg a jogellenes cselekvőség. Ilyenkor a védekezés lehetőségét a jogtalan támadással szemben biztosítani kell, vagyis az elhárító tevékenységet a jogos védelem körébe tartozónak kell tekinteni, amiből viszont az következik, hogy a „rágalmakat ontóval” szembeni fellépés jogszerűsége miatt a rágalmazó, szitkozódó személy „viszontválasza” a jogos védelem körén kívül esőnek minősül, tekintettel „a jogos védelemmel szembeni jogos védelem kizárt” axiómára. A jelenlegi ítélkezési gyakorlat tehát csak azon esetekben tekinthető helyesnek, ha a tettegesség nem a rágalmazás, becsületsértés továbbfolytatásának a megakadályozására irányul, hanem valójában az ezek befejeződése utáni indulat által vezérelt megtorlás.

2. 1. 2. A menekülési kötelezettség

A Legfelsőbb Bíróság 15. számú Irányelvében kifejtettekben alapuló ítélkezési gyakorlat szerint főszabályként menekülési kötelezettség nincs, kivételesen azonban a büntetőjogilag közömbös elhárítási mód – tehát a kitérés – választásának a kötelezettsége terheli a hozzátartozót a felmenője, a testvére, vagy a házastársa részéről ellene intézett, illetőleg fenyegető támadás esetén, továbbá menekülési kötelezettség vonatkozik a megtámadottra, ha a támadó súlyosabb fokban kóros elmeállapotú vagy szemmel láthatóan tudatzavarban levő személy, függetlenül attól, hogy a tudatzavart állapotot mi váltotta ki.

Miként arra dolgozatomnak az e problémakört feldolgozó részében is utaltam, az Irányelvnek ezek a kitételei és az Irányelven alapuló ítélkezési gyakorlat törvénysértő, mert a büntetendőséget kizáró okra vonatkozó törvényi szabályokat leszűkítve olyan személyeket rekeszt ki a kizáró ok alkalmazhatóságának a köréből, akiknek az esetében ilyen jellegű normát a Büntető Törvénykönyv nem tartalmaz. Az Irányelv tehát jogszabályi háttér nélkül különbséget tesz megtámadott és megtámadott között, és a támadó személyére tekintettel ugyanolyan jellegű jogellenes magatartás az egyik esetben megalapozza a jogszerű védekezést, míg a másik esetben nem.

Tekintettel tehát arra, hogy a jelenlegi jogalkalmazói gyakorlatnak semmilyen jogszabályi alapja nincs, s mivel az Irányelvben megfogalmazottak, mint „bíró alkotta jog” a terhelt terhére jelentkezve bővítik a büntetőjogi felelősség körét, ezen jogalkalmazói gyakorlat összeegyeztethetetlen a jogbiztonság követelményével. Mindebből az is következik, hogy a kitérés kötelezettség előírására csak jogszabályi formában van lehetőség, vagyis e körben a döntés joga a jogalkotóé és nem a jogalkalmazóé. A magam részéről azonban ezen kötelezettség előírására kriminálpolitikai indokot felhozni nem tudok.

2. 1. 3. Az óvó-védő berendezések

A jogtalan támadásra való előzetes felkészülést sem jogellenesnek, sem a jogos védelem körén kívül esőnek tekinteni nem lehet. Az ilyen jellegű ítélkezési gyakorlat tehát álláspontom szerint helytelen. Az óvó-védő berendezések ugyanis akkor, és kizárólag akkor lépnek működésbe, amikor a jogtalan támadás már megkezdődik, ily módon kifejezetten védelmi funkciót töltenek be. A berendezés telepítése nem más, mint felkészülés egy esetleges jogsértésre, és amíg nincs jogtalan támadás az ilyen jellegű eszközök csak készségi állapotban vannak. Az óvó-védő berendezéseket pontosan a jogsértő hozza működésbe, vagyis a védekezés a tényleges támadással veszi kezdetét, és azt hogy milyen jellegű védekezésre van szükség a konkrétan megvalósuló támadás tekintetében, a készülék telepítője tudja megítélni. Ezért premisszaként feltétlenül el kell fogadni azt a tételt, hogy az előzetes védő intézkedések, berendezések által gyakorolt jogos védelemnek sincs más feltétele, mint a jogos védelemnek általában, így az óvó-védő berendezések általi védekezés jogszerűségét el nem ismerő ítélkezési gyakorlat szemben áll a törvényi rendelkezésekkel.

2.1.4. A Büntető Törvénykönyv Különös Részében található kizáró okok

E körben a rágalmazás, becsületsértés, kegyeletsértés jogalkalmazói értékelésével kapcsolatos anomáliákra hívtam fel a figyelmet. Egyes szerzők álláspontja szerint a rágalmazás, becsületsértés, kegyeletsértés esetében kizárja a becsület csorbítására alkalmas tényállítás „jogellenességét” a jelentéstételi, a bejelentési, a feljelentési, a tanúzási, a nevelési vagy a gondozási kötelezettség teljesítése. Az ezzel a felfogással azonosuló bírósági döntések tévesek, mert ez esetben a büntetőjogi felelősség meg nem állapíthatósága konkrét társadalomra veszélyességet kizáró okra, nevezetesen a jogszabály engedélyére vezethető vissza. A jogszabályi rendelkezéseknek megfelelő joggyakorlás esetében a büntetőjogi felelősség kérdésköre szóba sem jöhet, míg az azzal ellentétes tevékenységre „a jogellenesség hiányát” rávetíteni helytelen. Az uralkodónak tekinthető

jogalkalmazói gyakorlat helytelenségét jól példázza, hogy ennek alapján amennyiben a tanú nem az ügy lényeges körülményeire vonatkozóan fogalmaz meg valótlan és a becsületet durván sértő tényállításokat, a rágalmazás „a jogellenesség hiánya miatt” nem jön létre. Ennek az okfejtésnek azonban sem dogmatikai, sem jogszabályi alapja nincs. Mindebből viszont az következik, hogy amennyiben a tényállásszerű cselekvőség jogszabályi felhatalmazáson alapul és a jogszabályi előírásokkal összhangban áll, a konkrét büntetendőséget kizáró ok fennállása gátolja meg a büntetőjogi felelősségre vonást. Amennyiben pedig a cselekvőség a jogi normákban meghatározottakkal nem áll összhangban, a rágalmazás, becsületsértés, kegyeletsértés tényállása megvalósul.

2.1.5. A fegyelmezési jog gyakorlása

E bíró alkotta kizáró ok létezésének jogalapja ma már álláspontom szerint erőteljesen megkérdőjelezhető, és rendkívül szűk körre korlátozandó. A még néhány évtizede is érvényesülő azon tételekkel szemben, mint például, hogy a szülőnek széles körben érvényesülő fenyítő jellegű jogosítványai vannak, vagy hogy a pedagógusnak a rendfenntartás érdekében fegyelmezési jogot kell biztosítani, - ma már uralkodónak tekinthető az a jogfelfogás, hogy a gyermek is teljes jogú tagja a társadalomnak, és ugyanazok a jogosultságok illetik meg, mint bármely nagykorú polgárt. Ezért bár a fegyelmezési jog ma még mind a jogtudomány, mind a jogalkalmazás által elismert kizáró tényező, az alkalmazhatósági köre szinte elenyésző jellegű.

2.1.6. Új, bíró alkotta kizáró okok

Álláspontom szerint – különösen abban az esetben, ha az új Büntető Törvénykönyvben formális bűncselekmény-fogalmat definiálnak – bővülni fog a jogalkalmazói gyakorlat által kidolgozott kizáró okok köre.

Amint utaltam rá, ilyenek tekintem a sértett érdekében való cselekvést. Azt, hogy a sértett érdekében való eljárás mikor zárja ki a büntetendőséget, a jogalkalmazói gyakorlatnak kell nyilvánvalóan a jogirodalom segítségével részletesen kidolgoznia. E körben azonban figyelemmel kell lenni az egyén akarati, cselekvési és személyi szabadságára, valamint az Alkotmányban is garantált emberi jogaira. E jogok megsértésére a Büntető Törvénykönyv Különös Részében büntetni rendelt bűncselekmény törvényi tényállásának a megvalósításával, csupán társadalmilag hasznos cél érdekében kerülhet sor. Így nyilvánvalóan az öngyilkos jelölt életének megmentése annak akarata ellenére is kizártatá kell hogy tegye a büntetendőséget, mert az emberi élet megmentése még akkor is hasznos a társadalom számára, ha ez az egyén cselekvési szabadságának a korlátját jelenti.

IX. Zárógondolatok

Dolgozatomban a jogalkalmazói tapasztalataim és az általam végzett kutatások alapján a társadalomra veszélyességet kizáró okok jogirodalmi megítélését és gyakorlati jelentőségét kívántam feltárni. Véleményem szerint a kutatás alapján megállapítható, hogy a Büntető Törvénykönyv jelenleg hatályos szabályozása, ha ellentmondásoktól nem is mentesen, de általában kielégíti a jogalkalmazói igényeket. Az egységes jogalkalmazói gyakorlat biztosítása, és ily módon a jogbiztonság megerősítése érdekében azonban több változtatás is szükséges. A jogszabályok módosítása, kiegészítése, „jobbá tétele” most különösen időszerű, hiszen folyamatban van a Büntető Törvénykönyv újrakodifikálása. Ennek keretei között pedig adott a lehetőség arra, hogy a kizáró okok újraszabályozása mindenben megfeleljen egyrészt a jogállami követelményeknek, másrészt a jogalkalmazói elvárásoknak. A kutatás alapján az is megállapítható, hogy jelentős mértékű változtatásra, vagy a szóban forgó jogintézmények teljeskörű átalakítására nyilvánvalóan nincs szükség. Elvárható azonban a jogalkotótól a tévedések, pontatlanságok megszüntetése, korrigálása annak érdekében, hogy a határozott normaalkotás követelményének megfelelő rendelkezések alapján lehessen megítélni a konkrét történéseket.

Míndez a jogalkalmazás számára is egyértelmű helyzetet teremtene, ezáltal a jogalkalmazás körében is könnyebb lenne megfelelni az egységesség jogállami feltételének, végső soron pedig a jogállam alapját képező jogbiztonság követelményének.

X. Irodalomjegyzék

O.v. Alberti: Das Notwehrrecht, W. Kohlhammer, Stuttgart, 1901.

Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1909.

Angyal Pál: A becsület védelméről szóló 1914: XLI.t. cikk, Athenaeum, Budapest, 1928.

Angyal-Rácz: Az Olasz Büntető Törvénykönyv, Attila Nyomda Rt., Budapest, 1937.

Bárd-Gellér-Ligeti-Margitán-Wiener: Büntetőjog Általános Rész (szerk.: Wiener A. Imre), KJK-Kerszöv, Budapest, 2002.

Belovics-Békés-Busch-Molnár-Sinku-Tóth: Büntetőjog Általános Rész (szerk.: Békés Imre), HVG ORAC, Budapest, 2002.

Belovics-Békés-Busch-Gellér-Margitán-Molnár-Sinku: Büntetőjog Általános Rész (szerk.: Busch Béla), HVG ORAC, Budapest, 2006.

Békés Imre ünnepi kötet (szerk.: Gellér Balázs), ELTE, Budapest, 2000.

Békés Imre ünnepi kötet (szerk.: Belovics Ervin-Busch Béla), PPKE, Budapest, 2000.

Békés Imre: A jogállami büntetőjog bűncselekménytani alapjai, in: Nyugat-Európai hatások a magyar jogrendszer fejlődésében (szerk.: Margitán Éva – Kisfaludi András), Budapest, ELTE-ÁJTK, 1994.

Békés-Bodgál-Györgyi-Károly-Molnár-Pintér-Szük: Büntetőjog Általános Rész (szerk.: Pintér Jenő), Tankönyvkiadó, Budapest, 1973.

Békés-Földvári-Gáspár-Tokaji: Magyar büntetőjog Általános Rész (szerk.: Földvári József), BM Könyvkiadó, Budapest, 1980.

Benedek Ferenc: Önhatalom, jogos védelem és végszükség a római jog forrásaiban, in: Tanulmányok dr. Földvári József professzor 75. születésnapja tiszteletére (szerk.: Tóth Mihály-Herke Csongor), Pécs, 2001.

Berkes-Kiss-Kónya-Molnár-Rabóczki: Magyar büntetőjog kommentár a gyakorlat számára, HVG ORAC, 2006.

Berkes György: A büntetőjogi felelősség feltételei, Büntetőjogi kodifikáció, II. évfolyam, 2002. 3. szám HVG ORAC, Budapest,

- K. Binding: Handbuch des Strafrechts, I. Band. Duncker und Humblot, Leipzig, 1885.
- Blaskó Béla: A jogos védelem néhány elméleti és gyakorlati kérdése, Főiskolai Figyelő Plusz, A Rendőrtiszti Főiskola tudományos folyóirata, 2/1992.
- Bodnár M. László: A végszükség a büntetőjogban, JATE, Szeged, 1981.
- Bodrogi Károly: A büntetőjogilag releváns támadás fogalma, Magyar Jog, 1971.
- Busch Béla: Az orvos büntetőjogi felelőssége, Semmelweis Kiadó, 2006.
- Büntetőjogi szakirodalom gyűjtemény I. kötet (szerk.: Horváth Tibor- Szük László), Tankönyvkiadó, Budapest, 1987.
- Degré Lajos: A jogos védelem az anyagi büntetőjogban, Pestvidéki nyomda, Vác, 1910.
- Durmanov N. D.: A szovjet büntetőjog alapelvei, Hírlap-Szaklap és Könyvkiadó Rt., Budapest, 1949.
- Edvi Illés Károly: A Büntető Törvénykönyv magyarázata, Révai Testvérek, Budapest, 1894.
- Eörsi Gyula: A jogi felelősség alapproblémái, a polgári jogi felelősség, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961.
- Erdősy Emil: Normaelemzések a büntethetőséget kizáró okok körében, Jogtudományi Közlöny 4/2006.
- Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve, I. kötet, Franklin, Budapest, 1905.
- Fedor Attila: A jogos védelmet megalapozó támadás fogalma, Magyar Jog, 1975/6.
- Ferencz Zoltán emlékkönyv (szerk.: Korinek László-Kőhalmi László-Herke Csongor), PTE, Pécs, 2004.
- Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve, Politzer Zsigmond és fia Könyvkereskedése, Budapest, 1902.
- Földvári József: Magyar Büntetőjog Általános Rész, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- Földvári József professzor 75. születésnapjára készült ünnepi kötet (szerk.: Tóth Mihály-Herke Csongor), Pécs, 2001.
- Földvári József professzor 80. születésnapjára készült ünnepi kötet (szerk.: Gál István-Hornyák Szabolcs)
- Gerőcz Kálmán: A büntetőjogi végszükség, Zemplén Nyomda, Budapest, 1914.
- H. Grotius: A háború és a béke jogáról, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1960.
- Györgyi Kálmán ünnepi kötet (szerk.: Gellér Balázs), KJK KERSZÖV, Budapest, 2004.
- Hegel: A jogfilozófia alapvonalai, Akadémia Kiadó, Budapest, 1983.
- Heller E.: A magyar büntetőjog általános tanai, Grill, Budapest, 1945.

- Hoványi Gy.: Adalék a végszükség jogához (A „Mignonette”-eset), Magyar Igazságügy, Budapest, 1885.
- Irk Albert: A magyar anyagi büntetőjog, Dunántúl, Pécs, 1933.
- Irk Albert emlékkönyv (szerk.: Korinek László-Kőhalmi László-Herke Csongor), Pécs, 2004.
- Jescheck H-H.-Weigend Th.: Lehrbuch des Strafrechts Allgemeiner Teil, Duncker-Humblot, Berlin, 1996.
- R.v. Jhering: Der Kampf ums Recht, A. Langen, München
- Kádár Miklós: A Büntető Törvénykönyv Általános Része, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóirat Kiadó, Budapest, 1951.
- Kádár Miklós: Magyar büntetőjog Általános Rész, Tankönyvkiadó, Budapest, 1953.
- Kádár-Kálmán: A büntetőjog általános tanai: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966.
- Kormos Erzsébet: Jogos védelem vagyon elleni támadás esetén, Ügyészek Lapja, 1/2000.
- Lábady Tamás ünnepi kötet, Pécs, 2004.
- V. Manzini: Istituzioni di diritto penale italiano, Cedam, Padova, 1958.
- Mezger E.: Strafrecht ein Lehrbuch, Duncker-Humblot, München, Leipzig, 1931.
- Nagy-Tokaji: A magyar büntetőjog általános része, JATE, Szeged, 1993.
- Nagy-Tokaji: A magyar büntetőjog általános része, Korona Kiadó, Budapest, 1998.
- Nagy Ferenc: Gondolatok a jogos védelemről, Európai Jog, 4. évfolyam 4. szám, HVG ORAC, 2004. július
- Nagy Ferenc: A végszükségről európai kitekintéssel, in: Györgyi Kálmán ünnepi kötet (szerk.: Gellér Balázs) KJK KERSZÖV, Budapest, 2004.
- Nagy Ferenc: Esetek és nézetek a büntetőjogi végszükség köréből, in: Molnár Imre ünnepi kötet, Budapest, 2004.
- Nagy Károly: Szükséghelyzet és végszükség a nemzetközi jogban, Jogtudományi Közöny, 11/95.
- Roxin: Strafrechts Allgemeinerteil, Beck, München, 1997.
- Roxin: Höchstrichterliche Rechtsprechung zum Allgemeinen Teil des Strafrechts, Beck, München, 1998.
- Schultheis Emil: A bűncselekmény tana, Debrecen, 1948.
- Székely János: A jogos védelem, Igazságügyi Minisztérium, Budapest, 1983.
- Székely János: Egy betöltésre váró joghézag (A jogos védelem), Magyar Jog, 1994/3.

- Tokaji Géza: A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- Ujvári Ákos: Hagyományok és változások a jogos védelem elvi és gyakorlati megítélésében, Magyar Jog, 2002/6.
- Ujvári Ákos: Adalékok a jogos védelem és a védelmi berendezések viszonyának értelmezéséhez, Jogelméleti Szemle, 2002/1.
- Ujvári Ákos: A jogos védelem elvi és gyakorlati kérdései néhány európai Büntető Törvénykönyv szabályozásának tükrében, Jogelméleti Szemle, 2005/2.
- Vámbéry Rusztem: Büntetőjog, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1913.
- Viski László: Szándékosság és társadalomra veszélyesség, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1958.
- Viski László: Tézisek a bűncselekmény-fogalom felépítéséhez, Állam- és Jogtudomány, 1970.
- Wiener A. Imre: Büntetendőség büntethetőség, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 2000.
- Wiener A. Imre: A Btk. Általános Része de lege ferenda, MTA Jogtudományi Intézet, Budapest, 2003.
- Wiener A. Imre ünnepi kötet (szerk.: Ligeti Katalin), ELTE, Budapest, 2005.
- Wiener A. Imre: A büntetőjogi kodifikációkra ható teóriák, Állam- és Jogtudomány, MTA, XLVII/2. 2006.

XI. Összefoglalás

Értekezésemben annak a kérdésnek a tisztázására törekszem, hogy amennyiben a megvalósított cselekmény beleilleszkedik a Büntető Törvénykönyv valamely Különös Részi törvényi tényállásába, miért kell vizsgálat tárgyává tenni e cselekmény konkrét társadalomra veszélyességét.

Dolgozatom első részében – tekintettel a hatályos Büntető Törvénykönyv bűncselekmény fogalmára – a formális jogellenesség, a materiális jogellenesség, valamint a társadalomra veszélyesség fogalmainak elemzésével és egymáshoz való viszonyuk bemutatásával foglalkozom. Kiemelten vizsgálom a társadalomra veszélyességnek, mint a bűncselekmény egyik fogalmi ismérvének törvényi megjelenítését követően kialakult jogalkalmazói gyakorlatot, valamint az e kérdéskörrel foglalkozó jogirodalmi álláspontokat.

Ezt követően a büntetőjogi felelősségre vonás akadályainak rendszerét szemléltetem, majd összefoglalom a társadalomra veszélyességet kizáró okok jellemzőit, valamint elemzem ezen kizáró okok kollízióját.

Röviden bemutatom továbbá a társadalomra veszélyességet kizáró okok tényállási sajátosságait, melynek során külön tárgyalom az objektív, illetve a szubjektív feltételek tekintetében jelentkező problémákat.

A dolgozatom második részében előbb a Büntető Törvénykönyvben szabályozott, majd a Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott kizáró okok rendszerét teszem vizsgálat tárgyává. Ennek során a jogtudományban ismert elméleteket, felvetéseket összevetem a témakörrel kapcsolatos jogalkalmazói gyakorlat sajátosságaival.

Mind a jogos védelem, mind a végszükség esetében rövid történeti áttekintést követően elemzem a hatályos törvény rendelkezéseit. A jogos védelem jogintézményét egyrészt a jogtalan támadás, másrészt a védelmi cselekmény sajátosságainak részletes bemutatásával tárgyalom. Kiemelt figyelmet fordítok a problémák feltárására, megoldására, az el-

ellentmondásos kérdések teljeskörű tisztázására. Így a jogos védelem esetében részletesen áttekintem a kitérés kötelezettség, a szükségesség-arányosság, valamint a védő-óvó be-
rendezések alkalmazásának problematikáit. A végszükség tekintetében bemutatom a veszélyközösség sajátosságait, illetve elemzem az arányosság szempontjából releváns körülményeket.

A Btk. Különös Részében szabályozott egyes bűncselekményekre vonatkozó kizáró okok közül kiemelem a valóság bizonyítását, és az e körben jelentkező ellentmondásos elméleti és gyakorlati okfejtéseket teszem vizsgálat tárgyává.

Ezt követően a Büntető Törvénykönyvben nem szabályozott társadalomra veszélyességet kizáró okokat, így a sértett beleegyezését, a fegyelmezési jog gyakorlását, a jogszabály engedélyét, majd a megengedett kockázatvállalást elemzem.

A dolgozatom zárórésze a kutatásom eredményeit, illetve a jogalkotó, valamint a jogalkalmazó számára tett ajánlásaimat tartalmazza.

XII. Zusammenfassung

In meine Dissertation möchte ich die Frage klären, warum man die konkrete Gesellschaftsgefährlichkeit einer Handlung prüfen muss, wenn diese begangene Handlung einen im besonderen Teil des Strafgesetzbuches beschriebenen Tatbestand entspricht.

In dem ersten Teil meiner Arbeit – unter Berücksichtigung des Deliktbegriff des geltenden Strafgesetzbuches – befasse ich mich mit formelle Rechtswidrigkeit, materielle Rechtswidrigkeit und Gesellschaftsgefährlichkeit, deren Begriff und Verhältnis zu einander. Betont analysiere ich die Gesellschaftsgefährlichkeit, als begriffliches Kriterium für die gesetzliche Erscheinung des Delikts, sowohl die in Folge entstandene Praxis bei der Rechtsanwendung, als auch die Stellungnahmen zu dieser Frage in der Rechtsliteratur.

Danach stelle ich das System der Entlastungsanlässe in der Strafverfolgung vor. Ich fasse die Eigenschaften der Ursachen zusammen, die eine Gesellschaftsgefährlichkeit ausschließen, und ich analysiere die Kollision dieser Ursachen.

Kurz führe ich die Besonderheiten in den Tatbeständen der Gesellschaftsgefährlichkeit ausschließende Ursachen vor, wobei ich die Probleme, die bei objektiven oder subjektiven Bedingungen entstehen, abgesondert erörtere.

In dem zweiten Teil meiner Arbeit untersuche ich sowohl das System der Ablehnungsgründe, die im Strafgesetzbuch geregelt sind, als auch das System der im Strafgesetzbuch nicht geregelten Gründe. Hierbei vergleiche ich die im Rechtswissenschaft bekannte Theorien in diesem Themenkreis mit der Praxis in der Rechtsanwendung.

In dem Fall der Nothilfe und in dem Fall des Notstands analysiere ich die Regelung in dem gültigen Strafgesetzbuch, nach einen kurzen geschichtlichen Synopsis. Ich behand-

le den Rechtsbegriff ‚Nothilfe‘ mit detaillierte Vorstellung der Besonderheiten des widerrechtlichen Angriffs und der defensiven Handlung. Besondere Aufmerksamkeit schenke ich den Darlegen und Lösung der Probleme, sowie dem Abklären der antagonistischen Fragen. In dem Fall der Nothilfe werde ich die Problematik der Ausweitungspflicht, der Notwendigkeit und Angemessenheit sowie der Anwendung von Schutz- und Verhütungsmaßnahmen erörtern. In dem Fall des Notstands stelle ich die Eigenheiten der Gefahrgemeinschaft vor, und ich werde die relevanten Fragen der Proportionalität analysieren.

Aus dem Kreis der ausschließende Ursachen der Gesellschaftsgefährlichkeit im besonderen Teil des Strafgesetzbuches hebe ich die ‚Beweis der Realität‘ aus, und ich untersuche die widerspruchsvolle theoretische und praktische Argumentationen in diese Problematik.

Danach analysiere ich die in dem Strafgesetzbuch nicht geregelte ausschließende Ursachen der Gesellschaftsgefährlichkeit; das Einverständnis des Verletzten, der Gebrauch des Disziplinierungsrechts, die gesetzliche Ermächtigung und schließlich zulässiges Risikoeingehen.

Der letzte Teil meiner Dissertation beinhaltet die Ergebnisse meiner Recherche, sowie meine Empfehlungen an die Gesetzgeber und Rechtsanwender.